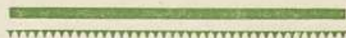


OSVALD TOOMING

ROHELINE KULD

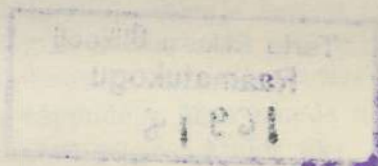
ROHELINE KULD

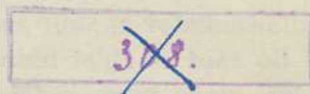


OSVALD TOOMING

ROHELINE KULD

ROMAAN







EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1950

I PEATÜKK

„Sada kaksteist, kuulete — sada kaksteist. Ja-jah, täna õhtuks... Loomulikult, vedu jätkub, jätkub kõigil rinnetel... Raske ütelda, seltsimees direktor, aga sada kakskümmend peaks olema täiesti reaalne... Mis te ütlesite? Puurmani rühib visalt järele, tõusis saja üheteistkümnele? Vaata kus... Saan aru, seltsimees direktor, — täisaur peale kuni viimase teeraasuni... Head tervist, seltsimees direktor."

Kulliaru metsapunkti juhataja Rudolf Osmus raksatas telefonitoru hargile. Seisis hetke nii, üks käsi telefonil, teine kollakasrohelisest diagonaalriidest kalifeede taskus, ja lõi siis näppudega õhus heleda nipsu.

„Nii et... kannul püsib. Ainult üks protsent — ja meie jõudsime täna edasi napilt poolteist..."

„Tee on väga halb..."

„Halb!" Osmus nööpis rohekashalli, kurguni kinnise tsiviilfrentši nööbid lahti — toas oli kuum ning lämmatav ja Osmus ei kuulunud enam saledate kilda. Läks kiirel ning tugeval sammul akna juurde ja tõukas ühe aknapoole lahti. Sissevoogav tuulehoog paiskas talle näkku niisket ja jahedat õhku. Kuigi oli alles märts, sulatas juba ja akna alt mööduvate regede rauad tungisid läbi pudedast lumekorrast ja kriiksatasid läbilõikavalt.

„Puurmani metsapunkt ei asu teisel planeedil ja seal pole rohkem lund kui meil... Mõtlesin, et ta on jäänud kaugele maha, aga ... sada üksteist. Kaks aastat järjest tulime Metsatööstuskeskuses esimeseks, tänavune oleks kolmas ..."

Talle ei vastatud, ainult paberid krabisesid väiksemal, pikerguse toa tagumisse soppi mahutatud laual. Siin otsis Tuliksaare piirkonna meister Helmi Kirkma lauale kuhjatud pabereis langi nr. 126 töötasude arvestuslehte. Milline murelaps oli lank nr. 126! Helmi uskus, et saab tema pärast veel kortsud näkku. Kui kevadki aega annaks, aga nagu kiuste näib ta just tänavu tulemisega kiirustavat...

Osmus pöördus nii järsult, et säärikukontsade naelad rebisid kulunud põrandalauast killukesi lahti.

„Küllap Puurmani Kallip juba hõõrub käsi..."

„Ta täidab sotsialistliku võistluse üleskutses endale võetud kohustusi."

„Päh — kohustused! Sellele poisikesele ei anna rahu Kulliaru Osmuse preemiad, tunnen teda. Aga vara rõõmustab, liiga vara. Ka meie paneme täisauru peale. Hommepäev lõpetada vedu Männisalust ja koondada kõik hobused Tuliksaare ümbrusse. Veoots on seal lühem, suur tee ja raudtee peaaegu külje all, mehed teevad mitu voori päevas."

„Männisalus on veel palju tihumeetreid kõige paremat tarbepuitu."

„Tuliksaares pole vähem. Vaadake ise, milline neetud ilm on väljas!" Osmus tõmbas kõrinal kardinad akna eest kõrvale, nii et silmapiirile laskunud päikese punakate kiirte vihk paiskus tuppa, otse Helmi Kirkmale näkku. Meister ei tõusnud ega vaadanud. Ennäe uudist,

et Kulliaru metsapunkti juhataja maja ümbritseva lagendiku mätaste lõunapoolsed küljed tumedalt mustavad, et veerja tee rattaroopais vett solksub, et lumi kobruline on ja nagu läbiimbunud vaht kokku vajub. Tee lagunes. Kirkma õhutas oma meistripiirkonna vedajaid, manas kuumavat päikest, uneski nägi lagunevat teed ja raskest veost kurnatud hobuseid. Talv oli lumega kitsi, siputas nagu näpu otsast, nüüd kadus seegi kirmetis enneaegselt.

„Tean," vastas Helmi tusaselt.

„Tead!" turtsatas Osmus. „Tead, aga ajad oma joru — Männisalu ja Männisalu! Ütlesin juba läinud nädalal, et jätame selle karukoopa viimaseks, aga sina..."

„Seal on materjale eelmisestki aastast," lükkas meister paberid eemale.

„On, pole tarvis mind õpetada! Pole meie süü, et ei jõua tänavu kõiki materjale metsast välja vedada."

„Kui pingutada..."

„Nagu vähe pingutaksime." Osmus lähenes Helmi lauale. „Kas oled mind näinud mõnel õhtul või pühapäeval mujal kui metsas või siin kontoris? No ütle, kas oled näinud?"

„Keegi meist pole laiselnud..."

„Aga mina pean rassima kõigi eest. Ja ma mõtlengi laiemalt, sügavamalt, kogu metsapunkti, kogu Metsatööstuskeskuse, kogu meie sotsialistliku vabariigi mõõteis. Seetõttu näen ka kaugemale, ei takerdu mõne üksiku kännu, ühe või teise palgijupi külge. Ma tean, et vajame palju ehitusmaterjali, tugiposte kaevandustele, palju kütet. Miski ei suuda mind tagasi hoida, kui kõne all on meie riigi huvid, ma võidan ka looduse tujukuse."

Helmi Kirkma nihutas päeva-aruande lähemale ja hakkas sellesse märkmikust arvusid kandma. Kirjutas,

aga mõtted rändasid hoopis teisi, kaugemaid teid pidi. Talvepäevade hoog oli vähenenud, metsadest väljavalguvad pikad palgi-, propsi-, vineeripakkude- ja küttepuudekoormate ahelikud oli lühenenud ning katkenud, kuid raielangid olid alles täis valmismaterjalide riitu. Praegu olid kärsitud, töörohked päevad, murelikumadki kui talvel, sest kolhoosid ja enamus taludestki olid oma tööülesande täitnud ja metsapunkti käsutusse olid jäänud kaadritöölised ning üksikud venivillemid, kes üht või teist põhjust leiutades olid veeretanud oma kohustuse täitmist päevalt päevale. Iga päevaga valutas Helmi Kirkma süda rohkem ja rohkem langi nr. 126 pärast, sest seal käis liiga vähe hobuseid, et kõiki palgihunnikuid välja vedada. Ta oli varitsenud parajat hetke, et Osmuselt hobuseid juurde küsida, aga nüüd ähvardas seniseistki ilmajäämine. Raske oli leida vastuväiteid Osmusele. Kuid teiselt poolt... Alles täna lükkas habemetüükalise lõuaga talumees piibu ühest suunurgast teise ja peaga möödunud-aastaste propsiriitade poole viibates mühatas:

„Need seal... jäävad jälle põhikapitaliks?"

Selles oli nii pilget kui ka muret. Praegugi tõusis kuumahoog Helmile näkku, kui ta seda meenutas, ja sulepea peatus.

„Tuliksaare lankidele pääseb suvelgi juurde," ütles ta, „aga Männisalus läheb pärast jäätuse sulamist nii pehmeks, et ei kanna inimestki."

„Suvel?" peatus Osmus Helmi selja taga. „Oled unustanud, kui kõrged virnad on maantee äärde kokku veetud? Hea, kui suvel kõik needki raudteejaama jaksame vedada. Ei, jääb nii, nagu ütlesin: homsest peale kõik hobused Tuliksaare raielankidele. Töö meil siin peab

käima nagu sõjaväljal: muutub olukord, muudetakse lahinguplaan. Ohverdame mõnisada tihu Männisalu kolkas, ja küll näed, et saavutame sada kolmkümmend protsenti ja lööme Puurmani metsapunkti ka tänavu. Kolmandat korda esimene, tjaa..."

Ta seisis tooli juures, frentšihõlmad lahti, mõlemad käed surutud kalifeede taskuisse. Asjatult tusatses ta mõnikord oma paisuva tüseduse pärast — tema pikkuse juures, tema õlgade laiuse juures ei märgatudki seda. On alles mehemürakas — vangutasid inimesed päid ja selles vangutamises oli hea protsent kadedustki. Kes teda lähemalt teadsid ja tundsid, imetlesid Osmuse kogukusest rohkem temas peituvat hoogu, tema väsimatust, tema tüdinematut korraldamist ja rahmeldamist. Sündinud ülemus, möönsid metsapunkti töötajad, kuigi juhataja kõikjale ulatuv ja karm nõudlikkus mõnelegi pikki suitsutunde armastavale ja liigset rabamist tervisele kahjulikuks pidavale töömehele meeltmööda ei olnud.

Osmus jälgis sulega tusaselt paberit torkivat meistrit ja märkamatult, nagu iseenesest libises ta pilk naise kumerale kaelajoonele, mille kohal kaardus sissepoole keeratud otstega juuste pruunikas vall. Helmist hoovas kuusevaigu, lumelobjaka ja pajukoore lõhna. Ja küllap olid selles süüdi nii räästast allalangevad ja tuhandeks piisaks purunevad veetilgad, Helmist hoovav värske ja samal ajal kibekas ärkava metsa lõhn kui ka noore naise kumer kuklajoon, et Osmus endalegi täiesti ootamatult tundis — kevad on ukse ees.

Osmus sirutas end, nii et kondid naksusid.

„Täna on laupäev, võiksid juba lõpetada..."

Helmi tõstis üllatunult pea. Laupäev? Nii ruttu? Rebi-

tav seinakalender ta ees noogutas — just nii, juba jälle nädala lõpp. Kuidas küll päevadele on kasvanud tiivad! Aastat kümme tagasi olid päevadel tinapommid jalus — tundus, et on elatud ja rühmatud terve igavik, aga ikka alles teisipäev. Ta oli siis Paadermäel kulak Kalliste karjatüdrukuks, lüpsinaiseks, perenaise käealuseks, põllutööliseks — kõigeks, kus parajasti inimest vajati. Hullusti pikad olid siis päevad ja pühapäev vajus eest ära kuhugi kaugele, otsekui mägede taha.

Helmi naeratas kõike seda meenutades.

„Laupäev küll, aga mis siis? Kas on kogu talve jooksul mõnd laupäeva miski eraldanud ükskõik millisest nädalapäevast?"

Õige, mõtles Osmus, oleme igaüks rabanud kümne mehe eest. Ma mõistan ennast, olen ikkagi ju metsapunkti, omaette väikese kuningriigi, juhataja, aga mis imevägi küll hoiab ööd ja päevad jalul kas või seda noort naist? Millal ta puhkab? Kas üldse meelt lahutab, lõbutseb? Ta ei salli mehi, see on omaette anekdoot. Kui mõni julgem kavalerlike mõtetega läheneb, tõmbuvad tumedad kulmud kokku ja silmad heidavad selliseid välke, et ei jää pisematki võimalust mitutpidi tõlgendamiseks. Ei ole sellest kuigi palju päevi möödunud, kui Metsatööstuskeskuse tehnik Kulliarus viibides linnamehe kindluse ja peremehelikkusega pani käe ümber Helmi. Sa taevas, milline pikne raksatas valla! Vähe sellest, et klohmis poissi mõlema käega — haaras laualt tindipoti ja kummutas selle sisu noormehe heleblondidesse juustesse. Kuidas nad olid siis kõik heast meelest otse luksunud! Tehnik oli liiga upsakas, sõitis nagu mõni Caesar ringi, et tulen ja nopin, temale oli see päris paras.

Osmus süütas paberossi. Jah, kuigi siia paistab ainult kõrv ja vasaku põse ümar kaar, on üksnes sellest näha, et Helmi Kirkma on noor ja kaunis. Kui oleks pooltosinat aastat noorem...

Helmi tõusis ja ulatas Osmusele täidetud aruande. Osmus uuris tähelepanelikult värskest tindist hiilgavat paberilehte.

„Miks oli täna Männisalus ainult viisteist hobust?" küsis ta, kuigi teadis, et oli ime, lihtsalt mõistatus, kust Helmi veel nüüd, kevadel, viisteist hobusemeest välja nõidus.

„Mida päev edasi, seda lühemaks kuivab veovoor," vastas Helmi, kogudes laual pabereid kokku. Ja nagu oleks see talle tõepoolest alles praegu meenunud, lisas: „Ah jaa, unustasin — metsaülem oli täna käinud saja kahekümne kuuendal."

„See uus?"

„Tema. Veopraaker Kari oli seal. Metsaülem käinud ringi, vaadanud üht, torkinud kepiotsaga teist ja kiskunud näost tõmmuks nagu kooritud lepp. Kari tõmbunud kühma ja hoidnud end kaseriida taha, et nüüd hakkab müristama... Aga metsaülem küsib päris vaikselt: „Kas ootate uut sõda?" Praaker ei mõista midagi, keerutab silmi. „Noh," selgitab metsaülem, „ehitate siin tankitõrjevööndit..." "

„Eh, ütles enda arvates vist teravmeelsuse!"

„Kari vaatas juhmilt kändudele, mis tõepoolest on kõrgemad kui lubatud, ega osanud midagi vastata. Metsaülem nagu ei ootagi seda, tonksib kepiotsaga vineerinotti, pärib: maiks te vist veoga lõpetada ei kavatse... ?"

„Nagu see tema asi oleks!" urises Osmus.

„Praaker kohmanud ka midagi sellesarnast. Aga metsaülem vastu: kui 1. maiks ei ole kõik langile jääv materjal ja kännud, nagu vaja, kooritud, tuleb metsatööstusel maksta trahvi. Vähe sellest: materjal võetakse üle ja müüakse uuele ning kohusetruumale tarvitajale."

Osmus paiskas aruande lauale; ta kõrgele otsmikule ilmusid sinakad soonekesed.

„Mi-is? Tuleb teab kust keegi nooruk, pea täis kõiksugu taevasse ulatuvaid plaane, ja ähvardab mind, Kulliaru metsapunkti juhatajat?!"

Helmi sorteeris laualt pabereid portfelli. See ei olnud tema töölaud, seda kasutasid metsapunkti ametnikud, kes käisid punktis töökorraldusi saamas ja aruandeid esitamas.

„Eeskirjade järgi on tal õigus..." ütles ta tasa.

Ta oleks nagu õli tulle kallanud.

„Ära lase endasse istutada väära ettekujutust eeskirjadest! Meil kükitab veel praegugi asutustes kantseleirotte, kes oma eeskirjade vorpimisega elule kammitsaid jalgu seavad. Kodanlikul ajal oli neil lai tööpõld, nõukogude ühiskonnas peab olema eesõigus elul, elaval elul enesel. Ja elu nõuab ehitusmaterjale ning vaatab üle sentimeeter kõrgemast kännust ja pigistab teise silma kinni koorimata palgijupi ees... Ma kaugeltki ei ütle, et eeskirju ei ole tarvis — mina ise nõuan eeskirjade ranget täitmist —, aga elu ei ole lilleõis, mida võib panna paberite vahele kuivama."

Helmi andis Osmusele mitmeti õiguse. Metsaülem ei arvesta olukordadega. Ajal, mil iga hobune, iga mees kaalub metsa väljaveol kullahinda, tuleb tema ja teatab külma rahuga: koorige kände! Ka koorimine on vajalik, kuid see ei tohi segada peamist, kõige tähtsa-

mat... Helmi nihutas lähemale arvelaua, hakkas kokku lööma töötasulehe arve... Aga uus metsaülem on tõepoolest veidrik, nõuab metsas täpsust nagu iluaias. Las elab mõne kuu, las sompab Surru põlismetsade rägus, küll siis hakkab teisiti mõtlema. Helmi niisutas sõrmeotsa, millele oli jäänud tindiplekk, ja hõõrus rätikusse puhtaks. Arvud tabelis olid täna kangekaelsed, arvelauanupud veeresid edevalt laiali, metsaülem ja koorimata kännud ei näinud tundvat kuigi suurt aukartust ei Helmi enda ega Osmuse vastuväiteist...

„Mis ta veel ütles?"

„Kes?"

„Uus metsaülem ikka..."

„Ah tema... Ei midagi. Läinud jälle oma teed."

Koputati ja teravaninaline prillidega mees palus Osmust kontorisse. Hoolimata hilisest õhtutunnist klõbisesid seal arvelauad ja krabisesid paberid. Osmus ei andnud hõlpu ei endale ega alluvatele. Ta armastas korrata: kui mets kajab peaaegu südaööni inimeste häältest ja hobuste hirnumisest, ei tohi kontoripersonaal kell neli-viis pabereid kokku kraamida ega koju luuslangi lööma minna.

Kontor ja Osmuse tööruum asusid ühel piklikul koridoril, millest kolmas uks viis Osmuse elukorterisse. Tagasi tulles Osmus peatus hetke koridoris ja kaalutles, kas mitte minna tuppa ja rüübata lonks külma musta kohvi. Päeva raginast huugas pea tumedalt... Kui ta nõnda kahevahel olles seisis, kuulis ta praokile jäänud ukse kaudu oma kabinetist lauluhäält. Laulab! Ja milline hääl on sellel kibuvitsapõõsal, nagu hõbekelluke heliseb. Kui istud kahekesi toas, on Helmil ikka väike kurd silmade vahel ja jutule saad ainult metsast, veoplaanist,

saeviilidest, tihumeetreist, aga vaevalt pöörad selja, kui juba trillerdab nagu lõoke. Mõnikord tema, Rudolf Osmus, armastab õllekapa juures uhkeldada, et tunneb hästi ilmaelu, naisi ja nende hingelaadi, aga Tuliksaare piirkonna meistri hing on tema ees seni jäänud küll seitsme pitseri taha.

Osmus lükkas tasakesi ukse lahti, aga hing kääksatas äraandlikult ja lauluviis katkes.

„Jätka," astus Osmus tuppa.

„Mida?"

„Viis jäi pooleli."

„Keegi läks aknast mööda ja laulis..."

Osmus astus lähemale, nii et ta peaaegu puudutas tüdrukut. Kui haaraks õlgadest, tõmbaks enda vastu? Kurat teab, kust see tüdruk on võtnud sellise näolapi — metsakolkas sündinud ja metsakolkas kasvanud, aga tema, Osmus, on vähe kohanud sellist linnaski. Kõneleks ta inimese kombel mõnikord endast, kurdaks, et on raske — meestelgi võttis metsas võhma välja, ammu siis veel naisolendil —, laseks pea norgu... Oleks inimese moodi, annaks põhjust lohutamiseks ja arupidamiseks, pääseks hingele lähemale ja...

Keegi rabistas väljas. Osmus taganes kiiresti paar sammu — parajal ajal, sest akna taha ilmus nägu, mille ülemist poolt varjas rohelise mütsi läikiv sirm. Mees pidi olema väga pikk, sest toetades jalad vundamendile, ulatus ta tuppa vaatama kõige ülemisest ruudust.

„Pardon, segasin vist?" hüüdis ta, nagu räägiks kolme kilomeetri kaugusele. Ja hambaid paljaks tõmmates: „Kudrutasite, tuvikesed, ah?"

Osmus lükkas aknapoole lahti ja tõreles:

„Mis sa kaigud nagu harakas igasugu lollusi üle ilma. Tule tuppa, kui on asja."

Mees akna taga ei kõhelnud hetkegi: heitis hoolikalt läikimaviksitud säärikuis jalad üle aknalaua tuppa ja jäigi aknalauale istuma, tallad puudutamas põrandat.

„Kutsun su kahevõitlusele, seelikukütt selline!" viibutas ta Osmusele rusikat.

„Ei tea, mille eest..." teeskles Osmus teadmatust, kohendades oma laual laialiveerenud sulepäid ja pliiatseid ritta.

Uustulnuk hüppas prantsatades tuppa, viskas mütsi laksatades lauale ja pistis oma hõredavõitu, kuid täpselt pooleks kammitud juustega pea üle õla Helmi näo kohale:

„Veiderdab ainult, eks ole? Aga mina ise olen juba ammuilma Helmile silma visanud ja oma plaanikesi heietanud. On ju nii, südameraasuke...?"

Helmi äigas tõrjuvalt tagasikätt üles ja tabas mehe väikese ning ümmarguse näo kohta liiga suurt kongusseljalist nina. Mees vetrus sirgu ja ühe peoga nina triikides teeskles, nagu korjaks teisega silmanurkadest pisaraid.

„Oh-oh-hoo!" põristas Osmus.

„Sa, metskass, ei mõista ka nalja raasugi," vehkis uustulnuk suure punaseruudulise rätikuga.

„Hoia oma õrnused Annele!" turtsus Helmi ja Osmus rappus uuest naerust — kogu vallas ei leidunud põlvepikkust poisikestki, kes ei oleks teadnud metsnik Endel Pitkaste tühjajooksnud kosjaskäigust Surru metsavahi Nugise ainsale tütrele. See ei olnud Pitkastel kaugeltki ainus kosjateekond, aga ometi oli ta vanapoisiks jäänud. Mõned panid selle metsniku iseloomu, teised välimuse süüks. Pitkaste ei osanud, end peegli ees külla-

minekuks seades, oma välimusele etteheiteid teha — nina oli ju ehk suurevõitu ja ka ümmargune pea võiks istuda lühema kaela otsas, aga huvitavam on, kui välises kujus on isikupäraseid jooni. Pitkaste ei tundnud meelehärmi ka oma iseloomu pärast, kuigi selle kohta armastati veelgi rohkem pilkavaid märkusi teha. Kõike, mida talle ette heideti, ei tunnistanud ta üldse omaks, näiteks tõrjus ta otsustava ägedusega tagasi vihjeid, nagu oleks ta laiska nahka. Otsitagu kogu vallas vastu mees, kelle saapad nii hästi läigivad, kelle kurgualust alati lips ehib, kes ei unusta taskurättigi rinnataskus. Leidus neid, kes kõike seda lugesid Pitkaste iseloomu veaks ja üleolevalt põlastasid: ise täismees, aga edev nagu plika, kuid sellistele märkustele muigas Pitkaste üleolevalt. Tohmanid, ei muud. Mehel peab olema paras jagu välimust, kui ta tahab, et tal oleks edu naiste juures. Pitkaste ei kurvastanud ega muretsenud, et aastad andsid õiguse nimetada teda vanapoisiks. Lükkas mütsi ühele kõrvale, kohendas lipsu ja irvhambaid tõrjudes naeris: poissmees on vaba nagu lind metsas. See ei jäänud ainult sõnakõlksuks — mõnedki murelikud emad vaatasid õhtul tütre magamiskambri aknariivid kaks korda üle, kui oli kuulda, et Pitkaste on sealkandis liikvel.

„Annet ära puutu, kihvtililleke," ütles Pitkaste tõsiselt ja see ei sobinud talle: suunurgad langesid alla, naerus hüplevad kiired silmade ümber muutusid kortsudevõrguks, silmad tuhmusid. Aga juba naeris ta jälle, suured hambad paljad, silmad kavalad. „Anne on voolitud hoopis teisest materjalist. Olete nagu karuohakas ja kullerkupp, ausõna."

„Eks nopi oma kullerkuppe, aga ära takista tööd," sähvas Helmi.

„Tal on õigus, Pitkaste," segas Osmus end jutusse. Toetus küünarnukkidega mugavalt lauale ja veeretas väärikalt pliiatsit näppude vahel. „Tead ise — minu metsapunktis ei laiselda Kõik peab klappima nagu kellavärk."

Pitkaste tõmbas laua alt tabureti, istus ja sirutas jalad keset põrąndat. Otse tema vastas oli seinal punasepõhjaline püstlik tahvel, millele kinnitatud ruudulisel paberil lookles kaks tumedat joont: üks suundus sirgelt, teine hüplevalt ülespoole. Viimane, kärsitu ja sik-sakiline, tõusis esimesest, rahulikumast palju kõrgemale. Graafiku kohal ilutses loosung:

„Täitsime 1947/48. a. veoplaani 112%, 1948/49. a. saavutame vähemalt 125%."

Pitkaste viipas plakatile: „Täidate püstitatud eesmärgi?"

„Mina ei loobi tühje sõnu."

„Ja tuleval aastal jälle sama — 125%?"

„Sama? Sa ütled sama! Nõukogude inimesed ei rahuldu iialgi saavutatuga. Peame edasi minema, ikka paremini töötama..."

„Objektiivsed põhjused muidugi ei loe?"

„Objektiivseid põhjuseid pole olemaski. Minu metsapunkt täidab igal tingimusel oma aastaplaani. Tuleval hooajal sean eesmärgiks vähemalt 130%."

Pitkaste muigas. See ärritas Osmust. Ta tundis Pitkastet, teadis, et niiviisi ühe silma ja ühe suunurgaga irvitab metsnikust mehekolask siis, kui tal on mõni uus vemp varuks. Oleks ta tööle niisama agar kui vigureid välja nuputama, siis poleks teda viidud alamale töökohale, poleks Tuliksaarde saadetud uut metsaülemat, ja kõik oleks palju mugavam kui praegu.

Metsnik näis järgnevat Osmuse mõtteile ja pead kuklasse kallutades ning sõrmedega suurele kõrisõlmele kui kartulile nipsutades küsis:

„On sul?"

Osmus heitis kiire pilgu Kirkmale.

„Ära pelga, ega ta esimest korda näe mind klaasi tühjendamas."

„Tööajal ja tööruumis..." urises Osmus, kuid võttis sahtlist pudeli ja kallas ümmarguse klaasi täis.

„Meki ise pealt."

„Ei taha..."

Pitkastel ei liikunud kõrisõlmgi, kui ta klaasi suu peale kummuli keeras.

„Mis sa irvitasid?" kiirustas Osmus.

„Tõsi, irvitasin. Ise aga mõtlesin: räägitakse ikka objektiivsetest põhjustest, mis takistavad edasiliikumist ja kisuvad alla näitajaid, aga keegi ei räägi objektiivsetest põhjustest, mis tulevad kasuks plaanitäitmisele."

„Ajad täna keerulist filosoofiat..."

„See läheb lihtsamaks, kui võtan selle kokku küsimusse: kas ei ole olemas objektiivseid tegureid, mis Kulliaru metsapunkti plaani kiirendatud korras täis löövad?"

Osmus lõi käega, aga kuulatama jäänud Helmi põlastas:

„Pitkaste on purjus nagu alati."

„Oh-oo, karuohakal ikka elu sees... Aga hea küll, räägin, mis tean... ainult akna võiksid uuesti lahti lükata, et oleks mulk, kustkaudu saan õigel ajal putket teha."

Ta venitas taskust paberossikarbi, valis kaua, krapsis tikkudega. Jaama poolt ähkis tulla kitsarööpmeline rong.

„Olin täna uue metsaülema juures."

„Nii," nihutas Osmus end toolil.

„Kena mees ja vallaline nagu minagi."

„Küllap see on ainuke sarnasus," kostis väikese laua poolt.

„Oled sa teda näinud?"

„Teda mitte, aga sind see-eest üleliia."

Osmus vaatas aknast välja. Tuul oli vist soikunud, õhtutaevas kumas nagu tulekahjus — kahutab öösel... Hea seegi, tee püsib jälle tunnikest paar kauemini. Ootamatult varane soe ilm näib püsivat, vanarahva tarkuse järgi peaks tulema viluvõitu suvi, aga see-eest lumerohke talv. Teist sellist paljast talvet, nagu oli tänavune, ei tahaks küll üle elada... Aga Pitkaste ainult keerutab tolmu, nägi, et pudeli põhja jäi klaasijagu viina, ja katsub sääsest puhuda elevanti.

„Kutsus mind," lõi Pitkaste jala teisele. „Ametiasjus."

„Kas oli ka mugav istuda omaenda endise ametilaua vastas?"

Kirkma märkus näis tabavat hella kohta. 'Pitkaste ei vastanud hulgal ajal sõnagi, ei naeratanud, piidles silmanurgast. Pabeross rändas ühest suunurgast teise, saapanina kopsis põrandat.

„Oh, ära arva!" kostis lõpuks. „Mis mul metsnikuna viga, muret tuhat korda vähem kui metsaülemana. Olingi ju ainult ajutine kohusetäitja."

„Kuidas ta on?" Osmuse küsimus oli poetatud nagu möödaminnes ja jutujätkuks, aga ometi reetis erutust.

„Vaikne ja rahulik mees. Aga tema jutt pani mõtlema sinule, Osmus."

„Miks just minule?"

„Ta küsis minult: miks on seni raielangid mõõdetud

Eesniidu, Küdema ja Kulli vahtkonnast, ja ikka raudtee ning suuremate teede äärest..."

„Neis oli vanem mets."

„Ta ei näi selles veendunud olevat. Imestas, miks enamus neist vähestest lankidest, mis klupiti Surru, Puju ja Eesniidu vahtkonna kaugemaist soppidest, on praegugi maha võtmata."

„Metsapunkti plaan on täidetud."

„Ütlesin talle seda kõike."

„Ja tema?"

Pitkaste puhus pükstelt tuhka, kuhu see oli paberossi otsast langenud.

„Tema? Ta ei vaielnud. Küsis, päris, kuulas. Mitte ägedalt, vaid nii, nagu ei huvitaks see kõik teda, nagu uudishimutseks ta ainult sellepärast, et on juba kord juhtunud nõnda, et tema on metsaülem... Aga kui ära hakkasin tulema, ütles, et lähemal ajal läheme Surrule."

„Nii...?"

„Sa ei küsigi, milleks?"

„Suurtel sakstel suured asjad, mis on ühel väikesel töömehel nende sõitudega pistmist."

„Siiski. Me läheme Surrule uusi raielanke sisse ajama."

Osmus tõusis ja läks akna alla. Nii-nii, või Surrule, sinna mädasoode taha, kus vana Nugis elab koos karudega. Jah, seal on suured metsad, sinavad kaugele ja aina kohisevad nagu kauge meri. Kui tihti on ta sinnapoole vaadanud ja endamisi selle otsekui lõputu sinenduse ees hirmu tundnud. Kogu see nurk siin, Kulliaru, Tuliksaare ja Männisalu kokku, on üks maailmast eraldatud ja mahajäänud metsakolgas, aga Surru... Eesti

keeles pole vist parajat sõnagi, mis näitaks, milline urgas on Surru!

„Metskond ajas ju langid sisse," ütles ta, kui Pitkaste ei näinud jätkamisega kiirustavat.

„Ajasime, aga siis oli metsaülemaks Pitkaste, ja uuel metsaülemal on omad plaanid. Ta ei anna viiekümnenda aasta lanke niipea raievabaks, planeerib ümber, surub töökohad tahapoole, Lümatu raba ääremaile. Tjaa — sealkandis on häid lehtpuu- ja segametsi ja Käänisjärve taga Kaarnamägedel suurepäraseid kuusikuid. Nelisada tihu hektaarilt välja käristada on seal naljamäng."

„Käristada ... Kärista, kui ees on kümme kilomeetrit tihnikut ja raba, millest huntki läbi ei pääse."

„Remmelgas on metsaülem, tema ajab raielangi sihid sisse, hindab metsa väärtuse, — mis läheb temale korda Osmus või metsapunkti plaan."

„Osmus, Osmus! Nagu siin oleks mängus ainult Osmus. Aga inimesed? Seal ei ole rohkem maju kui Surru metsavahi sara. Kus ööbivad raie- ja veotöölised? Sellele see ninatark, see käoke, ei mõtlegi. Mis viga minna võõrasse pessa munele, las teised katkestavad end kas või pooleks. Ei-noh, see mees peab küll päris roheline olema."

„Olevat otse koolist tulnud."

„Eks ma öelnud — haljaskuub selline. Sõidan tema juurde ja selgitan olukorra. Meie ei tööta siin lageda maa, ka mitte Pandivere kõrgendiku kuivade männimetsade tingimustes. Tormakas ja hull ta ei kuuldu olevat ..."

„Hoopis vastupidi."

„Tänu taevale. Ta lihtsalt ei ole tegelike olukorda-

dega kursis, sellest see kõik. On üksi jäetud, keegi ei selgita..."

„Mina rääkisin, kuidas oskasin — mis häda mul lodupealsetesse ja rabade porisse solgerdama minna."

„Sina! See mees vajab asjatundlikku mõtetevahetust. Sõidan juba homme... ei, veel parem, saadan talle raamatupidajaga kutse tulla pühapäeval lõunale. Raamatupidaja kodutee viib nagunii metskonnast mööda..."

Osmus ruttas kontorisse. Helmi oli kuulatanud meeste juttu, nüüd lõpetas kiirustades paberite kokkupanemise — osa pistis portfelli, osa pani Osmuse lauale.

„Oota pisut," tõusis Pitkaste. „Meil ju pool teed ühine."

„Tänan, ma ei ole nii suure viisakusega harjunud."

Tüdruk peatus keset tuba, portfell surutud kaenla alla. Ta nägu oli mõtlik ja kahevahel. Pitkaste tegi kohmaka kummarduse.

„Ehk siiski?"

„Ära veiderda! Ütle mulle... mida sa sellest arvad?"

Pitkaste sirutas end uuesti välja ja laiutas pikki käsi:

„Ah uuest metsaülemast? Keskmist kasvu, sirge nina, sinised silmad, siledanäoline, peas tihe parukas, mitte hõredajuukseline nagu mina..."

„Jäta oma igavene lobisemine. Mõtlesin tema... kavatsust metsatööde rajoon kolkasse viia."

„Ebamugav asi," surus Pitkaste käed tähtsalt taskuisse. „Nii mulle, sulle kui eriti seltsimees Osmusele. Sealt rabasoost ei tiri viitkümmet protsentigi välja."

„Aga... kas seni tõepoolest ei läinud kõik... ühtepidi..."

„Mis sa asjata oma peakest vaevad! Oli 112%, olid preemiad ja — lõpp hea, kõik hea."

Osmus tuli tagasi.

„See asi on siis korras. Kas sa ei tuleks ka pühapäeval meile, Helmi? Metsaülem ju poissmees..."

„Ei! Aruanded on laual. Korraldan veel täna veomeeste küsimuse. Hüvasti."

Osmus vaatas tüdrukule järele, pea kallutatud ühele küljele.

„Kena värvuke," itsitas Pitkaste.

Osmus pöördus järsult laua juurde.

„Mõõdad kõiki enda mõõtu mööda. Mul ei tulnud praegu ettegi, et Helmi on naisterahvas. Ja-jah, ära irvita ühti. Helmi on mul parim inimene punktis. Kurat teab, kust see naine oma energia võtab, lihtsalt imesta — nagu tulesäde. Korjan vahete-vahel teiste meistrite piirkonnast loodreid, sänikaelu ja jonnakaid kulakuid kokku ja saadan Helmile. Usu või ära usu, aga — tööle paneb. Pirtsakas ta on, aga muidu kullatükk."

Pitkaste suu venis laiali nagu kartulikoobas, ja alles kui haigutus hakkas lõppema, tõstis ta kämbla varjuks ette.

„Sul jäi sinna veel... kalla üks lonks. Täna selline niiske, konte liikmeist lahtileotav ilm... ja jalad ka sompamisest läbimärjad, külmeta veel..."

Osmus kallas. Vaata seda Pitkastet! Kõrisõlm ei värisegi, kui tühjendab klaasi ühe sõõmuga. Õppimistvääriv trikk, meeste seltskonnas võib sellega tähelepanu äratada. Aga muide — liiale läks, liiale läks. Pehme iseloom on sel vedamikul ja viina peale maias nagu karu meele. Oleks pidanud talle vähem pakkuma, ehk oleks praegugi metsaülema tooli soojendanud.

Osmus nihutas Helmi paberid lähemale.

„Sa vabanda, aga mul on täna veel palju tööd."

„Lähen, lähengi juba," tõstis Pitkaste ühe jala teisele ja krabistas tikkudega. „Ainult niipalju tahtsin veel öelda, et Lümatu ääres on nähtud põtru."

Osmust oleks nagu piitsaga nähvatud.

„Põtru? Mis loba sa ajad! Seniajani ei kippu ega kõppu — ja äkki . . ."

„Jah, äkki kaks või koguni kolm . . . Ma arvan, et Surru Nugis teadis, aga millegipärast vaikis, kuigi nii otse kui ka ääri-veeri mitmel korral küsisin."

Osmus pani käed lauale, surus peopesad vastu pabereid. Muidugi, nii nagu arvas — värisevad. Kui see aiateivas teisel pool lauda ei oleks juba vintis, ta kuuleks Osmuse südame lööke. Kuidas ta ka end taltsutada püüdis, asjata. Tarvitses kellelgi ainult poetada sõnake jahist, kui veri lõi kihama, kõrvus kumises ja muudkui läheks. Põdrad! Jaht metsade kuningale! Seni ainult jänesed, kolm-neli rebast, paar kitse, üks vanusest lombak mäger ja äkki — põder. Osmuse silmad hiilgasid, meelekohtades tuikas. Ta neelatas, ja Pitkaste suunurk tõusis üles, — tähendab, kuulis, va rebane.

Pitkaste ajas end püsti, ringutas luude naksudes.

„Ongi aeg minna . . ."

Osmus tõmbas lauasahtli lahti, tõstis välja peaaegu täis pooleliitrise ja kallas klaasi kulinal täis. „Oligi nii, et luiskas, kui rääkis, et tilk, mis oli esimeses pudelis, on viimane," mõtles Pitkaste ja muigas võidurõõmsalt, „üle trumpasin."

Metsapunkti juhataja täitis ka endale klaasikese ja seda harjumust mööda terveni pihku sulgedes, et juhusliku tulija eest varjata, viipas Pitkastele:

„Kuhu nii kiire? Istu, puhume sõnakese mehejuttu, mekime kartulimärjukest. Istu's juba, kui ütlen. Proosit!"

„Proosit!"

Pitkaste laskus aeglaselt toolile.

Osmus kallas metsniku klaasi neljandat korda täis . . .

II PEATÜKK

Käbilinnud kädistasid rahutult, hüpeldes okstel ja välgatades oma punaste pugudega. Orav lendas, saba kohevil, oksalt oksale, peitis siis enda jämedama puutüve taha ja suurte ümmarguste silmadega piiludes ning sabaga jõnksutades hüüdis erutatult: tsuk-tsuk-tsuk-tsukk. Laiaoksaliste kuuskede keskel terava vardana ülespoole tõusva puu kuivanud ja juba oksteta ladvas keeras kirju rähn teravanokalist pead siia-sinna, toksas kaks-kolm metsas vastukajavat hoopi ja lendas siis pikkade tõmmetega eemale.

Põhjus ärritumiseks ei olnud väike. Kaarnamäe oli vaikne ja rahulik koht. Ülal tiirlevate saakipiiluvate kullidega olid nad harjunud, siit aeg-ajalt jahiretkel läbirändav nugis oli ohtlik ainult oravale, tasahilju luusiv rebane ei ulatunud kurja tegema puudel elavaile loomadele ega lindudele. Vaenlased olid olemas igaühel, silmad pidid olema alati ees ja taga, ent kõiges selles ei olnud midagi ebaharilikku, võõrast, ootamatut. Aga nüüd olid nende elamispiirkonda ilmunud kummalised olendid. Neid oli nähtud harvadel kordadel varemgi, kuid alati olid nad metsast maad mööda läbi jalutanud, olid mingi raske esemega üht või teist puud koppinud — ja ikka rähnale meelepäraseid kuivavaid kuuski — ja jälle oma teed läinud. Ent juba mitmendat päeva ronisid nad üles puudele ja hiljem selgus alati, et kuu-

sel, mille kallal olid rabistanud, oli ainult üsna kõrgele ladvatippu jäänud käputäis käbisid. See oli kallaletung Kaarnamäe põliselanike toiduvaraaidale ja sellepärast metsarahvas nõnda ärritatult ning valjusti oma pahameelt ja protesti avaldaski.

Üksikuid valgeid, haralisi pilvekoonlaid valgus üle sügavsinise taeva. Päike tegi küll juba üsna kõrgeid kaari, aga ta pale oli veel kahvatu ja jahe. Ilm oli salalik — päikesepaistel soojendas ja sulatas, samal ajal aga vilus kahutas, nii et jalge all krõbises jääkirmetis nagu habras klaas. Õhtu eel kogunes õhku rõskust, öösel külmetas ja siis olid hommikuti puud kaetud jääkristallide koheva korraga, mis tõusva päikese punakais kiirtes lõi helkima ja sätendama.

„Ära liiga kõrgele upita," hüüdis puu alt jäme mehehääl. „Poolkülmanud oksad on haprad."

Langevate käbide potsatused olid ainsaks vastuseks. Surru metsavaht Mihkel Nugis teadis küll, kui tarbetu oli ta hoiatus — Anne juba ei kuku —, aga tüdrukut puuladvas nähes tõmbus südame all siiski jahedaks. Pea ei või jalg libedal oksal libastuda, pea ei või habras kuuselatv pooleks praksatada, võib eksida isegi Anne, kes on väle nagu nirk ja võib puu otsas osavuses oravatega võistelda. Mis imet selles, koos kõndimisega hakkas puid mööda ronimist harjutama. Häda oli teisega, kadunud tädi taples ja manitses, paaril korral valas isegi peatäie pisaraid, et mis tüdruk see küll, hullem kui poiss, aga ega see midagi aidanud. Tema, Nugis, paljut naise hädaldamist ei kuulanudki, — kui tee viis üle Kaarnamäe, tõusis ka ise kõige kõrgema kuuse latva. Roniks veelgi, kui jalad ei oleks juba kan-

ged ja käed kohmakad. Sealt ülalt näeb ju kaugele, oi kui kaugele . . .

Et tärganud rahutust vaigistada, ajas ta käbide kottikogumisest valusaks jäänud selja sirgu ja hüüdis:

„Aitab ehk tänaseks! Kotid on täis ja õhtugi ei ole enam kaugel. Jõuame parajasti videvikuks koju . . ."

„Viimased paar oksa, siis tulen kohe," vastas noor naisehääl. Rabises alla jahedaid ja siledaid käbisid, ühel ja teisel küljes läbipaistvad vaigupärlid, ja siis jäi kõik vaikseks, ainult oksad kahisesid ülal. Mihkel Nugis tõmbas käbikoti suu tugeva punutud nööriga kinni, hoovas koti õlale ja kandis kümmekonna sammu kaugusel puu all seisvale reele, mille ees puristas kauasest seismisest tüdinenud hobune. Metsavaht süütas piibu ja ümises tusaselt — kuhu see tüdrukunähvits ometi nii kauaks jääb? Upitas vaatama ja tõmbas suitsu kurku: päris ladvas, peaaegu kinni hoidmas viimase aasta küünalsirgest heledast kasvust, seisis tüdruk ja vaatas kuhugi.

„Kuhu sa . . ." ei leidnud metsavaht erutusest õigeid sõnugi. „Tule allapoole, aga jalamaid!"

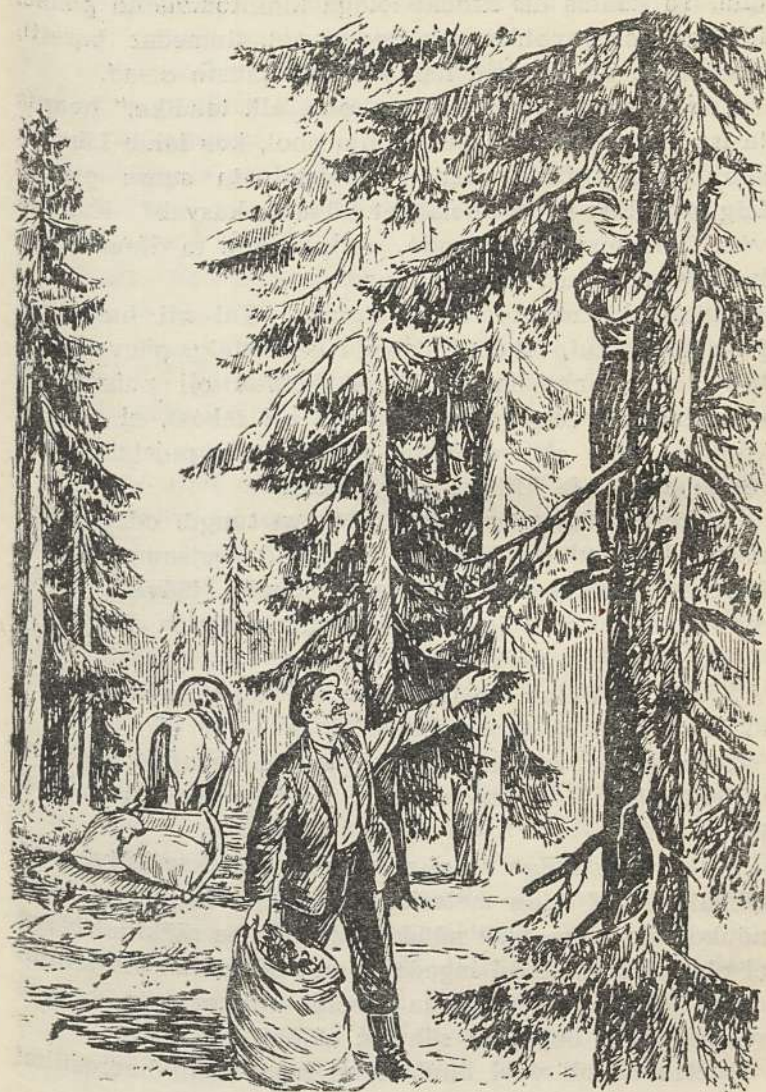
„Oi, isa, kui kaugele siit näeb! Kui suured, kui lõputud on Surru metsad!"

„Murrad kaelakondi, vaat siis metsad!" urises Nugis ja istus käbikotile. „Justkui esimest korda oleks puu otsas."

„Iga kord näib mulle, nagu poleks ma seda kunagi varem näinud. Ümberringi ainult metsad . . . Üsna kaugel tõuseb suitsujuga üles — kas 126-ndal põletatakse oksi?"

„Kus siis mujal . . . Tule juba alla, jääme niiviisi pimedaks metsa . . ."

Anne pea kadus. Nagu sisalik libises ta läbi okste



alla. Ta kandis alt krookpaelaga kinnitõmmatud pükse, lühikest oravanahkse kraega joppi, tumedat baretti, mille ääre alt paistsid heleblondide juuste otsad.

„Terve kuningriik on sinu hoole all, taadike," haaras ta isa käsivarrest. „Ainult põhja pool, kus laiub Lümatu soo, on igav. Ülalt vaadates paistab ta suure pruuni laiguna. Kas sulle ei näi, et Lümatu kasvab? Kui ma veel üsna pisike plika olin, ei paistnud ta Kaarnamäe kuuskede ladvust nii lõputuna."

Metsavahi tusk oli visa lahtuma. Tal oli halb tuju juba hommikul, oli mornitsenud eelmistelgi päevadel ja tütre turnimine hapra kuuse ladvas oli paisutanud meelehärmi veelgi. Kuid kui jutt oli rabast, ei saanud vaikida. Soo oli vaenlane, sellele võis puistata oma meelepahagi. Ja Mihkel Nugis ütles:

„Raba elab, see on õige. Soovesi tungib edasi nagu mürk. Pehmed lodupealsed neelavad metsamaa, puud kidunevad, hakkavad kuivama, lõpuks jäävad järele ainult vaevakased ja küürakad männijässid..."

„Soole tuleks päitsed pähe panna."

„Tuleks! Milline lapsikus. Soo on vägev, inimese jõud ei jaksa rabavee vastu seista."

„Vanemais vennasvabariikides on pandud kõrbed vilja kandma, on kuivendatud soid ja kaevatud uusi jõgesid..."

„Mis sellest? Ega sa ei arva, et hakatakse kuivatama Lümatu raba? Siin metsakolkas ei muuda midagi isegi nõukogude võim. Näe nüüd, millest üldse rääkida! Nagu ei oleks küllalt tööd lagedal maal, rahvarikastes kohtades." Sõnad ärritasid teda veelgi rohkem, ta haaras ruuna seljalt ohjad ja sähvas: „Nõõ!"

Metsa all oli veel lund, kuigi lagedamail keerastikel

ajas lumesurvest vabanenud sammal end juba kohevile ja mättail läikisid pohla tumerohelised sitked lehed. Teed siin ei olnud. Nugis sikutas ägedalt kord üht, kord teist ohjaharu, juhtides hobust puutüvede laiemaist vahedest läbi kvartaalisihile.

„Laiutagu ta pealegi, see soo," ütles ree taga kõndiv Anne, „Surru metsade hävitamine käib tal ikkagi üle jõu. Nii suuri metsi pole ei lähedal ega kaugel."

„Kauaks nad seda enam..." torises Nugis ja laksatas kõrvile ohjaharuga, nii et tüdruku kulmud imestanult tõusid — isa kunagi ei löönud hobust. Kuigi uudishimu oli suur, ei pärinud Anne rohkem, sest ta teadis, et nagunii oleks vastuseks tumm õlakehitus või pikkadesse vurrudesse ümahtatud umbmäärane „ah ei midagi..."

Pidi see alles olema herilane, kes Nugise nii mitmeks päevaks turri ja tusaseks nõelas. See algas juba neljapäeval, kui Mihkel Tuliksaares uue metsaülema juures käis. Täna oli laupäev, aga poole sõnagagi ei olnud metsavaht selgitanud, mis teda erutas. Kas uus metsaülem? Mõni halb uudis? Või sattus vana Nugis õelate inimestega kokku? Anne ei teadnud. Küsimine ei aidanud, sest isa ei vastanud. Võib-olla mõneski muus, aga kindlasti mitte lobasuulisuses ei võinud Surru Nugist süüdistada, ent seekord venis lugu isegi tema jaoks liiga pikale. Inimeste keskel oli Nugise keel lukus. Kodus oli ta küll sõnaohtram, kuid kui teda midagi rõhus, unustas ta Surrulgi, et talle oli antud keel ning kõneoskus, ja rääkis rohkem silmade, käte ja miimikaga. Anne tundis seda keelt hästi, kuid rõõmu see talle ei valmistanud. Ta oli harjunud üksildase eluga metsas, kuid oli pärinud küllalt suure annuse ema elurõõmsast ning jutukast loomusest ja ei suutnud endas

igakord alla suruda tahet, otse vajadust lobisemiseks, inimeste häälte kuulamiseks. See ei olnud Surrul just kerge, sest nemad, isa ja tütar, olid ainukesed inimelanikud Surru metsavahimajas. Lähema elamuni loeti Surrult viis tugevat vana versta ning harva oli kellelgi siin metsakolkas asjatoimetusi, veelgi harvem leidus endapõlgureid, kes niisama lusti Surrule tulid. Need olid ikka noored mehed, sest Anne oli kena, oli jutukas ja sõbralik, kuigi tõmbas alati kindla joone enda ja külalise vahele.

Kodus tõstsid nad krobisevad käbikotid sauna ja Anne viis hobuse talli, kuna Mihkel hakkas puistama käbisid sauna eesruumi ehitatud lavatsile. Tagasi tulles süütas Anne saunaahjus tule. Harva oli pärast uut aastat päeva, mil ei oleks tossanud Surru sauna korsten, ja nii Mihkel kui Anne, vahete-vahel ka Männisalust saadetud kaadritööline väntasid tünnist omaehitatud käbitriööri, puistates kohevaks kuivanud käbidest männi- ja kuuseseemneid. Surru vahtkonnale ettenähtud seemnevarumisplaan oli ammu täis, aga Mihkel jätkas käbide kogumist ja seemnete lüdimist, et kevadel ei oleks külimise ajal metskonnast seemnete nurumist.

Suits keerdus üles. Tuul oli vaikinud, mets ümberringi tukkus. Lümatu pool huugas meigas, ikka kuut-kuut, kuut-kuut. Piki jõge, tulles küla poolt, sõudis valjult käratsedes varesteparv, — nad olid teel oma elamiskolooniasse Kaarnamäe kõrges kuusetukas.

Päike vajus servapidi metsa taha ja esimene hämarus laskus maja ümbritsevate puude vahele.

„Anne!"

Tüdruk peatus. Isa ei öelnud midagi rohkem, ainult istus sauna lävepakul ja pahvis piipu. Anne laskus tema

kõrvale. Nagu välk lendas noor saarmas Kirr ta põlvedele, seadis end mugavasti lesima ja laskis keha lõdvaks, nagu polekski selles luid. Nõnda meeldis talle laiselda kas või tunde järgemööda.

Istusid nii minutit kümme. Harakas hüppas kädistades majakatusele, uudishimutses ringi ja, nähes saunaukselt tõusmas metsavahi piibu sinkjat suitsu, võngutas sabaga ning kadus kurjustades maja taha raagus lepikusse.

„Sa ei läinud täna Tuliksaarde?" küsis lõpuks metsavaht ja raputas piibust tuhka ukse kõrvale.

Just samale oli praegu mõtelnud Anne. Oli seadnud minekule, juba nädala sees ütles isale, et läheb laupäeval kinno ja jääb pärast tantsulegi. Anne sakutas liiga kõvasti Kirri ümaraid pruune kõrvu, nii et saarmas enda selili keeras ja teravad hambad Anne sõrmedesse vajutas. Mitte kurjalt, vaid hoiatades.

„Ei," vastas tütar lõpuks. „Mõtlesin ringi . . . Mis sinna ikka, pikk maa maha vantsida . . ."

„Oleks võinud kõrvi ette rakendada . . ."

„Kõrv on puhkuse ära teeninud, lohistas kogu päeva rege üle kändude ja juurikate. Ja ega ma sest kinost hooligi . . ."

See ei kõlanud just veenvalt. Anne armastas kinos käia, ta ei jätnud vahele ka ühtegi maakonnalinna teatri külalisetendust. Ta ei ütelnud ära tublist valsikeerust ja poisid ei teadnud nimetada ühtegi teist nii kergejalgset polkatantsijat kogu vallas, kui oli Surru Anne. Aga isa rusutud meeleolu kandus üle tütrele ja Anne jäi koju.

Välk ja Nool, Surru kaks kõrgejalgset jahikoera, pikutasid saunaukse ees, pead ettesirutatud käppadel, sil-

mad teraselt jälgimas Kirri iga liigutust. Ootasid, et Anne tüdineks ja saarma kõrvale lükkaks, et siis ise juurde tormata ja oma koonud perenaise rüppe toetada. Meelsasti oleksid haaranud tollel jultunud saarmapojal pehmest turjast, sakutanud teda, pillutanud kus see ja teine, aga nad teadsid, kui kurjalt selle eest tasutakse, ja leppisid kadeda pealtvaataja osaga.

„Ära kurvasta," ütles metsavaht lõpuks. „Mööduvad veel mõned kuud ja Surru metsad hakkavad inimestest kihama nagu aastalaadad."

„Nagu mina seda aastalaata igatseksin," naeratas Anne. „Aga mõnikord kinos või teatris käia . . . noh, vahelduseks kulub ära."

„Tuleb sulle koju kätte selline teater, et . . . hakkad vaheldust otsima Surru metsadest."

„Mõtled kevadisi istutustöid? Nendeni on veel palju aega."

„Istutustööd nüüd . . . Küll näeme siin hoopis teistsugust transvaali."

Anne ootas. Kas mitme päeva jooksul vaikimisepaisu taha kogunenud sõnad murravad endile lõpuks tee? Isa suu tõmbus kitsaks triibuks, — tänaseks on jutul lõpp. Mis küll teda nõnda vaevab? Kõrvalt isale vaadates libises tüdrukule tahtmatult muie näole. Talle meenus, kuidas isa ägestus, kui üks raietööline teda kord hülgenäoks nimetas. Omajagu õigust oli mehel, kõrvalt tuletab taat tõepoolest pisut hüljest meelde. Kuid ainult õige pisut, sest Surru Mihkli nägu on nagu puust voolitud: teravajooneline, rahulik, kindel, jah — kangekaelnegi. Tuleb võib-olla oodata veel mõnigi päev, aga Anne tahaks nii väga teada, kuhu isa sihtis oma „transvaaliga". Surrul on ju nii vaikne . . . Talvel liigub veidi

rohkem inimesi, käib kolhoosnikuid metsakuivi ostmas, veetakse ehitusmaterjali, elustuvad mõned raielangid. Viimased jäävad ikka Männisalu kanti, Surrust kaugemale, Kaarnamäe taga võetakse harva mõni kuusik maha. Siis möödub Surrult kirveste ja saagidega mehi, krigiseb lumi veovoori jalaste all. Raietöölised tavaliselt ööbivad Surrul. Tulevad õhtul hilja, kui ülal juba sirendavad tähetäpid ja pakases plaksuvad aiateibad. Soojendavad kodus valmiskeedetud kapsaputru rasvaste pekilõikudega, rüüpavad kruusidest kõrvetav-kuuma teed või kohvi. Need olid enamasti keskealised rahulikud mehed, kes pärast sööki istusid piipe popsutades või plotskeid keerutades ning juttu puhudes pool tunnikest ja kobisid siis tuppa toodud õleldademeile. See kestis kuu, mõnikord ka kaks, siis vaikis kõik jälle. Osmus hoidus Surru metsadest eemale, metsakohuslased kiitsid teda selle eest, sest pikem kui kümnekilomeetriline veo-ots teedeta metsas ei meelitanud kedagi. Koos raie- ja veokära vaibumisega muutus rõõmsamaks Surru Nugise nägu ja kergemaks ta samm. Iga kevade eel ta nagu sündis uuesti, ja mida väiksemad olid augud Surru laantes, seda kiiremini pöördus tagasi metsavahi hea tuju.

Õhtu oli ilus ja vaikne, selja taga ahjus praksusid kuuselõmmud, heites hüplevaid varje tahumata ja suitsust pigitatud seinapalkidele... Laudas inises lehm, meelde tuletades, et õhtune karjatalitamise-aeg on juba hilinenud. Anne lükkas Kirri põlvedelt maha ja, kergelt õhates, tõusis.

See oli laupäeval. Esmaspäeval, kui nad olid täitnud oma triööri värskete kähidega, laskus vana Nugis jälle saunapakule ja ilma sis ejuhatuseta ütles:

„Olin Tuliksaare uue metsaülema juures..."

Anne hoidis hinge tagasi. Lõpuks ometi? Või tõmbub uuesti endasse... Et isa kõnelemisele ergutada, poetas ta vihjamisi:

„Räägitakse, et olevat noor mees..."

„Räägitakse! Kes räägib?"

„Ei mäleta, vist metsatöölistest keegi."

Mihkel müksas end tema põlvedele kerivale Kirrile tagakeha pihta. Hagijad olid krapsti jalul — tollel naljakal madalajalgsel pruunil elukal ei näi täna edu olevat. Kas pole nende kord istuda teine teisele poole peremeest ja lasta sasida oma kihelevaid kõrvu?

„Vana ta just ei ole," käsutas Mihkel käeviipega koerad tagasi lamama. „Oh ei, kaugeltki mitte, näib olevat alles päris kehkenpüks..."

„Kuidas sa nõnda oma ülemusest...?"

„Miks ma peaksin pelgama? Või teda kartma? Räägin, mida temast arvan, ütlen seda talle ka otse suu sisse."

Piip kadus ta suurde kämblasse, paksud ja pikad kulmud tõusid kõrgele. Ta pöördus ja otse tütre silmadesse vaadates pahvatas ühe sõõmuga:

„Ta päris nagu uudishimulik poisike. „Kui palju on sinu vahtkonnas lanke sisse aetud? Palju maha võetud? Kui vana on kaasik? Aga kuusik? Segamets? Kas kuuse punane südamemädanik teeb palju kahju? Kumba esineb rohkem — kooreüraskeid või männikärsakaid?" Ei mäletagi, mis kõik veel..."

Esimese pahameele välja paisanud, vaibus hoog. Anne ruttas küsima:

„Mis siis sellest, et päris? Kuidas uus inimene muidu asjadega kurssi saab."

„Oleks, et ainult päris. Kui kobasin juba mütsi järele,

tõusis ta ja ütles: „Noh, vana, kui tuleb jälle talv, paneme Surru metsad kihama." Ma ei mõistnud kohe, mis ta tahab ütelda, ta nägi mu kõhklust ja naerdes lisas: „Lööme sae ja kirve Kaarnamäe kuuskedesse ja Käänisjärve haabadesse..." Nagu noa oleks südamesse pistnud."

„Surru metsadesse ei vii teed ega rada..."

„Ütlesin..."

„Raudteele lähemal ja suuremate teede ääres on metsatöö hoopis hõlpsam."

„Seletasin..."

„Ja tema?"

„Tema! Patsutas õlale nagu poisikesele: „Olete pisut ajast maha jäänud, kallis vana!" Ütles „maha jäänud"! Alles läinud aastal andis Stalin välja suure seaduse Lõuna-Venemaa metsaga täisistutamiseks. Is-tu-ta-miseks, aga mitte maharaiumiseks."

„Ajasid Stalini metsaseaduse nimetamisega metsaülema ummikusse?" õhetas Anne.

Nugis mudis piibukaha ja vaatas maha.

„Stalini seadus torkas pähe alles siis, kui Surru majad juba puude vahelt vilksatasid. Aga kas öeldud või mitte, nii ta ometigi on! Kästakse istutada, kogu riigis kasvatatakse uut metsa, aga mis sünnib meil? Tuleb keegi ninatark ja kukub kirvega vehkima."

Ta tõusis järsu ropsatusega.

„Arvab, et siin on igavene metsakolgas, et siin võib tema mängida valitsejat ja kamandajat. Oodaku ainult!"

Koerad hüppasid jalule, Kirr tõstis pea. Kuhu läheb peremees? Ega ometi metsa? Aga ei, Mihkel Nugis suundus tuppa ja hakkas jalast säärikuid rebima, et poo-

leks tunniks puhkama heita. Välk ja Nool vaatasid nõutult teineteisele ja lonkisid siis rehealuse poole, Kirr aga libises ukse vahelt sisse ja enne veel, kui metsavaht voodisse heita jõudis, keris end juba jalutsisse.

Anne jäi istuma. Tuul vihises hoonete vahelt läbi, keerutas õhus õuele pudenenud heinakõrsi. Mets seisis ümberringi tumedana ja tõsisena, talvine lumekate oli sulades teda nagu pesnud. Leppadel rippus tumepruune urvakobaraid. Lauda tagant alla jõe poole viiva tee ääres oli pajupõõsas täis tikitud hiilgavaid ja pehmeid, pooleldi alles teravaotsalistest tuppedest piiluvaid kiisukesi. Vaikne ja kodune on Surrul, isegi liiga vaikne. Anne oli harjunud sellega, ta oli kogu oma elu elanud siin metsamajas, kus hommikul teda äratas ja õhtul magama äiutas metsa kord tumedam, kord vaiksem laul. Keskkooli minnes lahkus ta esimest korda kauemaks Surru metsade rüpest. Algul kohutas teda linna kära ja rahutu rutt, aga ta harjus sellega ja sügiseti, ka talviti ei märganudki, et midagi puuduks, aga kui päike ulatus üle katuseharjade paistma tänavaile, kui rentslis hakkasid nirisema ojakesed, kui hommikuti sädistasid korteri akna all kasvava ainsa kase nõtkeil okstel läikivasulelised kuldnokad, siis venisid päevad aegamisi ja alati nii kergesti meeldejäävad õppetükid muutusid keerukaiks. Rohkem kui hea tunnistus pani teda siis rõõmust hüplema viimasel koolipäeval vastusõitnud isa. Ent kui päevad uuesti lühenesid, kui ümber Surru lagendiku kasvavate puude varjud peaaegu hommikust õhtuni ulatusid majani, muutus Anne rahutuks ja kärsituks, kuni vankrivahele tõsteti heintest pungil kott, laotati sellele kirevamustriline vaip ja alustati linnateekonda.

See rahutus, kahe vahel kõikumine oli püsinud täna-

seni. Anne ei osanud isegi endale õieti seletada, mis tal puudub, või kuhu või mida ta igatseb. Oli ligi aasta külanõukogus sekretäriks, aga paberid ja nelja seina vahel konutamine tegid ta peaaegu haigeks. Ent isamajas lehma talitada ja koeri toita muutus niisama kiiresti talumatuks, ja kui isa poleks lasknud teda kõigis metsavahitöödes endale lahutamatuks paarimeheks olla, ei oleks vist küll isegi isa manitsevad sõnad teda kodus paigal hoida suutnud.

Võbin jooksis üle selja, varakevadise õhu jahedus tungis läbi riiete. Anne lükkas käbikuivati uksed kokku ja läks majja.

Rohkem neil sellel päeval metsaülemast ja tema „transvaalist" juttu ei olnud. Aga kaua ei saanud sel ööl und kumbki Surru metsavahimaja elanikest . . .

Järgmine hommik oli lõbus Välgule ja Noolele, igav Kirrile. Juba enne päikesetõusu läks metsavaht metsa: tal olid südamel Lümatu-äärsed metskitsed. Nädal tagasi kostis sealt laske, siis ei leidnud ta aga mingeid jälgi salaküttidest. Nad võisid tagasi tulla, ja juba mitmel hommikul järjest varitses Nugis kohtades, kuhu ta oli ehitanud katusealused sõimed ja kuhu talvel pani kitsedele heinu. Ta tuli koju pärast lõunat, väsinud ja tusane: leidis koha, kus olid maasse kaevatud kitse rapped, salaküttidest enestest ei olnud aga kippu ega kõppu kuulda.

Pärast lõunasööki mängis ta Kirriga: loopis saarmale Anne poolt nahast õmmeldud kala, mis küll ainult ähmaselt meenutas hauginolki. Kirri ülesandeks oli eemaleheidetud kala peremehele tagasi tuua. Mitte kunagi kalaliha maitsenud saarmas teadis juba, mis temalt nõu-

takse, ja jooksis, nahkkala turjapidi hambus, väledasti peremehe juurde.

Annele ei jäänud märkamata, kui kärsitu oli vana metsavaht, ja ta ei imestanud palju, kui Mihkel võttis kapist oma uue koduvillasest riidest pintsaku.

„Lähed metsaülemat külastama?" küsis ta nii süütul häälel kui iganes oskas.

Tüdruk võpatas, nii ootamatult kiiresti ja järsult tuli vastus:

„Lähen jah. Ma talle põrutan! Nii selget juttu pole ta küll oma elus kuulnud kui täna."

„Ta naerab su välja. Arvab, et kardad tööd. Küll näed, et ütleb sulle: oled metsas ära sammaldunud, kulla metsavahisaks."

„Aga mina sähvan vastu, et ma pole Surru metsi mitte selleks hoidnud, et keegi kollanokk tuleb ja need ühe-kahe talvega ära laastab. Ragistagu edasi seal, kus nagunii on juba kännustikke rohkem kui metsa. Kihutan laengutäie haavleid kerre igaühele, kes Surru metsi hävitama kipub, olgu ta kas või kaks korda metsaülem ja kolm korda kooli lõpetanud."

„Ta tuli koolist?"

„Räägitakse . . ."

Anne oli mõtlik.

„Mis viha temal küll võiks Surru metsade vastu olla . . .?"

„Ütles, et ka raiuda tuleb teaduse järgi. Vaata mul kunsti! Saagi ja kirvest oskab hoida iga külapoiss ilma kooli ja kursuseta . . ."

„Ise käisid möödunud talvel saagijate kursusel . . ."

„Noh see . . . Ühemehesaag oli meil uus, seda muidugi

peab õppima, aga metsaülem mõtles hoopis midagi muud."

„Kui ta sugugi metsi ei..." Anne otsis sobivat sõna. „Armasta" on liiga kõrgelennuline, „hoia" — kahvatu. Ütles hoopis uuesti: „Kui uus metsaülem metsadest lugu ei pea, kuidas ta siis üldse metsatehnikumi sattus?"

„Küllap lootis saada kergele elule ja kõrgele palgale," torkas metsavaht. Ta harjas läikima oma säärsaapad, nööpis kuue kuni lõua alla hoolikalt kinni, pani mütsi pähe ja...

Kuhugi ei läinud. Oli ära minutit kümme, siis kikitasid koerad kõrvu, Kirri lame pea liikus kuulatades kahele poole ja juba pistsid kõik kolm tuhatnelja jooksma.

Metsavaht tuli tagasi.

„Täna on juba hilja," ütles ta pintsakut kappi riputades.

„Nii et jääbki põrutamata?"

„Ei jää. Lähen homme vara. Kui tal on tilkki metsamehe verd südames, saab ta aru ja pistab kirve vöö vahele tagasi."

„Võiksid ta siia kutsuda. Näitaksid oma metsi, jutustaksid, läheksite koos jahile..."

„Ah sind küll — uudishimulik nagu kõik naised!"

„Ma ei mõtelnud nii," vastas Anne, aga tundis, et lõi põskedest õhetama. See veel puuduks, et tema mingi ennasttäis metsaisanda vastu huvi tunneks! Kui juhtub nägema, ütleb talle kõik näkku, mis isal ütlemata jäi. Isa tunneb ülema ees aukartust, aga tema ei tunne. Õpetaks teda, nii et...

Isa pistis kotad jalga ja läks sõnagi lausumata hobusele heinu ette viskama.

Anne kuivatas sööginõusid ja ümises endamisi lauluviisi. Mis siis ikka, kui tuleb uus metsaülem August Remmelgas ja tema järel mehed ja naised, ning algab töö, suur töö, on Surrulgi inimesi, on elu ja liikumist. Kui ütles, et metsagi tuleb raiuda teaduse järgi, vaevalt siis rääkis umbes. Rida aastaid koolis tarkust õpitud, praktikal oldud, küllap teab paremini kui metsakolka metsavahid, kust peab raiuma ja kuhu jätma. „Uudishimulik nagu kõik naised" — pahandas isa. Mis on selles halba, kui tahetakse näha oma isa uut ülemust?

Mihkel kõneles öösel läbi une, riidles, kärkis, manitses. Hommikul ütles tütrele:

„Magasid halvasti. Kuulsin, kuidas midagi hüüdsid. Mis sind vaevas?"

„Ei tea, kas tohib rääkida? Saad pahaseks . . ."

„Une pärast nüüd pahaseks . . ."

Anne kõhkles hetke. Jutustas siis:

„Nägin naljakat unenägu. Metsaülem — ta näis hirmus pikana, vaata et ulatub kuuse latva — seisis kõrgel kännul ja justkui lõi käega takti. Ikka siia ja sinna, ja ümberringi kihas rahvast ja kõik olid kibekiiresti ametis . . ."

Mihkel sülgas.

„Ptüi! See uus metsaülem on hullem kui posija — ei ole näinudki, aga ära manab."

„See oli nii lõbus . . . Kõik naersid ja laulsid . . ."

„Ah, mine parem vaata, kas saunaahjus ei ole liiga palju tuld, kõrvetab viimaks . . ."

Ei sel ega ka järgmistel päevadel saanud Surru metsavahist Tuliksaarde metsaülema juurde minejat.

III PEATÜKK

Tuliksaare külanõukogu esimees Karl Rästas seadis toole ümber punase riidega kaetud pikliku laua korrapärastesse, nagu nööri järgi tõmmatud ridadesse.

„Miks sa nõnda palju toole tood?" küsis Helmi Kirkma, kes teise akna all väikese ümmarguse laua ääres värskeid ajakirju sirvis. „Meid on ju ainult neli."

„Meid on muidugi neli, aga kes võib teada, kui palju rahvast tuleb vallast? Tähni on kindel tulija, aga võibolla ka propagandist ja täitevkomitee esimees. Ja miks ei või kohale sõita esindaja maakonnastki?"

„Mine nüüd ikka! Nii tähtis meie koosolek ka ei ole."

„Ära ütle. Täna on ajalooline päev Tuliksaare külanõukogule. Mõtle ainult, milline metsakolgas, aga oma partei-algorganisatsioon! Meie neljakesi moodustame nüüd kohapealse organiseeritud jõu, esialgu veel väikesearvulise, aga küll näed, kuidas rahvas selle ümber koondub, kuidas parteisse astub uusi tublisid inimesi. Ei-ei, tänane päev on suurimaid Tuliksaare elus."

Helmi naeratas ägestunud Rästale ja vaikis. Muidugi oli täna Tuliksaare suurpäev, kuid ega sellepärast veel poolt maakonda kokku ei valgu. Aga ta ei vaielnud vastu, selletagi oli alati rahulik Rästas erutatud, ei püsinud hetkegi paigal, sikutas sirgu pisut kortsunud lina-

nurka, kontrollis küll juba kümnendat korda, kas tindipottides on tinti ja karavinis vett.

„Aga sekretär? Keda valime meie algorgi sekretäriks?" küsis Helmi ja lisas ise kiiresti: „Küllap tuleb sul ka need ohjad oma kätesse võtta."

„Ei — ei, nagu mul vähe tööd oleks," sirutas Rästas tõrjuvalt mõlemad käed ette. Ta oli liikuv, paigalpüsimatu mees, kes oma sõnu nii kahekesi-vestluses kui ka kõnepuldis olles armastas liigutuste ja miimikaga kujukamaks teha. „Sekretäriks valime Remmelga."

„Uue metsaülema?"

„Uue metsaülema."

„Oled sa teda näinud?"

„Kuidas siis! Palju kordi. Kohe esimesel nädalal tuli ta siia. Koostasime sõjaplaani, kuidas kevadel inimesi, eriti kooliõpilasi metsaistutustöödele organiseerida. Ta viib uue metsa külimist ja istutamist läbi hulgal, mida siin varem kunagi pole nähtud. Selge peaga mees, vaatab kaugele ette."

Helmi uuris tähelepanelikult külanõukogu esimeest. Rästas oli kiidusõnadega napp, ennem võis teda süüdistada kalduvuses näha kõike halvemas valguses kui oli põhjust. See oli tema strateegia, ja kui ta kellegi kohta tunnustava sõna lausus, siis oli sellel mitmekordne kaal. Helmi ei olnud seni metsaülemat kohanud, seda rohkem aga temast kuulnud. Esmaspäeval metsapunktist läbi minnes nägi ta juba Osmuse ilmest, et Remmelgas polnud lõunale tulnud. Mida rohkem Helmi mõtles võimalusele, et metsatööde raskuspunkt viiakse Kaarnamäe taha, seda enam andis ta endamisi õigust Osmusele: Lümatu äärest on Kulliaru metsapunktil võimatu oma töödeplaani täita. Möönis seda hoolimata sellest, et

raudtee-äärsed kilomeetritepikkused lagendikud ängistasid ja kurvastasid Helmi hinge. Terava valupistega südames oli ta alati silmad maha löönud, kui üks või teine kohalik elanik sügavalt ohates lausus:

„Lõpp! Lõpp meie kaunitele metsadele."

Helmi mõttelõng katkes, sest uks lükati lahti ja koos jaheda õhu pilvega paiskus tuppa rüssakas, tumedas jopis ja säärsaapais mees, ülesseotud kõrvadega läkiläki kuklasse lükatud. See oli Tuleviku kolhoosi esimees Hans Tamm. Ta oli kiirustanud, õhetas nüüd kogu näost, kuid ta värske jume jutustas heast tervisest ja päevade kaupa vabas õhus viibimisest. Nägi ainult kahte eesolijat, viskas mütsi naela otsa ja suure kirju rätikuga üle otsmiku vedades puhus: „Phuh, küll küttis naha kuumaks. Kodus kell koksas nurgas juba kolm korda ja kohkusin, et sooh, jäingi hiljaks. Aga kihutasin asjata, nagu näha, on veel mitugi meest puudu."

„Kohalikest puudub ainult Remmelgas," vaatas Rästas ringi, nagu selletagi ei teaks, kes on kohal.

„Ta oli täna kolhoosis," hakkas Tamm joppi' seljast ära sikutama.

„Nii?" üllatus Helmi. „Temast jätkub ka igale poole."

„Kas otsis uute metsade rajamiseks sobivaid maatükke?" naljatas Rästas, aga Tamm vastas tõsiselt:

„Ka seda. Päris, kui palju ja milliseid maid kolhoos kavatseb metsastada. Meil oli täna käsil turbaveo lõpetamine, mul polnud õiget aega temaga jutupuhumiseks, kuid seda küsimust tuleb lähemalt kaaluda. Meil neid põndakupealseid küll ja küll, kus ei kasva vilja ega rohtu. Aga see oli tal nii muu seas. Ta otsis omale töölisi! Nalja onu — just kevadiste külvitööde ajal anna temale teab kui palju rahvast."

„Milleks siis?" uudishimutses Rästas.

„Metsaistutamiseks. Nagu oleks mul kolhoosis tööjõu jaotamise kontor. Ütlesin, et ei saa, ja pöörasin selja."

„Et sa kolhoosi esimehenagi õpiksid viisakamaid kombeid..."

„Aga mis ta siis tuleb praegu sellise jutuga! Kolhoosi viljaväljad peavad juba tänavu olema suuremad kui on olnud kunagi varem meie külade põldudel. Meie ei jäta tühjaks ühtegi kulaklike talude põllusiilu, tõmbame pahupidi mahajäetud söötide kasukad..."

„Teame, vennas, teame..."

„Nojah, ja seepärast sõitkugi metsaülem tükkis oma metsaga põrgu!"

„Mis siis ikka, ehk on põrguski metsaülemaid tarvis," kostis rahulik ja selge hääl. Kõik pöördusid ukse poole, millest tähelepanematult oli sisse astunud tumedas suusatajamütsis ja jopis mees. Erinevalt teistest kandis ta pikki pükse ja kingi. Tekkis hetkeline kohmetu paus, kõigil oli tagarääkimises paljastatute piinlik ilme.

„See siis ongi meie uus metsaülem," mõtles Helmi, teravalt jälgides edasiastuvat ja keset ruumi peatuvat meest. Nooruke on ta... või siiski mitte nii väga? Mida terasemalt Helmi vaatas, seda suuremasse segadusse sattus: Remmelga näos oli palju väga nooruslikku, isegi sellist, millest võiks uskuda parajal silmapilgul ei tea millist poisikesevempu. Aga samal ajal huulte otsustav joon, esialgu nähtamatuks jäänud kurrukesed silmanurgis ja sinisilmade naeratuse rahulik kindlus lasksid meest näida hoopis vanemana... Metsaülema nägu jutustas tasakaalukusest ja see aina paisutas Helmi hämmeldust, sest oli ta ju pidanud Remmelgat tuisupäiseks edasitormajaks, püsimatuks ja kärsituks. Ta oli

millegipärast kujutlenud Remmelgat hoopis silmapaistvama välimusega ennasttäis vallutajana, see siin oli aga tagasihoidliku, üsna tavalise välimusega mees, kelle ilmes köitsid tähelepanu väga sõbralikud silmad, nii et ei märganudki, et metsaülema otsaesine oli pisut liiga lai ja et põsed olid lohkus, tõstes tugevalt esile kandilise lõua.

Helmi oli nõnda süvenenud enda kujutluse ja metsaülema tegeliku kuju võrdlemisse, et ta peaaegu kohkus, kui Remmelgas sirutas tema poole oma kitsa, pikkade sõrmedega käe.

„Tere," kuulis Helmi nagu kaugelt. „Olete vist Helmi Kirkma, metsapunkti meister?"

„Kuidas teie seda teate?"

„Teist räägitakse palju."

„Kus kohal?"

„Kus mujal kui ikka metsas. Kõneldakse teist, veel rohkem aga teie karmusest. Eriti vähe halastust tundvat teie meessoost metsatöökohuslaste vastu... Loodan, et saame headeks sõpradeks."

Remmelga käepigistus oli tugev ja sõbralik. Vihje karmusele kohmetas Helmit, ja segaduses ei osanud ta küsida, miks Remmelgas loodab, et just nemad saavad headeks sõpradeks. Parajat juhust selleks ei tulnud ka hiljem, sest tähelepanu tõmbas endale päralejõudev vallakomitee sekretär Tähni. Kiiresti eesolijate käsi surudes peatus ta Rästa ees:

„Teed on sul põhjatud, rattad mulistasid nagu sauekastis. Oled teetegijaile vist küll läbi sõrmede vaadanud..."

„Aga ei... Kuid meil siin metsanurgas on igal kevadel nii..."

„Oli," parandas Tähni rõhutades. „Oli. Kuid kolhoosnikutel peavad olema kasutada head tasased teed."

Ütles nagu möödaminnes, aga Rästas teadis: kui jõuab kätte teetegemise-nädal, on Tähni ühel päeval kindlasti kohal, et — kallis seltsimees, näita nüüd, kuidas su teed välja näevad. Vallakomitee sekretäri mälus tuhmus harva mõni fakt või nägu, mitte iialgi ei unustanud ta aga vastuvõetud otsuste või antud korralduste kontrollimist. Tähni sellest omadusest — nagu paljust muustki temas — jutustati vallas imelugusid, aga hooletuse, ükskõiksuse või unustuse pähe ei jäänud vallas midagi tegemata või poolikult ripakile.

„Noh, kas algame?" vaatas Tähni ühelt teisele ja nihutas endale tooli laua äärde.

Kõik istusid. Helmi müksas salamahti Rästast, et seal on su terve vald ja pool maakonda. Tamm istus, kulmud mõtlikult kokku tõmmatud, ta polnud veel jõudnud end kolhoosielu-probleemidest lahti raputada. Remmelgas uuris uudishimulikult uusi nägusid. Ainult Tähni naeratas, naeratas rõõmsalt ja kogu näoga. Nii naeratada ja naerda, nagu oskas Tähni, saavad ainult viimase raasuni ausad, puhta südametunnistusega inimesed. Kui Tähni tõsines, kui kustusid lõbusad sädemed ta sinakashallides silmades, oli asi halb. Halb sellele, kes põhjustas muutuse Tähni näoilmes.

Tähni avas koosoleku. Ta teatas, et on otsustatud luua ÜK(b)P Tuliksaare algorganisatsioon, millesse kuulub kolm partei liiget — külanõukogu esimees Karl Rästas, Tuleviku kolhoosi esimees Hans Tamm ja metsaülem August Remmelgas, ja üks liikmekandidaat — metsapunkti meister Helmi Kirkma. Lühidalt, nappide sõnadega piiritles Tähni uue algorganisatsiooni osa ja

ülesandeid Tuliksaare külanõukogu edaspidises elus. Ta lõpetas sõnadega:

„Teie organisatsioon on Tuliksaare külanõukogu kauni tuleviku pandiks. Talurahvas ehitab uut hoonet, kolhoosihoonet — teil tuleb abistada juba loodud kolhoose ja juhtida veel kõhklevaid üksiktalupoegi ühismajapidamise teele. Tuliksaare on metsade rajoon, siin asuvad riigi suure rikkuse — rohelise kulla — tagavarad. Põua vastu võitlemise, uute metsavööndite istutamise stalinliku plaani suur idee peab leidma ellurakendamist ka siin. Kodanliku aja hernehirmutised — minevikuigandid — on visad püsima just sellistes metsanurkades nagu Tuliksaare. Kes muu kui mitte teie olete kutsutud neid lummutisi paljastama ja hajutama. Igal pool on palju tublisid, kohusetundlikke, patriootlikke nõukogude inimesi; neist pole puudu ka Tuliksaares, ainult et neid on tarvis julgustada ja kasvatada. Kui vääramatult ja kaljukindlalt jälgitakse partei õpetust, kasvab kiiresti algorganisatsiooni autoriteet, ja liitub parteiga uusi ja uusi inimesi."

Tähni, nagu kõik otsekohesed inimesed, armastas lühikesi ja selgeid kõnesid. Tal ei olnud pikkadeks targutusteks aega, sest enne kõike hindas ta tegusid, ja mõnigi kord katkestas ta iseenda sõnadest hoogusattunud aruandja ning ütles:

„Hea küll, sinu kõnekunsti me juba tunneme. Aga räägi meile sellest, mis sa tegid, ütleme, üleeile."

Lõpetanud sissejuhatava sõnavõtu, luges Tähni ette päevakorra. Selles oli ainult üks punkt — algorganisatsioonile sekretäri valimine. Kui Tähni küsis, kas on täiendusettepanekuid, tõusis Tamme lai kämmal.

„Palun, Tammel on sõna."

Tamm hoovas enda püsti. Ta konksas rusikaga lauale, nagu oleks talle keegi vastu vaielnud, ja ütles:

„Panen ette arutada ka veeküsimust."

„Millist veeküsimust?" imestas Tähni.

„Ta arvab liigvett, mis igal kevadel Tuliksaare, Männisalu ja Sooaluse küla ..." ruttas Rästas täiendama, aga Tamm katkestas teda:

„Mis sa neist küladest, ütle lihtsalt — vesi ujutab üle suurema osa Tuliksaare külanõukogu maast ja on aeg sellele piir panna. Tänavu näib tulevat päris Noa-aegne uputus, sest juba praegu on jõed kaugele üle kallaste tõusnud."

„Aga kuidas seda arutada?" küsis Tähni. „On sul mõni konkreetne ettepanek? Või projekt?"

Tamm raputas oma tugevat pead:

„Ei, projekti mul ei ole. Ja ega projekt kõlba veele tammiks ette. Kui meie veetõusu ei peata, oleme heinast ja osast viljast lahti. Tuleb nõu pidada, mida ette võtta. Kui meie parteikoosolek seda ei aruta, kes siis muu?"

Ta laiutas käsi ja vaatas küsivalt igaühele, endal imestus hallides silmades: kuidas küll teie nii selget asja ei mõista?

„See on rohkem kolhoosi üldkoosoleku asi," tõusis Rästas. „Võitlus liigveega ei ole kapsaaia rajamine. Peate võtma maaparandamise oma tootmisplaani, leppima kokku Maaparanduse Peavalitsusega magistraali kaevamiseks, loodima jõe, koostama projektid, valmistama detailkuivenduskavad ...."

Rästas oli väle kõneleja ja Tamm avas mitmel korral suu, kuni otse Rästa kõnesse pahvatades haaras jutujärje:

„Mis sa seal lõõritad ... Oleme kolhoosis seda juba

mitmel korral arutanud. Tead isegi, et jõge looditi kaks aastat tagasi ja et üks kuivenduskava tehti juba kodanlikul ajal, ainult et siis ei jõutud kavadest kaugemale. Aitab sellest paigaltammumisest, paneme käed külge... Ainult et Tuleviku kolhoos üksi ei jaksa süvendada kogu Kulliaru jõge... Ja siis veel Männisalu veski pais... See istub ka justkui kork jõel ees ja tõstab veepinna kõrgele."

Helmi Kirkma elas Männisalus, ta tundis sealset olukorda ja pidas end olevat kohustatud ütlema:

„Saekaater töötab täie koormatusega. Inimesed vajavad laudu..."

„Kas kolhoos leiba ei vaja?" sähvas Tamm.

Tähni koputas pliiatsiga lauale.

„Noh, seltsimehed, kohe esimesel koosolekul läheb raginaks?" ütles ta heatujuliselt. „See on hea ja õige — igaüks peab ihu ja hingega olema väljas kõige eest, mis tuleb rahvale kasuks. Ja maaparandus on üks sellistest. Aga näib, et ettevalmistamatuse tõttu meie arutlustes praegu kaugele ei jõuaks. Juba esimesed laused näitasid, et tuleb palju välku ja müristamist, aga vaevalt oskame midagi otsustada või lahendada."

Metsaülem palus sõna. Kõik vaikisid, ka Tamm lõpetas endamisi torisemise — Remmelgas oli uus mees, mis tarka ta ka ütleb? Metsaülem rääkis kiirustamata:

„Seltsimees Tähnil on õigus — täna meie vaevalt midagi lahendaksime. Õigus on ka Tammel, et mitte keegi teine kui just meie peame liigvee vastu võitlemist arutama ja selle otstarbekohaselt lahendama. Tamm nägi aga ainult ohu üht poolt, ta ei pannud tähele, kuidas liigvesi hävitab ka meie metsi. Lümatu ei ole lihtsalt tühi laik kaardil, ta tungib kogu rindel jõudsasti peale, rebides

meie käest nii head kase- ja kuusemetsa kui ka väärtuslikke heinamaid ja põlde. Liigvee võimutsemisele tuleb piir panna nii põllul kui metsas ja sellepärast panen ette järgmisel koosolekul arutada nii kolhoosi põldude kui ka Tuliksaare metsade kuivendamist ja kultiveerimist."

„Kes küsimuse ette valmistaksid?"

„Kolhoosi osas Tamm, mis metsa puutub, siis peab see vist küll minu hooleks jääma..."

Tähni pilutas silmi, kusjuures ta otsmikule ilmus kolm pikka sügavat kurdu.

„Nii et kahes osas...?"

„Kummaski on erinevad olud ja tingimused."

Tähni pilk libises küsivalt ringi. Vastuväiteid ei olnud, ometi Tähni ei jätkanud. Ta kulmud tõusid kõrgele ja näis, nagu puhkaks ta pilk kusagil kaugel-kaugel, nagu oleks ta unustanud koosoleku, inimesed, salakavalalt edasitungiva vee. Ainult hetke, siis vaatas ta juba naeratades Remmelgale:

„Olud on erinevad, aga eesmärk sama: panna seisma Tuliksaare maade soostumine. Kui eesmärk on ühine, saab ka võitlusplaane olla ainult üks. Nii et päevakorrapunkt võiks kõlada umbes nii: maaparandustööde läbiviimine Tuliksaare külanõukogus. Ettevalmistajaid ja aruandjaid aga oleks kaks: Tamm ja Remmelgas. Kas nii?"

Remmelgas noogutas vaikides ja kobas taskust paberossikarpi. Tähnil on õigus, rohkemgi kui õigus. „Oled mul vast kena mees ja uuendustetooja," tõreles ta endaga, „vähem kui kuuga jõuad kapselduda, nii et kogu maailma piir nagu langeks kokku Tuliksaare metskonnaga." Ironiseeris iseendaga ja ei pannud tähelegi, kuidas Tamm teda vargsi uuris. Küll nägi seda aga

Helmi, kellele ei jäänud märkamata seegi, kuidas kolhoosi esimehe ennistine tusk ja umbusk metsaülema vastu kõikuma lõi, pehmenes ja nagu ära sulas. Ka Rästas ei saanud silmi metsaülemalt, ta ei püüdnudki varjata uudishimu: küll on mees, võtab ise endale ülesande, mille täitmine nõuab uurimist ja kalkuleerimist, nõuab julgustki, sest vaevalt jääb kokkupõrge Osmusega tulemata, kui leitakse olevat tarvilik avada Männisalu veski tamm, on ju tema kohakaasluse alusel veski juhatajaks.

Koosolek jätkus. Rästas tegi ettepaneku kuulata tutvumiseks uue liikme, metsaülem Remmelga elulugu. Kõik vaikisid tähelepanelikult.

„Elulugu ei ole mul pikk," alustas Remmelgas. „Sündisin Järvamaal 1916. aastal. Isa oli metsavaht, elas umbes samasuguses urus nagu Surru Nugis. Harjusin maastmadalast metsade üksindusega, küllap sealtsamast on pärit mu nõrkus metsa vastu. Peale külakooli lõpetasin Paide Keskkooli ja selle järel astusin Tartu Ülikooli. Ülikooli lõpetamisest ei tulnud aga midagi välja, selleks oli isa rahakott liiga õhuke, kuigi suviti töötasin metsas — küll kraavikaevajana, küll metsahindaja abilisena, küll puulõikajana. Kui olin ajateenijaks kodanliku Eesti sõjaväes, suri isa ja ma jäin senisest vähesestki toetusest ilma. Siirdusin Tallinna, kus pärast pikki keerdkäike leidsin väikese koha kunstsarvetööstuses. Juba Tartus võtsin osa töölisühingu ringide tööst, Tallinnas liitusin ametiühingutega. Sellest jätkus, et politsei silmis olla punane ja kahtlane. Linnaelu jäi mulle ometi võõraks ja kaugeks, kõrvus ei kustunud metsade kohin, ja ma kogusin raha Voltveti metsakooli astumiseks, et õppida vähemalt metsnikukski. Nõukogude korra keh-

testamine tõmbas sellele esialgu kriipsu — Tallinnas vajati igat paari käsi. Töötasin ametiühingu komitees, 1941. a. aprillis sai minust parteiliikme kandidaat, mõni kuu hiljem — sõjamees. Järgnevaist aastaist võiks rääkida palju, kuid nad on kokkuvõetavad ka vähestesse sõnadesse: tagala õppepäevad, rännakud, lahingud, üle Peipsi Eestimaale, mandrilt Saaremaale, hiljem Kurasse. Mind demobiliseeriti ohvitserina ja ma sõitsin otse väeosast metsatehnikumi. Ma ei rünnanud õppetükke vähema hooga kui fašistide dzotte, lõpetasin tänavu ja mind määrati Tuliksaare metsaülemaks . . . Näete, ma ei ole seni just suurt korda saatnud, tähendab, mul tuleb hoolikalt töötada. Ma tean, kui hindamatu ja asendamatu varandus on mets. Ma tunnen vastutuse suurust, mille toob kaasa selle rahva rikkuse hooldamine, valve ja ratsionaalne majandamine. Nõukogude kool on mind varustanud teadmistega, ma töötan mulle kõige lähedasemal ja armsamal alal, — mis on siis loomulikum, kui et rakendan kõik oma oskused, kogu oma jõu mulle usaldatud ülesande täitmisele . . ."

Remmelga sõnadele järgnes lühike vaikus. Küsimusi kellelgi ei olnud ja Rästas teatas, et minnakse päevakorras edasi algorganisatsiooni sekretäri valimisele.

„Millised on ettepanekud?" küsis ta. Kõigi mõtted olid veel Remmelga eluloo juures, ja alles Rästa teistkordsele meeldetuletusele ütles Tamm:

„Mis siin palju arutada — valime Rästa sekretäriks."

„Ei, ei," elavnes Rästas. „Mina olen tööga hirmsasti ülekoormatud inimene . . . Mina arvan, et õige mees on metsaülem Remmelgas. Kuulsime praegu ta elulugu: metsaülemal on rohkesti kogemusi, ta on juba vana par-

teilane — kas oskame paremat sekretäri otsidagi. Eks ole, seltsimees Tähni?"

Tähni tegi ükskõikse näo ja kehitas õlgu:

„Mina ei taha teie otsust kuidagi mõjutada..."

Tamm tõusis uuesti.

„Ärge saage minust valesti aru. Ega ma ei ütle, nagu ei oleks Remmelgas kogenud ja proovitud bolševik. On, muidugi on. Aga ta on uus mees meie kandis, talle on veel võõrad nii inimesed kui olud, tal oleks raske. Rästas tunneb iga põlvepikkust poisipõnnigi, teab, kes on aus inimene, kes hoiab salamahti rusikat taskus. Sellepärast ma arvangi, et kõige õigem mees sekretäriks on Rästas..."

Ta istus, ja Helmi tabas end mõttelt, et Tamm ei ole veel unustanud Remmelga käiku kolhoosiinimeste värbamiseks metsaistutamistöödele. Tamm hoiab kõike, mis kuulub kolhoosile või mis toob kolhoosile kasu, kümme korda suurema hoole ja kirglikkusega kui varem oma isiklikku omandit. Remmelgas häiris teda kavaga viia kolhoosnikuid kevadel... Helmi ei jõudnud lõpuni, ta lausa ehmus, kui Tähni täiesti ootamatult küsimusega tema poole pöördus:

„Mis arvab seltsimees Kirkma?"

„Mina olen ainult liikmekandidaat..." kogeles Helmi.

„Kuigi teil pole hääleõigust, tuleb arutlusest ikkagi osa võtta," vastas Tähni.

Ei olnud kuhugi põigelda, sest kõik ootasid. Helmi püüdis kiiresti korrastada oma õige segamini paisatud mõtteid... Remmelgas oli viimaste nädalate jooksul põhjustanud metsapunktis küllalt palju vastukäivaid mõttevahetusi. Täna kõneles ta siiralt ja südamessetungivalt, ent kas vähe on inimesi, kes sõnade kassi-

kulla välise lihvi alla peidavad auahnuse ja kitsa individualismi, et iga hinna eest oma positsioone kindlustada... Aga võib-olla on ta siiski niisama otsekohene, aus ja sõbralik inimene, nagu jätab endast esimese mulje...? Jõudmata oma mõtteis selgust luua, ütles Helmi katkendlikult:

„Ma arvan... arvan, et õigus on Tammel... Remmelgas on uustulnuk, elame, õpime teda rohkem tundma, eks hiljem või valida."

Tähni näksis hammastega alumist huult. Rästas vaatas küsivalt ja pisut nõutult õlgu kehitades tema poole. Tamm nägi seda, ümises endamisi — ahaa, olite kokku leppinud Remmelgale. Aga kui see mees on parteiorganisatsiooni sekretär, kihutab ta kibekiirel külviajal kogu kolhoosi metsa, — tunneme juba selliseid fanaatikuid.

Jäigi kaks kandidaati — Rästas ja Remmelgas. Rästa poolt anti kaks, Remmelga poolt üks hääl. Kõik surusid Rästa kätt, senine külanõukogu esimees ja nüüdsest peale ka partei algorganisatsiooni sekretär tõrjus neid:

„Mis te nüüd... jätke juba..."

Vaevalt keegi mäletas, millal viimati kuuldi Rästast sõnu kobavat. Jah, algul küll, just päris hakatuses, kui puutöömees Karl Rästas valiti Tuliksaare külanõukogu esimeheks. Kui tal tuli esimest korda rahvakoosolekul esineda, oli ta kimbatuses kõne paberilt mahalugemisega. Aga Rästas kodunes kiiresti, ja niisama ruttu, kui ta õppis kindlalt peos hoidma külanõukogu juhtimise ohje, õppis ta oma mõtteid avaldama mitte ainult ladusasti, vaid ka arusaadavalt ja ilusasti. Külarahvas armastas kuulata oma külanõukogu esimeest ja küllap selles oli suur osa edu saladusest, mis terve rahva nii üksmeelselt Tuliksaare külanõukogu ümber liitis. Aga nüüd-

sama Rästas kogeles ja kobas sõnade järele nagu oma esimesel esinemisel.

„Mina tõepoolest ei ole väärt nii suurt au... Ma oskan hinnata usaldust, mida partei minule on näidanud... ma ei väsi, et olla selle usalduse vääriline..."

Arutati veel järgmiste koosolekute läbiviimise aegu ja päevakordi ja siis kuulutas Rästas koosoleku lõppenuks.

Tähni teatas, et jääb õhtuni külanõukogusse, et õpetada Rästale uue organisatsiooni elu korraldamist. Ta pakkus Remmelgale kojusõiduks hobust, aga see tõrjus otsustavalt. Selle poolteise kilomeetri pärast, liiati et ta kavatses minna ringiga üle laoplatsi. Tähni oli huvitatud metsaülema tööst, lõpuks päris, kuidas on kujunenud vahekord metsapunkti juhatajaga.

„Ei ole temaga isiklikult kokku puutunud," põikles Remmelgas otsesest vastusest kõrvale.

„Osmus on energiline mees, murrab nagu lumesahk. Rabistab ehk mõnikord liiga, aga on toonud meie nurgale rohkesti kuulsust ja kiitust. Kuulsin, nagu oleks teie vahelt must kass läbi jooksnud?"

„Nii?" tõusid Remmelga kulmud. „Teil on kiireid informeerijaid — mehed pole kohanudki, aga juba kass platsis. Ma ei tea midagi mustast kassist, ei oska paljut öelda ka koostööst Osmusega. Kontakt saab ju olla ainult vastastikune..."

„Ma tean üsna vähe metsaasjandusest, mul oleks raske ütelda, kummal teist on õigus. Võib-olla kisute mõlemad liiga tugevasti omapoolset ohjaharu? Kui vaba päeva leiate, sõitke täitevkomiteesse, jutustage sellest kõigest mulle lähemalt."

„Seltsimees Remmelgas tahab metsapunktil hinge kinni pigistada," pistis lähedalseisnud Kirkma sekka.

Remmelgas pööras kiiresti pea ja vaatas uurivalt ja, nii näis vähemalt Helmile, pilklikult naisele.

„Väljendute teravalt, seltsimees Kirkma," vastas metsaülem. „Kiirus on voorus, aga enne otsustamist peaks tundma vastaspoole argumente."

Remmelga sõnadesse oli peidetud väike kibestumine. Üks ja teine, eriti aga metsapunkti-rahvas näis suhtuvat temasse mingi allasurutud, peidetud vaenulikkusega. Keegi ei öelnud lausa välja, kuid see kostis toonist, vilksatas silmavaateist. Ent ta vabanes kiiresti oma kibestumisest, tõreleski endaga — ennäe kus leidis põhjuse ja aja ninakirtsutamiseks! Nähes, kuidas Kirkma endasse tõmbub — küllap ta pisut vist haavuski —, sai ta oma hea tuju tagasi ja lisas nokkivalt:

„Solvusite? Asjatult. Meie teiega peame kokku hoidma."

„Miks meie . . ." hämmeldus Helmi.

„Meie töö moodustab terviku, sellepärast. Mina kasvatan ja hooldan, teie raiute ja annate edasi tarbijale. Mis sest välja tuleks, kui üks oleks vähk ja teine luik?"

Tamm nihkus lähemale. Tal oli jopp juba seljas, läkiläki vasakus peos. Jäi Kirkma ja Remmelga vahele seisma; pöördus kärarikkalt viimase poole:

„Meil on mõni kolhoosnik, kes viriseb: vesi ja üleujutus on looduseseadused, inimene on nende vastu abitu. Mis sina sest arvad?"

Tammel oli kaval ilme ja see nakatas Remmelgat. Kolhoosi esimehest hoovas nii palju värskust ja jõudu, et raske oli selle ees ükskõikseks jääda.

„Ah et mis arvan?" venitas Remmelgas pead ühele õlale kallutades. „Muudame Tuliksaare viljasalveks ja



ilupargiks, eks kuulame siis, mis laulu laulavad sookummardajad ja looduse paratamatuse prohvetid."

Tamm laksatas peopesaga Remmelgale vastu käsivart, nii et metsaülem kartis luud murduvat.

„Mehe jutt. Aga Tähnil oli õigus selle ühise võitluskavaga, oli ju?" Ja kui Remmelgas noogutas, küsis „Millal asume sõjaplaane koostama?"

„Käin enne veel korra ülal Lümatu pool, et vaenlasega silm silma vastu seista. Pärast seda tulen kohe kolhoosi, teeme ka seal põhjaliku ülevaatuse. Siis on juba lihtsam välja nuputada, kuidas ja kust alata."

„Ära kaua oodata lase. Jõel näib tänavu kiire olevat, küllap tunneb oma võimupäevade lõppu lähenevat. Nägemiseni."

Läks, ja ruumis jäi vaikseks.

„Meil nagu oleks ühine tee?" vaatas Remmelgas Kirkmale. „Mis oleks, kui läheksime koos?" Ta teadis Helmi vimmast enda vastu ja ei uskunud, et tüdruk nõustub, ning rõõmustas tema peanoogutusest seda rohkem. Päeva sündmused täitsid teda kõige pakitsevamate tunnetega. Ta tundis partei jõudu, oli elanud kaasa päevi, kus kõige lootusetumana näivate lahingute käigu otsustas edukalt bolševike ettetung: edasi, ainult edasi! Mis olid selle kõrval lahingud, mis tuli lüüa Tuliksaare mail? Sellisel päeval üksi olla tundus koormav ja rõõmsana aitas ta Helmile mantli selga. Helmi imestas isegi, et oli Remmelgale noogutanud, see polnud sugugi tema moodi; aga kord juba „jah" ütelnud, olnuks veider jälle ära ütelda ja nii nad lahkusidki Tuliksaare külanõukogust kahekesi.

Remmelgas käitus Helmi arvates kummaliselt. Ta nagu ei pannud Helmit tähelegi, ainult ruttas edasi

hõlmad tuules lipendamas. Ta tegi ettepaneku minna otse üle teedevahelise kolmnurga ja vastust ootamata haaras Helmi käest ja hüppas üle veel lumega täidetud kraavi. Kraavikaldail ajasid pruunikad pajupõõsad valgetopsulisi oksi harali. Puhmaste alla jäänud lumi oli kohev ja kerge. Kollasepugulised ja mustapealised tihased vuristasid segajaist kaugemale. Üle lageda näkkupuhuv tuul oli soe ja paitav, nagu ei olekski alles aprilli algus. Ülal kõrgel tõmbas hiireviu laiu kaari.

„Milline kõrbetunne siin on," puristas Remmelgas. „Metsapunkt on olnud halastamatu."

„Kaldute romantikasse, seltsimees metsaülem. Vaatate metsale ühekülgselt, ainult enda vaatevinklist. Unustate selle, kelle jaoks mets kasvab, unustate tarbija."

„See on ränk süüdistus."

„Teie süüdistus meie vastu ei ole vähem ränk. Peate meid mingeiks halastamatuiks laastajaiks . . ."

„Pean, tõsijutt, pean . . ."

„Aga Osmus ütleb, et olete kangekaelne inimene, kes ei arvesta tegeliku eluga. Teie ei märka, millist vaeva siia on maetud. Pole olnud pühapäevi, on lisa võetud öödest, ei lumi ega pori, ei tuisud ega sajud ole tagasi hoidnud, kui oli tarvis inimesi tööle suunata, valmismaterjale vastu võtta. Seal tulete teie ja kirtsutate korraks nina — kõik praht, valesti tehtud kahjurlus!"

Helmi süttis rääkides. Remmelgas ei suutnud varjata väikest imetlust. Meenus, et üks logardivõitu talumees, kes oli oma normitäitmisega hiljaks jäänud, nimetas meister Kirkmat tumedajuukseliseks naiskuradiks, ja ta naeratas. Kui ainult kõik nii tuliselt õiguse eest väljas oleksid, kui kõik nii suure vaimustusega oma töösse sukelduksid!

„Ega meie ometi tülli lähe?" pistis Remmelgas käe tüdrukule kaenla alla ja tõmbas ta endaga koos edasi liikuma.

Ah siis nii! välgatas Helmi silmis, kui ta tundis Remmelga sõrmede survet oma käsivarrel. Selleks siis kogu manööver. Mehed! Kõik nad on nagu ühe vitsaga löödud, ainult et üks piirab kaugemakaareliselt, ilukõnelisemalt, teine ründab otsesemalt . . .

Mitmel korral valmistus ta metsaülema kätt ära lükkama, aga Remmelgas käitus nii enesestmõistetavalt, et jättis. Metsaülem hüppas oma jutuga Kulliaru kännustikelt Pärnumaa põlismetsadesse, kus oli käinud praktikal. Tal oli nii huvitavaid tähelepanekuid puudest, putukatest, lindudest, loomadest, ta sõnadest hõõgus nii siirast armastust metsade vastu, et Kirkma jäi kuulatama . . .

Remmelgas imestas iseennast. Tõepoolest, keegi ei tunne end hauakünkani. Pidas ta ju sõnakõlksutamiseks mõtteavaldusi, et iga inimene otsib aeg-ajalt kellegi, kellele hing tühjaks puistata, vähemalt pidas end üheks neist, kellel selleks ei ole mingit vajadust. Aga nüüd lobises, aina lobises, ja veel kellele? Naisele, kellel tema vastu arvatavasti on vimma ja kelle kangekaelne Osmuse kaitsmine ei teinud teda sümpaatseks Remmelgalegi.

Nad ei sallinud hästi teineteist, aga Kirkma ei ütelnud „ei", kui Remmelgas kutsus teda pooleks tunnikeseks jalgu puhkama. „Pühitseme tänast päeva," lisas metsaülem. Usaldus vallutas tasapisi Kirkma, kuigi ta ise seda ei tunnistanud ja end sellega vabandas, et tahab näha, kui kaugele uus metsaülem kavatseb minna.

Remmelgas ei lasknud oma kavadest esialgu midagi

välja paista. Ta nihutas kirjutuslaua tagant Helmile oma käsitugedega tooli, et külalisel oleks mugavam. Ta kahetses, et peab külalist vastu võtma tööruumis ja mitte elutoas, sest viimane on esialgu lage nagu koppel. Ta tõi pooliku pudeli kürdamiri ja kaks klaasi.

„Peate vabandama, et need väga vähe sarnanevad veiniklaasidele," ütles ta kandilisi jalata viinaklaase täites, „aga mul on vähe aega ja veel vähem võimalusi olnud oma majapidamise esinduslikkuse eest hoolitsemiseks. Noh, joogem. Tõstame klaasid . . . Mis oleks, seltsimees Kirkma, kui tõstaksime klaasid meie sõpruse terviseks?"

Helmi Kirkma jälgis tähelepanelikult metsaülema sõnu ja liigutusi. Ta ei olnud endaga rahul. Milleks laskis end üldse siia meelitada? Ja istus vagusalt nagu talleke. Muidugi julgustab see ainult Remmelgat, kes võib-olla kogu aeg endamisi muheleb, et siis selline ongi Tuliksaare metsade kaktus.

„Millisest sõprusest te mõtlete?" veeretas Helmi kandilist klaasi sõrmede vahel.

„Millisest? Kahe bolševiku sõprusest. Ei-ei, ärge arvake, et kardan Osmust ja püüan kavalusega tema leerist inimesi enda poole meelitada. Olen palju kuulnud teie väsimatusest, teie vaprusest tööl. Mis on loomulikum, kui et kaks oma elu nõukogude võimu teenimiseks pühendanud inimest elavad sõpruses? Tõelises suures sõpruses? Proosit!"

Tõusis kaks kätt, tuhmilt kolksatasid kohmakad klaasid.

Sellel kummalisel õhtul rääkis peaaegu ainult Remmelgas. Ta jutustas kõigest. Sõjast, õpingutest, metsadest. Ladus Helmile sülle oma putukatekogu klaaskas-

tid. Kirjeldas elavates värvides Tuliksaare metskonda tulevikus. Kuivendatud, hooldatud, metsaalused puhtad, sirged puud rivis nagu sõdurid. Helmi närvipinge lõdvenes, ta unustas ettevaatuse, poetas küsimusi, turtsatas naerma Remmelga lõbusate vahemärkuste puhul.

Kui Remmelgas Helmi koju saatis, oli juba pime. Tuul oli vaikinud, ilm jahenenud. Jalgade all pragises õrn jääkirmetis. Ülal vilkus tillukesi tähetäppe. Suur öölind lendas tiibadega sahistades üle nende peade. Laoplatsil undas automootor, ja pööret tehes joonistasid laternad nagu prožektorid sinkjasmustas õhus laiu valgusekaari.

Nad kõndisid vaikides. Remmelgas astus erksalt ja kergelt, vaadates üles ja oodates, et langeks mõni täht, tuline saba põiki üle taeva.

Väravas surus Remmelgas tugevasti Helmi kätt.

„Head ööd! Loodetavasti ei tüüdanud ma teid väga."

Helmi jõudis vaevalt head ööd vastata, kui Remmelgas juba sammude krigisedes kadus ööpimedusse.

IV PEATÜKK

Tuliksaares oli kunagi olnud karjamõis, mille vanas pikas eluhoones, mida palju kordi oli ümber ehitatud, paigatud ja kohendatud, asus nüüd Tuliksaare metsaülem ja tema kantselei. Mõisahoone oli palju öelda, sest see oli pikk, lai, madala katusega, paljude uste ja kitsaste akendega hall ja näotu maja — oli ta ehitatud ju ulualuseks ainult karjamõisa valitsejale ja talitajaile. Metsaülema kabinet asus nurkmises toas, mille kahele poole avanevad aknad olid murtud laiemaks ja kõrgemaks ning näisid oma valkjate, värvimata raamidega nagu kandiliste prillidega silmad seinapalkide tumehallis näos. Seest olid palgid tahutud ja kehra papiga üle löödud, millest ruum tundus valgemana ja kõrgemana kui tegelikult oli.

Otsaga vastu akent seisis vanastiilne, nikerdatud, ülalpool paisuvate jalgadega tumepunane laud. Ta sobis oma ealt ja ilmelt majaga, milles ta asus. Kõik muu, mis sisustas ruumi — laud teise akna all, toolid, lahtine raamaturiiul —, kõik oli hoopis lihtsam, sirgjoonelisem ja noorem. Remmelgale oleks meeldinud lihtsam ja asjalikum laudki, kuid vana mahukad sahtlid ja suur pind olid asendamatud. Metskonna kantselei põdes veel noorusehaigust. Kui 1947. aastal ühest Metsatööstuse Ministeeriumist loodi kaks ministeeriumi, anti Kulliaru metsa-

punktiit uuele Metsamajanduse Ministeeriumi Tuliksaare metskonnale üle kõige vanemad mööblitükid, nii nagu hobusegi aastatekoorem, kelle metsapunkt loovutas, oli suurem kahest tosinast. Metsapunkt jäi võimsamaks, seda suurendas Osmuse aktiivsus ja metsaülema kohusetäitjaks määratud Pitkaste loidus.

Remmelgas tundis igal sammul kammitsaid endisest süsteemist, kus metsavahid olid ühtlasi ja enne kõike metsatööstuse teenistuses. Mõnikord haarasid Remmelgat isegi kerged jõuetusehood. Oli tunne, nagu vajuks töö lainetena üle pea kokku, mattes metsaülema enda alla. Pitkaste oli osanud korda saata asjaajamise radikaalse lihtsustamise, jättes pooled aruandedki koostamata, rääkimata hädavajalikest ülevaateist, tabeleist ja kaartidest. Remmelgal tuli sageli esimesi vagusid ajada, nagu metskonna töö rajamisel. Metskonna kaardil, mille ta oli tõmmanud enda selja taha seinale, oli veel palju valgeid laike. Ta ei usaldanud hästi Pitkaste suusõnalisi andmeid, tal oli juba kogemusi faktide vabast käsitlemisest metsniku poolt ja tahtis seepärast kõike ise kohapeal kontrollida. Isegi metsakultuuride raamatusse olid sissekanded tegemata, nii et Remmelgal oli metskonna olukorrast olemas ainult üldpilt. Ühe või teise kvartaali metsa vanusest, raieküpsusest ja kvaliteedist oli tal veel nii lünklik ülevaade, et julges ainult suurima ettevaatusega koostada metsa kasutamise kavasid. Kui Remmelgas sellest kõigest Pitkastele kurtis, võttis see etteheitena mõeldu endale kiituseks ja tutvustas lahkesti oma töösüsteemi:

„Ma pole kantseleirott! Kirju jooksis iga päev kilode kaupa kokku, hea kui jõudsin nad kuidagi sorteerida . . . Ikka kahte hunnikusse — väiksemas need, milledele

tõepoolest mitte kuidagi vastamata jätta ei saanud, aga suurema kuhila pistsin kõige alumisse laualaekasse. Kas märkasite, kui mahukate sahtlitega laua ma teile pärandasin?"

Kui pärast sellist õpetust Remmelgas tutvustas Pitkastele ellukutsutava mitšuurinliku õpperingi kava ja ringist osavõtjate nimekirja, krabistas metsnik kaua tikutoosiga, enne kui silmi pilutades ja peopesaga hõredaid juukseid siludes ümises:

„Nii et... jälle uus koorem turjale...?"

„Õppimine ei tohiks olla koormaks," vastas Remmelgas teravalt.

„Õppimine on muidugi väga hea asi..." veeretas metsnik suitsurõngaid lae poole. „Aga kas mäletate anekdooti mustlasest ja tema hobusest?"

Remmelgas noogutas.

Pitkaste naeris kõhinal, küllap lõbustas end mustlase juhmuse üle, kes igal päeval oma setuka koormat suurendades ei jõudnud küllalt imestada, kuidas just see üks telliskivi, mille ta järjekordselt lisas, hobuse elu lõpetas. Ta vaikis siis järsult ja oma säärikute läikivaile ninadele vaadates küsis:

„Kas minusugune ... äratõugatu tohiks teile nõu anda?"

Remmelgas kuulatas tähelepanelikult. Tuliksaarde tulles oli ta kõige suuremat ebamugavust tundnud kohtamise pärast Pitkastega. Senine metsaülem, küllap peab teda kohalt väljasööjaks. Talle oli suureks kergenduseks Pitkaste muretu, lõõpiv suhtumine enda alamale ametikohale viimisse. Vähemalt ükski sõna ega liigutus ei reetnud, et ta oleks solvunud või peaks oma ebaedus süüdlaseks Remmelgat. Ta kunagi ei tikkunud uut

metsaülemat õpetama või juhatama ja seda uudishimulikumalt noogutas nüüd Remmelgas.

„Ärge lisage meie koormale uut kivikest. Tahtsin juba varem küsida — kuhu te nii hirmus kiiresti kihutate? Tuli põletab ühekorraga, inimene mõjub pikkamisi. Aga teie? Tahate kõik ühe kevadega uueks muuta...“

„Hirmus palju on halvasti... ja veel rohkem on tegemata...“

„Selle „halvasti“ all mõtlete raielanke?“

„Teie ei hakka mulle ometi tõendama, et raielangid on õieti ja otstarbekohaselt asetatud?“

Pitkaste õngitses taskust pika, saarepuust väljapuuritud, keerulise põletatud mustriga pitsi ja keeras lühikeseks imetud plotski sellesse. Ta näis aega veetes kaalutlevat, mida ütelda. Paaril korral tõusid ta rasked silmalaud ja Remmelgas tabas metsniku uurivat ja samal ajal kõhklevat vaadet.

„Ehk oli terake õigust minulgi... antud olukorras,“ katkestas Pitkaste lõpuks vaikuse. „Üleüldse — milleks endale ise üleliigseid sekeldusi juurde tõmmata, kui neid selletagi iga minut kaela sajab? Targu sõidad, kaugele jõuad — ütleb vanasõnagi. Inimene ei ole eesel, et aina veab ja veab...“ Mõtted jooksid tal sõlme, sõnad sassi, ta peatus, aga kui metsaülem ainult istus ja vaatas, jätkas katkendlikult: „Tunnike puhkust ei tohiks olla patt... Pisut mugavustki, istuda raadio juures... või klaasike viina...“

Pitkaste nihutas end ühelt tooliservalt teisele. Ta oli juba küllap oma viis minutit järgemööda tõsine ja see ei olnud sugugi tema, iga lause tagant hambaid paljastava loomuse, moodi. Ta näis oma mugavustefilosoofiat õigustada püüdvat. „Kas otsivad selles väljapääsu ärganud

südametunnistuse piinad," mõtiskles Remmelgas, „või taotleb ta kellegi õhutusel kaugemaid eesmärke?" Remmelgas heitis viimase mõtte kõrvale, — kellel oleks selleks vajadust? Ja Pitkastel oli selleks ka liiga otsekohene ja murelik ilme. Aga ometi jäi metsnikus toimuv talle mõistatuseks ja kahetsusega märkas ta, kui vähe ta veel tunneb metskonnas töötavaid inimesi, nende mõtteid, lootusi, unistusi. Uuris ja päris metsa ning puude, loomade, putukate ning liblikate järele, kuid inimesed kippusid jääma kahe silma vahele, justkui oleksid nad haaratavad ja mõistetavad üheainsa pilguga.

Kui Remmelgas püüdis küsimustega tungida Pitkaste mõttemaailma, tõmbus metsnik siilina kerra ja hüppas tagasi oma lõõpivale jutulaadile. Kaugemale nad ei jõudnudki ja lahkusid teineteisest jahedalt, nagu tusaselt.

Remmelgas vaatas kardina varjus seistes Pitkastele järele. Metsnik seisis porilombilisel, halvasti kruusatatud teel ja pööras pead kord Kulliaru, kord Männisalu, oma kodu poole. Ta näis kaalutlevat, kuhu minna. Nööpis otsustavalt hõlmad kinni ja hakkas minema Männisalu poole. Jõudis astuda vaevalt kümmekond sammu, kui uuesti peatus, kõhkles, siis hoogsalt käega lõi, ümber pöördus ning pikkadel sammudel Kulliaru poole tõttas.

Pitkaste kadus majanuka taha, kuid metsaülem seisis veel kaua akna all, nagu uuriks ta, kas ühtlases tumehallis taevas ei ole näha helendavaid laike. Seekord ei olnud tal meeleski kiruda juba mitmendat päeva tihedate hoogudena sabisevat vihma. Teda valdas tunne, et hoolimata näilisest lõbususest on Pitkaste ometi üksik inimene, kes täna kobades sirutas käe toe järele. Ja

kuigi Pitkaste vaevalt seekord tuge leidis, — ega's ta muidu ei oleks pöördunud Kulliaru poole, kus töötab õllebaar, — soojendas see teadmine ometi Remmelga südant, sest nii vaevaltmärgatav kui see ka oli, oli see ometi tundemärk tekkivast usaldusest tema, uustulnuka, vastu. See teadmine julgustas Remmelgat, keda senine jahe, isegi vaenulik vastuvõtt omamoodi hirmutama hakkas, ja kui mõni päev hiljem tuli kokku tootmisnõupidamine — esimene selletaoline metskonnas —, ei kohutanud teda enam jahedus, millega ta sõnu vastu võeti. Surru metsavaht Mihkel Nugis vaatas paksude kulmupuhmaste alt peaaegu varjamatu vaenulikkusega. Nugis oli tõepoolest vimma täis, ta ei olnud ikka veel leidnud sobivat silmapilku südamepuistamiseks, uustulnukale tubli metsamehe-peapesu tegemiseks, ja see rõhus teda. Ning mitte ainult see. Nugist ärritas metsaülema oskus ilustada oma raiumisplaane metsa eest hoolitsemise udukattega. Nugis armastas selgust ja kindlust, metsaülemas oli aga temale nii palju võõrast, uut, segast, et Nugis tõmbus ettevaatlikult endasse ja lükkas oma pealepõrutamise edasi.

Arutati raietööde käiku Tuliksaare metskonnas. Viimastel päevadel peaaegu lakkamatult pladisenud vihm mähkis halli vaipa maa ja metsad, pühkis minema lumelaigud, ainult siin-seal varjulisematel kohtadel kõlksatas hobuseraua all määrdunud jääkelts. Vedu metsast lõppes, üksnes teeäärsetel laoplatsidel põristasid veoautod, kolkisid koormaid kinnitavad kirved ja käratsesid halvast ilmast tusased laadijad.

Remmelgas andis igaühele kordamööda sõna, palus jutustada olukorrast vahtkondade raielankidel. Suuri kõnemehi Tuliksaare metskonnas ei leidunud — vahest

ehk ainult Ants Tüür Kulli vahtkonnast — ja nii juhtuski, et kuigi ainult istuti, higistas mõnigi mees sel õhtupoolikul Tuliksaare kantseleis rohkem kui kiirel tööpäeval vahtkonnas.

Metsaülem oli väsimatu ja järeleandmatu. Ta nagu ei märganudki, kuidas Pitkaste keeras oma pikad jalad tooli alla ja teab mitmendat korda hõõrus suure mütsi kareda põhjaga oma hiljuti raseeritud põski, vaid tungis aga peale:

„Edasi! Edasi!"

„Edasi?" torises Pitkaste, nägu õhetamas nagu pärast saunaleili. „Küsige Osmuselt, tema on metsapunkti ülem, mitte mina."

„Arvate, et metsnikule on ükskõik, kui palju valmismaterjale on veel metsa jäänud?"

„Muidugi. Mets on punktile üle antud ja meil pole sellega enam pistmist . . ."

Pitkaste laiutas käsi ja vaatas abiotsivalt metsavahtidele, aga igaüks oli ametis meeldetuletamisega, kuidas on olukord tema vahtkonnas. Ei võinud teada, kellele järgmisena suunab oma terased silmad uus metsaülem. Vaikus venis ja venis. Pitkaste mõistis, et metsaülem ootab temalt veel midagi, ja mitte päris hästi mõistes, mida just, lisas:

„Lank nr. 126 on igatahes puhas . . ."

„Puhas?" vaatas Remmelgas üles.

„Osmus ütles, et ta lõpetas seal . . ."

Nugis nohises kuuldavalt. Talle meenus pahanduste-rida, mis oli seoses langiga nr. 126. Ta vaidles selle raiumisele-võtmise vastu — kuusik ei olnud veel täis kasvanud. Aga see oli tema vahtkonnast teele kõige lähem ja jäi seetõttu kirve alla. Praakeriks oli sel lan-

gil raiekohustuse eest metsapunktile palgaliseks pugenud kulakuvõsu ja temale oli ükskõik, kas känd oli kooritud või mitte. Veoga venitati seal samuti, kuigi Nugis praakerit mangus, et see saadaks hobusemehi. Kurtis lõpuks Kirkmale, see tõi vedajad kohale, aga ühel päeval olid kõik jälle kadunud, jättes raiestikku veel suurema korratuse kui seal oli varem.

Nagu oleks metsaülem märganud Nugise kibelemist, pöördus ta metsavahi poole:

„Kas on nii, seltsimees Nugis?"

Metsavaht kõhkles. Kuidas vastata? Kui öelda, et kõik on tühi jutt, et raiestik on risus ja räsus, kõlaks see kaebusena metsniku, endise metsaülema peale. Ja kas Remmelgas ei tee mõnd metsajäänud notti liiga tähtsaks? Milline häda, nagu sokk kahe kuhja vahel! Kuigi Nugisele oli alati vastumeelt olnud Pitkaste lõõpiv ükskõiksus ja tema nõrkus viina suhtes, oli tusk uue metsaülema vastu tugevam ja ta ümises:

„Kui metsnik ütleb, et lõpetas..."

Remmelgas sähvas poolelt sõnalt vahele:

„Millal käisite viimati seal?"

„Üleeile."

Remmelga pilk peatus Nugise pea kohal seinal. „Mis temp see nüüd," mõtles metsavaht, „mida ta küll nii teraselt uurib?"

„Vaadake korraks selja taha," viipas metsaülem.

Nugis katsus, kuid kael ei andnud nii palju pöörama, ja ta tõusis. Seinal oli suur pilt jämeda peaga putukast.

„Noh, ja siis?" ümises Nugis.

„Tunnete?"

„Ega ma ole mõni madrus, et ei tunne üraskit."

„Solvusite?" Remmelga sinised silmad olid lõbusad,

nii lõbusad, et Nugisel keeleots sügeles, aga ta ei leidnud parajat soolast ja torkavat sõna. Sobivaid sõnu otsides unustas ta enda seisma.

„Ruttate liiga," jätkas metsaülem. „Solvumisega nimelt. Aga istuge ometi ..."

Nugis laskus toolile, et hetk hiljem uuesti tõusta. Ta teeskles, nagu uuriks veel kord putukat. Oli plakatit näinud lugematuid kordi, tal oli seesama elutoa seinal, aga metsavaht Nugis ei ole koolijõmpsikas, kes tõuseb ja istub kamandamist mööda.

„Raiesmikul nr. 126 lõpetati, tõsi küll, vedu," jätkas Remmelgas, „aga ainult selleks, et hobuseid lähematele lankidele saata. Nr. 126 on palke täis, teie teate seda, seltsimees Nugis, eks ole?"

Metsavahil oli koerustükilt tabatud koolipoisi tunne. Aga enne kui ta jõudis end vastuseks koguda, hüppas Remmelgas juba uuele teemale.

„Kulliaru ja Lümatu vaheline maa-ala kuulub teie vahtkonda?"

„Jah ..."

„Miks ei teostatud seal läinud aastal sanitaarraiet?"

Pitkaste, tundes, et see oli jälle kivi tema kapsaaeda, pahvatas:

„Kes oleks sealt pärapõrgust puid ostnud või välja vedanud? Mõni kuivanud kuuse- ja männijäss, mis sinna jäid, pole üldse kõneväärt ..."

Nugis seadis end istuma. Kuidas küll olla, mida ütelda? Kas seda, et ta oli sanitaarraietest nii kaua Pitkastele rääkinud, kuni see oli oma suure saapakontsaga vastu põrandat põrutanud, et jäta kord juba oma närimine. Süda valutas, kui ta lükkas kuivanud puult maha pehkinud koore ja nägi selle all üraskite korrapärast,

nagu kunstmustri plaani järgi uuristatud käikudevõrku. Siginevad, kiiresti siginevad, rändavad parves edasi, laastavad ja hävitavad... Küll see Remmelgas on alles rebane, ei tule oma raieplaaniga otsekohe lagedale, vaid tiirleb ringiratast, valmistab pinda ette. Aga vana Nugist ta juba ei tüssa, oh ei!

„Teie olete kaua olnud metsavaht, seltsimees Nugis?"

„Nelikümmend üks aastat."

„Surrus?"

„Kõik nelikümmend üks Surrus." Ja endamisi: „Jajah, see on peaaegu kaks sinu iga, ära kipu õpetama!"

„Nelikümmend üks aastat!" Remmelgas tõusis. Ta oli pikem kui võis arvata, nähes teda istumas. Tal oli seljas hallikas ülikond pikkade pükstega. Nugis ei tundnud suurt lugupidamist inimeste vastu, kes tulid metsapiirkonda viikidega pükstes ja läikimahõõrutud kingadega. Asjalikud kalifeed ja tublid säärikud — see oli metsamehe riietus.

„Nelikümmend üks aastat!" Remmelgas tuli ümber laua. „Siis peaks olema tuttav iga puu, iga põõsas, iga kivi, iga metsloom..."

„Nugis kõnnib oma vahtkonnas sügisöölgi nagu toas," ütles akna ja kapi vahelisest nurgast seni vaikides istunud Küdema metsavaht Karl Kilkman.

„Kui nii tuntakse, siis ka armastatakse. Kui armastatakse, siis hoitakse."

Metsaülema kulmude vahel ei olnud kurdu, kuid ta pilk oli nukker ja see lisas ta ilmele aastaid juurde. Mehed ta ees nihutasid end — kuhu metsaülem sihib? Nugis mõtles, et praegu oleks just õige aeg öelda, et mis sina, tindinina, tead metsast ja selle armastamisest, aga nagu ikka ei leidnud ta sõnu ja kruvis ägedalt

vurrupooli teravaks ning ülespoole — kord üht, siis teist.

„Ega maksa meist ikka lilleaednikke ka teha," turtsatas ümarikunäoline Ants Tüür ja haigutas. Tal oli igav. Milline katsumus istuda kaks tundi järjest kuumaksköetud toas ja kõnelda — ainult puudest, putukatest, kändudest, nottidest! Ta oli metsavahtide hulgas noorim, pärastsõjaaegne. Vadrata võis ta tundide kaupa, ükskõik millest, kõige harvem metsast. Tüüri ei armastatud, ta jäi teiste metsavahtide hulgas niisama üksikuks, nagu oli üksildane kaugel Kulliaru jaama taga asuv Kulli vahtkond, mis oli Tüüri valve ja hoole all. Ta oli äge ja tujukas, vihastas kiiresti ja tõmbas siis silmad pilukile ning surus läbi hammaste: „Kuidas see oli, ah?" Tuliksaare metsavahtide hulgas ei olnud kaklusehimulisi ja Tüüriga püüti rääkida nii vähe kui võimalik.

Remmelgas pidi vastama teravalt, aga nägi üle metsavahtide nägude jooksvat tusapilve ja kiitis Tüüri takka:

„Õige! Seltsimees Tüür leidis sobivaima võrdluse — oleme nagu aednikud. Milline suur rikkus on meie hoole ja kaitse alla antud! Iga kasutult hävinenud puu on rahva vara raiskamine, nagu iga kasvatamata jäänud puu on rahva petmine. Aga meie? Küdemal vedeleb vanadel laoplatsidel propse ja vineeripakke, kõik koorimata. Samasugune vaatepilt kordub raielankidel, kus töö juba ammu on lõpetatud. Üraskid ei oska paremaid nuumamaid soovidagi! See pole ainus kahjurite kasvulava meie metskonnas, üheks selliseks kipub tänavu jääma ka lank nr. 126. Lümatu-äärsed metsad on täis jalal kuivanud ja tuulest murtud puid, sanitaarraiet pole suurem osa metsadest kogu oma elu vältel näinud.

Kulli vahtkonnas sõi läinud kevadel männikärsakas pooled istutatud kultuuridest..."

„Mis mina sinna parata sain?" tõmbas Ants Tüür kaela rõngasse ja lisas naljatoonis: „Oleksid need härrad kärsakad vähemalt varblasegisuurused, laseks püssiga..."

Pitkaste turtsatas, aga ettepoole kummardunud ja kätt kuulamiseks kõrvale abiks hoidev Nugis tegi ägedalt: „Tsst!". „Kuidas metsaülem kõike nii hästi teab?" imestas ta. „On olnud siin vaevalt neli nädalat, aga räägib, nagu oleks elanud neli aastat. Ja täpselt räägib." Nugis unustas vurrupoole, unustas oma kavatsuse metsaülemale „põrutada". Metsaülema sõnad haarasid teda, ja ta vaatas kurjalt Tüürile, et see vaikiks.

„Oleksid kärsakad ka varesesuurused, seltsimees Tüür ei näeks neid, nii vähe näib ta huvi tundvat metsa vastu," ütles Remmelgas teravalt ja nägi metsavahtide nägudel heakskiitu. „Kui metsavaht Tüür ei tulnud kultuuride kaitsmisega toime läinud aastal, mil kogu metskonnas rajati uusi metsi kakskümmend hektaari, kuidas mõtleb ta seda teha tänavu, kui külvame ja istutame vähemalt kuus korda rohkem."

„Kuus korda rohkem!" hüüatas Nugis ja kohkus iseenda häälest. Kahtekümmet pidasid nad rekordiks, olid uhked ja õnnelikud, et ületasid plaani viie hektaari võrra, ja nüüd tuleb nooruk kusagilt koolist ja ütleb lihtsalt — sada kakskümmend hektaari.

„Muinasjutt!" põlastas Tüür.

Pitkaste unustas suugi lahti. Ta mäletas, et tänavuseks oli plaane suurendatud, aga räägiti ju ainult kuuekümnest hektaarist. Ta ei teadnud, et Remmelgas sõitis metsamajandi vahet, seletas ja tingis, kuni võeti arvesse

tema mitmekülgselt põhjendatud nõudmised ja suurendati rajatavate kultuuride pinda. Metsamajandi direktor ja vanem metsaülem tegid suured silmad — nad olid harjunud vastupidisega, töömahu vähemaks kauplemisega, ja rahustanud oma südametunnistust hoiatusega raskuste ees tööjõu leidmisel, nõustusid.

„Siis torgime kõik langid täis," ütles Kilkman vaikselt.

„Kõiki veel ei jõua, aga suuremad kännustikud küll. Tulevast aastast alates viime iga eelmisel aastal mahavõetud langi kultuuri alla. Meie ei jäta metsas midagi juhuse hooleks, vaid korraldame kõik vastavalt looduse tingimustele ja ühiskonna vajadustele."

Metsaülema väikest pausi kasutas Nugis:

„Kuidas jääb Surruga?

„Ma ei saa aru — mis jääb?"

„Kui palju külvatakse Surrus?"

Metsaülem naeratas kavalalt.

„Kui palju tahaksite?"

Nugisel ei olnud tarvis mõelda ega rehkendada, ta teadis täpselt, kui palju tema vahtkonnas on täiskülvamata raiestikke. Surru tihnikusse oli raske inimesi meelitada. Pitkaste arvas, et sealses padrikus kasvab mets loodusliku uuenemise teel, ja nii jäid Surru metsad peaaegu täiesti iseenda ja Nugise hooleks.

„Kakskümmend hektaari," vastas ta.

„Miks mitte kõikide tühjade lankide ulatuses?"

„See on kõik."

„Kakskümmend?" Remmelgas läks laua taha ja avas paksu raamatu. „Peaks olema rohkem."

„Ei ole," vastas Nugis ja vaatas enda ette maha. Metsaülem ei usu teda, tal on teised andmed, aga siin

teiste ees seletama panna, kuidas lood Surrul õieti on, ei oleks Nugist ka sundusega saadud. Pitkaste aga ruttas oma isekasvamise-teooriat arendama:

„Ülejäänul hakkas mets kasvama loomuliku paljunemise teel. Eriti mänd on nobe tärkama, aga ka kuusk ja kask . . ."

„Te unustate lepa ja paju, mis levivad kõige kiiremini ja lämmatavad kasulikud puud."

Väljast kostis vali „ptruu!". Nugis mühatas tusaselt — just siis, kui jutt liigub kõige tähtsamat ja põnevamat rada, peab ikka segajaid tulema! Ta heitis pilgu aknale ja süngestus hoopis. Tänaseks on mehejutul lõpp, nüüd algab selline saevihistamine ja kirvepaugutamine, et õige metsamees topib tropid kõrvadesse.

„Kes teda siia ajas . . ." ümises ta.

Aga Pitkaste hüüdis valjusti:

„Hiljaks jäi. Selle mehe nägu oleks Remmelga metsajutluse ajal näha tahtnud." Ta sirutas jalad ette ja mahvis pika pitsi otsa pistetud paberossi, silmades varjatud muie: oot-oot, vaatame, mis noodil te kahekesi koos laulate.

Osmus sõitis kerges vedruvankris, kõrb täkk nagu tulesäde ees. Ptruutas ja suksutas hobust lasipuu külge kinni sidudes, aga täkk pildus kapjadega kruusa ning kivikesi üles ja hirnus heledalt ning pikalt. See oli keevaloomulisim hobune metsapunktis ja et teda oli võimatu rakendada veoree ette, kasutas Osmus teda oma sõiduhobusena. „Looma peab jalutama," ütles metsapunkti juhataja ja sellele oli ükskõik kellel raske midagi kaaluvat vastu ütelda.

Metsapunkti juhataja vajus uksest sisse, tuues endaga kaasa udusombuse ilma niiskust ja jahedust. Tal oli läi-

kiv vihmamantel seljas ja pikad kummisäärikud jalas. Rapsas randlase vahariidese tuulekoti vastu põlvi kuivaks ja käsi laotades hüüdis:

„Näib nii, nagu oleksin sattunud koosolekule?"

Metsaülem astus talle paar sammu vastu. Nad nägid teineteist esmakordselt ja ometi tundus Osmus Remmelgale vana tuttavana — just sellise tugevana, energilisena ja valjuhäälelisena kujutles ta Kulliaru metsapunkti juhatajat. Ta sirutas Osmusele käe:

„Vist seltsimees Osmus? Tere, olen Remmelgas. Meil on tõepoolest koosolek, aga jutt on metsast, nii et palun istet võtta."

„Ma segan..."

„Aga ei — me katkestame metsa hooldusküsimuse arutamise ja läheme üle eeloleval talvel raiumisele tulevate lankide asetusplaani läbivaatamisele."

„Neetud metsaülem, kas ta meelega ei vedanud mind sellesse lõksu, kui eile mu telefonikõnele vastas: „Telefoni kaudu on kõike raske arutada, astuge parem homme metskonna kantseleist läbi!" Nimetas just õhtupoolikut, — kas siin on tegemist ainult juhusliku kokkusattumisega?" Osmus kaotas hetkeks kindluse — kõigi nende metsavahikäbide ees ei saa ju probleeme arutada otseselt, nagu mees mehega. Ta põikles:

„Raiumiseni on veel palju aega, vanadki osalt lõpetamata..."

„Aga langid tuleb sisse ajada juba nüüd."

Osmus taganes veelgi:

„Õige raiefondi eraldamine on kaalukas ja tähtis küsimus. Sellepärast, mõtlen, on parem, kui enne ettekannet koosolekul kogu probleemi kahekesi läbi töötame."

„Mitu pead on ka alguses toekamad kui kaks..."

Osmus riputas vihmamantli ukse kõrvale naela otsa, tõmbas tühjaltseisva tooli metsavahtide rivist ettepoole, nii et ta ulatus küünarnukiga toetuma lauale, ja istus. Mattis end suitsupilvedesse ja ootas. Selgesti kostis paberite krabin, kui Remmelgas neid keeras. Kõik vaikisid, sest nad tundsid, et õhk metsaülema kabinetis on muutunud äikese-eelselt pingeliseks ning on täis elektrit. Tundis seda ka vana Nugis ja üllatusest unustas vurruotsa hammaste vahele. Temale ei meeldinud Osmus, ta hüüdis teda kännukuningaks, aga Osmus oli ikkagi tähtis, väärikas ja energiline mees, oli kuulda, et ta oli lugupidamises kaugemalgi kui Kulliarus, aga seal tuleb keegi nooruk teab-kust ja ei võta metsapunkti ülema ettepanekut kuuldavakski. Nugis ei saanud salata, et see talle meeldis, aga samas meenutas Osmus talle Remmelga plaane Surru kuusikute suhtes, ja lummus, mille võrku metsaülem tema oli võlunud, kahvatas ja taandus. Kena mees, endal kirves vöö vahel, aga võtab suu täis metsa eest hoolitsemisest ja uue külimisest. Osav silmakirjateener, ei muud!

Remmelgas ütles peadki tõstmata:

„Seltsimees Osmus, metsavahid kurdavad, et raielangid ja laoplatsid on halvasti puhastatud: palju kände koorimata, maas vedeleb propse, aluspuid, notte."

„Kutsusite, tähendab, mind kohtu ette?" pöördus Osmus järsult Remmelga poole. „Ma ei teadnud valmistada materjale."

„Milleks materjalid? Kohtust pole juttugi, arutame ainult sõbralikult mõned murekesed üheskoos läbi . . . Kuidas siis on laoplatside ja raielankidega?"

„Seni poleks nagu nende suhtes nurinat kuulda olnud . . ."

„Nii . . ." Remmelga pilk libises mehelt mehele. Need vaatasid kiiresti üksteisele, siis purskas ümarik Kilkman:

„Kuidas ei ole? Praakeriga muud juttu polegi . . . Ka ülemale endale ütlesin . . ."

Osmus kehitas õlgu:

„Võib-olla, mul on palju tegemist, ei mäleta kõike tühja-tähja. Korraldus sai tehtud küll, aga ei jõua ju vedajail ja lõikajail igal sammul kandadel tallata. Ärge unustage, et nad on töökohustuste järgi väljas. Kui liiga sundima hakata, pakivad veel tööriistad kimpu ja lähevad oma teed."

„See on muidugi liialdus," ütles Remmelgas rahulikult. „Metsa huvides oleme sunnitud nõudma platside täielikku puhastamist ja kändude koorimist . . . 1. mai ei ole kaugel ja kõik materjal, mis siis veel koorimatult metsas on, kuulub ülevõtmisele."

Osmus avas suu, aga sulges uuesti, ilma et oleks silpigi kuuldavale toonud. Pingutusega surus ta oma kärsituse maha, aimas, et kännud ja aluspuud on eelmäng, et peaküsimus seisab alles ees, ja naeratas. Targem teeb vähemtähtsail positsioonidel järeleandmisi! Ta saadab metsapunkti töölised paariks päevaks lankidele müttama ja ongi korras.

Ta noogutas. Suursuguselt, et hea küll, õigus teil ju omast kohast on ja metsapunkti juhataja ei ole väiklane.

„Leppisimegi kokku!" rõõmustas Remmelgas. „Nii arvasingi — ei saa ju tekkida lahendamatuid lahkhelisid kahe ühiseid eesmärke teeniva asutuse vahel. Olen kindel, et vastuväiteid ei tekita ka mõningad muudatused raielankide asetuses, lankide nihutamine raudtee-

äärseilt, küladeveerseilt mailt kaugemale, sügavamale metsamassiivi."

Kõik olid neid sõnu oodanud, aga ometi jäi ruumis nii vaikseks, et kostis Remmelga eest laualt tikukarbist mingite putukate krabinat. Hobune väljas krõmpsutas heinu ja kõlistas valjaid. Tuul oli tõusnud, vilistas pungi pakitsevais haralisis sirelipõõsais ja pillutas laiali pilvede ühtlast halli kangast.

„Noh, seltsimees Osmus, eks ma öelnud," pöördus Pitkaste metsapunkti juhataja poole. „Võiks ju sulle soovitada laulu, et — oh, kui rasked on mu päevad!..."

Osmus tõusis. Ta oli valmistunud selleks jutuajamiseks, oli valmis mõelnud vastuväiteid ja põhjendusi, oli arvestanud meeleolu ja oma isikliku mõjukusega — oi heldeke, kui paljusid inimesi on tulnud elu jooksul üheks või teiseks mõjutada —, aga metsaülem lõikas kõigel jalad alt. Karja metsavahtide jõllitavate, uudishimulike, ka kahjurõõmsate silmade all jooksid valmiskaalutud mõtted laiali nagu kohutatud tedrepoegade parv, ja kahe rusikaga lauale toetudes ütles Osmus nii tasa kui vähegi lubas ta hääl:

„Veel kord, seltsimees Remmelgas, arutame seda küsimust asjatundlikult ja põhjalikult kahekesi, omavahel..."

„Aga miks? Minu plaan on selge, arusaadav, lihtne. Metskonna töötajailt nõuab see lisapingutusi, peame rajama uusi raielanke, kluppima need, hindama. Aga me tuleme sellega toime."

„Tänavu võiks jääda nii, nagu oli Pitkaste poolt visandatud." Osmuse otsmikule ilmusid sinakad soonekesed, ta tegi suuri jõupingutusi, et end vaos hoida. „Ütlete isegi, et see toob kaasa ainult sekeldusi ja

asjatut lisatööd. Mets ei ole jänes, ta seisab paigal, jõuab lõigata Käänisjärvel ja Kaarnamäel. Milleks uuendustega tormata?" Ta rahunes kiiresti, lisas vaikselt naeratades: „Ka kuulsus ei ole väledajalgne jänes, ta tuleb omal ajal."

Remmelgas tegi, nagu ei oleks Osmuse pistet kuulnudki, püüdis hoiduda viljatust kemplemisest Osmusega oma kaasametnike ees. Ta läks ümber laua akna juurde, tõstis kardinapoole üles ja end akna eest kõrvale hoides küsis:

„Seltsimees Osmus, mida te näete, kui välja vaatate?"

Osmus haistis püünist, aga ei taibanud kohe, kuhu Remmelgas tüürib. Õlgu kehitades kohmas ta:

„Ei midagi..."

„Vaadake tähelepanelikult."

Osmus nihkus aknale lähemale. Täkk kaapis mulda, oli ohjad jalgu rapsinud, peaks minema ja üles tõstma... Vaevalt Remmelgas nende ohjade pärast... Haralised sirelipõõsad, nende kõrval jasmiine. Ilm oli selginemas, pilvedesse oli kärisenud lõhesid, paljastades ribasid helesinist taevast. Lõoke nagu vedrust kruvituna tõusis sirgjooneliselt õhku ja trillerdas kõigest jõust.

Osmus heitis pilgu üle tee kaugemale ja äkki taipas, mida metsaülem temalt ootab. Tee jooksis loogana ümber metsaülema maja, aga teisel pool teekaart laius lagendik. Vaatamatagi teadis Osmus, et see ulatus kaugele, kuni raudteeni ja veelgi edasi. Kännud, aina kännud. Üksikud langevate puude poolt rüüstatud kuusevibalikud olid end sirgu ajanud ja kohendasid nüüd ladvatutte. Lopsakad pajupuhmad ja tihe lepatihnik lämmatasid needki harvad kuuse- ja kasetaimed, mis tuulest siiasõidutatud seemneist olid tärganud.

„Jutustage ometi, mis te näete," õhutas Remmelgas.

„Raiestikku," pomises Osmus ja pahandas endaga, et oli lasknud metsaülemat end rääkimisele meelitada.

„Tuliksaare akna all kasvas kaasik..."

„See raiuti maha 1944. aastal, siis kui mina veel metsapunkti juhataja ei olnud," ütles Osmus kähku.

„Tean. Raiestikku laiendati järgmisel aastal, laiendati ka sellele järgnevail. Jõuti veel täiskasvamata metsani, aga ei peatutud, vaid mindi otse edasi. Samal ajal kaugemates paikades, nagu Surrul, kõdunesid vanadusest terved kvartaalid head metsa. Need olid kaugel, seal töötada oli tülikas ja Kulliarus jätkati sõjajärgseist raskustest ja vajadustest tingitud süsteemi — ikka teede äärest, ikka lähemalt, ikka kergema vaevaga. See muutus Kulliarus harjumuseks. Muidugi on tõsi, et mets kasvab selleks, et teda raiutakse, kuid ta ei kasva rüüstamiseks. Aga kuidas teisiti nimetada siinset ühekülgset metsa mahavõtmist?"

Remmelgas laskis kardina alla langeda. Ta hingas sügavalt ja kergendatult — ta oli enda välja puistanud. Läinud laua taha, pöördus ta istujate poole — kuidas nad reageerivad?

Kõik vaatasid üllatunult üles, kui vana Nugis valjusti hüüdis: „See on õige!" Nugis väga harva paotas sõna, kui temalt just ei küsitud. Aga nüüd lisas ta veel: „Mitte ninagi ei taha Surrult välja pista, aina kännud ja kännud."

Väike ümmargune Kilkman hüppas toolilt ja sõrmega ei tea keda ja mille eest ähvardades hüüdis:

„Ei mäletagi enam, millal viimati oli õige talv. Kui metsad olid terved, kus siis ajas lund maha — ropsi kohe kõhuni sees."

Teda toetas üks ja teine. Kõik laitsid teeäärseid raiestikke. Isegi Pitkaste vedas vuhinal õhku läbi oma tugeva nina ja silmi imestusest suurteks ning ümarateks ajades pajatas:

„Tõepoolest, seltsimehed, miks siis nõnda? Mets pole meie vaenlane, mets on meie sõber..."

See oli nii naljakas, et metsavahid purskasid naerma. Naeratas ka Remmelgas, aga mitte Pitkaste ebakohase hüüatuse puhul. Milline lapsik rumalus oli end pikki päevi vaevata murega, et kõik on tema vastu. Vanade meeste silmad särasid, kui nad kobasid lihtsaid sõnu, et välja puistata endis pesitsenud, tihti endamisi torisetud pahameelt. See lõi ruumis rahutu, ootusrikka, äreva õhkkonna, kõik olid haaratud kärsitust teotahtest. Remmelgas oleks rõõmust tahtnud mehi tänada, nende käsi suruda. Muidugi ei ole see poole tunniga tekkinud tunne, ja kuigi nad seda välja paista ei lase, on nende metsakarude südamed lõpmata rikka metsa pärast juba ammu valutanud ja võib-olla rohkem kui tema, nooruki ja uustulnuka, oma. Meeleliigutust varjates pöördus ta Osmuse poole:

„Mida metsavahid minu plaanist arvavad, seda kuulsite praegu. Ootame teie seisukohta, seltsimees Osmus."

Osmus nööpis pintsakuhõlma lahti ja kinni. Ta ilme oli jäine ja ükskõikne, mis kaugeltki ei vastanud ta meeleolule. Ta püüdis oma meelepaha peita üleoleva tooni taha:

„Näite olevat ohtlikul teel, seltsimees Remmelgas. Teie sõnades ja toonis oli etteheiteid mulle raiestikkude pärast. Te unustate aga ühe mitte just pisiasja: mitte mina ei ole raieplaani määrajaks, mina olen samasugune ametnik nagu teie ja täidan minule valitsuse

poolt antud instruktsioone. Oleme nõukogude inimesed ja meil peaks olema üks ja sama eesmärk — rohkem ehitusmaterjale, rohkem küttepuitu, rohkem liipreid, rohkem tugiposte kaevandustele..."

„Kes selle vastu on vaielnud!" hüüdis Remmelgas. „Raieplaanid tuleb muidugi täita, aga küsimus seisab selles, kuidas seda teha. Hitlerlased laastasid teeäärseid metsi, nad jäid ka siin truuks oma röövli-iseloomule. Meie ülesandeks on okupantide laastavaid jälgi parandada, kuid Kulliarus on mõnelgi pool neid süvendatud. Selle ohtliku suuna lõpetamiseks tõstamegi võitluslipu ja viime raiepiirkonna teedest kaugemale põlistesse laantesse."

„Ei tea, kuhu siis?" ümises Osmus. Ta aimas hästi, kuhu just, aga küsis aja võitmiseks.

Remmelgas tõusis ja läks enda selja taha seinale tõmmatud metskonnakaardi ette.

„Peamise rajooni viime siia..." Remmelga pliiats joonistas laia rõnga Surru vahtkonna Kaarnamägede rajoonile ja sealt edasi Käänisjärve- ja Lümatuäärseile metsaaladele. „Suured massiivid ootavad raiujaid ka siin..." Pliiats tõusis ja hüppas üle Lümatu pruunist laigust ja peatus Küdema vahtkonna kõige kaugemal, piki rabaveert koolutatud tipul.

„Nii et... Surru kuusikud!" hüüahtas Nugis.

Kõik vaikisid nagu mõtteid kogudes. Nad tundsid Lümatut, paljud neist olid käinud Kaarnamägede toredais metsades, aga nad teadsid ka, milline sisu on lihtsal lausekesel — viime tööpiirkonna Surrule. Ainult Ants Tüür ei olnud Kaarnamägedel käinud, teda oli pikk koosolek tüüdanud ja ta põristas:

„Kaarnamägi, siis Kaarnamägi — mul ükskamakõik,

kus saed sisse lüüa. Vaat leidsid asja, mille üle hambaid murda."

„Mis sa patrad!" ütles Kilkman tasa, aga selgesti. Tüür pööras Kilkmanile põlglikult selja. Kõigi silmad peatusid Osmusel — mida ta ütleb? Et Remmelga pähkel ei olnud kerge pureda, kes oleks seda teadnud paremini neist elupõlistest metsavahtidest?

Osmust segasid ümberringi istuvad võõrad näod. Oleks Osmusega nõnda räägitud tema oma metsapunktis, — oi, kuidas ta siis müristaks ja välku lööks. Küllap oleks põrutanud siingi, aga Osmus mõistis, et Remmelgat ei kohuta müristamisega, ta tundis metsaülema rahu taga suurt kindlust ning otsustavust, ja sellepärast andis ta oma häälele nii ükskõikse ja asjaliku kõla kui iganes suutis, kuigi sõnad pudenesid suust üksikuina, katkendlikult:

„Kaarnamäe ja ... Käänisjärve ... metsad ... asuvad teedeta ... pehmete ... läbipääsematute lodude ... ja padrikute ... taga ..."

„Tõsi, töö neis rajoonides on raskem ..."

„Mitte raskem, väljavedu sealt on ... võimatu!"

„Toonitasite äsja, et oleme nõukogude inimesed."

Pitkaste tõstis viisakalt peo, et peita sellesse itsitust.

„Saab nalja, kui talumehed sellest kuulevad ..."

„Talumehed mõistavad, kui seletada, mispärast nõnda on parem."

„Aga mina ei mõista!" Osmus hingas raskelt, ta ei suutnud enam end hästi vaos hoida. „Minu metsapunkt andis läinud aastal sada kaksteist protsenti, oli parim maakonnas. Tänavu saavutame sada kakskümmend viis, tulevaks aastaks kohustume täitma sada kolmkümmend protsenti. Aga seal tulete teie, pea mingeist eluvõõraist

tarkustest kihamas, ja tahate kõik pahupidi pöörata!"

„Tuliksaare pole Kulliaru metsapunkti piirkonnas ainuke metskond..." ütles Kilkman arglikult.

„Aga on ülestöötatava materjali kvantumiga otsustav metskond. Kui metsaülem jääb selle juurde, et langid klupitakse kaugelt pärapõrgust, lüüakse sellega Kulliaru plaanitäitmisse auk, mida ei kata millegagi."

„Meie ülesanne on metsi otstarbekohaselt ekspluateerida."

„Teie asi on metsavargaid taga ajada ja kevadel seemneid mulda tippida!"

„Ohoo!" tegi Kilkman ja ta silmad läikisid kurjalt.

„Teeme ka seda," vaatas Remmelgas Osmuse punetavasse näkku. „Aga lankidega jääb, nagu ütlesin."

„Teie tahate hävitada Osmust, Kulliaru metsapunkti juhatajat!"

„Ma ei ole iialgi midagi sellist mõtelnud."

„Aga milleks muidu kordate — Kaarnamäele ja Kaarnamäele. Annan teile vana kogenud töötajana head nõu: jätke oma fantaasia. Lähme metsasügavustesse pikkamööda, aasta-aastalt."

„Ei."

Osmuse rusikas tõusis, aga ei vajunud lauale, vaid kerkis mudima lõuga. Tal oli terav sõna suus, kuid talitses end siis. Ägedusega teeks end praegu ainult naeruks. Mõõtis enda ees seisvat meest ja hoolimata kibedusest, vihastki ei suutnud varjata vaikset imetlust: nooruke teine ja kleenuke, kehalt ja kaalult mahuks kaks tükki temasse, Osmusesse, aga vaata ainult, kuidas seisab! Nagu valitseks poolt maailma. Praegu teda meelemuutusele viia oleks raske, noormees tahab oma allu-

vate ees imponeerida, kangelast mängida. Jäägu talle pealegi see roll, Osmus oskab ka taganeda, kui sellest on kasu. Vaiksel häälel, lepitavalt ütles ta:

„Vabandage mind, ärritusin üleliia... Siin ruumis on ka kole kuum... Täna on üles tõusnud suur kompleks küsimusi, mis vajavad rahulikku ja üksikasjalist läbikaalumist ja pikema aja peale planeerimist. Teeme nii, et astun mõnel teisel päeval läbi ja siis otsustame..."

„Tulla võite igal ajal. Koostöö on hea asi ja arutada on meil palju. Ka sellest, kuidas Karnamäel tööle hakata."

See oli häbematus! Sellist solvamist polnud metsapunkti ülem veel tunda saanud. Ta oli oma energiat, oma jõudu, oma verd täna nagunii talitsenud rohkem kui kogu viimase aasta jooksul. Osmus teadis, et kui ta jääb veel kas või viieks minutiks, ei jaksa ta end tagasi hoida ja tõepoolest põrutab rusikaga lauale.

Vihmakuub kahises ja raksus õmblustest, kui Osmus ta selga tõmbas. Remmelgale kätt ulatades ta naeratas, nagu lahkuksid kaks head sõpra:

„Olete teie aga agar... See on kiiduväärt, kui agarusele liitub kaalukus ja põhjalikkus. Omalt poolt teen kõik, et Kulliaru metsapunkti ja Tuliksaare metskonna vahel püsiks senine teineteise mõistmine ja koostöö."

Remmelgas aimas Osmuse sõnade taga varjatud mõtet, kuid kinnitas:

„Koostöö on hea ja vajalik..."

Nii nad lahkusid. Teistele toasolijatele Osmus ainult noogutas. Täkk tervitas teda heleda hirnatusega. Kui Osmus mässas sassitallatud ohjadega, keksis tüdinenud hobune rahutuna jalalt jalale. Osmus ei suutnud oma närvilisust varjata ja nähvas ohjaotstega. Vaevu jõudis

Osmus vankrisse hüpata, kui täkk juba pead üles pildudes ja jalgadega kekseldes aknast järelevaatavate silmade eest majanurga taha kadus.

Remmelgas kohendas laual pabereid. Metsapunkti juhataja lahkus ja sõbralikkus ei petnud teda. Osmus kuulus inimeste hulka, kes on harjunud, et tehakse nii, nagu tema õigeks ja vajalikuks peab, ega lepi raskusi toovate võõraste plaanidega. Paremini kui Remmelgas mõistsid seda Osmusega kauem koostöötanud metsavahid ja Kilkman ohkas südamepõhjast:

„Ühe vaenlase muretsesite ise endale juurde . . ."

Isegi kõigist kõige lõbusam Pitkaste oli võõrast, mõtlikku nägu ja tõsiselt ning, näis nii, kahetsevalt ütles:

„Üks kahest — kas jätate oma Surru ründamise plaani, või Osmus kihutab teid Tuliksaarest kus . . . !"

Kõigile ootamatult hüppas toolilt Nugis. Ta vurrud võbisesid, kui ta, käed jõuetult piki külgi alla rippumas, kähistas:

„Mis on Surru metsad teile kurja teinud . . . on nad teil ees või . . . ?"

Vana metsavahi purse oli nii ootamatu, et Remmelgas jäi juhmil näol talle otsa vahtima. Pitkaste tabas olukorra koomilisuse ja kuigi ta tundis Nugist ja taipas, mis ajas metsavahi end välja puistama, ei raatsinud ta jätta supisse pisut pipart raputamata:

„Surru vana kardab tööd ja rassimist . . . Või on mures Annekese pärast . . ."

Vaevalt Nugis Pitkastet kuulis.

„Surru metsad on terved ja tugevad . . . Neis on veel ruumi tuultele, nende kohale kogunevad vihmapilved . . . neis leiavad pesaaset karud ja teisedki metsloomad . . . Ja tulete teie, jalutate metsast läbi ja jätate maha . . .

lagendikud ja kännustikud... Nelikümmend aastat... nelikümmend..." Sõnad kadusid, kurgus kibeles, miski surus rinna kokku, ja suutmata rohkem midagi ütelda, vajutas Nugis pleekinud mütsi pähe, kobas tagantkätt ukselingi ja ainsa pika sammuga kadus kotta. Tümpsivad sammud kaugenesid ja aknast väljakoolutav Pitkaste teatas, et vana Nugis mõõdab Surru poole, nagu oleks Peltsebul ise tal kannul.

„Miks siis?" vaatas Remmelgas ühelt teisele. „Kuhu ta jooksis? Mispärast nõnda...?"

„Kipute vana Surru nõia rahu segama," ruttas Pitkaste seletama, aga Kilkman turtsatas:

„Ära parem keeruta! Vana Nugis hoiab oma metsi, ta on neile uhke, noh, ütleme, nagu põllumees hästikasvanud viljale. Ta enamasti ikka laidab oma metsi, aga igaüks teab, milliseid metsi on tükati Surrus — kogu vabariigis on vähe paremaid. Teie aga nagu möödaminnes ütlete: tänavu pistame sae Kaarnamäe kuusikusse ning Käänisjärve kaskedesse ja haabadesse. Vaatasin selle jutu ajal kõrvalt Nugist, ta oli sellist nägu, nagu lõigataks tükkhaaval ta südant."

Remmelgal oli enda pärast häbi: vahepeal oli ta kaldunud uskuma Pitkastet. Kindlasti on õigus Kilkmanil, aga tema, metsaülem, ei mõistnud elupõlist metsavahti, metsahinge... Nugise süda valutab metsade pärast, mille keskel ta oli mööda saatnud peaaegu kogu oma elu. Muidugi kasvab siis kokku iga kuusikuga ja männikuga, iga kasesaluga ja haavikuga, iga tammega ja saarega. Aga kui nii on, siis jõuame Nugisega kokkuleppele, jah, siis saavad meist sõbrad, nagu Tuliksaare metsamail vaevalt on nähtud.

„See, seltsimehed," naeratas Remmelgas ja oli noo-

rem kui kogu tänase päeva jooksul, „on arusaamatus . . . Selgitan seda ka Surru nõiale, nagu ütles Pitkaste . . . Kui teeme kokkuvõtte tänasest arutlemisest, siis, usun, võime võtta vastu päris üksikasjalised ja konkreetsed töökohustused."

Ja rõõmsal häälel hakkas ta ette lugema abinõusid ja tähtpäevi raiestike ja laoplatside puhastustööde lõpuleviimiseks, sanitaarraieteks ettenähtud puude nummerdamiseks, valmisolekuks kevadisteks istutustöödeks ja uute raielankide planeerimiseks ning kluppimiseks.

Pitkaste vangutas pead ja ümises:

„Kas seda kõike ei ole üle jõu . . . ?"

Tüür turtsatas:

„Nüüd tõmmatakse metsavahtidelt kümme nahka."

Ent heakskiidukõmin mattis nende hääled. Etteloetud töökava võttis endasse kokku suure osa sellest, millest palju oli räägitud, veel rohkem endamisi mõtteid mõlgutatud, ja metsavahtidel ei tulnud meeldegi, et selle elluviimine langeb suure töökoormana nende õlule. Ja kui see ka neile hästi selgesti oleks ette maalitud, oleksid nad ikkagi üksmeelselt käed tõstnud otsusele jõu ja seaduse andmiseks.

Koosolek oli lõppenud. Pitkaste uuris, kas keegi sõidab Kulliaru poole, — kurk oli pärast pikka koosolekut nõnda kuiv . . . Öeldi head aega metsaülemale ja mindi, pea täis uusi mõtteid.

Kilkman kohmitses kauem kui teised. Astus korra üle ukselävegi, aga tuli tagasi ja jäi mütsi käte vahel veeretades ukse lähedale seisma. Küdema metsavaht Kilkman oli hakkaja mees, ta mõte liikus kiiresti ja seda rohkem imestas Remmelgat ta praegune kõhklemine.

Kilkman nihkus lähemale. Ta ei olnud pikk mees ja

roheline vateeritud jopp andis talle ümariku kuju. Ta täpsus ja püüdlikkus äratasid kohe algul Remmelga tähelepanu. Vahtkond oli Kilkmanil peas, märkmeid kasutamata võis ta eksimatult ette lugeda, millal võeti maha üks või teine tükk metsa, millal rajati see või teine istandik, kui vana oli kaasik Tuleviku kolhoosi karjamaade taga või männik Tuliksaare metskonna kõige kaugemas sopis.

Nüüd seisis ta, nagu oleks midagi unustanud või milleski segi läinud. Et aeg venis juba liiga pikale, julgustas Remmelgas meest:

„Midagi jäi südamele pakitsema?"

Kilkman noogutas. Üles vaadates ütles ta kõheldes:

„Võib-olla ei olekski tarvis ütelda... eks metsaülem ise teab paremini kui mina..."

„Teete asja huvitavamaks."

„Midagi ette võttes peab teadma nii head kui halba, mis ees ootab. On ju nii...?"

Kui Remmelgas noogutas, jätkas metsavaht:

„Sellepärast ma... Ärge pange pahaks, aga... kas olete Kaarnamäel käinud?"

„Ei jõudnud veel..."

„Praegu pole sinna pääsemine kuigi lihtne. Padrik ja mülkad on ees, et susigi ei poe läbi."

„Surru metsavaht oli tänagi siin."

„Oli. Ta vahetab iga kord Männisalu metsniku juures porised kummikud, milledega metsast välja ronib, säärikute vastu. Ammu enam ei ole olnud talvet, mis Kulliaru jõe lodupealsed oleks põhjani kinni võtnud. Ehk kui, siis kuuks, paariks. Seepärast ma mõtlesingi, kui rääkisite Kaarnamäe metsadest ja Osmus ütles, et sealt on võimatu materjali välja vedada, et tal vist on õiguski."

Remmelgas pidas Kilkmanit metsa eest hoolitsevaks meheks ja Osmuse toetamine tema poolt tuli nii suure ootamatusena, et ta ei leidnud sõnu vastamiseks. Kilkman näis ta mõtteid mõistvat, ta ruttas seletama:

„Ma saan teist aru küll ja õigus on teil ka . . . Osmus on osav mees, ta keeras Pitkaste endal ümber sõrme ja langid aeti sisse ikka nii, nagu oli kasulik metsapunktile. Aga Kaarnamäega ja Lümatuga teete vist küll punktile plaanitäitmise võimatuks. Mõtelge kas või öömajadelegi. Kuhu panna lõikajad ja veomehed? Surru metsavahimaja võtab vastu kõige rohkem pool tosinat hobusemeest . . ."

Kui Remmelgas ikka veel midagi ei vastanud, jätkas Kilkman nagu ennast vabandades:

„Ütlen seda kõike heast südamest, sest ma mõistan teid hästi . . . Kuidas teie sõnad metsa teaduslikust kasutamisest iga metsamehe südant rõõmustavad . . . Aga kui metsapunkt seada ülesaamatute raskuste ette . . . jah, siis võib ta omale toetust ja seljatagust leida. Ka kolhoosnikud . . . Kui nad kuulevad kümnest kilomeetrist pehmest, põhjata veoteest, lähevad nad kas või vägisi oma veokohustusi teistesse metskondadesse täitma . . . See oligi kõik . . . Ma ainult sellepärast, et teaksite . . . Ma pole Osmuse sõber, aga ka tema täidab nõukogude valitsuselt saadud ülesandeid . . . Head aega siis . . ."

Remmelgale koosolekust jäänud hea tuju tuhmus. Ta seisis kaua kaardi ees, tõmbas pliiatsiga mitmeid jooni ja joonekesi, püüdes leida kõige lühemat ja kõige kergemat veoteed. Kus tuli ületada jõgi ja pehmete kallastega ojasid, kus oli ees kilomeetrite kaupa tihedat räsmu. Kui ehitaks metsaveo-raudtee raiekohalt otse Kulliaru jaama? Kümme kilomeetrit läbi metsa, üle

ojade, lodupealsete, üle jõegi — selleks peab olema käsutada palju rohkem aega kui üks suvi.

Kuidas ta ka kaalus, jäi järele ainult üks võimalus: tuleb vedada hobustega, maksku mis maksab. Rohkem kui Osmuse tõrksus kahandasid ta kindlust Kilkmani murelikud sõnad. Palju ei aidanud seegi, et ta julgustas end nõukogude inimeste kangelastegudega mitu korda hullemate raskuste ületamisel, teede rajamisel tundraisse ja taigadesse....

Ta rahustas ja veenis ennast, aga öö tuli pikk ja unetu. Hommikul tõusis ta teadmisega, et kui oli juba pidanud lahingut Osmusega, kui oli pidanud võitlust metsa eest võidetuks, siis oli ta liiga kaugele ette rutanud — nii üks kui teine ei olnud õieti veel alanudki.

V PEATÜKK

Metsaülem Remmelgas oli teel Surrule.

Ta ei läinud kõverikku, kõrgemaid kohti otsivat, puude vahel suurte kaartega looklevat teed mööda, vaid põikas üle saapaninana kuni Männisalu metsnikuni ulatuva Tuleviku kolhoosi põllusiilu ja pöördus sealt otse Lümatu raba ja Kulliaru jõe vahelisele alale. Ta kavatses läbida Käänisjärve-äärsed segametsad, teha ringi ümber Kaarnamäe kuusikute ja jõuda ööajaks Surru metsavahimajja.

Mõne päeva eest rauges sadu, õhk oli umbne ja lämmatav, näis hauduvat äikest.

Remmelgas astus jõudsal sammul. Vile kippus suhu. Mitu päeva ei saanud kantseleist välja — aruanded, vastuvõtuajad, palgamaksmine. Päevadele lisas pikkust pakitsev rahutus Surru metsade pärast. Ta teadis, et põhimõtteliselt on tal õigus, aga palju on see tõde väärt, mis ei ole igapäevasesse ellu rakendatav? Ta muutis ära esialgse plaani, mille järgi tema koos metsniku ja metsavahtidega oleks pidanud praegu juba Surrul uusi raielanke sisse ajama. Ta lükkas selle töö edasi, et enne ise kohal käia, maastikku ja teeolusid tundma õppida, Nugiselt talveteede olukorda pärida.

Kitsas teerada laskus põldudelt metsa. See oli üksi-

kute põõsaste ja kaskedega kolhoosi-heinamaa, millel siin-seal nagu auvalves seisid koonusekujulised tumerohelised kuused. Esimesed rohuliblekesed, arad ja õrnad, piilusid uudistavalt pleekinud rohu ja varisenud raagude vahelt välja. Neid oli veel liiga vähe, nende värv liiga kahvatu, et elustada lumekoormast maadligi litsutud kulu halli värvi.

Tsilk-tsolk, tsilk-tsolk! kostis rahulikult, nagu ükskõikselt. Väike püsimatu lehelinnuke peaks istuma siinsamas kuusel... aga ei, juba tsolgutab ta eespool. Linnuke hüpleb rahutult, teda häirib rännumees; ta saadab teda kaugele, lendab kogu aeg ette, püüdes oma lauluga meelitada võõrast eemale kohast, kus on paigale pandud esimesed kõrrekesed tulevaseks ümmarguseks, pealtki kinnivõlvitud pesakeseks.

Kaugemal käratseb hoburästas sõjakalt ja lärmakalt: kät-kät-kät. Ja siis hele viit-viit-virlit-viit-tsiirr-trr-trr-vüüt-vüüt-tsihidii! Metsvindi laulutuur on pikk, vaheldusv, selles heliseb juba kunstnikku. Tema hääles on põimunud ööbiku- ja pääsukesehäälte segu. Ise on ta hoopis tilluke, pikasabaline, hallikas-pruun, lendab jonksutades, nagu kogu aeg hoogu võttes. Istub kuuseladva otsmise kasvu kõige ülemisse tippu, laseb nagu hääleseadmiseks kuuldavale pin-pin-pin ja siis hoopis uue noodi järgi: vidi-vidi-viudi-viudi-virr-tit-tirr-tsihidii! ja osavasti keereldes näib rõõmustavat ilusa ilma ja tärkava looduse üle.

Sulgne laulurahvas ei lase end sissetungijast eksitada, vaid rõkkab tuhandel häälel. Mõni täksib oma ühe-kahesilbilist katket, teine vilistab maha pika ja keerulise aaria, aga kokku sulab see kõik üheks kooriks. Alati kordumatu, alati uus, alati kaunis. Kuulatas Remmelgas,

püüdis eraldada üksikuid, kõigest jõust rõkkavaid laulumehi ja unustas Osmuse, unustas Surru kuusikud, unustas liblikavõrgugi vöö vahele. Viimane meenus, kui suur kollaste, punaste ja valgete laikude ning joontemustriliste tiibadega liblikas juba mõnikümmend meetrit ta ees laperdas.

Remmelgas äigas võrguga, aga liblikas tegi kaare ja laskus kümmekond sammu eemale kasepungale. Metsaülem hiilis lähemale, aga vaevalt jõudis ta võrgu tõsta õla kõrgusele, kui liblikas oksalt pudenes ja edasi liugles. Et mitte saaki silmist kaotada, jooksis Remmelgas talle järele ega märganudki, millal maapind muutus nii madalaks, et saapad solksusid vees. Ta ronis kõrgemale mättale ja, pisut ringi vaadanud, veendus, et otsetee oli suletud: heinamaa oli siin peaaegu täiesti lage, moodustades lameda nõo, mille põhjas läikis lausa vesi. Suvel on siin kindlasti nii kuiv, et kõnni toatuhvlites läbi, aga nüüd tuli minna ringi. Remmelgas pöördus tagasi, otsima liblikaküttimisega kaotatud jalgrada, et seda mööda jõuda mõne purdeni või kohani, kus oja taandub kallaste vahele.

„Esimene tervitus lodupealseist," muigas Remmelgas ja kohendas ettetikkunud välitaskut — sõjapäevade mälestust — tahapoole. „Hea veel, et tõmbasin täna jalga säärikud," mõtles ta. Säärikud olid tal pikad: kui allakääritud osa üles keerata, ulatusid nad vaksa võrra pealepoole põlvi. Tal oli täna üldse eriskummaline välimus: puusal kõlkus liblikavõrk, pauna paisutas kaks karpi, üks putukate, teine liblikate jaoks. Eriti putukaist oli tal rikkalik, palju haruldusi sisaldav kogu ja tänase püügi eesmärgiks oli täiendada ülevaadet Tuliksaare

metskonna kahjurite liikidest. Laiade allapoole pööratud äärtega kaabu andis talle huvimatkaja välimuse.

Jalgrada viis mööda kõrgemaid kohti kuusetukka, milles heinamaal laiutanud veeväli taandus üsna kitsaks, kuigi triiki täidetud ojaks. Tukakese taga algas segamets — kuuski, kaski, haabu, sangleppi. Metsaalune oli täis risu ja rämpsu, siin-seal vedeles mahalangenud puid, milledest vanemad olid kattunud paksu helerohelise samblikuvaibaga ja näisid pikkade madalate pinkidena. Rajake lookles nagu uss puude vahel — siin all oli jahe ja niiske. Kuivi oksi praksus üksiku astuja jalge all. Maapind oli vett täis imbunud, igal sammul nõrgus temast vett jalajälgedesse.

Remmelgas määras metsa vanuse vähemalt üheksakümnele aastale. Murelikult vangutas ta pead, nähes paljudel tüvedel laiu, raskelt rippuvaid taelu. Vanaisad oleksid mõnestki neist kui heast tuletaelast rõõmu tundnud, aga metsaülem toksis neid tusaselt puu küljest lahti ja paiskas põõsasse. Aeg-ajalt rebis ta pudedaid kooretükke tuulemurtud või kuivanud puudelt ja raputas peopesale pruunikaid ning musti putukaid, kes nagu oma ilmsüütuse tõendamiseks kerisid jalad enda alla kokku, teeseldes surnuid.

Kohal, kus Kulliaru jõgi läheneb Lümatule, muutus läbipääsemine raskeks. Remmelgas hüppas juurikalt teisele, balansseeris pikkadel mahalangenud puudel, milledest mõnedki olid nii pudedad, et jalg vajus robinal koorest läbi. Siin oli palju poolkuivanud puid. Remmelga silm eraldas kohti, kus liigvesi mõjus juba pikemat aega ja oli puude kasvu muutnud kiduraks. Soo nihkus siin edasi, ujutas metsaaluse üle ja pikkamisi muutis senised lopsakad laaned vaevaseiks rabametsadeks, kus puud

jalal kõdunevad, maha langevad ja ruumi annavad mehepikkustele jässakatele mändidele ja kasevibalikele, mis võivad küll sada aastat vanaks saada, aga mille jämedus ikkagi reeaisa mõõtu välja ei anna.

Mitmel korral libises jalg puujuurelt ja solpsas vette. Mõnigi mätas, mis eemalt näis kõrgena ja tugevana, vajus jala all kokku nagu vaht. Rohkem kui väljavaade tagasipöördumisele, ka rohkem kui tume aimdus, et Kilkmanil oli õigus, muutis metsaülema meele nukraks metsade kiire soostumise protsessi nägemine.

Remmelgas jõudis jõe äärde ja hakkas otsima madalamat ning kitsamat kohta üleminekuks. Enam ei olnud kaugel Kaarnamäe rajoon, mille kuusiku sinav müür läbi raagus lehtpuude paistis siiagi.

Jõgi lookles laisalt, tasakesi vulises temasse langenud puutüve taga vesi. Kaldad olid pehmed ja kui metsaülem pistis käe kaldamätta alla, naksas vähk teda sõrmest. See oli väike vähipoeg ja Remmelgas kobas läbi veel mõne urka, kuni tõmbas välja labakäepikkuse, vihaselt katsesarvi viibutava ja sõrgu ragistava vähi. Metsaülem laskis ta vette tagasi ja otsustas, et augustis tuleb Surrule vähile.

Surrule ... Teab, kuidas kujuneb vahekord vana Nugisega. Miks, ei osanud Remmelgas endale seletada, aga ta oli hakanud oma edu või ebaedu siduma vana Nugisega: kui lepivad ära, kui Nugis mõistab teda ja toetab, läheb hästi, kui ei ... Vanamees on kangekaelne, kinnine, endasse tõmbunud nagu enamus põliseid metsaelanikke, tema veenmine ei ole kasevitsa painutamine . . .

Jõe lõunakaldal maapind pisut tõusis. Remmelgas läks Surrule viivale teele ja kilomeetrit paar kõndis seda mööda. Siis tegi tee järsu pöörde paremale ja Remmelgas



läks uuesti otse läbi metsa, hoidudes rohkem hommikusse, et haarata silmusesse Kaarnamägesid. Ta rabistas läbi tihnikuist ja segaräsmust, kõndis kaasiku all, kus maapind oli kõvem, hüples uuesti lodupealses haava- ja sanglepametsas. Läheneb õhtu, aga õhk oli kuumem ja umbsem kui päeval. Saapad olid läbimärjad, lirtsusid astumisel. Kuiv oks rebis puruks liblikavõrgu, kaabuservad olid täis prahti, okkaid ja pudenenud oksatükikesi.

Tihe leparäsm. Kahe käega vibalikke kõrvale kallutades murrab Remmelgas endale teed. Ja äkki — nagu noaga lõigatult lõpeb segamets ja ees seisab kuusik. Sirged, hallikate samblikutortidega kaetud tüved nõolduvad taeva poole, tumeroheline okkavõrestik katab metsa kui sametine kuppel.

Remmelgas ei armasta midagi rohkem sellisest kuusikust. Siin on metsaalune kaetud ühtlase helerohelise samblavaibaga, millele suvel siin-seal annavad heledama varjundi jänesekapsaste keerastikud. Kõrgele üles on sirged tüved puhtad nagu laasitud, ainult üksikuid kuivanud oksajuppe nagu kõdunevaid rehapulki on nendele külge jäänud. Ülal okstel ripub pruunikaid käbisid. Kus siis . . . ah jaa — seal ta juba tsuk-tsukitabki, võngutab sabaga ja piilub oma ümmarguste uudishimulike silmadega — kuusemetsa lahutamatu elanik, käharasabaline käbikuningas.

Remmelgas oli juba kaugel kuusemetsas, kui talle meenus, et ta ei tulnud siia pidulikule jalutuskäigule. Silmad hakkasid nägema surnud kuuski, mis alasti rootsudena olid litsutud kaharate puude vahele. Kohati seisis neid salguti, ja kooretükkide maharebimisel paljastusid kiira-käärulised üraskikäigud. Koputamisel

suuremaile puudele tabas vilunud kõrv kõmisevat heli — juurepess oli teinud oma töö ja tunginud üles tüvedessegi.

Metsaülem mõõtis puude kõrgust ja sai keskmiseks kolmkümmend viis meetrit. Vanust arvestas ta kahesajale aastale. Üliküps iga!

Seda metsa oleks pidanud juba ammu raiuma . . . Mõte hüppas Nugisele, kes sõnagi lausumata, jumalagagi jätmata jooksis uksest välja. Kui hästi ta, praegu, kuusiku suures rahus ja vaikuses, mõistis vana metsavahti! Jah, mõne aasta pärast on siin lagendikud, valendavad kännud, ajavad lopsakaid võsusid vaarikapõõsad. Remmelga meel muutus nukraks. Kahju on. Siis naeratas ta enda üle — Nugise meeleolu kipub tedagi vallutama! Puud ei kasva ju metsas kõdunemiseks, vaid et seista majaseinas, et lasta endast üle tormata rasketel rongidel või koguni praksuda rõõmsalt ahjus. Raiestikus aga haljendavad mõne aasta pärast kändude vahel tibatillukesed taimekesed . . .

Metsa all tõmbus pimedaks, nagu oleks üle kuusiku heidetud tihe loor. Läbi latvade paistis pilverant, mida ülalt kuldas päike. Üle metsa vuhises tuuleiil, õõtsutades latvu, ja ruttas edasi, mühades avara ja tormise merena.

Kuusiku kohal kraaksatas vareseid. Suur kull lõpetas tiirlemise ja liugles soo peale, kus tal üksikul saarekesel oli pesa. Linnud pagesid vihma eest peitu. Sadu lähenes. „Seda ta kogu päeva haudus," ümises metsaülem, kiirustades sammu.

Mets hõrenes ja kadus siis hoopis — Remmelgas seisis lagendiku ääres. „Raiestik? Kaarnamäel oli ainult üks raiestik ja see oleks pidanud jääma hoopiski

rohkem põhja poole. Eksisin suunaga? See ei ole just auks metsaülemale. Tähendab, tuleb hoiduda rohkem lõuna poole," otsustas Remmelgas, võttes kursi otse üle raiestiku. Pilk üles sundis lisama sammudele kiirust — vastu tuult tõusis sünkjassinine pilvelade, nagu maakuulajatena ees hõredamad, hallikad, metsikult üksteisest läbikeerlevad pilvesagarad.

Kui ta uuesti alla vaatas, peatus metsaülema jalg poolel sammul ja ta astus kõrvale. Ta laskus põlvili ja sõrmitses suurima ettevaatusega tillukesi, helerohelisi, julgelt ladvakesi sirutavaid taimekesi. Need ei olnud tuules siia tüürinud, juhuslikult kasvama hakanud kuusekesed, nad seisid äralöödud mättaaugus. Metsaülem tõusis ja vilistas pikalt — üle raiestiku viis pikk rivi külvilappe, igas peotäis kuusehakatisi.

Remmelgas silmitses taimi lähemalt. Viie-kuueaastased. Ta arvutas, sai külimise ajaks 1943. aasta. See oli veel fašistliku okupatsiooni sünge aasta, siis ei teostatud metsade külimist. Ta harutas lahti metsade kaardi, kuhu olid märgitud kõik metsakultuurid, kuigi teadis juba peast, et siin, Kaarnamäe raiestikul, ei tohtinud ametlike andmete järgi olla lapikestki külitud pinda. Kui ta kultuuridealbumi koostamiseks Nugiselt andmeid küsis, ei öelnud see Kaarnamäest sõnakestki. Ometi seisis Remmelgas praegu suures kuuseistanduses. Vähe sellest: külimislappides ei olnud vana kulu, kellegi hoolitsev käsi oli suvel kõrvaldanud rohu, et taimedel oleks kasvuruumi ja valgust.

Õhus välgatas ja kauge kõmin veeres üle laotuse. Pilverünk oli rühkinud kõrgele, uus välgunool lõhestas seda üsna ülemisel äärel ja ka kärgatus oli vihasem ja ägedam.

Äike lähenes. Teda saatis tume mühin ja Remmelgas kuulatas murelikult — nähtavasti kannab pilv endas rahehoogu. Järsk tuuleiil haaras kaabust, tõstis kõrgele üles ja paiskas siis maha, veeretades seda kettana kändude vahel. Remmelgas jooksis võrguga veheldes mütsile järele, nagu püüaks ta suurt ümaratiivalist liblikat.

Kui Remmelgas oli kaabu tugevamini pähe tõmmanud ja tuules painduvasse ja end ikka ja jälle sirguviskavasse metsa astunud, langesid esimesed vihmapiisad. Need potsatasid maha jämedaina ja raskeina, nagu täis elavhõbedat.

Varsti kuusik hõrenes, mets muutus uuesti räsmuliseks, maapind pehmeks. Siis pimenes veelgi, ja vihma hakkas kallama kõigest jõust. Remmelgas puges madalasse ja tihedasse, laiaoksalisse kuusepuhmasse. Ümberringi mattus kõik halli uttu, ei olnud näha piisku, ka mitte üksikuid jugasid, nii tihedana langes vesi, põrgates vastu maapinda tuhandeks piisakeseks, nii et näis, nagu suitseks kogu metsaalune. Välgunooled lõikusid hallist vihmaseinast läbi, sähvides nii lähedal, et kõuekärgatused peaaegu samal ajal kõrvu kurdistasid. Remmelgas piilus iga kärgatuse järel okste vahelt välja, uskudes, et näeb lähedal tuhandeks pilpaks killustatud puud.

Kuuseokstest pudenes läbi üksikuid piisku; need tihenesid nirekesteks, kuni lõpuks voolas okste vahelt ojakesi, nagu pigistataks ülal suurt läbiimbunud käsna.

Remmelgas astus kuuse alt välja. Õlad olid läbimärjad, vesi nõrgus piki selga ja rinda allapoole. Veest nõrisevad oksad peksid talle näkku ja vastu riideid, ja ehkki saju esimene hoog oli raugemas, valas ometi tihedalt ning vahetpidamatult ja mõne minuti möödudes ei olnud metsaülema kehal kuiva kohta.

Remmelgas läks otse, lükates oksi kätega kahele poole, mis iga kord tõi kaela tiheda robina puudele kogunenud vihma. Ümbrus oli võõras. Remmelgas teadis, et ei ole midagi lihtsamat kui mööduda mõnesaja sammu kaugusel Surru metsavahimaja ümbritsevast hobusepüherdusesuurusest põllukeerastikust ja siis võib kaua sompida laasipidi, kohata neis tusaselt kändulõhkuvat karu või lookavajunud kasel turtsuvat metskassi, ilvest, aga ei ainust inimelamut...

Vihm hõrenes ja mantlihõlmaga kaarti varjates määras metsaülem oma umbkaudse asukoha ning senisest rohkem põhja poole hoidudes kahlas läbi veel ühest lodupealsest, kus paaril korral vajus nii sügavale, et vesi jooksis üle sääre saapasse, jõudis siis kuivemasse arupealsesse põõsastikku, mis pikkamisi andis ruumi kase ja saare segametsale. Ja just siis, kui läänetaevas rebenes pilvemüür silmapiirist lahti, tõstes nagu eesriide puude vahele peitupugenud punaselt hõõguvalt päikesekettalt, seisis ta äkki lagendiku ääres, mille ühel serval pahvis pakse helehalle suitsukaharaid taeva poole pikk pilpakatusega maja. Läänepoolne aknaruut välgatas verevalt puude vahelt piiluva päikese kiirtes ja räästast pudenevad jämedad veepiisad sätendasid nagu pärlid.

Langes veel ainult üksikuid piisku. Tuul oli vihmapilvele järele rutanud, ükski oks ei liikunud, suitsujuga tõusis üles, sirgjoones nagu küünal. Maja akna all kasvavas vahtras soputas kuldnokk tiibu ja laskis kuuldavale esimese trilleri.

Rehealuse väravast hüppasid välja kaks kõrget pruunilaigulist koera ja teineteise võidu klähvides tormasid Remmelga poole.

. . . Anne puhastas õhtupoolikul taimeaeda talvisest prahist ja kohendas lume ning metsloomade poolt rikutud varbaeda, asendades pehkinud teibaid uutega. Ta nägi juba kaugelt vihmapilve tõusmas ja, reha tihedasse kuuske riputanud, ruttas koju, lükkas kinni siibrid, sulges uksed ja aknad, kuid jäi akna alla istuma. Anne kuju sulas äikesepilvest kaasatoodud hämarusega ühte, iga välgusähvatus valgustas noore tüdruku akna poole pöördunud avatud silmi . . . Anne lapsepõlv erines mõneski suhtes paljude teiste lapsepõlvest. Ta oli juba põlvepikkune, rohkem kui kolmeaastane, kui nägi esimest korda võõraid väikesi lapsi. Ka sel korral ta vaevalt märkas neid, sest siis viidi pikas mustas kirstus Surrult välja tema ema. Perenaiseks ja Anne hoidjaks tuli Mihkel Nugise vanem õde Mari, tõsine, asjalik, karmivõitu vanapiiga. Ta armastas korda ning puhtust ja mitte harva sai Anne segiaetud toa pärast sakutada. Seda juhtus eriti siis, kui isa tõi metsast tütrele mänguseltsiliseks pehme ja pruunika, kaela ümbert valkja maniskiga karupoja. Algul ei olnud noorest mesikäpast suuremat seltsi, sest oli alles märtsi algus ja karupoeg puges, kuhu aga sai, peitis nina käppade vahele ja uinus. Kui päike kõrgemalt soojendama hakkas, virgus karupoeg, oli erk-vallatu ning lõbus ja nad kasvasid Annega nii kokku, et ei lahkunud teineteisest magadeski. Küll oli nuttu ja pillimist, kui Mihkel teisel sügisel mesikäpakese, kes kasvades muutus tujukaks ja isekaks, metsa viis. Järgmisel suvel oli Anne mängukaaslaseks haprajalgne, naljakalt laigulisekirju, suurte arglike silmadega kitsetall. Anne sidus kitsele kellukese kaela, mis loomakest algul hirmsasti kohutas, kuid millega ta kiiresti harjus, nii et ringi kepsutades sellega uhkustaski.

Kasvades muutus kitseke ülemeelikuks, ja kui ta kord millestki kohkudes kõige nelja jalaga täies kattes olevale söögilauale hüppas, oli tädi järeleandmatu ja kitsekegi rändas isa käe kõrval kaugele metsa, kust ta enam metsavahimaja juurde tagasi tulla ei osanud.

Koolitalved olid esimesed pikemad ajavahemikud väljaspool Surru metsi. Anne vaatas imestanult inimesele, kes kurtis, et pelgab metsa. Kõigest rohkem armastas ta aga kõueilma, välgu sik-sakjooni, müristamise kärgatusi ja aeglast põrisevat veeremist otse pea kohal. Selles oli nii palju jõudu, et see täitis Annetki, ja talle näis, nagu kasvaks ta. Siis ta mõnigi kord tundis, et Surrul on äkki kitsas. Kuidas ta ka tõrjus, oli see tunne visa püsima; ka töörohked päevad vahtkonna kultuuridel või väsitavad matkad koos isaga Lümatuäärseil lodumail valik-raideks määratud puude märkimiseks ei suutnud seda täielikult lämmatada.

. . . Kui vihm hõrenes, süütas Anne pliidi all tule, et isa kojutulekuks oleks maja soojem. Ta võpatas, kui Välk ja Nool pistsid kilades haukuma ja jooksid põldude poole. Kirr libises põrandale ja kriiskas läbilõikavalt: kirr-kirr-kirrgh!

See ei võinud olla isa, koerad tundsid peremehe kilomeetri kauguselt. Võõras? Sellisel ajal? Säärase ilmaga? Täiesti võimatu. Võib-olla mõni metsloom hulgub välja äärt pidi . . .

Anne heitis vihmakuue õlgadele, haaras naelast jahipüssi ja läks välja. Pöördudes ümber rehealuse nurga, ta peaaegu põrkas kokku võõra mehega. Mõlemad kohkusid pisut, tunnistasid tummalt teineteist. Remmelgas kogus end esimesena, polnud ju temal raske ära arvata, et ta ees seisab Surru metsavahi tütar. Kõigi

juttude, kuulduste ja oletuste põhjal oli tal kujutluses tekkinud tüdrukust pilt, ainult hoopis teistsugune — sõjakam, suurem, mehisem, metsikuilmelisem, mitte nii sihvakas, mitte selliste valkjate juustega. Annele oli inimese ilmumine päikeseloojakul ja Männisalule vastassuunast, kus kümnete kilomeetrite kaugusel laius mets, nii mõistatuseks kui ka üllatuseks.

„Tere," ütles metsaülem.

„Tere," vastas Anne. Ja pahvatas naerma. Lagistas täiest hingest, välgutas valgete, veidi laiade hammastega.

Remmelgas tundis end ebamugavalt. Riided kleepusid vastikult ihule, külmajudin jooksis üle selja. Lisaks kõigele selline veider vastuvõtt. Või on siin, metsades, nõnda heaks tooniks? Nii, naerust vabisedes, näis tüdruk õige noorukesena. Mehesse puges tusk tüdruku vastu. Oleks veel kes! Nina on liiga terav ja kas silmad ei vaata koguni kõõrdi? Võib-olla see ainult näis nii, aga Remmelgas oli praegu valmis uskuma Annest kõike halba. Metsik mis metsik, ehtne Surru vana nõia tütar.

„Olete aga teie ... veider," kogeles Anne ja turtsatas uuesti. Kogus end siis ja üsna viisakalt ütles: „Olete vist küll mõni looduseuurija ... ?"

„Miks te seda arvate ...?"

„Nägin kord filmi, milles oli tegelaseks putukaprofessor. Tema oli täpselt teie nägu — laiade sorakil äärtega kaabu, liblikavõrk, putukapurk, ainult mustaraamilised prillid puuduvad teil. Ja kõik on teil lossis, vettinud, rebenenud ... naljakas ... Sellepärast ma naersingi ... vabandage mind."

Uus külmavärin raputas Remmelgat. Tüdruk ei näi midagi märkavat, irvitab veel. Pidagu looduseuurijaks

või karutapjaks, peaasi, et kutsuks tuppa sooja. „Omalt poolt on heagi, et ta mind ära ei tunne," mõtles Remmelgas, „mu praegune välimus vaevalt tõstaks ta silmis metsaülema väärikust." Väike kelmusekuradikegi hüppas metsaülemasse: kohtleb kui võõrast putukaprofessorit, aga kuidas ta küll kohkub, kui kuuleb, et naeris hoopis metsaülemat, oma isa otsest ülemust. „Võtan siis mõtlemiseaega, viivitan ta ebaviisakuse andestamisega..." Remmelgas unustas külma, unustas vettinud riided; ta ei olnud mees, kes ei oskaks lugu pidada heast naljast, ja kaabut nii kõrgele tõstes kui lubas selle ligunenud äär, tegi aupakliku kummarduse.

„Täiesti õige, teie ees seisab putuka- ja liblikauurija. Peatusin Männisalu metsniku juures, läksin metsa väikesele jahile, aga neetud äike langes kaela ja eksisin... Kas tohiksin paluda ulualust ja istekohta rõõmsalt praksuva pliidi ees?"

Anne vastas kerge kniksuga (Remmelgas mõtles: „Vaata kus mait, teadust pilkab!"):

„Palun sisse astuda!"

Kirr hüppas võõrast nähes toolile, paljastas hambad ja metsaülemat umbusklikult luurates kirritas kurgupõhjast. Ta surus sihvaka keha vastu tooli ja toetas pea käppadele, kuna läikiva naha all liikusid hüppevalmis lihased. Remmelgas polnud sellist koduvalvurit näinud ja põrkas tagasi.

„Ärge kartke, see on Kirr. Saarmas, kalaröövel. Ta on meil kolmandaks koeraks majas... Otsin teile kohe kuivemad riided."

Anne liikus kiiresti, ta oli painduv ja osav; Remmelgale toodi riided, juhatati köögist tuppa, kästi ümber riietuda. Metsaülem solvus tüdruku käsutavast toonist, aga ta ei

olnud olukorras, kus vastuhakk oleks tõotanud soodsaid tulemusi. Endamisi nohisedes puges ta puhtasse, seebist ja triikrauast lõhnavasse pesusse, tõmbas peale püksid ja kuue. Need kuulusid kindlasti vanale Mihklile: Remmelga sõrmed vaevu ulatusid varrukaist välja ja püksisääred lohisesid põrandal. Ta kääris varrukad ja püksiotsad üles ja läks kööki tagasi.

Tuli heitis hämardunud seintele hüplevaid varje.

„Istuge siia," tõmbas Anne käsitugedega ja nikerdatud seljatoega tooli pliidi juurde. „Soojendage end ... lähen talitan loomad ..."

Kuivad riided ja pliidiuksest hõõguv soojus peletasid koos külmajudinatega ka Remmelga tusatuju. Vaadeldes haluotstel keerduvate valgete tuhaebemete väsimatut mänglemist, ta varsti naerataski: „Kui rahulikult mõtelda, ei puudu loos oma koomiline, kui soovite — romantilinegi moment."

Metsavahimaja ei olnud päris tavalise sisustusega. Olgu veel kuidas on nikerdatud toolide ja laudadega, aga silmi ümardav mõtlik öökull ukse kohal ei kuulu enam igapäevase sisseseade hulka. Hirvesarvi nagideks leidub mõneski metsaäärses talus, kindlasti mitte aga põdrakuninga laiu ja sakilisi, labidataolisi kroone, mis Remmelgale tagaruumi astudes kõige enne silma torkasid. Teises toas oli Remmelgas imetlenud ka tiibadega peaaegu seinast seina ulatuvat rabakotkast, meie metsade haruldast röövlindu. Kui kõik need topised veel ei peaks veenma majaomaniku kalduvuses ümbritseda end metsade-elanikega, siis hajutab viimase kahtlusekübemekese toolile laotatud riidetükil lamav ja umbusklikult üht silma pilutav saarmas, kelle nad siin ta kisa järgi on ristinud Kirriks. Pühitsetud sakrament ei teinud

vanadest eestlastest ristiinimesi, vaevalt suudab nimepanek muuta veekogude aplama kalamurdja taltsaks toakoeraks. Kurje kavatsusi tal siiski ei näi olevat, ennem hõõgub ta ühest avatud silmast uudishimu.

Valgus akna taga kustus kiiresti. Silmapiiril sähvatas aeg-ajalt, aga juba nii kaugel, et müristamist polnud kuulda. Kusagil ammus lehm; vingusid rõõmsalt koerad. Tuli joonistas toolil konutavast ja leegi poole käsisirutavast metsaülemast seinale hiiglasuure, üle kogu seina võbiseva, peaga laes ujuva varju. Kas veel vähe üksinduse- ja metsaromantikat? Ja kõige selle keskel metsaülem, vabandust! — putukaprofessor — ja metsavahi ainus tütar. Lõppude-lõpuks ei olnudki ta nina liiga terav, selles oli hoopis rooma klassikaliste iluduste ninade julget rühti. Ja milline nali kahtlustada tüdrukut kõõrdsilmalisuses! Remmelgas sirutas end ja naeris iseenda mõtteid. Nii julgelt otsevaatavaid, samal ajal nii... noh, mitte kelmikaid, vaid... pisut iroonilisi, pisut üleolevaid, pisut läbinägelikke pruune silmi ta vaevalt on varem juhtunud nägema. Kõik see kahvatas tüdruku liigutuste sujuvuse kõrval. Kui palju on loodud teooriaid, et inimese iseloomu võib lugeda ta silmadest. Tühi kõik! Silmad võivad olla salalikud ja petlikud, keegi ei suuda aga muuta oma käte liigutusi, kõnnakut, oma keha hoiakut töö juures. Remmelgas oli katsetanud oma teooriat elus ja ainult harukordadel eksinud.

Rehetoas kolistati plekknõudega ja Anne tuli tagasi kööki. Riputas rätiku hirvesarvele, kohendas juukseid ja küsis:

„Olete muidugi näljane?"

Metsaülem ohkas. Vaat sulle romantika! On päris igapäevane pruunide silmadega tüdruk, ei ilus ega inetu,

on tasakesi vuhisev tuli koldes, on võõra valvamise unustanud ja perenaise jalge ümber looklev saarmas, on pimeduse ja vaikusega pehmelt aknaruutudele suruv õhtu väljas. Ning keset seda kükitab suurde halli ülikonda uppuv metsaülem, kellel tõepoolest on kõht tühi. Ta tundis seda alles nüüd, aga tundis seda teravamalt, kuid vastas venitades:

„Teie ei hiilga just viisakusega ..."

„Kas teie peate otsekohesust ebaviisakuseks?"

„Metsa eksinud putukauurijal ei ole sel teemal õigust vaidluseks."

„Eksisite?" kõlas varjamata imestus tüdruku hääles. „Meie metsas?" Imestusse segunes noote, mis kaksipidimõtlemiseks võimalust jätmata jutustasid lugupidamise langemisest. „Kuidas see küll võimalik on!"

„Sellises padrikus eksib rebanegi ..."

„Padrik?" lõi Anne lõkkele. „Teie ütlete padrik! Säärast metsa ei leia teie saja kilomeetri kauguselt, kui üldse leiategi ... Mis teate teie ka ... metsadest."

„Juhuslikult ... üht-teist."

„Näete ainult putukaid ja liblikaid, seal on teil mets. Küllap ei oska vahet teha ei niinepuu ega lõhmuse, lodjapuu ega koeröispuu vahel."

Remmelgas vaatas silmi kissitades tulle, et nägu teda ei reedaks. Küll on tüdruk, hullem kui kuiv tael! Kui täksiks veel mõne sädemekese?

„Teie olete kolkapatrioot ..."

„Ja siis?" tõstis Anne sõjakalt lõuakest.

„Mets on varjutanud teie ees silmaringi. Lodjapuu ja koeröispuu! See on teile kogu maailm. Oleks minu teha, laseksin metsa maha raiuda. Mitte tikkugi ei

jätaks püsti. Et tuultel oleks ruumi tuisata, et inimestel oleks avarust, et seda metsa ees ei oleks..."

Anne peatus metsaülema ees, ta sätendas mitte ainult silmist, vaid kogu näost.

„Raiuksite... tikkugi ei jätaks püsti... Teie olete... Halb inimene olete, kuulete, halb!"

Üks paukus tüdruku selja taga, enne kui Remmelgas jõudis vilistadagi. „Nüüd kudusin alles kanga," mõtles Remmelgas, nihutades end toolil. „Kaupled öömajale, mõnuled soojades võõrastes riietes, aga norid tüli, solvad perenaist. Ai-ai, metsaülem, vaat sulle romantika ja rooma klassikaline nina! Nina küll, aga pikk nina ja tühi kõht pealekauba..."

Anne tuli tagasi rutem kui Remmelgas julges loota. Askeldas sahvri ja köögi vahet, kolistas panni ja kastrulitega, klõbistas noa ja kahvlitega, aga ei lausunud poolt sõnagi ega austanud istujat ainsa pilguga. Remmelgas tundis end süüdlasena, aga ei teadnud, kuidas alustada, et heanaaberlikke suhteid jalule seada. Mõtles, toksis väikese roobikesega halge lõkkele ja lõpuks kohmas:

„Elate juba kaua siin...?"

Ütles ja taipas, kui kohmakalt see kõlas. Tõepoolest — ehtne putukaprofessor! Vaevalt Anne üldse vastab... Aga siiski:

„Mitte just väga. Ainult sündimisest saadik."

Jälle tule vurin ja soolaliha praksumine pannil.

„Teisi elamuid ei ole vist lähedal...?"

„Mitte lähemal kui kuus kilomeetrit."

Ukse taga kraapisid Välk ja Nool. Kirr kikitas kõrvu ja ta ninasõõrmed tõmblesid.

„Kirr on huvitav loom..."

Vastuseks oli „hm-hm" või midagi sellesarnast.

Nad istusid lauas kahekesi. Sõid vaikides, kuni Remmelgas sattus ideele:

„Kuidas teil siinkandis on ka — metsaametnikud?"

„Ooh — leidub igasuguseid."

„Pean minema metsaülema juurde. Milline mees tema on?"

„Teie kahekesi kindlasti sobite omavahel..."

„So-oh? Miks siis?"

„Uus metsaülem on südametu metsalaastaja."

Jällegi midagi hm-hm-i-taolist.

„Tunnete teda hästi?"

„Pole kordagi näinud. Ei tahagi näha."

Nüüd oli Remmelga kord teha „hm-hm".

„On üks tuulepea. Ajab au ja kuulsust taga, tahab Surru metsade arvel teha nime ja karjääri."

„Nii? Sellele häbematule peaks nina pihta andma."

„Isa on mul sellel kohal saamatu. Lubas metsaülemale põrutada — ei midagi. Kui mina temaga kokku saan, siis ta alles kuuleb."

„Mina küll ei tahaks metsaülema nahas olla. Vaene mees..."

„Ei maksa teda haletseda. Olevat üks ennasttäis nooruk, hari muudkui püsti, ja ajab oma jonni. Mehed pole teda õpetanud, nähtavasti peavad seda tegema naised."

Remmelgas hoidis vaevu naeru tagasi. Samal ajal aga tõusis temas imetlus tüdruku vastu. Milline iseloom! Või on kõik nii ainult selja taga? Millegipärast kurvastas see mõte Remmelgat, ta kaotas tuju vestluse jätkamiseks ja nii lõpetasid nad söömise vaikides. Anne juhatas talle tagumises toas laiade kotkatiibade alla kätte voodi.

„Teen teile tüli..."

„Oh ei — see voodi on meil alati vaba. Head ööd!"

„Head ööd!"

Remmelgas lükkas aknapoole lahti. Jahe õhk voolas tuppa, tuues kaasa niiske mulla lõhna. Kuigi ei olnud tunda tuulehoovust, kohises mets ometi tasakesi, nagu laulaks endale unelaulu. Akna eest välgatas mööda musti kogusid, — nahkhiired olid toidujahil. Metsasügavuses huikas öökull valjult ning läbilõikavalt: kuiviit! kuiviit! ja see kõlas õudselt.

Eestoas hakkas saarmas kiunudes ringi jooksma. Peaaegu samal ajal tormasid rehealusest välja Välk ja Nool ning kihutasid võidu metsa poole.

Metsavaht Nugis jõudis koju. Remmelgas kuulis, kuidas kolksatasid ta saapad, kuidas Anne lõksutas praeahju uksega, kuidas Mihkel torises hullava Kirriga. Vahetati üksikuid lauseid päevasest tööst, ja alles kui metsavaht oli söömise lõpetanud, kui ta oli raiunud välgumihklist tule piibule, poetas Anne nagu muu seas:

„Meil on külaline..."

„Nii...?" venitas Mihkel.

„On keegi putukaprofessor." Meelepaha võõra vastu oli Annes nii tugev, et ta meelega tõstis häält, et oleks hästi kuulda ka tagakambrisse.

„Siin... Surrul?"

„Ta peatuvat Männisalus. Ütlesid ju ise kord, et olevat üks tulemas? Olla ära eksinud..." Rõhutas jälle pilkeliselt sõnu „ära eksinud".

„Usu sa..." alustas Nugis, aga katkestas siis. Ta hääl kõlas juba ärevalt, kui küsis: „Ütlesid, et see, kes on Männisalus? Aga veel eile ei olnud sellest metsniku juures midagi kuulda!"

„Küllap jõudis alles täna pärale. Nüüd on ta igatahes siin, saatsin ta tagakambrisse magama . . . Või . . . ?"

Viimane „või" lõbustas Remmelgat kõige rohkem. Kahju, et ei näe nende nägusid . . . Kas metsavaht hiilib seinal rippuva püssi poole?

„Lasid endale mingil hulgusel hambasse puhuda," torises Mihkli jäme hääl ja siis kostsid tümpsuvad sammud. Metsavaht ja metsaülem peaaegu korraga surusid lingile ja üks tõmbas ning teine lükkas ukse lahti.

„Tere õhtust!" ütles metsaülem ja sirutas metsavahi poole käe.

„Tere," urises Nugis, kuid kätt ei andnud. Hääl kostis tuttavana, aga selliste lotendavate riietega meest ta ei mäletanud. Tunnistas, tunnistas, tundis siis metsaülema, andis käe ja ütles:

„See olete teie . . . ?"

„Mina," vastas Remmelgas rõõmsalt. „Teile tulles tegin metsas ringi, aga vihm langes kaela. Teie tütar hoolitses minu eest . . . ülilahkesti."

Anne astus lähemale. Putukauurija oli ju lõppudelõpuks sümpaatne inimene, aga ninatark. Tuli suurustama ja õpetama! Selle eest kuluks talle veel üks vägev epistel . . . Aga midagi näis minevat viltu ja tusaselt ümises tüdruk:

„Sa tunned seda putukauurijat?"

„Hõh," tegi metsavaht. „Kena putukauurija!"

„Ei, seda olen ma ka. Tänastki päeva ei solistanud ega sompsinud ma asjatult metsas, täiendasin oma kogu mõnegi uue putukaga. Igatahes õppisin palju, leidsin uusi andmeid kahjurite levikuala kindlaksmääramiseks. Mäletate, rääkisime sellest koosolekul? Kuulutame sõja männikärsakale, maipõrnikale, metsaednikule, männi-

vaablasele, säsiüraskile ja kõikidele teistele roomajatele, ronijatele ja lendajatele, kes on metsa vaenlased. Anname nii nina pihta, et neil kaob igaveseks lust meie metsadesse maiustama tulla."

„Teie olete... uus metsaülem?" kogeles Anne.

Remmelgas muigas. Siple, piinle! Tal pole just lõbus meenutada, mida ennist metsaülema kohta välja ladus.

„Olen."

„Miks te seda... kohe ei ütelnud?"

„Teie ei andnud selleks võimalust."

„See on tema viis — kohe raginal kallale," torises isa. „Ei lase köhidagi, ammuks seletada..."

Olukord oli Annele piinlik, Remmelgale koomiline. Tüdruk kuivatas käsi põllesse, kuigi selleks vaevalt tarvidust oli. Ta tundis end süüdlasena, pomises:

„Ma vist ütlesin mõndagi ... ebasündsat ..."

„Metsaülema kohta? Oh ei midagi erilist, ainult „tuisupea" ja „auahne roheline tuuletallaja"..."

„Ma palun vabandust ... sõnade eest. Aga seda ma tagasi ei võta, et olete julm metsalaastaja!"

Ta ei andnud metsaülemale mahti vastamiseks, vaid suurrätti õlgadele kahmates ruttas välja. Kolksatas laudauks ja hirnahtas hobune ...

Nugis ei teinud tütre ärajooksmisest väljagi, tõmbas Remmelga jaoks pingiotsa lähemale, ise laskus teisele, lükates laual lebava tubakakoti metsaülema poole. Plotskit keerates tusatses metsaülem endaga. Kenad poisikese trikid, ei ole midagi ütelda! Tuleb võõrasse majja, mängib musta maski, tekitab segadust ja meelehärmi, kogub vihavaenlasi... Tüdrukul on iseloomu, tema kergesti ei lepi. Õigust on tal ka üleliiagi. Jälle riius, nagu oleks sõpru ja heasoovlikke inimesi jalaga segada.

Vanameeski siin kisub piipu sellise jõuga, et omakasvatatud tubakas kasepahast voolitud piibukahas raksub ning pragiseb, ja millest muust kui vimmast see jutustab. Võiks arvata, et Mihkel Nugis on vana rambas, kes ei tea midagi lahkest sõnast, heast pilgust, soojast naeratusest, aga kui vaadata, kui hellalt ta sikutab eemale saarmast, kes on roninud talle õlale, on pugenud peadpidi kuuekaeluse vahele ja seal omaette naljakalt uriseb, siis ei saa selles enam põrmugi kindel olla.

Niipalju Remmelgas Nugist juba tundis, et teadis: võib istuda päikesetõusuni, aga metsavaht ei vaevu kas või üheainsa sõna ütlemiseks. Et mõtteid ebameeldivaks kujunenud „seikluselt" eemale juhtida, alustas metsaülem hoopis teisalt:

„Tulin, et Surru metsi kohapeal üle vaadata. Homme jätkame kahekesi..."

Hõõguva tubaka viibe näitas, et metsavaht noogutas.

„Läksin Kulliaru jõge mööda Lümatuni. Vett on seal liiga palju, mets juba kõduneb."

Nugis võttis piibu suust ja ütles:

„Käänisjärve poole teie edasi ei pääsenud... seal on veel hullem..."

Veel hullem! Jah, istutamine ja külimine on kenad toimingud, aga veel tähtsam on metsapinna kuivendamine. Ta ütles seda Nugisele. Kaua aega metsavaht ei vastanud, aga tubakas piibus hõõgus ägedalt, peaaegu tuhmumata.

„Raske," vastas ta viimaks.

„Paljugi mis raske. Surrul peaks olema kergem, sest jõgi jookseb läbi, tõmba ainult kuivenduskraavid sisse."

„Kuivenduskraavid ei aita..."

„Miks?"

„Jõgi on vaikse vooluga ja ääreni täis, ei kisu vett alla."

„Ei või olla!" hüüatas Remmelgas. „Käisin Kulliaru jaama lähedal jõe ääres, vesi aina vulises ja sulises, kui kihutas üle kivide mere poole."

„See oli seal ..."

Rohkem Remmelgas teada ei saanudki, Nugis põikles kõrvale vastamast küsimusele, kuidas ta teab, et jõgi vett alla ei vii ...

„Mis siis muud kui puhkama, saab hommikul vara jalule ... Head ööd ..."

„Head ööd."

Remmelgal oli juba ukselink peos, kui talle meenus kuusekultuur metsaraiestikul, ja ta pöördus tagasi.

„Veel midagi ... Sattusin täna kummalisele raielangile. Teate, Kaarnamäe rajoonis ..."

„Isegi niikaugele jõudsite ..."

„Jah, jõudsin. Seal on viie-kuueaastasi kuusekesi ..."

Remmelgas peatus, et anda Nugisele aega ja võimalust seletamiseks, aga ehkki käsi liikus põlvel põõnava Kirri turjal kiiremini, vaikis metsavaht.

„Ühelgi kaardil neid pole märgitud. Kui küsisin kultuuride kohta andmeid, ei lausunud te Kaarnamäe omast poolt silpigi. Usun, et mul kui metsaülemal on õigus teada ..."

„Metsa on alati külitud, mis imet seal ..."

„Fašistid ei harrastanud noore metsa kasvatamist."

„Nemad nüüd!"

„Nii. Ometi on need kuusekesed tärganud just okupantide võimutsemise ajal mulda pandud seemneist. Võiks arvata, et ..."

„Neljakümne kolmandal ..."

„Ja hiljem?"

„Ka hiljem..."

„Kes?"

Nugis kopsis piibu laual lebava, tammest uuristatud tuhatoosi paksu serva vastu tühjaks.

„Eks need, kelle kohus see oli."

„Teie?"

Pikk vaheaeg. Siis:

„Mina ka..."

„Ka? Kes veel?"

„Anne..."

Nüüd oli metsaülema kord peatuda. Ta nägi imeselgesti silmade ees pilti päikesepaistelisest raiestikust ja pikakasvulisest metsavahist, kes mättalabidaga sopsib pehmesse pinda külvilappe, kuna tema kannul ruttab, kotike kuuseseemnetega käes, linalakne tüdruk... See pilt oli nii kaunis, et metsaülem unustas enese seda vaatlema. Teda äratas ukse paukumine — keegi läks rehetuppa ... Kahekesi? Ei, see oleks liiga uskumatu.

„Ja veel?"

„Kuidas — veel?"

„Kes aitasid külimisel?"

„Ei keegi..."

Nugis lõpetas uue piibutäie toppimise, lükkas Kirri põlvilt maha ja tõusis:

„Lähen viskan hobusele tordi heinu ette..."

Kirr vilksatas enne peremeest ukse vahelt õue. Remmelgas järgnes neile, toetus uksepiidale. Välk ja Nool kiunusid peremehe käsi noolides, laudas kolistas mingi loom ketiga. Remmelgas ei uskunud hobustele tordi heinte viskamist. Kui Anne õue läks, hirnahtas hobune,

küllap sai siis oma õhtusöögi kätte. Nugis ei tahtnud metsakultiveerimisest rääkida, ta on seda liiki inimesi, kelle suust nagu tangidega peab kiskuma sõnu, kui neist sõnadest võib välja lugeda kiitust ütleja enda kohta.

Vastu kumavat taevast joonestus vana õunapuu okste võrk. Kindlasti on selle tüvi ja oksadki sammaldunud. Just selline sammaldunud tüvega õunapuu kasvas tema isakodu akna all. See kandis kivikõvasid, hapusid õunapabulaid, millede ragistamisest hambad jäid hellaks, nii et ära mitte lase kokkugi. Ka seal oli ümberringi tihe mets, ainult lagendikukeerastik oli laiem, et sinna mahuks kaks maja: suurem metsavahile, väiksem raietööliste perekonnale. Ei linnatänavate kära, ei sõjamürin, ei õpingud koolipingis suutnud kustutada mälestust vaiksest majast ääretu metsa keskel...

Kaua seisis metsaülem, kuni hakkas jahe ja ta pöördus tagasi tuppa, pugedes talle näidatud voodisse valgete kahisevate linade vahele...

Nägu kõditav päikesekiir äratas hommikul Remmelga. Kui metsaülem akna lahti lükkas, paiskus tuppa lindude tuhandehääleline rõkkav hõiskamine, nagu oleks metsas käimas võistlus kõige kaunimale ja valjemale lauluhäälele.

Köögis oli taburetile valmis pandud suur emailkauss jaheda veega, kuusevaigust lõhnav seep ja pikk linane käterätik. Remmelgas pesi mõnuga, riietus, kuid majas jäi kõik vaikseks, nii metsavaht kui tütar olid ei tea kuhu kadunud.

Kui Remmelgas õue astus, tormasid koerad talle haukudes vastu, jäid mõne sammu kaugusele, jalad harkis, seisma, kikitasid kõrvu ja näisid ootavat, mida võõras

ette võtab. Remmelgas kohkus pisut, sest raske oli ette arvata, mida need peaaegu vasikakõrgused lärmakad olendid tema suhtes kavatsevad. Välgul ja Noolel ei olnud aga kurje kavatsusi. Kuidas nad ka mangusid, neid ei võetud metsa kaasa ja neil oli igav. Metsaülem ja koduvalvurid avastasid kiiresti vastastikuse sobivuse ja läks lahti suureks hullamiseks. Koerad kihutasid, sabad noolena sirged, pikkadel kaartel ümber Remmelga, kandsid talle kätte puupulki, hüppasid üle eeshoitud kepi ja sõpruse tähiseks püüdsid tal oma roosa ja laia keelega üle näo tõmmata.

Äkki tuiskasid koerad tuhatnelja hobusetalli poole. Hoone nurga tagant ilmus nähtavale hiiliva kõnnakuga madal pruunikas loom, väikeste kõrvadega lame pea ettepoole sirutatud. Näis, nagu paiskaks koerte hoog saarma jalust, aga Kirr paljastas oma teravad helevalged hambad ja koerad põrkasid kõrvale. Küllap rohkem kui saarma hambad peletas neid kalamurdja turjast haaramast pikaajaline treening, mis veenis, et sõprus Kirriga tähendab peremehe käe lahket silitamist, vaen aga piitsaotsa ja tühja kõhtu rehealuse nurgas.

Kirr jalutas maja poole ega osutanud enda ümber klähvivatele koertele enam vähimatki tähelepanu. Ta nagu ei näinud ka Remmelgat, aga niipea, kui metsaülem astus sammu tema poole, peatus saarmas ja libistas oma piklike silmade vaate temast üle. Nagu metsloomad ikka, ei vaadanud ta inimesele otsa.

„Kirr, Kirrike!" kutsus Remmelgas. Tal polnud aimugi, kuidas meelitatakse saarmaid, kuid ta nii väga oleks tahtnud, et Kirr oleks tulnud ja lasknud end mugavalt üle tema põlvede, nagu ta teda eile nägi lamavat Anne

süles. Ta istus trepile ja põlvedele patsutades kordas: „Kirr, Kirrike! Hüppa põlvele. Ho-hopp!"

Saarmas ei läinud ära, aga ei tulnud ka lähemale. Koerad peatusid ja vaatasid kõrvu kikitades pealt. Metsaülem mõistis, et neil oli tulnud paljude päevade jooksul, mil saarmale õpetati koduelooma kombeid, niiviisi seista. Ta jätkas oma katset:

„Noh, Kirr, tule's juba! Ho-hopp!" Aga saarma sabajupp ei liikunudki; ta näis aru pidavat, kuidas tülikast võõrast mööda tuppa pääseda. Remmelgas kaotas kannatuse ja põrutas käskivalt: „Noh, roni siis juba, sa kalaröövel!"

Metsloom Kirr ei olnud käratamistega harjunud, ta laskus hoopis maadligi, valmis iga hetk põgenema. Siis näis ta kuulvat hoopis midagi tähtsamat, pöördus ja nagu pruun jutt lidus metsa poole, Välk ja Nool võidu klähvides tema kannul.

Anne tuli pool-joostes. Oli võtnud rätiku juustelt ja hoidis seda käes, ka mantlihõlmad helplesid lahtiselt, aga põsed õhetasid ikkagi. Remmelgas tõusis ja valmistus piinlikule jutuajamisele, aga Anne noogutas sõbralikult:

„Tere hommikust! Kas saite ka sõba silmale . . . pärast eilset pahandust?"

„Pahandus on vist liiga palju öeldud . . ."

„Siiski. Vaevalt teid kunagi nii selja taga kui suu sisse nõnda on läbi sõimatud kui eile," vastas tüdruk naerdes.

„Ega vist ole küll . . ." möönis Remmelgas. „Aga tunnistage teiegi, et nii hullusti kui eile pole te varem sisse kukkunud?"

Anne ei vaielnud vastu. Ta pöördus ümber jalgade

keerleva saarma poole, ütles ainult „ho-hopp!" ja nagu välk oli saarmas mööda riideid ta õlal, kerides end hellitades ümber perenaise kaela.

„Milline viisakuseta loom!" torises Remmelgas. „Meelitasin teda ennist põlvele, aga tema ainult piilus altkulmu."

Anne silitas saarma läikivat karva.

„Kirr valib sõpru..."

„Olete ikka nõiad küll siin Surrus..."

„Meie hüüdnimi on ulatunud teienigi?"

„On. Pärast seda, kui olen siin käinud, kaldun uskuma, et nimi on õieti valitud..."

Nad läksid tuppa. End palitust vabastanud ja kiiresti pliidi ja riiuli vahel perenaisetalitusi toimetav Anne jutustas:

„Põhjus oli omamoodi olemas küll. Minu isa hakati juba ammu hüüdma Surru vanaks nõiaks, mõnikord saan sellest siis nüüd osa ka mina, ja olengi nõia tütar. Nõidust pole siin aga mingisugust, isa on ainult õppinud tundma taimede omadusi ja oskab neid kasutada. Ta teab, millist metsarohtu keeta rinnaaluste valude puhul, millega määrida jooksvahaigeid liikmeid, mida panna värskele ja mida jälle vanale haavale. Praegu kuivab Surru nõia abivajajate hulk kiiresti kokku, aga okupatsiooniajal oli meil rohkem apteek ja laatsaret kui metsavahikontor. Kogu tarkus iseendast on lihtne. Selles pole küünevõrdki saladuslikku, isa on valmis igaühele selgitama, mis ja kuidas, ta on seda palju kordi teinudki, aga inimestel on halvad pead, nad unustavad rohtude nimed, unustavad sellegi, kuidas need välja näevad, ja ajavad kõik koledasti sassi. Vahetavad tedremarana arnikaga. Ei oska vahet teha heinputke ja koer-

putke vahel. Rabanduse puhul korjavad ojakaldalt lendvarohu asemel jaanililli. Raske olevat vahet teha — millised veidrad inimesed! Pimegi peaks nägema erinevust ühe ja teise vahel, nii suured on need, eks ju?"

Remmelgas ei olnud selles väga kindel — taimed olid ta nõrk külg —, kuid noogutas ometi. Anne hüppas uuele teemale, jutustas, et nad olid isaga juba enne päikesetõusu läinud mõtuste mängukohtade juurde valvesse, sest sealtkandist oli paar hommikut tagasi kostnud püssipauke. Mõned salakütid ei pea paljuks kas või kümmet kilomeetrit matka, et lõpetada kuningliku linnu elu. Nugis tegi tuurikese kaugemalt ringi, aga Anne ruttas koju, et külaline rahutuks ei muutuks. Nad ei uskunud, et metsaülem nõnda vara ärkab.

Varsti jõudis ka Nugis tagasi — mõtuseküttidest ei olnud täna ei kippu ega kõppu. Metsavaht popsis vaikides piipu ja teda ei näinud isegi imestavat Anne sõbralik, pool-lõõpiv mõtetevahetus metsaülemaga, nagu ei olekski nad eile lahkunud pahastena.

Pärast hommikueinet küsis ta:

„Millega siis alustame?"

„Käänisjärvega."

Nugise paksud kulmupuhmad tõusid, aga sõnagi lausumata tõi ta köögi nurgast pikad kummisäärikud. Pärast väikest pausi ütles Anne:

„Teie ei pääse Käänisjärveni."

„Üle ujutab?"

„Seal on tänavu lausa meri."

„Aga vesi mind huvitabki. Partei-algorganisatsiooni poolt tehti mulle ülesandeks uurida Tuliksaare külanõukogu piirkonna, seega ka Tuliksaare metskonna kuivendamise võimalusi. Käiguga siia tahan lüüa kaks kärbest:

valmistada ette materjale kuivendustööde aruandeks ja oma silmaga näha, millised on võimalused talvisteks metsatöödeks Surrul."

Nugis oli juba Remmelga esimeste sõnade juures kummisäärikute jalgatõmbamisel peatunud. Ta vaatas uudistavalt Remmelgale ja kui see oli lõpetanud, küsis:

„Nii et ... olete parteis?"

„Olen."

Nugise pilk langes saapale, aga tõusis kiiresti tagasi metsaülemale.

„Ja ütlete, et partei otsustas hakata Tuliksaare metsi kuivendama?"

„Otsustas. Nii põlde kui metsi."

Nugis tõmbas järsu ropsatusega saapa jalga. Tõusis, viipas peaga ukse poole:

„Lähme ülevalt, Kaarnamäe lähedalt ringi. Ma tean seal kõrgemat teed, pääseme kuiva jalaga üsna Käänisjärve kaldale ..."

See oli esimene ettepanek ja samal ajal nõuanne, mille Surru metsavaht Nugis metsaülem Remmelgale tegi. Nii tagasihoidlik ja väheütlev kui see näiski, haaras Remmelgat selline rõõmuhoog, et ta pilgutas Annele silma. Kui tegu tehtud, kohkus ise — milline küll tuleb karistus? Aga Anne näis metsaülema poisikesliku tembu põhjust mõistvat, ei pannud seda pahaks, vaid koguni noogutas Remmelgale.

Remmelgal oli vähe aega, sest juba ülehomme oodati teda tagasi Tuliksaarde. Kord juba Surrul, ei raatsinud ta aga lahkuda, vahtkonda põhjalikult tundma õppimata. Kahe päeva jaoks oli see murettekitav ülesanne, eriti kui arvesse võtta aastaajast põhjustatud väga ebasoodsaid liiklemistingimusi. Enda pärast ta ei kartnud, sest

ta oli hea füüsilise ettevalmistusega: võimles reeglipäraselt, koolis kuulus parimate suusatajate hulka ning suvel võttis osa murdmaajooksu-võistlustest, kuid kas suudab aastais metsavaht tema matkatempole vastu pidada?

Nugis ei jäänud maha. Ta ei nurisenud. Kuidas ka Remmelgas seadis küsimusi metsa ea, puude liikide, kahjurite, raiete, kultuuride vanuse või ükskõik mille muu kohta, ta sai vastused, mis kontrollimisel kõik osutusid täpseiks. Remmelgale näis lõpuks, et Nugis teaks eksimatult isegi vastata, mitu tetre on ühel või teisel kvartaalil pesaaset rajamas, mitu mägraperekonda on koopad kaevanud Surru vahtkonda või mitu kureparve tuli tänavu kevadel Lümatusse suvitama.

Kui nad koduteele asumise eel langenud kasetüvel istusid ja suitsu pahvisid, küsis Nugis oma aeglasel viisil:

„Kas metsaülem on väga ... väsinud?"

Metsaülem mõtles algul, et Nugis taipas tema hommikusi mõtteid ja maksab solvamisega kätte, aga nähes metsavahi siirast, oma küsimusest piinlikkust tundvat nägu, raputas eitavalt pead.

„Siis paneksin ette teha väike tiiruke alla Männisalu poole. Sealt pääseme üle jõe Surrule viivale kvartaalisihile ..."

Remmelgas ei pärinud, mis metsavahil mõttes on, viimane ei seletanud. See oli päeva raskem, vesisem, mülkalikum matk. Varsti Remmelgas mõistis, et Nugis viib ta kohta, millest ta eile Surrule tulles oli kõrvale põiganud.

Nad jõudsid noore segametsani, millest läbi jooksis väga ammu kaevatud magistraalkraav. Kraav pidi metsa

alt vee jõkke viima, aga ta oli tükati ummistunud, tükati olid kaldad sisse varisenud, nii et tema kallastega triikitõusnud veepinnal ligunev läinud-aastane pruun kaseleht vaevu teotempol jõe poole triivis.

Noorest kasemetsast olid magistraali kaevatud mõned kuivenduskraavid. Kuigi vesi oli ka nende kaldaid lahti leotanud, ei olnud raske näha, et need olid värsked, kaks-kolm aastat tagasi kaevatud. Remmelgale meenus noor kuusekultuur ja ta ütles:

„Ma vist ei eksi, kui arvan, et need kraavid on Surru metsavahi kaevatud?"

Nugis noogutas. Ta jälgis murelikult üle kallaste tõusnud vett.

„Katseks tegin . . . Südasuvel, siis on siin kuiv . . . Kui tuli sügis, oli selge, et mu lobistamisel polnud mõtet."

„Magistraal ei vea vett ära?"

„Magistraal ka . . . Peasüüdlane on jõgi . . ."

Nugis vaikis. Talle meenus, kui suurte unistustega ta asus kraave kaevama. See noor kaasik oli ta uhkus ja lootus, aga ta teadis, mis sest uhkusest järele jääb, kui liigvesi aasta-aastalt kaasiku juuri leotab. Vaeva oli rohkesti, aga kõik jooksis tühja. Suvel oli kraavidest kasu, kevadel ja sügisel, üldse suurte vete ajal, ei vähematki.

„Jõgi?" kordas Remmelgas ja talle tundus, et ta seisis esimese sõlmpunkti, esimese lähtekoha juures . . . „Arvate, et enne kõike vajab jõgi süvendamist?"

„Vajab."

Remmelga mõtted olid saanud sellise suuna, et ta unustas isegi metsavahi sangarluse, kes üksi kraave kaevas, et noort kaasikut hukkumisest päästa. See meenus talle alles Surru metsavahimaja juures. Ta küsis:

„Ega te ometi üksi?"

„Kus kohal?"

„Neid kraave?"

„Ah neid ... Ei just ... kaadritöölised aitasid ka."

Remmelgas vaatas metsavahti umbusklikult. Kolm aastat tagasi polnud metskondadel maaparandustöödeks kaadritöölisi, küllap Nugis kaevas üksi ... Aga alustama peab tõepoolest Kulliaru jõe süvendamisest. See muudab kogu ettevõtte raskemaks: jõesüvendamine pole põllukraavi-kaevamine. Kuigi Remmelgas kunagi polnud osa võtnud nii suure ulatusega maaparandustööst, ei olnud raske umbkaudu välja arvutada tööde ulatust, ja see näis nii suurena, nii raskestiteostatavana, et sellele lahendust otsides metsaülem sel õhtul unustas oma teise ja palju pakilisema Surru-käigu eesmärgi — veotee leidmise eelolevaks talveks.

Kui ta järgmisel hommikul juttu tegi talvistest raie- ja veotöödest, jäi toas vaikseks. Nugis nokitses vurrupoolt, Anne ladus taldrikuid sellise ägedusega üksteisele, et Remmelgas kartis neid purunevat. Taibates, et selles küsimuses ei ole tal Surru rahvalt nõu oodata, hakkas ta kurtma, millist muret valmistab seemnenappus, eriti aga istutamismaterjali vähesus — taimeaedade rajamine on kaugele maha jäänud eelseisvast metsa kultiveerimistööde mahust. Kuigi see teema peletas tusailme metsavahi ja ta tütre näolt, ei sobinud jutt enam ja vaikides asusid Remmelgas ja Nugis oma metsateekonnale.

Selle päeva kavas olid vahtkonna idapoolsed, kõrgemad ja kuivemad alad. Nad riivasid Kaarnamägesid. Remmelgas märkis metsa vanuse, kõrguse, boniteedi, arvatavate tihumeetrite hulga, tegi ettevalmistusi raie-

lankide asetuse määramiseks, aga ei öelnud sellest kõigest midagi Nugisele.

Kaarnamäelt pöördus Nugis kirdesse, ümisedes ise, et tahaks midagi üle vaadata. Maastik oli siin künklik ja vahelduv, valitsevaks puuks kuusk. Nugis läks vääramatult otse ja äkki·seisid nad neljakandilise lagendiku ees.

See ei olnud suur, kõige rohkem paar vakamaad. Kännud jutustasid alles hiljuti siin mühisenud võimsast kuusikust. Kuid rohkem kui see paelus Remmelga tähelepanu kändude vanus. See ei võinud olla suurem neljastviiest aastast. Kuidas sattus säärasesse kännustikku vähemalt kümneaastane kuusik? Metsaalusest looduslikust järelkasvust ei saanud olla juttugi, sest noored puud kasvasid sõbralikult sirgetes ridades.

Kümneaastane kuusik viieaastases kännustikus... Vaat millise pähkli andis Surru nõid puremiseks.

„Mis parata," laiutas Remmelgas Nugisele käsi, „tunnistan, et olen keeletu. Ei oska seletada. Kui usuksin imesid, peaksin siinset üheks selliseks."

Nugis oli laskunud kännule ja toppis piipu. Süüdanud selle ja puhunud mitu suutäit suitsu, jutustas ta:

„Imet pole siin miskit... Kuusik võeti maha 1944. aastal. Saksa fašistid harva tõstsid oma jala nii kaugele, lihtsam ja ohutum oli laastata teeveerseid metsi, aga seekord läks neil tarvis eriti pikki kuusepalke. Talumehele pisteti tääk kuklasse ja kihutati metsa. Kui saagima hakkasid, jooksin keelama. Rääkisin ilusti, pakkusin ükskõik missugust teist kuusikut, sest see tükk oli metsa parim. Saksa veltveebel ajas viha pärast silmad pungi, jõllitas, aga sõna suust välja ei saanud ja toksas mulle automaadi päraga rinna alla. Hinge lõi kinni. Silme ees läks mustaks, aga käsi tun-

dus äkki nii kergena, et tõusis ... Anne haaras käest ja küllap see oli õnneks — elu jäi sisse."

Kui Nugis vaikides piipu imes, küsis Remmelgas:

„Nii sai kännustik. Kes istutas kuusiku?"

Nugis murdis kännu küljest valget taela ja seda käte vahel tükkideks mudides jätkas:

„See on juba päris lihtne lugu ... Kui järgmisel kevadel okupandid minema kihutati, nii et neist siia haisugi ei jäänud, otsustasime ka omalt poolt võidupüha tähistada. Nii see kuusik istutati ..."

„Teie üksi?"

„Eks Anne oli ka platsis ..."

Remmelgas sõrmitses lopsakalt kasvanud tumerohelisi pehmeid okkaid.

„Sellest on möödunud ainult neli aastat ..."

„Sellepärast teid siia tõingi. Kurtsite, et pole taimi, et puuaiad on tühjad. Meil polnud siis aedades ühtegi istikut. Võtsime taimed kraavikallastelt, vanade kuusikute ääremailt, kus neid tükati kasvab üsna paksult. Valisime tublimad ja tugevamad ... Kartsin, et te ei usu, kui ütlen, et metsikult kasvavaid taimi võib ümber istutada, sellepärast teid siia tõingi. Oma silm on kuningas."

Remmelgas otsis asjatult sõnu, ta ei leidnud väärilisi võidukuusikule, mille olemasolust kindlasti tema esimese inimesena väljastpoolt Surrut kuulis.

„Aitäh õppetunni eest! Veel tänavu rakendame selle ellu, eriti Surru metsades, kuhu tuleb rajada kõige rohkem kuusikuid. Teie kuusikule istutame väärilised naabrid. Võidukuusikul on kõigi nende ees aga pikk ajaline eelis, tema valitseb ükskord üle Surru metsade, paistab kaugemale, kohiseb kõige võimsamalt ..."



Vaikides lõpetati sel päeval töö. Surrule pöördusid nad tagasi varem, et Remmelgas jõuaks enne pimedat koju. Kui Mihkel kuhugi kadus, palus metsaülem Annet jutustada, kuidas nad külisid noore kuusiku, milles teda üleeile tabas äike. Anne tõsines, aga kui Remmelgas rääkis võidukuusikust, andis ta järele:

„Noh, kui te juba sedagi teate... Ja õieti pole kuigi palju lisada, sest see lugu on hoopis lihtne ja igapäevane. Ärge unustage, et isa on olnud nelikümmend aastat Surru metsavahiks. Metsavaht tähendab temale palju rohkem kui lihtne sõna „vaht"... Noh, fašistid olid esimest sorti mehed laastama, aga uue kasvatamisele nad vilistasid. Isa käis nõudmas, jõudis isegi maakonnalinna mingi pruunivatimehe juurde. See vaevalt kuulatas, käratas: koristage see hull vanamees siit! Isa oli nagu haige, käis ühelt raiestikult teisele... Ütles, et meie ei tohi metsa juurdekasvamist jätta saatuse ja tuulte hooleks, et tuleb ise sekka lüüa... Korjasime käbisid, kuivatasime, raputasime seemned välja. Lõpuks otsis isa vana mättalöömiselabida välja. Hommikul hakkasime pihta. Tema lõi ees mättaid, mina kaapisin seemned mullasse. Mättalöömine ei ole kerge töö, eriti tema vanaduses... Külisimegi... sel kevadel ja järgmistelgi... Nii ta ongi, kogu see lugu... Tühine asi."

Tühine asi! Aga metsaülem tegi asja aknast väljavaatamiseks, et kuhu see metsavaht nii kauaks jääb.

„Seda kõike ma mõistan hästi..." ütles ta hulk aega hiljem. „Aga ma ei mõista üht: miks vana Nugis mind — mulle näib nõnda — ikka veel vihkab? Mind, kes ma oma elu eesmärgiks olen seadnud just võitluse tervete ja tugevate metsade eest."

„Surrul alustate kirvega."

„See on üldistes huvides..."

„Valvake metsi nelikümmend aastat. Raiuge ise istutamislappe. Ronige vana mehena käbisid korjates mööda puulatvu. Valutagu teie süda iga puu, iga metslooma pärast, nii et ei ole öörahugi, siis mõistate..."

„Ma... mõistan juba nüüdki..." ütles Remmelgas, silmad naelutatud tüdruku innustunud näole. „Kuid ma usun, et Surru Nugis üsna varsti näeb, et ka minul on õigus... ja ma usun veel, et siis saab meist kahest selline liit, mida ei lõhu dünamiidigagi."

„Võib-olla," vastas Anne tasa.

„Ja teie? Kas ühinete meiega?"

„Võib-olla," kordas Anne.

VI PEATÜKK

Tuleviku kolhoosi põllud toetusid hiiglasuure saapalabana vastu Lümatu sood. Laiali pillatud olid hooned kogu kolhoosi ulatuses, siin, Männisalu-poolses otsas, asus aga metsade ja lodude tõttu iga elamu ise ilmakaares. Paljud ei hoolinud isegi mitte külast läbi looklevast rooplikust teest, vaid püstitasid oma hoonekimbukese krundi kõige kõrgemale kohale, oli see siis teele lähedal või kaugel.

Remmelgas ei teadnud, millises majas elab kolhoosi esimees. Hans Tamm ise oli teed juhatades öelnud, et kui metsniku maja on kohe ees saapalaba ninaks, siis minu hütt on kõige viimane, on nagu kontsaks, või õigemini üheks naelaks kontsa all, kuid see aitas vähe maja otsimisel.

Põllupeenart mööda tuli külavaheteele mees, labidas õlal, müts kuklas, vaba käsi hoogu andmas, — ei olnud kahtlust, et ta kartis kuhugi hilinevat. See oli väikest kasvu mees, käis, üks õlg ette nihutatud ja pea õlgade vahele tõmmatud, nagu kardaks ta mõnd vopsu kuklasse sadavat.

Remmelga tere võttis ta vastu käiku aeglustamata.

„Tahaksin leida seltsimees Tamme maja," kiirendas metsaülem sammu, et labidamehe kõrval püsida.

Mees suunas labidavarre eespool paistva metsasalu poole.

„Näete metsatukakest? Selle juures hakkab Tamme maja katus paistma."

Uudistas võõrast silmanurgast, näis teda hindavat usaldusväärseks ja lisas:

„Tamme Hans on nüüd kolhoosi esimees, ega teda kodus ei ole."

„Täna on pühapäev, ehk siiski trehvab..."

„Aga vesi ei pea pühapäeva ja ei ole siis aega seda pidada kolhoosnikutelgi. Mina, näete, jäin hiljaks. Ei jõudnud ennem, minu hooleks on üks meie kolhoosi hobusetall. Kui olen kärme astuma, ehk jätkub siis mõni labidatäis veel minulegi."

Alles nüüd märkas Remmelgas, et tallimehe üks jalg oli põlvest kangevõitu, kuid ometi tuli pingutada, et end ta kannul hoida. Mehe jutt andis aga mõistatamist. Kas Tamm asus omapead maaparandustöödele? Temast võib kõike uskuda, kui sellest ainult kolhoosile kasu tuleb.

„Alustasite õige varakult maaparandustöödega...?"

„Maaparandustööd nüüd..." ühmas mees, nööpides lahti halli villase kuue hõlmu.

„Aga labidas?"

„Labidas küll... ja vesi on ka, aga maaparandustöödeni jääb veel palju aega. Sööme ja silume praegu kulaku soperdust!"

„Nii?"

„Just nii. Suuresti Viktor, see meie kandi hallparun ja tegelinski, oli elupõline Tuliksaare-kandi mees, kuid kunagi varem ei külvanud ta rukist metsaveersele põlluservale. Viimased kümme aastat oli maa koguni

söötis, kasvatas ainult oravasabasid, osje ja maa-aluseid juurevääte. Lepad ja kasedki ajasid juba võsa. Aga näe, mullu sügisel kündis maa üles, ja, mesimagus naeratus rebasenäol, ütles: kolhoosiminek seisab ukse ees, eks nüüd peab igaüks tegema kõik, mis jaksab, et krundid hästiharituina ja jõukaina kolhoosi alla läheksid, siis saame rikka kolhoosi. Kündis, turkis korra äkkega üle ja viskas rukki peale. Meelega külvas hea sordirukki soo servale, susi selline! Kui külanõukogu esimees läks ütlema, et mis tempe sa teed, ajas ta silmad pungi, et kuidas tempe, ma täidan minu krundile antud külviplaani ja harin jäätmaid üles. Vaata et küsib preemiat ja auraha ka veel."

„Nii et... preemiat ei antud," õhutas Remmelgas, kui paus venis liiga pikaks.

„Preemiat ta ei saanud, aga vehklemist oli teisega küll ja küll. Tikkus kolhoosi. Sülitsi rõhus peale, jäta või kolhoos asutamata, sest pimedalegi oli selge, et elust Suuresti Viktoriga ühe mütsi all ei tuleks muud kui häda ja viletsust. Keerutas mis ta keerutas, aga seekord jäi ta alla: otsustasime koosolekul, et hallparunit ei lase meie kolhoosi ligigi. Tõmbas teine hambad paljaks, susises ja surtsus, laimas ja keerutas, kuni tegime uue otsuse: olgu naljal lõpp ja saadame Suuresti Viktori vallast välja. Nii tehtigi ja õhk läks kohe palju klaarimaks."

Nad jõudsid metsast peaaegu teeni ulatuva tiheda paju- ja lepapõõsaste-tihnikuni. Kaugemalt paistis, nagu lõpeksid siin Tuleviku kolhoosi põllud, kuid see oli ainult metsast põllule ulatuv vööt. Kunagi oli siia kaevatud kraav, mis aga oli umbe vajunud ja mille kaldail nüüd lokkas noor mets. Kraavi taga jätkusid

jälle põllud, veerjamad kui need, mida mööda nad tulid.

„Näh, seal ta ongi, see Tamme Hansu punane katus," viipas kolhoosnik metsaservalt paistva maja poole. „Eksida ei saa, külas on see ainuke värvitud hoone."

„Kolhoos lõpeb seal?"

„Kolhoosipõllud teevad ümber Tamme maja käänaku. Tammed olid meist kõikse julgemad — tungisid ninapidi otse soosse... Aga Suuresti Viktori rukis on siin," näitas ta paremale. Tuli end kikivarbaile upitada, siis paistsid üle kumera põllukůüru töötaktis tõusvad ja vajuvad kirjud rätikud, hallid sonid ja pruunikad kaabulotid. Sinnapoole seadsid nad sammud mõlemad. Sedamööda, kuidas nad inimestele lähenesid, muutus kõndimine raskemaks: maa kleepus saabaste külge, nagu rebides taldu alt. Väike tallimees läks nohisedes otse, aga Remmelgas valis kraavi lähemalt kuivemaid kohti. Kui ta kõrgemale kivile astus, et ümbrusega tutvuda, nägi ta põldude taga mätlikku, hõredate kasejändrike ja põõsapuhmastega heinamaad, kus suurvee üleujutuse hõbehallil pinnal helkisid päikesekiired.

Viimastel päevadel oli Remmelgas tihti seisnud metskonna kaardi ees. Nagu mõni jämedakoeline gravüür oli see igas üksikasjas ta mällu vajutatud. Siin, kolhoosipõldude tagumise sopi serval, teeb Kulliaru jõgi terava käänu, siit ei ole jõeni mitte rohkem kui kilomeeter. Kuid oli kohti, kus jõgi tungis põldudele veelgi lähemale. Seal oli oht kindlasti palju suurem — mitte põhjuseta ei nõudnud Hans Tamm kohe esimesel parteikoosolekul võitluslipu tõstmist liigvee vastu...

Mõnikümmend kolhoosnikut kaevas piki veerjat

põlluselga ülalt alla kitsaid kraave, et orastele tõusnud vett tagasi heinamaale juhtida. Töö oli raske ja ebamugav: kraavikaldad ei jäänud püsima, vaid vajusid sisse; muda ulatus põlvini, seda platsatas labidatäitelt kaela, vestidele, pükstele; kolhoosnikud olid porised, märjad ning tusased ja ainult ühmatasid metsaülema tervitusele.

Tamm ise seisis kõige metsapoolsemas, kraavi kõige sügavamas sopis ja loopis kühvlile sarnaneva labidaga vedelat, jonnakalt kraavi valguvat pori kaugele heinamaale. Remmelga tervitusele vastas ta lõbusa naeratusega, nagu oleks tal käsil kõige meeldivam ja puhtam töö.

„Jõudu kulub ära, aga veel parem — võta labidas ja anna tööle valu."

Tamme plaan oli lihtne: väikeste kraavikestega juhtida vesi alla heinamaale, kuhu kaevata sügavam ja laiem koguja-kraav. See oli hädaabinõu, aga kui vett orastelt lähima paari päeva jooksul ära ei saa, on kolhoos sellelt põllult viljast lahti. Aga see oli suurim ja puhtaima sordiseemnega külitud rukkipõld! Vesi jões tõusis, iseendast-alanemisele polnud niipea loota. Tamm ei jäänud pealtvaatajaks, ta otsustas sekka lüüa. „Meil siin ei ole aega arutada ega resolutsiooni vastu võtta," ütles ta pisut irooniliselt. Aga lisas ise kiiresti: „Anname siin väikese eellahingu, siis on proov tehtud ja on hõlpsam suuremaid maaparandamisplaane teha." Veidi hiljem seletas: „Kraavide kaevamisega hävitame osa orast, teise osa sõtkume puruks, aga parem on anda kuradile väike sõrm kui terve käsi. Päris kuivaks meie orast ju ei pumpa, aga lausvee juhime ära. Sellest

ehk aitab seniks, kuni jõgi oma kallaste vahele tagasi vajub."

„Sel põllul on kunagi olnud suurem kraav?" meenutas Remmelgas tihnikuvööti.

„Oli. Oli veeühingki. Tehti toredaid kavasid ja plaane, matsime neisse ilusaid kroone. Jõudsime väikese kuivendussüsteemini, mille üheks haruks oli see, mida tulles nägid. Abi oli üürike, kaks-kolm aastat nagu tõmbas vett vähemaks, siis ujutas hullemini kui enne."

„Teie kuivendussüsteem ei haaranud jõge?"

„Kus sa sellega! Tegu oli kuivenduskraavidegagi. Räägiti ju ka jõest, koostati projektki, aga see kõik jäi paberile."

„Imet siis, et teie kraavidest kasu ei olnud, hakkasite ju sabast peale."

„Eks see oli täpselt samuti, nagu kodanlikul ajal kogu elu käis saba kaudu ja veeres tagurpidi... Kuid ka meie tänane töö siin on ainult plaastriks ühele muhule, kogu ümbruskonna ravimine seisab alles ees."

„Selleks tulingi. Töötasin pisut ülal Käänisjärve kandis, nüüd tahtsin koos sinuga uurida siinset olustikku..."

Leppisid kokku, et teevad õhtul ringsõidu jõel.

Tamm surus uuesti labida mudasse, Remmelgas aga siirdus uudishimulikult edasi. Töökoht oli hästi ette valmistatud, kõik kraavid korrapäraselt kindlate vahedega ära märgitud, nagu oleksid vaiad löödud maamõõtja poolt. Kui ta ühelt kolhoosnikult küsis, raputas see otsmikule kleepuvate juustega pead:

„Esimees ise oli maamõõtja ja taksaator. Juba üleeile sirgeldas siin, süllapuu käes. Üks ja teine veel torises,

et mis sa jahid, kes seda enne on näinud, et orast jõuab liigvee käest päästa, kui vesi juba põllul. Tema ei jätnud. Tulid ühed, ei passinud siis nagu teistelgi maha jääda. Mõni tuli ka rohkem uudishimust, et — no saab nalja näha... Kui siia jõudsime, oli esimehel kõik hakkamas, igaühele näidati töökoht kätte ja kus sa enam pääsed, muudkui viska pintsak maha ja kuku kaevama..."

„Esimees näib teil tubli olevat..."

„Tubli, ikka tubli," noogutas mees mitu korda, nagu ei usutaks teda. „Ega tal kerge põli ole... teadagi, suur ja võõras kõik, ja alguse asi alles. Aga tema ei jäta, muudkui läheb edasi... Kuigi endal teinekord raske... nagu tänagi..."

„Kas juhtus midagi halba?"

„Eks see on nõnda, kuidas võtta. Ema käis tal pool tundi tagasi siin, silmad vees. „Kolhoosi orase eest sa hoolitsed," ütles, „aga endal upuvad kodu lambad lauta. Tule ometi," kutsus, „aita vesi kõrvale juhtida!" Tamm ainult nohises. „Ei nad nii ruttu upu ühti," vastas, ja saatis ema koju tagasi."

Töö lähenes lõpule. Heideti viimaseid labidatäisi, siluti siit ja sealt sissevarisenud kraavikaldaid. Sirutati selga, koguti kokku kaasatoodud joogimannergud ja tagavaralabidad.

Viimasena tuli kraavist Tamm. Äigas varrukaga üle näo, tõmmates end näost kriimuks. See ei seganud teda, ta astus meeste ja naiste keskele, tõstis nagu vannutades suured ning tugevad töömehe-käed ja ütles:

„Valmis saime! Oli neid, kes ütlesid: siia meid pori

matab, aga meie kaevasime porile haua. Näete, kuidas vesi otsib endale heinamaa poole teed."

Näha ei olnud palju: polnud ei kiiresti voolavaid veevooge ega vulisevaid ojasid, aga ometi lõid kolhoosnikutel tehtud tööd üle vaadates silmad särama. Kraavidesse nõrgus vett, see voolas allapoole, valgus koguja-kraavi. Tõsi, ilus ei näinud orasepõld välja, talle olid nagu raudvitsad peale tõmmatud, kuid vilja, jah, vilja peaks ta nüüd küll andma.

Nihutati end mugavamini kivinukkidele, riita laotud labidatele, kuhu keegi sai. Põld, mida küllalt manatud, oli äkki nõnda lähedane, et ei raatsinud lahkudagi. Palju tunde oli siin möllatud ja mulistatud, rõõmus oli meenutada üleelatud äpardusigi, mis tagantjärele näisid naljakatena ja mõjusid tujutõstvatena. Jutt veeres soo ja maaparandustööde ümber, kuni keegi käsi kokku lüües hüüdis:

„Meie teeme siin suuri sõnu, aga seni upuvad Tamme utekesed ära."

„Tõepoolest! Läki vaatama, kui suurt Noa-laeva on tarvis kolhoosi esimehele ehitada."

Nagu sõjavägi suundus lõbusalt käratsev kolhoosnikute rongkäik, labidad ja kangid seljas, metsa veerel punetava katuse poole. Esimees tõrjus küll, et kuhu te kõik, tallate veel heinamaa mustaks ja — küll tulen toime omal jõul, aga seekord ei võtnud teda keegi kuulda.

Tamme maja juures raputati üllatusest päid — et lugu nii hull on, ei osanud keegi ette kujutada. Vesi oli tunginud karjaõue, millel oli toaga ühendus ainult ritta laotud telliskive mööda, piirates maja poolkaares, rünnates juba põldudepoolset, viimast veevaba külge.

Aidata ei olnud millegagi. Sinna ja tänna maja nurga

taha kraabitud kraavikesed tõmbasid tühjaks mõne esiletunginud lombikese, ei viinud aga vett vähemaks. Lambad olid aetud kõrgemasse ja kuivemasse lehmalauta, loomad olid esialgu väljaspool hädaohtu, ja pead vangutades ning üht-teist kaastundlikult nina alla pomisedes lahkusid kolhoosnikud — pühapäev oli vahepeal märkamatult õhtusse veerenud.

Tamm oli mõned aastad tagasi meisterdanud lootsiku — ta armastas jõudeajal käia jõel undasid panemas. Ta ei unustanud lootsikut, vaid vedas seda suurvee eest kogu aeg ülespoole. Praegu oli paat seotud juba õunaaia tagumise posti külge. Tamm ja Remmelgas tõukasid lootsiku aiast eemale ja püsti seistes tüüris Tamm ridvaga põõsaste ja veest väljaulatuvate küngaste vahelt läbi alla heinamaade ja nende keskel lookleva jõesängi poole.

Heinamaal ja jõeäärses metsas nägi Remmelgas tuttavat pilti: kõdunevaid puid, lodupealseid sangleppi ja haabu, millede tüvedes haigutas ümmargusi auke — mädanenud puusüdameisse olid linnud uuristanud oma pesad. Aeglaselt langesid mõlad, lühikesed olid tõmbed, sest kurvad olid mõtted, mis kõike seda nähes sõudjaid vallutasid. Remmelgas mõtles hävivale väärtuslikule puitmaterjalile, Tamm saamata jäävate kõhukate heinakuhjade rivile ja ohkas kuuldavalt.

Kulliaru jõgi jooksis kiira-käära ümber põõsaste ja kivide, siis aga äkki viskas laiu uhkeid kaari. Näis juba, et voolab ära teab-kui kaugele, aga tema teeb uue pöörde ja jõuab tagasi peaaegu sinnasamasse, kust heldet kaaretamist alustas. Ühe sellise suure silmuse joonistas ta Tuleviku kolhoosi põldude kohal. Tulles taamalt metsade, põldude ja soode vahelt, pöördus ta

Tuleviku põldude saapakontsa kohalt, kus kükitas Hans Tamme maja, üsna sirgutõmbunud vibupoognana soosse, mille kolhoosipoolsel osal teati olevat hea turbapõhi, kuid mis kaugemal muutus läbipääsematuks laukasooks. Loksutanud oma küllalt selge vee Lümatus roostepunaseks, uputas jõgi enese Käänisjärve, mis tänavu oli lai nagu Peipsi, suviti aga tagasihoidlikult virvendas oma kallaste vahel, mis olid kaetud sookailude ning tuttlilledega ja õõtsusid korisedes jalge all. Käänisjärve teisest otsast tuli jõgi uuesti nähtavale ja pöördus poolkaares tagasi Tuleviku põldude poole, jõudes nende lähedale Männisalu metsniku maja kohal, samas, kus lõppes kolhoosi vastu sood toetuva saapalaba nina. Selles suures kaares olid üleujutused kõige laiemad ja ohtlikumad. Edasi raudtee poole, mitte kaugel metsnikumajast, tegi jõgi veel teise, eelmisele vastupidise silmuse, mille kael ei olnud palju laiem kui kilomeeter, kuigi jõgi oma ringteed tehes lippas läbi viiskuus kilomeetrit. Ulatudes peaaegu Männisalu metsniku toani, kobrutas jõgi siin üle kärestike, andes veejõudu Männisalu veskile.

Üleujutus algas just väiksemas, Männisalu silmuses, paisus kiiresti, laius üle suure silmuse vahelise maaala ja ulatus teab-kui kaugele ülespoole, kus jõgi looktes juba naabervalla kolhooside heinamaadel. Tamm oli seal käinud, oli kuulnud samu kurtmisi liigvee üle, kuigi jõgi ei paisunud seal enam lausa järveks, ei tunginud põllule ega ähvardanud uputada utekesi.

Tusk ja puude vahel helklev veepind näisid vihastavat Tamme, kes tõmbas tugevasti aerudega ja ümises endamisi mingit katkendlikku laulutakti. Ta huuled olid nii tugevasti kokku surutud, et kõrvade juures paisusid

lihasekimbukesed. Nõnda näis ta nägu üsna kandilisena. Kui Remmelgale meenus, et esimest korda Tammega kohtudes ta oli pidanud mehe nägu jämedakoeliseks, nagu hooletult tahutuks, imestas ta, kuidas võis küll nõnda eksida. Kõik oli temas tugev, kindel, igast liigutusest hoovas vääramatut jõudu. Kui ta end ettepoole vimma laskis, kui tullid nagisesid ja veepinnal vulisevad joakesed jutustasid vee all liikuvaist aerudest, hoiatas Remmelgas teda mitmel korral. Mitte just põhjuseta, sest vaba liuglemise pind oli piiratud ja mõnelgi korral lahutasid ainult sentimeetrid neid kasetüvest või tihedast pajupõõsast.

Katkendlik jutt hüples metsanurga sündmustel. Tamm vastas Remmelga pärimistele napisõnaliselt, aga hoogustus lõpuks, kui metsaülem juhtis jutulõnga Tamme enda elule. Remmelgas kuulatas, kuulatas ja märkas, et esimehe kõnega oli nii nagu tema näoilmegagi: algul näib kohmakas, igavavõitugi, aga kui harjud ja lähemalt tundma õpid, võlub sind peagi sõnade värvikus, vaikne huumor, eriti aga sihikindel teadlikkus.

„Imestama paneb küll, et kus oli inimeste aru, kui nad siia sooservale elama asusid, õieti-öelda elama tikkusid... Olime üsna terve aruga pere, pealtnäha vähemalt. Käisime isaga päevatööl. Käele ei olnud võõras ükskõik milline puutöö, kuid ladusime ka müüre ja klompisime kiviteid, võistlesime isegi selle ala elupõliste meistritega — Mustvee pikahabemeliste venelastega. Isa igatses tihti maa järele ja pistis siis jooma, kuni kuubegi seljas polnud. Mina olin samasugune naljakas narr: tundes sõõrmes värske mulla lõhna, olin valmis end kas või orjaks andma. Sulase-



leib oli minu jaoks aga liiga mõru — kahel kevadel kauplesin enda tööle ja mõlemal korral juba esimesel kuul läksin peremeestega tülli ja mind kihutati kui ümbruskonna sulaste ülesässitajat taludest minema. Ei saa ütelda, et ma leiba ei oleks välja teeninud. Heldeke, minu kätega! Leiva sain, riides käisin, isegi jalgratta ostsin, aga oli see elu? Koer oli peremehe silmis rohkem väärt kui minusugune tööloom. Hallparunil, kelle juures esimesel suvel rügasin, oli tütar. Inimene nagu inimene ikka, peale selle riideilt üles löödud ja näolt mukitud. Koolitatud oli ka. Mulle ta ei meeldinud, oli liiga pirtsakas ja liiga peenikese kondiga. Kulakuvõsu veel liiatigi! Aga tüdruk rihib oma tee nii, et see jookseb minu omast üle, naeratab, vehkleb tumedate ripsmetega, hüüab üht-teist tühist ja rumalat. Kui hakkasin terasid külvimasinasse kallama, tipib juurde, veeretab paari iva sõrmede vahel, ütleb: „Mul on igav, lubage ka mul masina taga kõndida. Või on see liiga raske?" Edvistas muidugi, ega ta esimest korda külvimasinat näinud. Nõnda talle ka vastasin. Tüdruk mängis solvunut. Peremees nägi, et tütar askeldab sulasega, oli seda varemgi tähele pannud ja sellest paksu verd kasvatanud. Põrnitses mulle otsa, kui lõunale läksin. See oli juba nii naljakas, et meelega kannatasin välja tüdruku veiderdused ega kihutanud teda oma ümbert keerlemast. Aga vana kulak ei pidanud kaua vastu, põrutas mulle: „Sa, poiss, vist unustad, kes sa oled." — „Oh ei," ajasin silmad suureks, „olen inimene nagu sinagi." — „Sulane oled!" karjatas tema, silmad peas sinilillad. „Sulasekonn! Silmapilk jäta minu tütre ümber tiivaripsutamine." — „Päh, leidis, kellega uhkustada... Aga kui tahan, löön su kõrendile külge, see ei ole palgalepingus

keelatud." Tüdruk saadeti linna tädikese juurde, mulle hakati laduma kolme hobuse tööülesandeid, kuni kergitasin vanamehe ees mütsi ja läksin oma teed."

„Aga palgaleping?"

„Jäi sinnapaika. Küllap vana kartis tütre nime avalikkuse ette kiskuda... Järgmisel suvel katsetasin teise kulaku juures. Maja teisel nagu väike karjamõis, viis tuba, aga sulane pandi magama — aganikku. Protesteerisin. „Mis seal viga?" imestas perenaine, pehme nagu tainarull. — „Pime on. Hiired trallavad nagu maskeraadil. Ruum on tolmu ja prahti täis." — „Seal on suvesulased ikka elanud." — „Aga mina ei ela." Kuigi palk oli parem kui paljudes teistes kohtades, panin hõlmad vöö vahele, viskasin pambukese õlale ja kõmpisin edasi. Vähe on Eestimaal paiku, kus ma pole olnud. Kaevandusse läksin... Saadeti maa alla, õpipoisiks. Korteris olime viiekesi toas, ime siis, et taoti kaarte ja joodi viina. Kaevurid ei olnud tallekesed, hakati valmistuma streigiks. Mina ei jäänud, käed taskus, ootama, et teised mulle palgalisa kätte võitlevad. „Rügame siin välismaalastele ilusaid tuhandeid kokku," ütlesin ühel koosolekul. „Igale sakslasest kümnikule pistetakse mitukümmend tuhat kuus pihku, meiesugune tapku end näruste sentide eest." Sellest aitas üleliiagi — sattusin musta nimekirja. Solistasin turbarabas, olin bottengarnipoisiks Sõrve sääre angerjakuningate juures. Igal pool istusid rahajõmmid mu kaelasoontel ja katsusid pead alla painutada, aga minu künnapuud kasvasid aina sitkemaks ja pea tõusis ikka rohkem kuklasse. Isa ütles, võtame pooleterakoha, saame ehk jalad alla. Ise muidugi mõtles: saame jalad toetada kohevasse põllumulda. Mina ei olnud nõus. Kas saab välja mõelda hullemat inimese

väljakurnamise viisi kui pooleterasüsteem? Kavatsesin minna linna, mul oli Krullis kohtki valmis vaadatud, aga isa hakkas manguma, et jääksin maale, vanadele abiks... Noh, pole mõtet salata... ükskõik kus ka käisin, kas kiikusin paadiga merel või raiusin maa all põlevkivi, ikka oli mulla lõhn ninas. Läksin nalja pärast asundusametisse kuulama, et äkki on häid krunte. Juhatati ühte ja teist ja suruti kaardil näpp ka Tuliksaarele."

„Kas siia rajati sooasundust?"

„Oli kavas. Planeerimistöidki oli teostatud. Lubati toetust ja laenu. Siin on mu isa kodukant, ka ma ise sündisin mitte väga kaugel siit, Tagalaane popsimajas. See otsustas — tulime Männisallu."

Tamm oli aerud paati tõmmanud. Ta sulistas sõrmedega vees, jälgides laialijooksvate veeringide virvendust. Vaevumärgatav naeratus elustas ta tõmmut nägu.

„Murdsime teed võsasse ja lodumetsa. Möllasime kraavides. Ehitasime maja. Asundusametis puhusid järgmisel aastal uued tuuled — potipõllumeeste erakond tuli pukki — ja Tuliksaare asundusele heideti käega. Võib-olla kartsid ka siinsete kuivendustööde mahtu ja kulusid. Puhastasime padrikust mõned vakamaad põlluks, kasvatasime loomi. Kui kohaliku veeühingu kraavikesed juba enne tööde lõpuleviimist kinni vajusid ja võssa uppusid, oli selge, et üksi ei jõua me kuigi kaua võidetud positsioone hoida. Isa — ta oli siis juba vana mees — väsis ja heitis puhkama. Igaveseks. Jäime emaga kahekesi... Mina ei väsinud, sest ma lootsin sõpradele, seltsimeeste abile."

„Ja see abi tuli."

„Tuli! Nõukogude valitsus andis mulle juurdelõike. Sakslaste ajal võeti see emalt muidugi ära, aga keegi

seda ei harinud. Kui Punaarmeest koju tulin, sain juurdelõike tagasi... Noh, palju rõõmu mul sellest ei olnud. Vesi oli kõrgemale nihkunud, kraavid hoopiski ummistunud. Oli päevaselge, et kui jääme igaüks omaette nokitsema, neelab meid pikkamisi soo ja vaesus, kuipalju Nõukogude valitsus meid ka ei toetaks. Olin tagalas küllalt palju näinud, et teada, kus on väljapääs. Koos valla parteimeestega panime mõtte käima ja nii sündiski kolhoos Tulevik. Nimi ei ole juhuslik. Meie siin soonurgas teame, et kolhoosis, jah, ainult kolhoosis toob tulevik meile õnne ja rõõmu."

Ta jutustas kõigest sellise enesestmõistetavusega, nagu räägitakse ainult asjust ja sündmustest, mis on kodused ning omased, milledega on ammust ajast harjutud ja mille vajalikkuses ning ainuõigsuses ei ole kahtluse varjugi.

„Ja ometi urgitsed ühe oraselapikese kallal..." nokkis Remmelgas.

Tamm tõstis järsult pea.

„Hakatuseks on seegi hea. Poleks külad kolhoosis, oleks oras hukkunud. Ja tänavune uputus on erakorraline... ning loodust aitab tagant inimese käsi."

„Mis hullu juttu sa nüüd ajad!"

„Õiget juttu. Mine Männisalu veski juurde, siis näed oma silmaga. Pais on üleval, paisu taga on järv ja ülalpool vesi aina tõuseb ja tõuseb."

„Männisalus on alati veski olnud..."

„Männisalu veski seisis sõjast saati, ta remonditi alles aasta tagasi, ja ka siis ainult saekaatri osas. Kasulik, rahvamajandusele vajalik ettevõte. Aga veepind tõusis sellest ligi poole meetri võrra."

„Küllap sa liialdad..." kõhkles Remmelgas.

„Kodanlikul ajal olime sama veskiga kimpus. Asjatundjad arvestasid välja, kui palju veski põlluharijatele kahju toob. Peeti omanikuga läbirääkimisi tammi mahalaskmiseks, aga see jäi rohkem naljapalaks. Trikman nõudis veski sisseseade eest kaks miljonit, peale selle iga aasta niipalju, kui veski oleks temale puhast toonud. Trikman oli üks kivimürakas, kuhu taha kuivendamine kinni jooksis. Nüüd näib jant otsast algavat."

„Kui olen õieti kuulnud, allub kaater Osmuse juhtimisele?"

„Just temale. Kohakaasluse alusel."

Vesi sulises tasakesi. Küla pool klähvis koer. Mehed istusid vaikides. Veskitamm maha lasta? Osmusel on nagu varrukast kümme ja veel kord kümme õiget, kaalukat väidet, miks veski peab töötama, kui vajalik see on ümbruskonna rahvale, kui suurt kasu toob ettevõte kogu rahvamajandusele. Taevake, kui suur teene osutati veski töökorda seadmisega, ja nüüd — olge lahke, pange seisma! Vesi on tõusnud? Nagu Kulliaru jõgi esimest kevadet üle kallaste ajaks!

„Osmus ei nõustuks veskitammi mahalaskmisega," ütles Remmelgas vaikselt.

„Tema ei nõustu," kinnitas Tamm.

Vool kandis paadi ninapidi põõsasse, kallutas sõidukit ühele küljele. Tamm tõusis ja surus aeruotsa kaldamättasse, tõugates paadi tagasi vabasse voolusesse. Tõmbas korra aeruga, nii et lootsik lendas jõesängist kaugele luhale, mille pungi-pakitsevate kaskede vahelt läigatasid Tamme elamu aknaklaasid.

„Su näost on näha, et haudud uusi plaane," ütles Remmelgas.

Aerud tõusid ja langesid.

„Ja haungi."

„Vaevalt see võiks olla saladuseks..."

Tamm laksatas mõlaotsaga ja vastas tõrksalt:

„Ehk siiski..." Lisas tükike aega hiljem: „Oled arusaaja ja mõistlik mees... Ja igast sõnast näha, et aus oled sa ka hirmsasti..."

Remmelgas pahvatas naerma.

„Sinu toonist ja sõnadest võiks arvata, nagu mõlguks sul mõttes midagi ebaausat..."

„Ja kui mõlgubki?"

„Lõhud veskitammi maha?"

Uuesti tõmbas Tamm aerud paati.

„Kui edasi jändavad ja südame täis ajavad, teen tembu ära kah. Lõhkuda pole seal tarviski, tuleb lihtsalt tammilauad üles vedada ja ära tassida."

„Küllap saame Osmuse nõusse," ütles Remmelgas mõtlikult.

„Ennem läheb vares valgeks..."

„Peab põhjalikult selgitama."

Tamm heitis tummalt käega.

Partideparv vihises prääksudes üle peade. Kaugemal selja taga kluutasid kured, otsides pesapaika. Paat libises hääletult läbi vee.

Kui nad Tamme maja juures paadist välja hüppasid, vaatas kolhoosi esimees kaua ja murelikult edelast ülesajavaid tumedaid pilverünkaid ning ümises:

„Homme-ülehomme kallab vist jälle... nagu veel vähe vett oleks."

Remmelgas jäi ööseks Tammele. Õhtul seisid nad kaua väravas, kuulatades noorte laulu, millesse siit-sealt põikas öövalvurite uniseid haugatusi. Oli nii vaikne ja soe, nagu ainult väga harva on nii vara kevadel.

All soo pool solpsus vesi, mingi metsloom kõndis seal oma öist teekonda. Kusagil Käänisjärve kandis uhuutas öökull. Ülal nihkusid aeglaselt edasi rasked hallid pilved, vaid harva kärisedes niivõrd, et vilksatasid tähed või läigatas kuu kahvatu sirp.

„Kõik on samuti, nagu on olnud ikka ja alati," hakkas Tamm tasa rääkima. „Pilved, kuu ja tähed kõrgel, koerahaugatused külas, saakiluurav öökull puuoksal. Ja ometi on kõik hoopis teisiti kui oli varem... Mõnikord tahaksin olla nii noor nagu nemad, kes seal praegu laulavad. Kadedus tuleb peale, mõeldes, kui palju nemad näevad, millist kaunist elu elavad. On ju kindel, et nemad elavad täieliku kommunismini?"

„Mina usun, et ka sina ja mina maitseme kommunismi rikkalikku vilja."

„Kui meid piiritaguste kadekopsudest relvatäristajate poolt ei segata... Tunnistan sulle ühe oma nõrkuse: ma vahete-vahel unistan..."

„Tulevikust?"

„Just. Eriti siis, kui loen Leninit või Stalinit. Siis hakkab minus kõik liikuma, sammun mõttes nende poolt piiritletud radu ja... Tavaliselt lähen siis välja, põldudele. Jalutan kuni Tuliksaareni, meie kolhoosi tulevase keskuseni. Kui selgesti kõike siis vaimusilma ees näen — kauneid hooneid, avaraid lautu ja talle, elektrit, tehnikat... Inimesed töötavad masinail, nad on nagu insenerid. Soo on kuivatatud, sealt voorivad rasked autokoormad viljaga, heinaga, juurviljaga. Meil on oma kool, oma haigla, oma kino, oma teater, kõik nagu linnas. Oijah, unistan kõigest sellest, mis seal on ja kuidas on, nõnda et ei julge mitte rääkidagi..."

„Kui järgmisel päeval jala üle ukseläve tõstad ja porri solpsatad, oled pettunud?"

„Aga ei! Naeratan lombikesele, pilgutan talle silma, ütlen: tere hommikust, loiguke! Kuidas enesetunne on? Kas taipad ka, kui loetud on sinu elupäevad? Aastake, võib-olla veel teine, mitte rohkem. Millise hooga siis töösse sukeldun! Öö jooksul on jõud kasvanud mitmekordseks. Mitte losakile küljeli heita sellele, mis sul juba on, vaid edasi! Ja peaasi, et tead, kuhu tee sind viib. Sellest tulebki, et töö lendab käes nagu tuline hobune heal talisel teel. Ole aga mees ja hoia ohje! Kuidas siis viha üles kihvatab, kui mõni hädavares hädaldama kukub, või satud koguni minevikku piiluvale kulakule või tema hingesugulasele, kes oma alatut viha kustutab meie ettevõtte kallal urgitsemisega... Meele teeb kibedaks, märgates, kui lühikesed on päevad ja ... et teinekord kogemustest nappus kätte kipub. Aga küll õpime, küll õpime!"

Lähenes südaöö, ent ei läinud enam kottpimedaks, sest põhjamaa kevade valged ööd olid lähenemas. Ja kuigi nad seisid vaikides, tundsid nad, et mõtlevad üht ja sama: seisame siin Lümatu soo serval üksiku majakese väraval, aga ometi on meie ees avatud kogu lõpmata rikas maailm kõige ilusa, kauni ja heaga, mis selle sees on...

Nad ei süüdanud tuld, hea oli istuda aknast sissevalguvas hämaruses, rohkem aimates kui nähes vastasistujat. Nad kõnelesid sellest, kuidas rünnata liigvett, kuidas vabaneda üleujutusenuhtlusest. Tammel oli otsus kindel: niipea kui kevadised põllutööd vähegi vabamalt hingata annavad, võtavad kolhoosnikud labidad ja hakkavad oma maa-alal kraave kaevama. Ta oli hankinud

täitevkomiteest nii kodanlikul ajal tehtud kui ka pärast sõda nõukogude melioraatorite poolt valmistatud kuivendusplaanid, oli esimese kui pealiskaudse, paikliku ja vähe tulutoova otsekohe kõrvale heitnud ja mõningaid parandusi ja täiendusi kavandades teise juurde kindlaks jäänud.

„Sa oled nii kindel edule ..."

„Ma ometi tunnen Tuleviku kolhoosi inimesi, nende jõudu."

„Aga ikkagi näed kogu ettevõtet liiga kitsalt. On vähe sellest, kui võidad väiksema või suurema tüki maad liigvetelt vilja või kultuurheina alla. On tarvis koostada ühine kuivenduskava kogu külanõukogu kohta, anda lodupealsetele ja mülgastele koondatud löök igast kaarest, nii kolhoosipõldudelt kui metsamaadelt, nii alt Männisalu kui ülalt Surru poolt."

„Seni jookseb palju vett merre ja kolhoosil jääb küünidesse kogumata palju heina ja aitadesse panemata palju teri. Plaanid sa muidugi koostad — jupphaaval on ju need olemas, tarvis ainult tervikuks liita —, aga edasi? On sul varrukast raputada jõud, mis kõik need tihnikud raiub ja kraavid kaevab?"

Metsa hambulise harja kohal kustus päikese viimane õhetus läbipaistvaks helenduseks, mille kohal nagu raske koorem lasus tume taevavõlv. Remmelgas jälgis vaikides värvide vaheldumist ja alles hulk aega hiljem hakkas rääkima:

„See jõud on olemas, ainult see tuleb äratada, kokku koguda, tööle juhtida. See jõud on — rahvas. Kindlasti oled ka sina ühe ja teisega võitlusest vee ja rabaga rääkinud, kas sa ei ole märganud, kuidas inimeste silmad lõkkele löövad? Mina olen seda näinud küll vist

niisama palju kordi, kui olen sel teemal vestlust alustanud. Sellest kujuneb sõjakäik, millest ei jää kõrvale ei ükski kolhoosnik ega metsatööline, ruttavad appi raudteelased, koolid, ametnikud, ühesõnaga — kogu külanõukogu rahvas."

Remmelgas oli viimastel päevadel ja öödel palju mõelnud maaparandusest, see oli isegi nagu kõrvale tõrjunud mure ja hoole metsa istutamisest ja raielankide rajamisest. Istutamise ja lankidegagi oli talle kõik selge, ta teadis, et õigus on temal, ja ta ei kahelnud seal korralduste ja juhiste andmisel, välja arvatud ainult mure raskuste puhul, mis ootasid metsapunkti Lümatuäärsete kaugete raielankide ülestöötamisel ja väljaveol. Aga kuivendusega oli kõik uus, kõik tuli otsast rajada, iga eksisamm maksis end hiljem kümnekordselt kätte. Ja ometi oli see tulevikuküsimus: ilma Lümatu soo ja Kulliaru jõe võimu murdmiseta ei ole mõeldav ei Tuliksaare metsade ega põldude õitseng. Mõistnud ülesande tähtsust, tundes samal ajal ettevõtte tohutut keerulisust ja raskust, paiskus ta kogu jõu ja energiaga ettevalmistustöödele.

„Mitte maaparandus," ütles ta, püüdes tabada Tamme pilku, „vaid looduse ümberkujundamine tuleb läbi viia. Tuliksaare peab kujunema üheks osaks suurest stalinlikust plaanist, üheks näiteks, kuidas nõukogude inimene on peremees looduse üle."

Tamm prõmatas kahe rusikaga lauale ja tõusis:

„Sa . . . Kui saaks juba homme alata!"

Kui saaks! Remmelgas mõistis Tamme rahutust. Kui sageli ta ise oli hüpanud kirjutuslaua tagant ja teinud ärevaid käike üle toapõranda, et rahustada kogu kehas pakitsevat tungi: alata, juba homme alata! Aeg ei olnud

veel küps. Kulliaru jõe äärsete maade kuivenduskavu ei olnud keeruline koordineerida, mitte kuigi aeganõudev polnud ka kohatiste ümberkavastamiste ja juurdeplaanimiste teostamine, kuid oli suurem, oli lausa hingemattev oht, mida Remmelgas nägi iga päevaga ikka selgemini ja selgemini esile nihkuvat.

Kulliaru! Jõgi ise!

Algul arvas ta, et piisab ümberkaudsetele maadele kuivenduskraavide võrgu kaevamisest, et aitab paarist magistraalist ja koguja-kraavidest. Mida rohkem ta plaanidesse süvenes, mida rohkem maastikku tundma õppis, seda rohkem ta veendus, et ilma Kulliaru jõge süvendamata oleks kõikidest kraavidest ainult poolik, kui mitte väiksem tulu. Nugise kraavid olid üheks tõsiseks hoiatuseks. Omamoodi heaks uudiseks oli veskitammi mahalaskmine, mis pidi veepinda alandama. Kuid vaevalt küllaldaselt. Remmelgale näis, et kodanlike melioraatorite arvestused jõe väiksema kääru kohta olid väga tagasihoidlikud — nad pidasid jõe süvendamist ainult tungivalt soovitavaks, mitte möödapääsematult vajalikuks —, et tööde maht seal tõuseb kümnetesse tuhandetesse kantmeetritesse.

Kas jutustada sellest Tammele? Milleks rikkuda mehe tuju enne, kui ei ole lõplikku seisukohta, kui ei ole teostatud jõe uut mõõtmist. Küll jätkub aega arutamiseks ja südame valutamiseks, kui kõik on selgunud, kui ei ole jäänud enam kahtluse varjugi . . .

Hommikul olid nad varakult jalul. Pilvevaip oli tihenenud, tuul oli soe ja niiske. Kuldnokki see ei seganud, nad sädistasid maja ümber kasvavate toomingate ja saarte ladvus kas või hääled ära.

Remmelgas ja Tamm sõitsid Männisalu veski juurde. Veski oli vana kivihoone. See oli ehitatud nõlvakule, nii et kitsaste akendega seinad vaevu maa peale ulatusid. Eemalt jäi mulje, nagu häbeneks veskihoone oma armetust ja vajuks pikkamisi maa alla peitu. Nad läksid läbi vanast veskiruumist, mille ukselt lõi vastu kopitanud jahu ja hiirte lõhn. Neid tervitas tööjuhataja ise — jopis, saepururaasud kulmukarvadeski. Veskikivid seisid, ainult hoone taha püstitatud juurdeehitises sähvisid jämedas puutüves saed.

Käisid üheskoos turbiini vaatamas. See oli vana, nõudis väga tugevat veevoolu, seepärast oli ka tamm ehitatud kõrge, et paisutus oleks võimalikult suurem.

„Kui tammilauad poole meetri võrra lühemaks teha?" pani Remmelgas ette.

Juhataja raputas kohkunult pead, nii et saepuru lendas:

„Siis jääb kaater seisma. Oleksime võinud talvel varem tööle hakata, aga vett oli vähe. Ei-ei, ma kavatsen hoopis tammilaudu tõsta."

„Teile oleks ainult Niagara hea küllalt," ümises Tamm, kes vastu tahtmist Remmelgaga kaasa oli tulnud, sest ta pidas sobituskatset ainult ajaraiskamiseks.

„Juba praegu ujutab teie veskipais põllud ja metsad üle," seletas Remmelgas.

„Võimalik, väga võimalik, aga mis mina sinna parata saan? Minu asi on tööstus, lauad ja tulevikus võib-olla ka jahu. Mulle antakse plaan, tulevad töötellijad — kui ma esimest ei täida või teiste nõudmisi ei rahulda, kihutatakse mind minema. Keegi ei taha oma leiba kaotada, on ju nii?"

Ta vaatas läbipaistvate vesihallide silmadega külalis-

tele ja tema ilmes oli nii palju lihtsameelsust ja otsekohesust, et ei olnud võimalust vihastadagi.

„Kas te mõnikord mõtlete ka nii... veidi laiemalt?" küsis Remmelgas. „Terviku seisukohalt..."

„See tähendab — kuidas?" pilgutas mees silmi.

„Et see kasu, mis teie oma tööstusega toote, on palju kordi väiksem kui kahi, mida sama veski tamm põhjustab ümbruskonna inimestele..."

„Aga inimestel on laudu hädasti tarvis..."

„Männisalu veski ei ole ainus ümbruskonnas."

„Siin oli juba vanast ajast kaater."

Nad lõid käega ja jätsid mehe rahule. See kummardas viisakalt — ta pidas võõraid revidentideks — ja ruttas saeraami juurde.

Remmelgas ja Tamm olid rinnuli silla käsipuul. Sild oli uus, vana oli purustatud taganevate sakslaste poolt. Uued olid ka tammilauad. Need olid tihedalt tapitud, ainult üksikuid niresid purskas nende vahelt peente kõrgete kaartena alla kivisele jõepõhjale. Kõrgelepaisutatud veskijärvest paiskus vesi kanali kaudu hoogsalt turbiinirattale, kus ta pihustati kollaseks kihisevaks, tuiskavaks ja rõõmsalt ringikeerlevaks vahuks.

„Läki Osmuse juurde," ajas Remmelgas end sirgu.

Tamm torises vastu, et ta teab juba ette, millega see käik lõpeb, kuid läks siiski.

Osmusel oli väga, isegi väga kiire (heldeke, milline rabin metsamaterjalide väljaveo lõpetamisega!), kuid nii tähtsate külaliste jaoks leidis ta otsekohe aega, jättes ootama praakerid ja meistrid, kes olid tulnud saama korraldusi algavaks nädalaks. Ta kuulas vaikselt ära

Remmelga lühikese seletuse külaskäigu põhjusest ja laksatas siis peopesad imestusest kokku.

„Hoopis saeveski pärast! Ja mina mõtlesin, et jälle kas koorimata kännud või liiga raudtee äärde aetud raielangid. Teie jõuate ka kõikjale, seltsimees metsaülem ..."

Remmelgas küsis otseselt, pisut järsultki:

„Seltsimees Osmus, kas olete nõus tammi kuni suurvee lõpuni maha laskma?"

Osmus tuli ümber laua ja peatus otse Remmelga ees:

„Kui teid palutakse jätta osa, ütleme kakskümmend protsenti eelseisvast metsakülimise-plaanist täitmata, kas teeksite te seda?" küsis ta.

„See ei ole sobiv võrdlus."

„Oodake. Miks te seda ei teeks? Noh?"

Kui Remmelgas kohe ei vastanud, vastas ta ise:

„... plaan on seadus ..."

„Mitte ainult sellepärast. Uue metsa rajamisest oleneb meie metsade tulevik, ja see ei sünnita kellelegi kriipsu võrra kahju ..."

„Olete teie aga täna tuline! Milleks? Arutame kainelt, asjalikult. Peate arvesse võtma ka mind, minu seisukohta. Mina ei seisa väljaspool plaani ega väljaspool seadust. Veski seismajätmist peab taotlema keskuses ..."

„See nõuaks aega, aga seni upuvad kolhoosipõllud rabavette!" hüppas Tamm toolilt.

„Rahustuge, seltsimees Tamm, rahustuge. Võin teile usaldada, et küsimus pole mulle uus, et olen sellele juba mõtelnud, et mul on omad kavad, kuidas tulevikus tammi poolt tekitatavat kahju ära hoida. Me viime veski üle elektrijõule."

„Tamm on tarvis alla lasta praegu. Veel täna!"

„Nii ruttu kuidagi ei saa, kallis noor sõber. Elektrijõule üleviimine nõuab aega. Võib-olla aasta, tõenäoliselt aga kaks. Liin on kaugel, oma jõujaama ehitamine aga küsitav. On kurb, et praegu veel meie isiklik tahe alati ei ühtu reaalsete võimalustega."

Osmuse vastuväited olid nii tugevad, et üsna sõjakalt tulnud külalised nördinult vaikisid. Metsapunkti ülem märkas seda ja otsustas anda veel mõned hoobid:

„Ei tohi oma isiklike sümpaatiate või antipaatiate järgi teha üldistavaid järeldusi, seltsimees metsaülem. Teie pole minu suhtes sõbralikult häälestatud ja näete igas minu sammus teile vastutöötamist. Nagu nüüd see uputuski. Vesi on ikka ja alati Tuliksaare maid üle ujutanud, ka siis, kui Männisalu saeveski hoopis seisis..."

„Nii kõrgele pole vesi kunagi varem tõusnud!"

„Kes seda nõnda täpselt on mõõtnud!" Osmus laskus tagasi oma tooli ja puhus suitsurõngaid akna poole. „Teile meeldib riskeerida teiste nahal ja seekord peaksin nahaandjaks olema mina. Usun, et vähemalt teie, seltsimees metsaülem, kujutate ette, mida tähendab tööstuse rivist väljalangemine kas või kahekski nädalaks."

„See tööstus põksub teil nagunii ainult ühe jalaga..."

„Varsti müdisevad seal jälle ka veskikivid, teeme sellist ülesõelajahu, et küpseta või saia. Kuid teie kavatsete meie plaanide täitmisse auku lüüa... Mul on, tänu teie aktiivsusele raietööde alal, nagunii põhjust tuleviku pärast ärevil olla... Iseasi, kui kannataksite raiekohtade Surru tihnikusse viimisega, kui teie ei püüaks mind jalust lüüa kogu rindel."

Osmus rääkis rahulikult, vaadates ise aknast välja,

nagu oleks kõigest kõige tähtsam hoopis kuuri ees puid lõhkuv tüdruk. Remmelgat tabas Osmus aga kõige hellemast kohast. Surru metsades veedetud päevadel oli ta näinud sealsete teede põhjatust ja räsmude tihedust, ta oli sunnitud andma õiguse Kilkmanile, et Surru peletaks metsatöökohuslased nagu suits mesilased. Kus ta ka käis, kellega rääkis, milliseid probleeme lahendas, — kõikjale tuli temaga kaasa Surru metsatööde keerdrägastik. Oleks mõttetu nõuda võimatu teostamist, aga veel vähem lubas süda seniste lagendike suurendamist... Praegu pakub Osmus võimalust soliidseks taganemiseks, vastastikuseks järeleandmiseks, Surru raiepiirkonnast loobumist üldsuse huvide katte all. Kas Tammgi ei vaata ergutavalt temale, et mis sa veel ootad, päästa põld ja mets uputusest, löö käed kokku...

Tüdruk lõpetas puulõhkumise, ladus suure kuhja halge käele ja kadus maja nurga taha. Osmus pöördus ruumi poole, vaatas ootavalt Tammelt Remmelgale. Ta oli enesega rahul. Oli osavasti andnud võimaluse delikaatse küsimuse lahendamiseks, keegi ei kaotaks reputatsiooni... Osmus oli oma edule kindel, seda võis lugeda ta silmist, ka pisut ülestõusvaist suunurgist.

„Ükskõik, mis ka juhtuks," mõtles Remmelgas, „aga kännustikud jaama ümber ei tohi laieneda. Käin kas või ise kolhoosist kolhoosi, agiteerin ja selgitan, miks on vajalik raiuda ja vedada just Surrult, kus metsad vanadusest kõdunevad, ja Lümatu äärest, kus soostumine head metsa rikub, kuni kolhoosnikud tulevad ja veest, rabast ning padrikust hoolimata väljaveole asuvad."

Remmelgas tõusis ja pani mütsi pähe.

„Hakkame minema, Tamm."

Osmuse suunurgad vajusid alla.

„Kas see ...? Kuidas pean seda mõistma?"

„Et raielankide uue asetuse suhtes ei ole mingeid järeleandmisi."

„Mõjutage ometi teie teda, seltsimees Tamm. Oma kolhoosi põldude nimel..."

„Meie palusime teid veskitamm alla lasta."

„Ma tegin järeleandmisi..."

„Meie ei ole siia tulnud kauplemiseks," ütles Remmelgas. „Hüvasti!"

Remmelgas ja Tamm sõitsid vaikides Männisalu veskini. Peatusid sillal, toetasid jalgrattad sillapostidele ja laskusid rinnutsi tahutud käsipuudele.

Veskijärvel tegid sukeldumisharjutusi saekaatri juhataja pardid.

„Siin lähevad meie teed lahku," ajas Remmelgas end lõpuks sirgu. „Mida mõtled?"

„Kevadine ujutus ei mõju heinale päevapealt nagu suvine ... ootan veel mõned päevad ... Kui vee tõusmine seisma ei jää ja kui Osmus ikkagi oma paisu ei korista, siis, Remmelgas, ei vastuta ma tõepoolest enam millegi eest!"

Remmelgas ulatas Tammele käe.

„Enne kui omapead midagi ette võtad, tule ütle mulle. Nägemiseni."

Nad hüppasid ratastele. Veel kaugele saatis neid saeveski tume müdin ja vee rõõmus kahin turbiini suurel rattal.

VII PEATÜKK

Helmi Kirkma jõudis koju väsinuna ja näljasena. Kolm päeva kahlas ta lankidel ja veoplatsidel, ühe öö magas Küdema metsavahil, teise metsatöökohuslaste ühis-öömaja laudpõhjaga voodis. 1. mai seisis ukse ees. Metsapunktidele on see hoiatavaks meeldetuletuseks, et kõik langid olgu metsamajandile üleandmiseks korrastatud. Eelmistel aastatel ei valmistanud see Kulliaru metsapunktile peavalu — neil oli metskondadega sõbralik läbisaamine. „Seadus seaduseks, aga jõuab siis kõigi i-de täppe arvesse võtta," lohutas Osmus end ja metsapunkti töötajaid ning pistis Metsatööstuskeskuse instruktsioonid laualaeka põhja. Remmelga nõudlikkus sundis teda eraldama mõned kaadritöölised raielankidel korra loomiseks, kuid neid oli liiga vähe, sest ka tänavu talvel oli vana harjumust mööda üks silm kinni pigistatud ja palju tegemata jäetud või tehtud nagu ratsahobuse seljast. Osa kände tuli uuesti koorida, mahajäetud aluspuud, riitade põhjad, siin-seal vedelevad palgijupid kokku korjata ja välja vedada või kohapeal koorida ja virna laduda.

Kõike seda nägi Helmi Kirkma ka oma piirkonna raielankidel. Tuju see ei tõstnud. Töölised venitasid, urisesid — kui läinud aastal võis nõnda, miks siis tänavu peab teisiti? Korra Helmi ägestus isegi niivõrd, et kära-

tas tulist kurja. Töölised jäid talle ammuli sui otsa vaatama. Tuliksaare meister kunagi ei karjunud tööliste peale, ja nüüd veel sellise tühja-tähja pärast. Helmil endalgi oli hiljem piinlik, ta ju ise ka varem vaatas kõigele sellele läbi sõrmede.

Tema piirkonnas oli olukord halvim suurel ja kevadel viimasena raiutud langil, mis haaras suurema osa Surru vahtkonna saja kahekümne kuuendast kvartaalist. Ta oli seal kolm päeva tagasi. Kaks vanameest täksis propse koorida, neile oleks jätkunud seda tööd sügiseni. Helmi saatis veel kaheksa meest palke koorima ja maasvedelevat valmismaterjali kokku kandma. Vähemalt suures laastus löövad raielangi korda.

„Kuidas nüüd kosutaks ja värskendaks tass kuuma lõhnavat kohvi!" mõtles Helmi, kuid viskus kitsale diivanile, olles liiga väsinud ning laisk selleks, et minna pererahvaga ühisesse koplisuurusesse kööki ja süüdata pliidi alla tuli. Tal oli suures, madala katusega talumajas kasutada kaks tuba, — ühes asus kontor, teine oli eluruumiks. Tuliksaare piirkonna meister elas üksildast elu, tagakamber oli talle salapaigaks, kuhu harva sattus mõni nainegi, rääkimata meestest.

Minutit viis lamas Helmi liikumatult, siis tõmbus pahaselt kerra: kontori uksele põmmiti. Kolistagu. Uksel on seespool haak ja tugev riiv ees. Vastuvõtuaeg on möödas, tulgu hommikul.

Inimene väljas oli püsiva loomuga: tagus rusikaga ja raputas siis nii, et Helmi kartis vana ust hingedelt maha prantsatavat. Helmi surus padjad kõrvadele ja ohkas kergendatult, kui ukse taga lõpuks vaikseks jäi . . .

„Tere!" ütles võõras mehehääl. Helmi hüppas püsti, nagu oleks teda läbi diivani pika terava nõelaga torga-

tud. Köögiust kattev eesriie oli kõrvale lükatud ja lävel seisis metsaülem Remmelgas. „Vabandage, et tungisin teie pühapaika. Ma nägin, et tulite koju. Jooksin järele, aga teil on nobe samm, jõudsite enne majja kaduda."

„Ma olen väsinud . . ."

Remmelgas astus lähemale ja ulatas käe.

„Tere võiksite siiski ütelda, kuigi on tegemist kutsumata külalisega. Kuulake mind ainult viis minutit."

„Metsast?"

„Metsast."

Kirkma ohkas:

„Temast ei pääse paariks tunnikski. Noh, tungisite vägivaldselt sisse, ega teist hõlpsasti lahti ei saa. Palun, astume kantseleisse."

Kantseleiks oli suurem, jämedate pruunide aampalkidega tuba. Remmelgas vaatas üllatunult ja uudishimulikult ringi. Ei jälgegi eelmise toa hubasusest, hellitavast pehmusest, soojast sõbralikkusest. Siin oli kõik kaine ja rahulik. Lihtne pruun laud akna all, seinte veeres valged pingid ja mõned toolid, suur klaasustega kapp aktide ja paberitega — ja oligi kõik, kui mitte arvestada tabeleid ja graafikuid seintel, millede all Remmelgas peatus. Helmi Kirkma piirkond oli hästi töötanud. Kõrged protsendid! Kuum hoog tõusis talle uuesti näkku. Ta oli meeleolus, et oleks läbi sõimanud ka kõige parema sõbra, ja ta taltsutas oma keelt ainult sellepärast, et ta ees seisis naine.

„Tulin kvartaal 126-ndalt. See kuulub teie piirkonda?"

Helmi noogutas ja vaatas uurivalt metsaülemale. Et ta ka just sellele langile pidi sattuma. Aga lõppude-lõpuks pole täna veel 1. mai, kümme meest jõuavad vahepeal palju . . .

„Seal valitseb metsik korralagedus. Ma ei imesta palju selle üle, et leidsin ainult kaks vanamehe-käbi raiestikku korrastamas, see on Kulliarus tavaline pilt. Hullem on, et töölised sihilikult katsuvad metskonna ametnikke tüssata. See on aga võrdne rahva petmisega, sellega saetakse oksa, millel ise istutakse."

Helmi raputas mõistmatuses pead ja vaatas uudistavalt Remmelgale — tühiasi ei ärritaks teda nõnda üles.

„Kena sulikeste kamp on teil seal koos," jätkas Remmelgas vaiksemalt. „Vaatan eemalt — seisab virn propse. Kooritud, tugipostid tugevasti maasse löödud, tähendab, korras. Meel läks kohe rõõmsaks, ja kui herilane propsiriida otsast sisse lendas, meenusid poisikesepäevade tembud, kus mul naabri karjapoisiga oli sõlmitud kihlvedu selle peale, kumb lõhub rohkem herilasepesi. Heast meelest lükkan paar propsi kõrvale, et näha, kuhu teravnõelad oma raku on ehitanud, ja jahmun tummaks. Hunnikusse olid laotud koorimata propsid, ainult peale oli silmapetteks visatud kiht kooorituid."

„Ärge liialdage!"

„Ka sellepärast ei oleks ma teie juurde köögiukse kaudu sisse murdnud, aga töölised irvitasid avalikult, et mis teie siin nõnda ringi tiirutate, sest meie ülemused andsid mõista, et tehke, kuidas tahes, peaasi, et pealtnäha kõik korras oleks..."

Helmile tõusis puna näkku, ta õhetas kuni juustejuurteni.

„Seltsimees Remmelgas, kas teie ei arva, et lähete liiga kaugele...?"

„Ma ei lisa enda poolt kriipsukestki. Kuhu pidin ma minema kui mitte siia? See on ju teie piirkond, seltsimees Kirkma!"

Sõnagi lausumata läks Helmi tagumisse tuppa ja tuli hetke pärast tagasi, tume suusamüts juustele surutud ja mantel seljas.

„Lähme!"

„Kuhu?"

„Kvartaal saja kahekümne kuuendale."

„Te olete ju väsinud."

„Ma paljastan teid laimus."

Nad hüppasid jalgratastele ja sõitsid. Tamme ennustus uueks sajuks seekord ei täitunud — pilved kadusid, ilm soojenes ja vastuvuhisev tuul libises paitavalt üle näo. Nagu oleksid nad kõik ootevalmis, tõusis vana ja halli kulu vahelt tuhandeid uudishimulikke rohuliblekesi, kattes päikesepoolsed nõlvad ühtlase helerohelise vaibaga. Tee kulges alguses kolhoosimaade äärt mööda, kus põldudel nõõtasid kündjad. Kõrgemal künkal kõndis mees reaskülvaja järel — oli alanud varajane kevadkülv. Kaugemal, voore taga, popsutas traktor. Siia oli kokku lennanud kirju parv linde: jultunud vareseid ja käratsevaid hakke, läikivasulelisi kuldnokki ja hoolikaid linavästrikke, ettevaatlikke harakaid ja häbitult kädistavaid hoburästaid, kes kõik võistlesid julguses laskuda vakku kõige lähemal kündjale.

Helmi sõitis ees ja kogu tee ei vahetanud nad ühtegi sõna. Remmelgas imestas osavust, millega meister laveeris sügavate rööbaste, jändrike juurikate ja kivide vahel. Nad sõitsid otse ja lükkasid rattad lõpuks põõsastesse, et läbi kolhoosi metsa minnes võita veel terve kilomeeter.

Raiestik oli pikk ja toetus ühe küljega vastu noort segametsa, teisega aga ühines laia raiestikuga, mis ulatus raudteeni.

„Vaadake ainult langi sihti!" hüüatas Remmelgas seisatades. „Millised käpardid on siin puid langetanud."

Helmi teadis vaatamatagi, et selles osas on metsaülemal õigus. Siht oli aetud sisse küll sirge, aga pärast langi mahavõtmist nägi see välja nagu lambakääridega pügatud kukal. Igal puul on oma raske külg, kuhupoole ta läbisaetuna tahab puhkama heita. Et mitte kõrvalkasvavat metsa rikkuda, tuleb mõnegi sihiäärse puu loomulikku langemissuunda muuta ja teda sundida kukkuma raielangile. Ent omapead jäetud raietöölised ei hakanud puude kallutamisega vaeva nägema, vaid andsid neile vaba voli langemiseks, kuhu juhtub. Suur kuusk, prantsatades noorde segametsa, rüüstas endale sügava ja laia vao, rebides puudelt oksi, murdes mõnegi ladva ja kägardades enda alla noorukesi metsakasvandikke. Ja kui teisel pool sihti juhtus kasvama mõni tüüakas kuusk või üle teiste ulatuv kask, sattus saag nagu kogemata nendegi tüvve. Tihumeetrid olid kergelt saadud, nagu maast leitud! Kõige inetumad olid aga lankidel kasvavad nuditud ja räsitud, nooremaist, vibalikumaist, vähe tihumeetreid andvaist puudest ja võsast koosnevad metsatutid.

Kõik küllaldased põhjused langi mitte-vastuvõtmiseks, tundis Helmi end süüdlasena . . . Kõigist neist aga Remmelgas täna ei räägigi, ta viib meister Kirkma ühe propsiriida juurest teise juurde, pöörab neil pealt kooritud notte. Sohk! Helmil on nii häbi, et poeks kas või maa alla.

Juba esimese pilguga nägi ta, et mehed ei töötanud nõnda, nagu ta viimati siin olles oli korraldanud. Töölised, kes oleksid pidanud propse ja kände koorima või oksaprahti kokku ajama ning ära põletama, olid osalt kadunud, osalt vedasid palke välja.

Helmi palvel hüppas metsaülem kõrgema kännu otsa ja hüüdis mehed helevalgeid kohevaid suitsurünkaid pahviva tule äärde kokku. Tuldi vastumeelselt, lonkides, üksteisele pilkavaid märkusi loopides. Kõige viimasena loivas lähemale lõõtsmoonikana allavajunud kollasest nahast säärikuis mehekolask ja jäi, käed püksitaskuis, harkisjalu metsaülema ette seisma.

„Noh, mis siis jälle oli?" urises ta.

Ta arvas, et metsaülem on kokkukutsujaks. Kuid küsijaks oli hoopis meister Kirkma.

„Miks te ei täida korraldusi?"

„Täidan ju," pööras mees aeglaselt pead.

„Kas ma kolm päeva tagasi ei käskinud teid kümne mehega hakata raiestikku koristama?"

Mehevolask irvitas, nii et Remmelgal oli tahtmine talle rusikaga äiata.

„Iga päev on uus käsk. Tööinimene pole nukk, et nõnda hüppab, kuidas igaüks sikutab."

„Ma ei ole oma korraldusi muutnud..."

„Veel samal päeval, kui siin olite, tuli metsapunkti ülem, ütles, et on juhtunud väike arusaamatus, ja käskis endistviisi jätkata."

„Seltsimees Osmus?"

„Kes siis muu."

Meestel olid põnevil näod. Kenad ülemused, üks ei tea, mis teine teeb. Remmelgas mõistis, millisesse ummikusse Helmi Kirkma oli sattunud, ja nii temale endakogumiseks aja andmiseks kui ka endas pakitseva pahameele väljapuistamiseks käratas:

„Miks te rikute raietööde eeskirju?"

Metsaülema terav toon kohutas mehi, nad teadsid end

süüdi olevat ja lisaks kõigele muule ei olnud neile selge, kes peab vastama. Nad vaatasid küsivalt üksteisele.

Remmelgas pöördus suure mehe poole:

„Noh, teie! Vastake — miks?"

„See pole minu asi, mina olen veomees," ümises koljat.

Väikese lõuahabemega mees, kes seni oli tule paistel selga soojendanud, laiutas imestanult käsi:

„Mis seadusi siin nii rikutud on..."

„Möödunud aastal ei torgitud igat notijuppi," lisas vanadusest kühmutõmbunud, nahkvestis mees. Nemad kahekesi olid Osmuse korraldust mööda raiestiku kordaseadjaiks.

„Meie ei aruta, mis oli möödunud aastal. Metsavaht seletas teile juba ammu, mida ja kuidas on tarvis teha."

Habemetutikesega mees õngitses tulest poolpõlenud oksatüüka ja selle hõõguvat otsa piibukahasse surudes poetas suutäie vahelt:

„Ärge siis kohe nii torm olge... Punktiülem ütles ka, et kui uus metsaülem kipub karva lõhki ajama, siis ei maksa seda kohe südamesse võtta."

Enne kui metsaülem jõudis vastata, hüüdis Kirkma:

„Te laimate metsapunkti ülemat!"

„Kuidas ma laiman?" ajas nahkvestis tööline silmad pärani. „Ütles nõnda jah. Lisas veel, et metsaülem tahab, et kogu maailm tema nagu põhjanaba ümber keerleks, sellepärast topib oma nina igasse prakku."

Üks ja teine pahvatas naerma. Miks ka mitte naerda, kui ülemused kassi ja koera mängivad? Ja lõppudelõpuks, mis tembutamine see on tööliste arvel? Olgu sirge joon ja selge jutt, et teaks, kuidas olla ja mida teha.

„Teie ei mõistnud seltsimees Osmust nähtavasti õieti," ütles Helmi ja Remmelgas imestas, kui hästi ta end valitses. „Metskonnal ja metsapunktil on ühised eeskirjad raietööde läbiviimiseks. Süü on seekord meie, metsapunkti pool. Ka ma ise ei nõudnud alati eeskirjade täpset täitmist, nii nagu oleks tarvis olnud... Kuid teile pole enam ammu uudiseks, mida teilt nõutakse. Pidage meeles, et ma enne mitte üht tikku vastu ei võta, kui kõik on korras nagu kord ja kohus."

Mehed vaatasid murelikult raielangi sellele osale, mille nad olid üle tuisanud ja mis tuli uuesti käsile võtta. Parandamine on kümme korda tüütum uue tegemisest.

„Meie nõuame raiestike täielikku puhastamist ja kordaseadmist mitte teie kiusamiseks, ka mitte endale silmailuks," lisas Remmelgas. „See on selleks, et meie metsad ei hävineks. Ja veel... edaspidi ärge tegemata tööd peitke... Kui ei jõua või... ei taha koorida, jätke lagedale, et oleks hästi näha. Teeme metsavahtidega kas või hoogtööpäevakud ja koorime ise ära. Eks? Hüvasti."

Tagasi läksid nad väikese ringiga. Endiselt tule ümber seisvate ja vastastikku käratsevate meeste nägemispiirkonnast välja jõudnud, istusid nad vedajate poolt tee veerde lükatud jändrikule kasetüvele. Veotee oli siin auklik ja viitane. Rasked veoautod olid katsunud talvel halva ja lühikese lumetee tõttu regede ja vankrite poolt äraporitud teed mööda raielangile jõuda, olid aga tee veelgi põhjatumaks pööranud ja pärast paari voori väljaveo siiski hobusemeeste hooleks jätnud.

„Suitsetate?" ulatas Remmelgas paberossikarbi Kirkma poole. Meistri nukrat nägu nähes kahanes ta tusatuju. Ehkki kõik oli kujunenud hoopis teisiti kui oli osanud

ette arvata, ei puudunud sündmuste arengul ometi lõbus ja samal ajal tuluski külg: küllap töö hakkab hoogsamalt liikuma, ja ta on õppinud inimesi rohkem tundma.

„Olete mulle vist küll pahane," alustas ta, kui oli süüdanud paberossi. „Aga miks te ei öelnud juba Tuliksaares, et andsite kümnele mehele käsu asuda koristustöödele?"

Helmi oli murdnud tee äärest kaserao, mille pungade pruun kate oli juba lõhkenud, näidates õrnu helerohelisi lehekimbukesi. Ta rebis oksalt riba koort ja naksis seda hammastega — koore mõrkjas maitse meeldis talle täna.

„Ma ei uskunud teid, sellepärast. Arvasin, et tuulasite pealiskaudselt ringi, eksisite . . ."

Pärast lühikest vaikust küsis Remmelgas:

„Teil vist pole kerge . . . metsapunktis?"

Helmi vaatas kõrvale, sipsides oksaga vastu sääri.

„Oli väike . . . mõttevahetus Osmusega. Ta arvab, et tormate liiga, et peaksite üleminekuks aega andma . . ."

„Osmus oskaks venitada kas või kümme aastat!"

Helmi nipsas oksaga tugevamini.

„Aga tal on argumente, mis on tugevad, väga tugevad."

„Surru langid . . ." ütles Remmelgas vaikselt.

„Kas või Surru raielangid. Teie vist pole seal veel alustanud?"

„Informatsioon on metsapunktis hea. Ei ole. Töötasime Küdemal. Ilusate ilmadega hakkas Kulliaru jõe vesi alanema, ootame veel mõned päevad, et Surru metsad rohkem taheneksid."

„Nii et oma kavast te loobunud ei ole? Teete meie elu raskeks. Ma olen metsapunkti meister, kuid ma ei tea,

kuidas sealt küll materjalid välja saaks. Ehk teate teie nõu anda?"

Remmelgas kehitas õlgu. Mida ütelda? Et väljavedu on metsapunkti, mitte metskonna mure? Kena mees, kes ainult enda rada näeb ja ei oska või ei taha naaberasutuse raskusi arvestada. Nagu rabeleks igaüks omaette, nagu ei jookseks igaühe tegevus väikese nirekesena ühisesse rahva teenimise suurde hoovusesse.

Ta tundis endal Helmi ootavat pilku. Kobas ebakindlalt sõnu:

„Kerge see muidugi olema ei saa. Aga meil on tihti olnud raske, isegi väga raske, kuid sellepärast ei ole vajalik tegemata jäänud. Pavel Kortšagin . . ."

Katkestas poolelt sõnalt. Nüüd jõudis tarkuseni, deklameerib nagu koolipapa. Puudub veel, et lisab: valmistage hoolikalt ette, kaaluge, organiseerige! Kas ta ise vähe oli selliste tühjade, lutsukividena kulunud ja libedate nõuannete puhul vihastanud!

„Ma ei oska midagi olulist lisada," ütles ta avameelselt. „Olen sellele mõelnud, aga . . ." Neelatas. Pidi lisama „tööd oli palju", aga olles kord juba leierdamisest lõhna ja värvi kaotanud trafarettide jahil, pöördus hoopis teisale: „. . . ei ole kerge võõraste tööalade keerdsõlmi lahendada, kui omal nagunii on muresid kuhjaga."

Helmi lükkas säärsaapa ninaga rattarööpasse väikesi kivikesi. Raielangilt tulid mõned mehed, läikivad saed ümber keha painutatud. Heitsid istujaile tähendusrikkaid pilke, ja kui möödas olid, ütles habemetutiga mees küllalt valjusti, et istujateni kuulda oleks:

„Kudrutavad . . . Näe, mispärast nii ühel nõul põrkisid."

Helmi tõusis kiiresti.

„Idioot! Nii need mehed on."

Läks otse läbi metsa jalgratasteni ja kui sadulas istus, oli Remmelgal väntamist, et kannul püsida...

Helmi ei vaadanud metsaülemale otsagi, kui talle oma kontori ukse ees käe ulatas.

„Head õhtut. Aitäh teadete ja tähelepanujuhtimise eest. Püüan hoolikam olla. Ja ärge endale väljaveo pärast enneaegselt halle juukseid kasvatage — küll me juba ise midagi välja mõtleme."

„Kui saaks inimese kadeda ja õela keele suulakke kinni siduda, kui palju pahandusi, meelehärmi ja arusaamatusi jääks tulemata," arutas Remmelgas aeglaselt kodu poole sõites. Nad oleksid probleemi kaalunud, sellisest vestlusest hüppab mõnigi kord kasulikke ideid välja. Kui nipsakalt Kirkma ütles: „Küll mõtleme ise midagi välja!" Mõtelge, aga tehke kiiremini, ka temal, Remmelgal, muutuks palju kergemaks.

Kuigi Remmelgas Helmile töörohkust ei kurtnud, tõid järgnevad nädalad kaasa sellise koorma, et Remmelgal polnud mahti mõtelda ei Kulliaru metsapunkti hädadele ega Helmi iseloomu imelikena näivaile joontele. Ees seisid metskonna tulisemad päevad: saja kahekümne hektaari raiestike, lagendike ja kõlvikute noore metsa alla viimine. Metsavahid vangutasid murelikult päid, Pitkaste ähvardas enese surnuks juua. Põldudel kihas külvitöö, kolhoosid ei tahtnud metsaistutamislappide kohal küürutamisest kuuldagi...

Remmelgas käis koolides, ta ei lasknud ennast külanõukogu esimehe kätelaotamisest tühjalt minema peletada. Raskeim oli kolhoosidega. Neis arvestati iga inimesega, iga töötunniga. Mets muutus peaaegu üle öö läbipaistmatuks, toomingail rippusid pakatavad õiekobarad. „Kui kiirustab mets, peab kiirustama ka

põllumees," ütlesid kolhoosnikud. Ei nurisenud ega hädaldanud liiga varase külvi pärast enam needki, kellel polnud suuremat usku teaduslike uurimisasutuste kogemustesse varaste külvidega.

Kõige selle vahel leidis Remmelgas aega ka Surrul käiguks. Metskonnast teele asudes ütles raamatupidajale: metsaistutustööde asjus. Ütles ja pöördus ruttu minekule, sest talle näis, nagu vaataks ametnik talle kõrvalmuigega otsa. Nojaa, seemnetagavara võiks ju metsnik kontrollida, aga . . . lihtsalt kindlam on, Pitkastet ei või igakord uskuda . . .

Rehkendasid Nugisega, kui palju kulub seemet, kui palju leidub taimeaedades noori kuuski ja mände, kui palju võiks neid juurde kaevata kraavikallastelt. Kaalunud üle Mihkli seemnetagavarad, leidsid nad, et Surru külimistöödest jääb tublisti üle.

„Kas laenate teistele vahtkondadele?" küsis Remmelgas.

„Kus nad ise talvel olid?" urises Nugis.

„Neil tuleb külvata palju rohkem kui Surrul."

Nugis laskis siledail pruunikail männiseemneil läbi krobeliste sõrmede libiseda ja ütles mõtlikult:

„Aga tuleval aastal vajan mina rohkem . . ."

Remmelgas pahvatas naerma.

„Olete aga teie ettevaatlik ja kaugelenägelik. Pole viga, tänavu talvel oleme kõik hoolikamad, kogume rohkem."

Nugis nõustus. Tal raiusid juba mehed raiestikel kändude vahele istutamislappe. Remmelgas naeratas rahulolevalt: pool raiestikust oli kaetud suurte, kahemeetriliste lappidega. Mäletas hästi, kui tõsisena ja tummana istus Nugis viimasel metskonna mitšuurinliku ringi koosolekul, kus

ta oli kõnelnud uuematest meetoditest metsakultuuride rajamisel. Metsavaht hoidis siis küll pliiatsijuppi sõrmede vahel, kuid kordagi ei pannud paberile.

„Miks te midagi üles ei märgi?" küsis metsaülem.

„Ah mis!" pomises metsavaht. „See jääb niisamagi meelde . . ."

Alles nüüd, kui Remmelgas Surru saunas, kus metsavaht talvel käbisid lüdis, nägi lubjamannergut ja pintsleid, uskus ta, et vanale Nugisele tõepoolest sellest tunnist kõik ilma märkimata meelde jäi.

„Katsetate?" näitas ta lubjale.

„Proovin. Saja kahekümne kuuendal. Seal kasvab rohi nagu müür . . ."

Männimetsade kurjem vaenlane on männikärsakas. Tema pärast lastakse värsked männiraiestikud enne istutamist 2—3 aastat seista. Siis on aga juba teine häda: rohi võtab võimust, matab enda alla istutamislapid, lämmatab taimekesed. Tähendab, oleks tarvis istutada või külvata juba esimesel aastal, kui rohtu veel vähe on. Et kärsakat noorte taimede juurtest eemale hoida, soovitas metsaülem taimede juured lubjasegusse kasta. Metsavahid vangutasid umbusklikult päid. „Kas see aitab? " kahtles Kilkman. „Lubi sööb juured läbi," arvas Pitkaste. Ainult Nugis ei lausunud midagi. Mudis pliiatsit sõrmede vahel ja kui metsaülema jätkates teised ikka veel midagi omavahel arutasid, turtsatas tusaselt: „Olge ometi vakka!"

Noorel Tüüril oli tuhat häda: töölisi ei jätku, seemet pole, mättakirved murduvad. Poes pole kaheksa aastat lupja olnud, ega tema ometi ise pea lubjapõletajaks hakkama. Tihti oli metskonnas, kurtis ja mangus kord üht, kord teist, aga ettevalmistused olid ikka veel poo-

leli. Nugis polnud käinud kordagi, aga ta võiks külimisega kas või homme alustada.

Tulid metsast tagasi Surrule. Ainult koerad lärmasid ja Kirr krigistas. Remmelgas võttis hoogu, et pärida, kuhu Anne on jäänud, kui Nugis ulatas talle karbikesed:

„Mis need on?"

„Putukad."

„Milleks need putukad. . .?"

„Need on kaitsekraavidest. Mäletate, rääkisite ühes tunnis, et kärsakatele tuleb tõkkekraave kaevata. Tegin prooviks mõnisada meetrit. Mõnel hommikul kohe kihavad teised putukaist. Konnadki jäävad sisse ja eile lõin seal rästiku surnuks."

Remmelgas kummutas karbi sisu suurele paberilehele. Paber hakkas kihama ja kribisema. Metsaülem sorteeris sibajaid tikuotsaga. Enamus vanad tuttavad, aga mõnda peaks lähemalt uurima.

„Näisite kraavide suhtes nii umbusklikuna?"

„Uus asi . . . Mõtlesin, et kuidas see viisteist sentimeetrit sellist ronijat kui kärsakas peab . . . Ma piiran nüüd kõik männiistandused nende kraavidega."

„Annet ei olegi kodus?" küsis hetk hiljem metsaülem.

„Sõitis paariks päevaks linna. Kogu talve istus kodus, ei ma keelanud."

Surru metsavahimaja tundus täna tühjana ja üksikuna. Ei jäänud Nugise terasele pilgule metsaülema hajevilolek märkamata. Ta jälgis tähelepanelikumalt metsaülemat, kes parajasti läikivakoorelist putukat selili pööras. See oli ju huvitav, kuidas putukas sirgu tõmbus, pea kuklasse lükkas ja prõksatades end kõrgele õhku paiskas, kukkudes ikka jalgadele, aga metsaülemale ei kõlba harilikku naksurit vahtida, nagu näeks loomakest esimest

korda elus. Ta on vist väsinud, küllap töötab liiga palju. Noorus! Noorena tahetakse ühe aastaga kõik pea peale pöörata, kõik uueks muuta. Ela kuuskümmend, siis õpid sammu seadma pikkamisi, aga kindlalt...

Lahkumisel ütles Remmelgas: „Tervitage Annet, kui tagasi jõuab."

„Eks ma ütle talle," vastas Nugis. „Aga kuidas siis istutamisega jääb? Kas võib alata?"

„Te ei looda abile väljast?"

„Mis abi sealt... Kaadritöölisi mul on, nende naised ja lapsed kutsun ka."

Remmelgas noogutas nõusolevalt...

Igapäevatööde kõrval ei unustanud Remmelgas maaparandustöid. Igal õhtul laotas ta uuesti lauale kõik kaardid, plaanid ja projektid, mis Tuliksaare maade kuivendamise kohta olid valmistatud ja mis ta valla ja maakonna täitevkomiteest oli kokku kogunud, luues endale tervikliku pildi kogu ettevõttest. Kõik mõõtmised ja arvestused viisid välja sinna, mida Remmelgas nii väga oli kartnud: ilma Kulliaru jõe süvendamiseta ei anna kraavide kaevamine ei kolhoosimail ega metsades kuigi suurt efekti.

Remmelgas avastas kodanliku aja melioraatorite töös palju puudusi. Puht-tehniliste vigade kõrval kandis see töö väga piiratud iseloomu, puudutas ainult pealiskaudselt väiksema kääru süvendamist, pidades seda ainult soovitavaks, ja läks vaikides mööda suuremast. Magistraalkraave oli vanas projektis ainult üks, endise Tuliksaare küla mail. Aga Edasi ja Vabaduse kolhoosi põllud ja heinamaad? Ning suured metsamaa-alad, kus on veel võimalik päästa soostumise tagajärjel kõdunevat metsa, võita maa-alasid uue metsa istutamiseks? Kui

kodanliku aja paberilejäänud plaanis nähti ette eelduse loomine umbkaudu 2000 hektaari kuivendamiseks, arvestas Remmelgas vähemalt 11 000 hektaariga. Eesmärk oli väärt, et tema eest võidelda!

Maakonnalinnast sai Remmelgas nõukogudeaegsed arvestused suurema kääru süvendustööde kohta. Need näisid usaldusväärseina ega omanud hirmuäratavalt suurt ulatust. Et olukorda lõplikult selgust tuua, otsustas Remmelgas olukorda kohapeal loodimise ja mõõtmisega kontrollida.

Ühel varahommikul helistas ta metsnik Pitkastele: oodaku ta metsaülemat, lähme jõge loodima. Telefonitorus kostis umbmäärane ümin, kõlas midagi inimeste tapmisest ja siis selgemalt:

„Hea küll, eks ma ootan."

Männisalu metsniku maja asus väikese kääru keskkohal ja et otsast alata, liikusid nad algul, aparaadid kaenlas, veski juurde ja sealt pärivoolu Kulliaru jaama poole. Pitkastel oli peas laiade, allapoole rippuvate äärtega roheline kaabu, jalas ülespoole põlvi ulatuvad veesaapad, seljas hilples kerge linane mantel. Ta jättis rohkem kalamehe kui metsniku mulje. Kord end kodu mugavusest lahti kangutanud, loivas ta rõõmsalt edasi, vedades kaks laia tumedat vagu hõbehalli kastega kaetud noorde rohtu. Hommik oli värske ja rõõmus, niisama muretu ja lõbus oli Pitkaste meel. Jutustas, kui pika haugi ta välja tõmbas just sellest hauast, kui suurele lutsule ajas sõrmed lõpuste taha tolle kivi all. Teadis proovimata iga jalatäie jõe sügavust, ja Remmelgas möönis vaikse imestusega, et oli seni kasutamata jätnud suurepärase ja mugava teatmeteallika.

Pitkastele oli undadepanek, landiloopimine, õngega

põõsa varjus varitsemine tarvilik nagu kalale värske vesi. Ta käis kümneid kilomeetreid päevas, et jõuda heale kala näkkamiskohale, ei tundnud ööde rõskust, ei kurtnud märgade riiete ega lirtsuvate saabaste üle. Jõe või järve kaldal oli Pitkaste hoopis teine inimene, võrreldes Pitkastega metsa hindamas, asjaajamist korrastamas või hooldusraideid teostamas.

Aga kuigi metsaülemal polnud mingit kavatsust lubada Pitkastel proovida, kuidas kala näkkab, oli Pitkaste täna erk ja teovalmis. Selline hoog haaras teda õieti alati, kui nad töötasid koos Remmelgaga. Uus metsaülem ei meeldinud talle suuremat. Mitte et ta nii väga oleks taga leinanud metsaülemakohta, mida ta kaks aastat täitis. Nagunii oli ta häda sunnil metsnikust metsaülemaks ülendatud, kuna parajasti kedagi paremat käepärast polnud. Talle ei meeldinud metsaülema rahutus, lakkamatu edasirühkimine, alaline liikumine. Tema oli viimase paari aasta jooksul harjunud rahuga, soliidse paigalpüsimisega. Metsaametniku elu ei ole tormamine, nagu ütles Rudolf Osmus. Kõige vähem meeldis talle, et metsaülema kärsitus ka teda haaras. Halvim kõigest oli, et ta nakkust alati alles siis taipas, kui oli juba hilja tasasemaid noote peale võtta. Võib-olla ei oleks ta seda ise üldse tähelegi pannud, aga Osmus naeris teda kord, et jooksed uue metsaülema kannul nagu väike taksi hundikoera sabas. See oli juba solvav. Metsapunkti ülem lubas endale mõnikord selliseid nalju, eriti viimasel ajal. Uus metsaülem on ta üles ärritanud, uriseb nagu pesast erutatud karu. Julge on ta, see nooruke metsaülem, hullusti julge: Rudolf Osmuse taolisele mehele näitab hambaid. Vaevalt see heaga lõpeb, vaevalt küll.

Aga ometi oli metsaülemaga lõbus piki jõekaldaid ronida, jõe sügavust mõõta, laiust arvestada. Pitkastet kui loidu, väikese algatusvõimega inimest kütkestas metsaülema enesekindlus ja kiirus otsustamisel.

Lõpetanud väikese kaare alumise käänaku uurimise, korjas Remmelgas paberid välitaskusse:

„Näib, et mul oli õigus — süvendus tuleb teha hoopis sügavam kui on arvestatud, enne kui sellest kitsast ja käärulisest silmusest tekib suure maa-ala kuivendamiseks vajalik veeläbivool. Ja Varju kärestik on ju veelgi madalam!"

Varju kärestik asus väikese kaare teises käänakus, kohal, kus jõgi võrdlemisi sirgena voolas Käänisjärve poole.

„Muidugi on Varjus vesi palju madalam," möönis Pitkaste.

Remmelgas tõmbas tasku kinni ja tõusis.

„Läki Varjule!"

Jõekaldad olid siin kaetud tiheda paju- ja toomingaräsmuga. Metsaülem töötas mõlema käega, et oksad nägu lõhki ei kraabiks. Olid nõnda mõnisada meetrit edasi ragistanud, kui Pitkaste hüüdis:

„Miks siis siitkaudu, seltsimees metsaülem?"

„Aga kust siis?"

„Jõge mööda tuleb kuus kilomeetrit. Tükati on kallas liiati nii pehme, et tuleb teha laiu kaari..."

„Te arvate...?"

„Lähme otse! Tuleb ainult veidi rohkem kui kilomeeter. Pind on kõva, sõpsikut on ka ainult tükati, ilus noor mets, jaluta nagu pargis."

Remmelgas peatus, nii et Pitkaste tema kõrvale jõudis.

„Otse...?" kordas metsaülem. „Otse?" Ja andis Pit-

kastele nii tugeva vopsu abaluude vahele, et see tasakaalu otsides mitu sammu edasi lendas. „Kui lihtne see on — otse!"

Pitkaste ei mõistnud, mis metsaülemat nõnda vaimustas. Remmelga hoog oli nii suur, et Pitkastel oli raske sammu pidada. „Osmusel on ikkagi õigus," tusatses ta, „tuisupea mis tuisupea!" Teda solvas, et metsaülem temaga oma lõkkelelöömise põhjuseid ei jaganud, ja ta vastas tujutult talle esitatud küsimustele Varju kärestiku kohta. Ta piilus päikese poole, mis oli nagu taevasse tukkuma jäänud, ja ringiuitavad tusased mõtted jõudsid lõpuks selleni, et pärast sellist rähklemist ei teeks klaasike viina tervisele halba. Osmusel jäi viimane kord pudel peaaegu terveks, kui õige võtaks kätte ja . . .

Remmelgas läks jõe äärest otse Tuleviku kolhoosi. Ta hoog oli vaibunud, samm lühike, pilk mõtlikult enese ees maas. Otse! Kui kaasakiskuvalt see kõlas. Nagu välgusähvatus oli teda Pitkaste sõnade järel läbistanud mõte: milleks solistada vanas kärestikulises Kulliarus, kui võib kaevata uue, lühema ja sügavama jõesängi. Tööde ulatus väheneb, suur osa tööst on võimalik sooritada kuival pinnal ja milline hea veeäravool tekib. Sedamööda aga, kuidas nad jõudsid uuesti jõele lähemale, kustus Remmelgas lõkkele prahvatanud leek. Uus jõesäng? Liiga suur, hirmutavalt suur oli ettevõte, inimeste jõud ei käiks sellest üle. Kahju oli ja Remmelga meel oli kurb, nagu oleks ta kaotanud oma kõige kallima vara. Jõesängi õgvendamisega, vanadest kärestikest ja neeludest möödajuhtimisega oleks võimalikuks saanud üks teine suur mõte, mida ta juba mõnda aega haudus, kuid millest mitte kellelegi ei olnud silpigi pao-

tanud. Jääb paljaks mõtteks, kauniks unistuseks seegi...

Kolhoosi esimees tuli marsiviisi vilistades kontorist ja astuski marsitaktis, nagu oleks seljataga päev kosutavat puhkust. Ta oli käinud peaaegu kõigis töökohtades, mis kahesajahektaarilise põllumaaga kolhoosi juures tegi välja kümneid kilomeetreid. Oli seadnud külvimasinaid õigele numbrile. Nooruke kolhoosnik ajas esimesi vagusid: esimees õpetas, kuidas seada töökorda kahehobuseader ja künda nii, et mätas langeks tervena vakku ja vagu tuleks ühtlane. Ja tuhat teist askeldust ja korraldust, mida suurmaapidamine iga päev endaga kaasa toob.

„Viiendaks lõpetame suviteravilja külvi," hüüdis ta Remmelgale juba kaugelt.

„No-noh?" kahtles metsaülem.

„Kindel. Tänavune kevad on hirmus varane..."

„On see halb?"

„Ei, see on hea, sa metsakaru."

„Õige, see on isegi väga hea. Kui kolhoositööd nii heas joones on, jätkub kolhoosnikutel aega tulla metsa istutama."

„Aga kartulipanek?" küsis Tamm. „See nõuab kõige rohkem inimkäsi ja aega."

„Ära nüüd oma lubadusest taganema hakka! Seda aega, millal teil kolhoosis aega hakkab üle jääma, ei tulegi. Ja kõige muu juures näid sa vee hoopiski unustavat."

Tamm süngestus.

„Ei unusta. Vanad mehed arvavad, et ta ujutab tänavu veel korra. Külmajudinad jooksevad üle selja,

kui sellele mõtlen: suvine liigvesi on ju nii viljale kui heinale hullem kui mürk. Vee vastu oleme valvel."

Remmelgas tegi mõtlikult hm-hm. Riputas mõõdulindi palkoni seinasse löödud naela otsa ja, mitte õieti teades, kuidas alustada, kohmas:

„Tulin otse jõelt, Varju kärestikust..."

„Kuidas on vesi? Alaneb?"

„Jõgi on muutunud üsna taltsaks, seks korraks on oht möödas. Kuid piki jõekaldaid ronides sattusin mõttele, mis küll kauaks mu rahu riisub. Kujuta endale ette, et meie ei süvendagi vana jõesängi, ei tao kirkasid nüriks kärestike kivirähas, vaid kaevame hoopis uue sängi."

„Mine nüüd... Kulliaru on viisteist meetrit lai, see pole mõni külavahe ojanire."

„Just sellepärast," hoogustus Remmelgas, tõmmates Tamme kontorisse ja viies ta seinale kinnitatud kaardi ette. „Kuidas sa kujutled jõe süvendamist? On see kerge? Oh ei — võid sinna uppudagi. Palju lihtsam on viie-kuue kilomeetri vees solistamise asemel kaevata kilomeeter uut jõge. Sellise laia ja sirge, mis tugeva languse tõttu tõmbab Lümatu vee mühinal merre."

„Kurrat!" lükkas Tamm nokatsmütsi kuklast pisut silmile. „Vaat kus idee! Julge mõte. Tõepoolest — lühem ja inimestel vähem vaeva. Kus olid meie nupud siiamaani?!"

Remmelgas tõmbas tooli lähemale ja istus ohates. Tal oli kahju valada jahedat vett Tamme vaimustusele, omamoodi oli ta ju ka ise Tamme hoo läbi elanud, sellepärast seletas ta üsna ettevaatlikult:

„Kõik on õige, kõik on täpselt nõnda, nagu räägid... Inimesed tulevad, töö algab suure hooga, aga...

Mõtleme pisut ka ebamugavustele, mis meid tabada võivad... Välja tuleb tõsta umbkaudu kolmkümmend tuhat kantmeetrit mulda. Kui palju selles on paerähka ja kivimürakaid, on võimatu ette ütelda... On võimatu ära hoida vee tungimist uude jõesängi. Kui palju on inimesi, kes jalgupidi vees ja poris töötavad? Sundida meie selleks kedagi ei saa... Kaua jätkuks sellistes tingimustes inimestel vaimustust ja hoogu? Tüdineksid, lööksid käega, läheksid koju tagasi."

Tamme käed langesid alla. Ta naeratas häbelikult.

„Näed nüüd, pistsin jälle tuiskama... Aga raske on rahulikuks jääda, kui mingisugune jõgi mängib sinuga nagu kass hiirega. Lihtsalt ei pea vastu, ei jaksa oodata."

„Jaah, tehnikata oleme siin jõuetud. Aga masinaid pole praegu kusagilt võtta..."

Remmelgas oli maakonna täitevkomiteest järele pärinud, aga vastus oli vähe troosti pakkuv: praegu pole maakonnas ainustki ekskavaatorit, võib-olla tuleval aastal jätkub Tuliksaarele. Võib-olla — kui hirmus sõna see on. Kui siiski mitte oodata, vaid omade jõududega peale hakata? Nad otsustasid veel kord üle vaadata ja arvestada, kui suure ulatuse võtaksid hädapärased tööd...

Talli juures langesid kolksatades aisad. Tallimees ptruutas hobuseid. Kolisesid mannergud lüpsjate käes. Aegamisi vaikis kõik, tümpsusid akna all vana öövahi sammud. Aga kaks meest olid ikka veel kummargil laua kohal, olid nii süvenenud kaartidesse ja arvestustesse, et ei märganudki, kuidas kümneliiniline lamp laual pahvis lae poole nõgiseid suitsukoonlaid.

Kuidas ka rehkendasid, mullamägi, mis ootas väljatõstmist, ei vähenenud, pigem paisus.

„Ah põrgut!" kopsas Remmelgas rusikaga lauale. „Näib nii, et tuleb oodata, kuni luuakse maaparandusjaam ja masinad kohale tuuakse... Ah, mitte mõteldagi ei taha..."

Nüüd ängistas teda väljavaade alustada nokitsemisega kuivenduskraavide kallal, milledest ette tead, et neist on kasu poolik, et just kevaditi ja sügiseti, üldse suurvete ajal, kui häda kõige suurem, neist tegelikult mingit tulu ei ole.

„Kuidas me siis nii?" surus Tamm sõrmed tihedaisse tumedaisse kahludesse. „Millega lähme järgmise parteikoosoleku ette? Kas nii, et: seltsimehed, paneme ette tööd edasi lükata...?"

Vaikisid hetke. Siis tõusis Remmelgas:

„Nii meie ei ütle. Kanname ette, nagu asjaolud on, ja palume parteiorganisatsiooni appi tulla, et töödega igal juhul alustataks. Nädala sees käin Rästa ja ka Tähni juures, arutan ka nendega. Kuigi meil praegu ei ole jõudu liigveele surmahoobi andmiseks, rapsame tal siis vähemalt sõrmed otsast maha..."

Kodutee viis Remmelgat mööda põllu kõrgemat selga, millelt avanes vaade kahele poole põldudele ja metsadele. Lümatu pool uppus kõik piimjasse massi. Tulles üle valge lademe, tõi tuul kaasa ja kattis näo peenikeste rõskete piisakestega — udu voogas ülespoole, põldudele ja aedadesse. Kui sellised udud kauem püsivad, ei lase hallaööd end kaua oodata...

Külmavõbin jooksis üle Remmelga selja.

„Võimutse, võimutse, Lümatu," ümises ta, nagu võiks soo teda kuulda, „küll lõikame su tuiksooned kõik üksteise järel läbi..."

Paar päeva hiljem — Remmelgas seadis just metsa-

minekule — pöördus põrisev mootorratas teelt õuele. Alles siis, kui sõitja oli ratta kinnitanud ja laiad prillid otsmikule lükkas, tundis metsaülem vallakomitee sekretäri Tähni. „Jõudis minust ette," tegi Remmelgas endale etteheite. Ja just sellele vihjas Tähni, öeldes pärast teretamist:

„Olete tee vallakomiteesse hoopiski unustanud. Lubasite tulla mulle loengut pidama metsa õigest hooldamisest, aga asjata ootasin..."

„Sel nädalal oleksin tulnud," ümises Remmelgas. „Leppisime nõnda Tammega kokku. Palun, astuge sisse."

„Istuksin meelsamini väljas, päikese käes..."

Remmelgas juhtis külalise jämeda paku otsast lõigatud noti juurde, mis oli veeretatud akna ja tee vahele surutud väikesele aialapikesele. Tähni seadis oma suured nahkkindad sirelioksale, avas lõua alt kuuenööbid ja selga ümmargustest palkidest seinale toetades ning päikese ees silmi pilutades jälgis pääsukeste noolkiireid lennukaari räästa alla ja sealt jälle välja.

Metsaülem kaalutles, kuidas alustada. Talle räägiti, et Osmus oli mitmel korral komitee vahet sõitnud. Küllap kaebas, et uus metsaülem teeb metsapunktile sihilikke töötakistusi. Kõrvaltvaatajale võib metsapunkti juhataja jutt hõlpsasti jätta tõepärase mulje...

„Kaugele olete jõudnud Tammega?" küsis äkki Tähni ja vaatas nii teraselt metsaülemale silma, et see küsimuse ootamatusest hetkeks segadusse sattus ja kepikese otsaga rohulipli hakkas mullast üles kraapima. Ta kogus end aga kiiresti ja hakkas jutustama viimaste nädalate töödest, kuidas nad Tammega olid mõttes juba kõndinud uute viljaväljade vahel, kuidas siis tööde ula-

tus ikka laiemale ja laiemale nihkus, kuni nad lõpuks endaga ummikusse jooksid.

„Niikaugel nüüd olemegi, et tunneme olukorda, tunneme tööde mahtu ja tunneme ... enda jõuetustki."

„No-oo," torutas Tähni huuli ja see oli esimene kord kogu pika jutustuse vältel, et ta metsaülemat segas.

„See käib meil ju üle jõu!" hüppas Remmelgas notilt, nii et see pikali potsatas. Kuidas ta praegu tahtis, et Tähni talle vastu vaidleks, ütleks, et tal ei ole õigus, et on olemas võimalusi ja jõuallikaid töö teostamiseks. Aga Tähni ainult naeratas — teda lõbustas metsaülema hoog ja tulisus, millega ta rippus Kulliaru jõe õgvendamise küljes. Siis tõusis ta ja sirutas end, nii et luud naksusid. Ta oli Remmelgast pikem, tuul kiigutas kahele poole ta otsmikule langenud pruunikat juuksetukka. Rahulikult, nagu tõrksa poisiga tõreldes, ütles ta:

„Bolševikel ei käi midagi üle jõu... Oot-oot, lase mul ka paar sõna ütelda. Haute siin kahekesi suuri plaane, põlete ja vaevlete... no näen ju küll, kuidas see praegugi su hinge sööb, aga unustate oma partei."

Remmelgas kähvas sirgu.

„Ei unustanud. Mõtlesin partei toetusele... Sa heidad mulle ette, et varem sinu poole ei pöördunud? Pidasin seda enneaegseks. Partei algorganisatsiooni koosolek tegi meile kahele ülesandeks kuivendustööde kava välja töötada ja edasi oli juba meie kohus küsimus lõpuni lahendada. Ma arvan, et partei just nõnda juhtimist teostabki."

„Õige. Aga kui olukord on läbi töötatud ja kui on selgunud, et omal jõul edasi ei pääse, tuleb ülalt abi nõutada."

Remmelgas murdis sirelilt oksakese.

„On teil siis ... reserve?"

„Nõukogude võimul ei puudu kunagi reservid. Meie käsutuses neid praegu ei ole, aga kui üks ettevõte on kasulik rahvale, siis leiab partei ka vahendeid selle elluviimiseks ... Aga lähme korraks jõe äärde, näita oma kärestikke ja kuristikke ..."

Nad tegid pika ringi. Remmelgas jutustas Surru metsadest, uute metsade istutamisest, raietöödest, lühidalt ka lahkhelidest Osmusega. Ja alles siis, kui olid juba joonud metsaülema toas klaasi plekiga kaevus hoitud jääkülma piima, kui Tähni juba vaatas ringi oma juhiprillide järele, ütles ta Remmelgale:

„Veel midagi, miks just täna siia sõitsin: maakonnakomiteest on korraldus, et sina koos Tammega peate ülehomme ilmuma esimese sekretäri juurde."

„Mis asjus?"

„Sekretär ütles, et tahab Tuliksaare meestega isiklikult juttu puhuda. Mis seal imestada — meil ei ole veel palju külanõukogusid, kus on oma partei-algorganisatsioon. Ta palus aga ka kuivendustööde materjalid kaasa võtta."

„Aga Tuliksaare raieplaan?"

„Sellest ei olnud juttu. Kuid küll teil tekib kõnet sellestki. Osmus on energiline mees, ta jõuab kiiresti siia ja sinna. Mis siis ikka, avaneb sinulgi võimalus selgitamiseks. Omalt poolt kordan sulle veel kord, mis ütlesin jõe ääres: ma ei hakka end praegu Tuliksaare ja Kulliaru ametiasjadesse segama, kuid ära unusta, et sina oled partei esindajaks Tuliksaare metsades. Usaldan sind, toimi nii, nagu sind käsib su bolševiku südame-

tunnistus. Noh, hüvasti! Ja ära lase endale nii kaua oodata, et mina jälle pean sinu üles otsima."

Ratas turtsatas, kraapas maast kruusakilde ja sinist suitsupilve üles keerutades kadus käänaku taha.

Maakonnakomitees seadsid Tamm ja Remmelgas end alles istuma, kui sekretäri abi neid juba palus edasi astuda.

Sekretär Koitjärve tööruum oli avar ja kõrge, läbi õhukeste tüllkardinate hoovas sisse pehmet valgust. Lenini ja Stalini piltide kõrval kaunistas tuba kaks originaal-õlimaali, kuna sekretäri seljatagusest seinast võttis rohkem kui poole enda alla raamatukapp, mille klaaside tagant paistsid hoolikalt köidetud raamatute read.

Otsaga vastu akent toetuva laua tagant tõusis keskealine mees, tulles Tuliksaare meestele vastu. Tema pisut kandiline, karmijooneline, vilgaste hallide silmadega nägu pehmenes naeratuses, kui ta tugevasti surus külaliste kätt. Ta juhtis Tuliksaare mehed ruumi tagumisse ossa, kus ümmarguse laua ümber olid koondatud diivan ja mugavad tugitoolid.

„Palun, ärge olge mulle kurjad, et teid linna kutsusin ja mitte ise Tuliksaarde ei sõitnud," alustas sekretär süüdlaslikult naeratades. „Edaspidi kindlasti tulen, ent seekord lihtsalt ei olnud selleks mahti. Aga kuidas meie maakonna metsade varaaidas elatakse, selle vastu oli nii suur uudishimu, et riskisin teid kiirel tööajal tülitada."

Tammel oli tõrges nägu. Ta oli torisenud linnasõidu vastu: kartulipanek on pooleli, aga nüüd mine linna aru andma! „Küll ma tean," urises ta, „kuidas seal on: päritakse, päritakse ja kukutakse pähe valama. Et miks

seda nii vähe tehtud, miks see nii halvasti tehtud ja miks see üldse tegemata." Ainult ühe kõrvaga kuulas Remmelga seletust, et õigeaegsel kriitikal on alati suur edasiviiv jõud ja ehk leitakse nõu jõe süvendamisekski.

„Ehk leitakse!" torises Tamm kiuslikult. „Küllap kogu jutt lõpeb hoopis nõnda: pingutage, mehed, mobiliseerige rahvas, koondage kõik jõud ja andke ühiselt otsustav löök."

Nüüd vaatasid nad teineteisele — kumb peab alustama? Õigemini, millest alustada?

„Elu areneb meil nagu mujalgi," lõpetas Remmelgas kõhkluse. „Ja meilgi on oma raskused..."

„Raskused, muidugi on raskusi," katkestas teda Koitjärv. „Neist räägime hiljem, aga nüüd jutustage, mida Tuliksaares on uut. Kuidas nõukogude võim on muutnud paremaks inimeste elu, kuidas inimesed ka ise on kasvanud. Noh, esimees, mis kõnelevad kolhoosnikud? On nad rahul?"

Tamm alustas tõrksalt, leidis aga peagi jutuotsa ja, kord enda soojaks rääkinud, jutustas hoogsalt ja vaimustusega. Sekretär kuulatas tähelepanelikult, üsna harva poetas lühikesi märkusi. Mõnikord selleks, et aidata Tamme edasi liiga kaua ühel kohal peatumisest, või tuues ta tagasi kergelt ülehüpatud, kuid huvipakkuvale seigale.

Siis oli Remmelga kord.

Remmelgas juba Tamme jutu ajal püüdis mõttes kokku koguda head, mida metskonnas on korda saadetud, aga üsna vähe jäi näppude vahele. Kavatsused, aina kavatsused. Kas alustada mitšuurinliku õpperingiga? Või kursusega kaadritöölistele, kus puulõikajaist kasvatatakse metsavahte? Ehk koguni viimasel silmapil-

gul läbiviidud täiendava seemnekogumisega? Kõik see näis nii tühisena, et ta heitis need kõrvale. Ja nii ta ütleski:

„Olen olnud väga vähe aega Tuliksaares, ma ei ole palju kaugemale jõudnud ettevalmistustöödest, kavadest ja plaanidest...“

Koitjärv vaatas talle teraselt, aga heatahtlikult.

„Nii-nii, või kavad ja plaanid... Metsa istutanud veel ei ole?“

„Eeloleval pühapäeval alustame. Kavas on meil tänavu üle saja hektaari.“

„See on rohkem kui kunagi varem?“

„Vähemalt viiekordselt rohkem kui kodanliku aja kõige paremal aastal.“

„Ei ole halb, ei ole halb. Aga raiehulk? Kas raiute ikka veel rohkem kui on loomulik juurdekasv?“

„Tänavu esimest aastat mitte enam rohkem... Õietiöelda on see ainult teoreetiliselt nii.“

„Kuidas nõnda — teoreetiliselt?“

„See oleneb sellest, kas raiumisele-tulevad metsatükid on eraldatud õigest kohast. Kui raiutakse valesti, kui võetakse maha noori, veel jõudsalt kasvavaid metsi, siis on sellega antud selja tagant noahoop metsa juurdekasvule, see on väiksem kui oleks võinud olla ja kui on ette nähtud ning tekib vahe teooria ja praktika vahel.“

„Ei tohi olla mingit vahet teooria ja praktika vahel,“ ütles sekretär, ja see kõlas järsult. „Teie vastutate selle eest, et metsa ei raiutaks rohkem kui on aastane juurdekasv. Ei ole olnud nii suuri loodusearmastajaid ja nii järjekindlaid looduse ümberkujundajaid kui nõukogude inimesed. Ärge unustage suurt stalinlikku looduse ümberkujundamise plaani. Teie vastutate, et ka Tulik-

saares ei raiutaks ühtegi tihumeetrit rohkem kui aastas juurde kasvab. Ma sügise poole tingimata tulen ja kontrollin, kuidas teil seal on lõhega teooria ja praktika vahel..."

Remmelgas kõhkles, kas rääkida Kulliaru metsapunkti vildakast raiepraktikast või mitte. Kui palju teadis sellest sekretär? Siia nähtavasti Osmus ei olnud veel jõudnud, aga sel juhul võiks jääda Remmelgast pealekaebaja mulje. Polnud ju ka põhjust arvata, et Osmus siiski järele ei anna. Rohkem kui kõik teised kaalutlused hoidis Remmelgat tagasi kindlasti mitte tulemata jääv küsimus: kuidas siis tegelikult on väljaveoga? On selleks reaalseid võimalusi? Enne kui Remmelgas otsusele jõudis, läks sekretär uuele teemale:

„Kumbki teist ei lausunud sõnagi Lümatu soost, Kulliaru jõest, iga-aastasest liigveest." Ta muigas kergelt. „Hoidsite seda vist targu — magusroaks."

„Sinna meie pearaskused maetud ongi!" pahvatas Tamm.

„Siin jällegi ei lähe meie teooria ja praktika, vajadus ning tegelikud võimalused kokku," lisas Remmelgas.

„Oi-oi, kui ägedalt," tõstis sekretär kulme, aga silmis helkis heakskiit. „Vesi on jahe ja märg asi, aga teid kütab ta õige kuumaks. Kui raskuste pesaase on maaparanduses, eks alakem siis otsast peale. Teie vist olete siin peasüüdlane," pöördus ta Remmelga poole.

Remmelgas laotas portfellist lauale Tuliksaare rajooni kaardi. Sekretär heitis sellele vähem kui põgusa pilgu, see ei jäänud metsaülemale märkamata ja talle meenus Tamme torisemine pealiskaudsusest ja pähevalamisest. Sekretär Koitjärv ei jätnud sellise töötaja muljet, aga ilmne huvipuudus Kulliaru jõe vastu...? Ükskõik, aga

vaevalt avaneb lähemal ajal paremat juhust kõige seletamiseks, kogu ummikust keskasetele organitele ettekandmiseks. Tõtates, nagu kartes vahelesegamist, aga nii väheste sõnadega kui ta iganes oskas, nii kokkuvõtlikult kui probleem lubas, jutustas ta kõigest, mis nad koos Tammega viimastel nädalatel Kulliaru jõe süvendustööde kavandamisel ette võtsid ja mida läbi elasid. Sekretär toetus tooli seljatoele, ta ei kiirustanud ega peatanud Remmelgat, ta laud pooleldi katsid silmi, ja metsaülem ei olnud päris kindel, kas sekretär mitte ei tuku . . .

„Nii istume nagu pardid savis," lõpetas Remmelgas. „Ei pääse enam edasi ega tagasi."

Sekretäri silmalaud kerkisid ja Remmelgas tabas nii värsket, elavat, huviküllast pilku, et tal hakkas häbi, meenutades oma ennistist kõhklust.

„Ütlesite — üksteist tuhat hektaari?" küsis Koitjärv.

„Üksteist tuhat," rõhutas Remmelgas uhkelt iga silpi.

Sekretär tõi oma töölaua laekast kaardirulli, mille Remmelga jooniste peale lahti keeras.

„Hoidke nurkadest," kutsus Tamme ja Remmelgat appi. „Kas tunnete ära?" viipas käega kaardile.

Tundsid, kui hästi tundsid! See oli ju Kulliaru jõgi. Kusagil kaugel metsade piirkonnas jooksis mitmest suunast kokku ojakeste peenikesi juussooni, lookles põldude ja metsade vahel, paisus, sukeldus Lümatu soosse, läbis Käänisjärve, heitis Tuliksaare kohal laiu kaari ja kadus alla mere poole. See oli kogu Kulliaru jõe ülemjooks, millest Tuliksaare osa, mis uhkeldas Remmelga kaardil, moodustas ainult väikese osakese.

„Kulliaru!" ümises Tamm.

„Jah, see on Kulliaru koos Lümatu raba ja muuga,

mis tema juurde kuulub," laksatas sekretär sõrmedega kaardile. „Eksisite, seltsimees metsaülem, kui ütlesite, et Kulliaru vee allalaskmisega võib kuivendada üksteist tuhat hektaari kasulikku pinda. Ei, mitte üksteist tuhat, vaid viiskümmend, tõenäoliselt kuuskümmend tuhat hektaari maad on Kulliaru üleujutuse tagajärjel soostunud või soostumas. Ehk kui ütelda konkreetsemalt: viiskümmend tuhat hektaari maad ei kasvata ei heina ega metsa, rääkimata viljast teie Varju kärestike, või nagu metsaülem ütles — Varju korgi tõttu. Olete oma Varju korgiga tõkkeks paljude kolhooside ja metskondade arengule, seltsimehed Tuliksaarest."

See kõlas nagu süüdistus. Ja süüdlasena Remmelgas ja Tamm end tundsidki. Nad olid muretsenud oma kolhoosi, oma metskonna, hiljem Tuliksaare külanõukogu, ka kogu valla eest, kuid ei olnud näinud kogu kahju ulatust, mida tekitas ummistunud Kulliaru jõgi.

„Jah aga..." kogeles Tamm, „meie ei suuda."

„On väga riskantne alustada suure jõe süvendamist või õgvendamist üksnes inimeste jõul," kordas Remmelgas.

Sekretär laskis kaardi rulli keerduda ja viis tagasi laualaekasse. Tagasi tulles arvas Remmelgas ta silmanurgis kavalat muiet vilkuvat, või eksis ta? Sekretär jäi seisma Tamme ja Remmelga vahele, ja, käsi nende õlgadele pannes ja kord ühele, kord teisele vaadates, küsis:

„Aga tahaksite?"

„Ja kuidas veel!" pahvatas Tamm.

„Olete mul toredad mehed..." Nüüd hüples naerutuluke juba avalikult ta silmaterades. „Mürate nagu karud oma metsakolkas. Ootasin, ootasin, aga ära oodata ei jõudnud, kutsusin ise... Hüva, räägin niisama

lühidalt nagu seltsimees Remmelgas. Lugu on nii, et Kulliaru süvendamine on üldises maaparandustööde plaanis, kuidas saakski olla teisiti. Aga hädalisi töid on palju ja Kulliaru kallale ei kavatsenud meie asuda tänavu, ja ka tuleval aastal mitte... Kui nüüd aga kohapealt tuleb algatus, kui inimesed ise põlevad ja tahavad käed külge lüüa, siis... jah, miks ei peaks partei nii tähtsat üritust kogu jõuga toetama? Vaadake, sõbrad, meie maakonnas, Luhakveres, on organiseerimisel uus maaparandusjaam. Tõsi, tal on juba olemas tööplaan, tänavuseks ettenähtud tööde tiitelnimekiri, kuid mis oleks, kui teie ei paneks pahaks jalavaeva ja korraks Luhakveres ringi vaataksite? Direktor on seal hakkaja mees, tuline soodevihkaja nagu teiegi, ehk leiate temaga ühise keele. Võib-olla jõuate kokkuleppele ekskavaatori suhtes, võib-olla jätkub tal midagi muudki teie jaoks..."

Tamm ei taibanud otsekohe, mis on sekretäri pooleldi mõistu öeldud sõnade taga, aga Remmelgas hüüatas:

„Seltsimees sekretär, see tähendab, et saame masinad?!"

„Oot-oot," tõstis sekretär rahustades käe. „See ei tähenda veel midagi... Annan omalt poolt teie jaoks soovituse, helistan maaparandusjaama, kuid... kokkuleppe peate ise saavutama. Partei maakonnakomitee büroo arutas jaama töökava läbi, kiitis selle heaks, muuta seda enam ei saa. Ja kellelt masinaid ära võtta? Kõikjal on häda suur. Meil ei ole ju enam tegemist üksikute nokitsemistega, vaid on alanud üldine rünnak soodele, rabadele, liigvetele. Aga ma usun, et maaparandusjaamal on jõudude ülejääke, sisemisi ressursse. Vennasvabariigid ei ole ju meie varustamisel maa-

parandustehnikaga kitsid. Käite ise kohal, räägite, lepite kokku... Kui jaam teie abistamiseks võimalusi leiab, kiidame selle omalt poolt heaks."

„Aitüma!" kahmas Tamm sekretäri käe ja surus seda nii tugevasti, et sekretär käe aietades ära tõmbas. „Aitüma kogu Tuliksaare... aitüma kõigi kolhoosnikute nimel!"

„Ja suur tänu metsaametnike poolt!" lisas Remmelgas.

„Mind pole põhjust tänada," tõrjus Koitjärv. „Partei nimel suur aitäh teile julge pealehakkamise eest. Ärge peatuge poolel teel, viige algatatud suurettevõte lõpuni."

Sekretäri abi noogutas sõbralikult Tuliksaare meestele, tembeldades nende sissepääsulubasid.

„Kuulsite häid uudiseid?"

„Ja kui häid veel! Sügisel korraldame uue jõe sisseõnnistamise peo, siis kutsume ka teid sinna. Kas tulete?"

„Aga miks mitte?" vastas tüdruk rõõmsalt. „Uut jõge ei õnnistata ju igal aastal."

Parteikomitee hoone ees peatusid Tamm ja Remmelgas, et edaspidise üle mõtteid vahetada. Aega ei tohtinud viita ja linnast oli hõlpus sõita raudteel Luhakverre, kust otse läbi metsade viis tee Tuliksaarde.

„Mul on linnas asjaajamisi," kiheles Tamm.

„Hea küll, teen käigu Luhakverre üksi. Küllap meil seisab ees veel palju sõite, nii et jätkub ühele ja teisele..."

Nii leppisidki kokku. Remmelgas ruttas raudteejaama ja ei möödunud paari tundigi, kui ta juba väikeses maa-alevikus rongilt maha astus.

See oligi Luhakvere.

Kui seni kõik oli veerenud ladusasti, muutus olukord äkki keerulisemaks: keegi polnud siin midagi kuulnud maaparandusjaamast, metsaülemat juhatati traktorijaama. Lõpuks õnnestus leida inimene, kes teadis, et maaparandusjaam asub kilomeetrit viis eemal vanas mõisahoones, millest ümberehitamise teel oli saadud koolimaja ja avar, niisama lai kui pikk peosaal. Seesama peosaal mahutas endasse kogu maaparandusjaama: seinteveeri mööda seisid töölauad, kaks noormeest olid kolinud koguni lavale, mille eesriie oli lükatud kahele poole. Siin töötasid kõik — direktor, asetäitja, peaagronoom, tehnikud, raamatupidaja, masinakirjutaja . . .

Sekretär Koitjärv oli siia juba helistanud, maaparandusjaama rahvas oli ise ka juba varem Kulliaru jõe vastu huvi tundnud. Nad kuulasid elava huviga, mis Tuliksaare mehed olid ette võtnud, millistele järeldustele jõudnud, kuidas ummikusse jooksnud. Üheskoos uuriti kaarte, tuhniti ettevalmistustööde toimikuis. Jaama direktor kiitis tunnustavalt tehtud eeltöid, teda haaras õgvendamiseidee ja mitmel korral hüüatas ta:

„Õige! Kulliaru peab saama endale uue sängi."

„Suurepärane!" rõõmutses Remmelgas. „Millal alustame töödega?"

Maaparandusjaama noor direktor kohendas prille ja klõbistas pliiatsiga vastu lauda. Olid oma „aga'd". Kulliaru polnud tänavu veel tiitelnimekirjas, enne ei avata aga maaparandusjaamale krediite. On tarvis selgitada, milline ministeerium, valitsus või asutus hakkab süvendust finantseerima. Enne jõe õgvendamise lõplikku otsustamist peab teostama kohapeal vaatlusi,

loodimisi, lööma sisse vaiad, valmistama profiili ja kalkulatsioonid.

„Selle töö võin mina ära teha."

„Ja lõpuks..." Direktor naeratas häbelikult. „Tehnikat ennast pole..."

Remmelgas kukkus nagu pilvist. Kenad mehed! Tund aega arutavad ja koostavad plaane, annavad lootusi, julgustavad ja õhutavad, ja äkki — masinaid pole! Direktor ja peaagronoom vahetasid mõistva naeratuse. Direktor ütles nagu ennast vabandades:

„Üht ja teist meil ikka on ka. Meile anti üle üks vana ekskavaator. Koliseb ja müriseb, nii et kostab kümne kilomeetri kaugusele, aga liigub. Kuid see masin töötab juba Viljandimaal. Meil on mõned traktorid..."

„Kraaviader on meil kah," tuletas asedirektor meelde.

„Jah, tuliuus kraaviader. Tallinnas valmistatud, toodi meile katsetamiseks."

Remmelgas vaatas ühelt mehelt teisele. Ta ei mõistnud, kus lõpeb naljatamine, kus algab tõsine jutt. Maaparandusjaama-meestele näis külalise kohmetus nalja tegevat, nad ei kiirustanud seletamisega.

„Adraga ei süvendata jõgesid," pomises Remmelgas.

Mehed pahvatasid naerma. Direktor võttis prillid eest ja kuivatas silmi. Lõpuks seletas:

„Sest pole midagi, et praegu ei ole. Maaparandusjaam on rajamisel, tehnika ei ole veel saabunud. Varsti jõuavad kohale, teeme väikesed proovid ja..."

„...ja siis läheb lahti!" raputas peaagronoom metsaülemat käsivarrest.

„Nii? Tähendab, kui eeltööd kiiresti lõpule viia, võiks mõni ekskavaator Luhakverest otse Tuliksaarde müdistada?"

„Hm — jaa..." köhatas direktor. Talle tundus, et nad olid läinud liiga kaugele. Tuleb keegi metsaülem, arendab oma — olgugi ahvatlevaid — plaane ja kisub teisedki kaasa. Et enda kui uue ja võimsa asutuse direktori auväärsust ning rahulikkust tõsta, küsis ta: „Miks just teil, seltsimees metsaülem, sellega nii tuli taga on?"

Remmelgas sattus segadusse. Mida ütelda? Et ta on metsaülem ja on seetõttu huvitatud metsapindala kuivendamisest, seda ta juba rääkis. Ka seda ütles, et kolhoosi esimees teda volitas. Et iga aus inimene kodumaa edusammudest rõõmu tunneb — see kõlaks liiga suuresõnaliselt.

Direktor oli küll noor mees, kuid tal oli hea silm. Ta nägi metsaülema kohmetust, vaatas talle otse silmadesse ja naeratas:

„Ma arvan, et mõistan teid. Oleme ühe mesti mehed. Teate, kui mina näen üle kalda tõusnud jõge, kui näen soostuvat, raiskuläinud maapinda, siis on mul ikka tuline kihk haarata jalamaid labidas ja kukkuda kaevama! Oleme kraavikaevaja hingeeluga, seltsimees metsaülem. Tõtt-öelda on see meie rahval veres, nimelt tahe soodele pihta anda. Kuulake ainult muistendeid ja legende — kui palju neis on muret, müstikat, õudust ja vihagi soode ja rabade pärast. Nad on küllalt eestlaste jaksu ja elurõõmu endasse imenud, on aeg nendega lõpparve teha..."

Ta tõusis.

„Ma saadan teile oma peaagronoomi appi. Ta oli varem melioraatoriks. Meile antakse rohkem masinaid kui algul lubati — ühe ekskavaatori saadame kindlasti Tuliksaarde. Ajage ainult pealinnas kiiresti krediitide

avamine korda, minge kas või Keskkomiteesse, küll seal aidatakse."

Remmelgas lahkus vanast peosaalist optimistlikuna ja rõõmsana. Mitte midagi ei olnud nii, nagu ta oli kujutlenud: ei undavaid ekskavaatoreid, ei ragisevaid võsalõikajaid, ei gradereid ega buldosereid. Siltigi polnud uksel. Aga ometi hõõgus jaama töötajate igast sõnast nii kindlat veendumust oma jõusse, usku nende käsutusse antavasse nõukogude tehnikasse, et Remmelgas üleolevalt naeratas teeveerel laiuvale pruunikale rabale, mille kohal kiljudes lendasid valgepüksilised koovitajad...

Järgnevad päevad olid pakil töödest. Pühapäeval oli otsustatud anda pingelisema tööperioodi avalöök suure ühistööpäevana metskonna kõige laiemal lagendikul, mis metsaülema majast peaaegu Kulliaru jaamani ulatus. Ligi kaks nädalat oli siin raiutud istutamislappe ja küntud külimisvagusid. Seemned olid jaotatud, istutamiseks määratud noored taimed taimeaedades eraldatud, tööriistad kõigist vahtkondadest kokku veetud.

Metskond tähistas 1. maid istutustöötalgutega.

Esimest maid valmistus pühitsema ka Kulliaru metsapunkt. Oli küllalt, mida pühitseda — Metsatööstuskeskuse parima metsapunkti tiitel jäi Kulliarru. Vaikseks oli jäänud raielankidel, ainult üksikuid vankreid kägises talvel nii lõbusalt kaikunud ja krigisenud veoteedel. Nüüd mürisesid veoautod, aga nad ei pistnud oma ninasid kaugemale teeveerseist laoplatsidest.

Aasta oli olnud edukas ja Osmus otsustas korraldada esimesel mail aktuse sellele järgneva lauasistumisega. Ta reserveeris selleks Kulliaru rahvamaja. Osmus oli kulutanud mitu õhtut kutsutavate külaliste nimekirjade koostamisele, oli täis sirgeldanud hulga

paberilehti. Kutsuti kõik metsapunkti töötajad, alt kuni üles — nõukogude demokraatiat peab au sees hoidma. Külalisi tuli kutsuda Metsatööstuskeskusest ja valla täitevkomiteest, raudteejaama ülemusi ja külanõukogude ning kolhooside esimehi. Viimaste juures pilutas Osmus kavalalt vasakut silma — sidemeid peab hoidma, eeloleval talvel otsustavad juba kolhoosid täielikult metsatööde käigu edu või ebaedu. Siiamaani läks kõik ladusasti, Osmuse kulmud tõmbusid aga kipra, kui ta metskonna juurde jõudis. Nendega on tänavu olnud tüli rohkem kui kunagi varem ja taevas teab, mis edaspidi veel välja mõtlevad. Noh, ei pääse, peab kutsuma selle hullu, metsaülem Remmelga. Pitkaste? Joob enese ninali täis, võib lobiseda tont teab mida... Aga ta võib veel kasulik olla — tähendab, vaja kutsuda Pitkastegi.

Siis meenus Osmusele, et metskonnas olid samal päeval metsarajamistalgud. Hm-jaa, peab saatma abiks ühe brigaadi, muidu võidakse süüdistada sihilikus kõrvalehoidmises... Huvitav oleks kuulda, kuidas Remmelgas oma esimese suurema töö kavatseb läbi viia. Ei oleks halb, kui seal midagi viltu läheks, kui kõik ei klapiks, see vähendaks uue metsaülema kuraasi... Peaks kutsuma Pitkaste, tema on kursis...

Maikuu esimese päeva hommik oli päikesepaisteline ja suvine. Puud uhkeldasid väikeste kleepuvate lehekestega, teeveertel oli värske rohelus peitnud enda alla vana kulu halluse; linnud lendasid, pesakõrred nokkade vahel, kuid ei unustanud aeg-ajalt oksale istuda, et oma trillerit maha vilistada. Siis aga hakkas mets helisema hoopis teistsugusest laulust, mis paisus, kuni lõpuks mattis endasse lindude koori.

Pioneer, aega sa ära kaota,
iga hetk kallis vara on sul!
Kodumaad, võimsat, austa,
tervist too hommikul.

Korrapärastes ridades, punased lipukesed lehvimas, astusid Tuliksaare kooli noored. Trummid põrisesid ees, väiksemad võtsid pikki samme, et astuda ühes taktis suurematega.

Kulliaru jaama poolt ilmusid väärikate ja tõsiste raudteemeeste salgad, nähes vaeva, et mitte astuda laste laulu taktis. Nad kahtlesid, kas töö, millest nad osa võtma lähevad, on meeste kohane, ja rääkisid seepärast hoopis millestki muust — varasest kevadest, uue roopapaari ehitamisest Kulliaru jaamas, sellest, et jälle saabus uus vedur saksa fašistide poolt tühjaksriisutud kitsarööpmelisele raudteele.

Teiselt poolt, kolhoosist, ruttas neile vastu naisi. Kahmasid juustelt kirevad rätikud, et päike ja kevadõhk pääseksid pruunistama kiirest käigust õhetavaid põski. Pioneeride marsitakt haaras nende jalad, huuled ümisesid viisi kaasa.

Kõik teed ühinesid Tuliksaare metsaülema maja juures. Nii oli öeldud: pühapäeval kell üheksa hommikul metsaülema juures. Määratud ajal kihas metsaülema maja ümbrus, nagu algaks siin laat.

Surru Mihkel tuli päikesetõusu ajal, vankrivahe täis kraavikallastelt kaevatud noori kuusetaimi. Nüüd jaotasid nad Annega taimi korvidesse. Anne sõrmed olid niiskest mullast ja teravaist okkaist punased ja ta puhus aeg-ajalt neile, nagu külmetaksid nad.

Ta juustele oli surutud väike kootud mütsike. Sõrmed siblisid kiiresti-kiiresti, silmad aga leidsid vahe-

peal aega ringivilksamiseks. Remmelgas vaatas teda kõrvalt ja süda hakkas tasakesi kloppima.

Anne ei katkestanud tööd, kui metsaülemat enda kõrval nägi. Lükkas vasaku käe seljaga silmadele tikkuvaid juukseid tahapoole ja hüüdis üle lähedal laulvate noorte häälte:

„Soovin õnne! Nii palju rahvast pole Tuliksaare metsatalguil kunagi varem olnud."

„Tänan!" hüüdis Remmelgas vastu. „Rõõmustab see teid?"

Anne pani kimbu taimi korvi, kuid ei sirutanud kohe kätt uute järele.

„Rõõmustab," vastas ta ja noogutas innukalt peaga. „Mulle tõuseb alati nutt kurku, kui näen kaua tühjalt seisvat raiestikku. See on nagu vana unustatud sööt... Aga mis teie mind nõnda vaatate...?"

„Vaatan, kas ikka olete Surru Anne või ei ole," vastas Remmelgas üsna tasa. „Te muutute kogu aeg, täna on mul tunne, nagu näeksin teid esimest korda."

„Aga näetegi ju!"

„Ma ei mõista..."

Anne haaras vankrikerest uue kimbukese taimi ja neid korvi teiste kõrvale surudes vastas midagi, kuid Remmelgas ei kuulnud sõnu, sest maja poolt hüüti teda.

„Ma ei kuulnud," ütles ta Annele.

„Teid kutsutakse," naeris tüdruk talle vastu.

Remmelgas läks teda otsivale Küdema metsavahile vastu. Kõik metsavahid olid siin, ja kuna neist ei jätkunud, rakendati gruppide juhtideks ka alalisi kaadritöölisi, kellel oli pikem tööstaaž seljataga ja kes metsaülema poolt organiseeritud kvalifikatsiooni tõst-

mise kursustel olid töötanud hoolikalt ning tähelepanelikult. Ja neid ei olnud vähe.

Kilkman kutsus metsaülemat majja. Metsavaht oli morn ja näis, et vihanegi. Ta varjas Remmelga eest vasakut kätt, aga metsaülem jõudis silmata sellel pikka punast jutti.

Kantseleis pooleldi istus, pooleldi lamas toolis — Pitkaste. Ta oli lõtv nagu kott, pea oli langenud ühele õlale, pikad käed rippusid kahele poole nagu seismajäänud kellapendlid. Kilkman müksas teda valusasti, enne kui metsnik pead upitas, asjatult katsudes seda keha püstjoonel paigal hoida. Ta oli näost kaame, silmad tursunud, juuksed sauras nagu noorel metsnääril. Pilutas silmi, kuni metsaülema ära tundis. Tegi paar katset end püsti ajada, loobus siis ülejõukäivast pingutusest ja pomises:

„Läbi ... metsnik Pitkaste on täis nagu sokk ..." Äigas kahe käe nagu veskitiivaga kahele poole ja karjus: „Eemale, eemale kõik! Jätke mind rahule, mina olen metsnik Pitkaste. Põrgu, kasige põrgu kõik!"

Vajus uuesti toolile. Kilkman hüüdis mõned mehed appi, sipleval metsnikul haarati käsist-jalust ja pool-kanti, pool-lohistati rehealla. Teinud veel kord viljatu katse end püsti vinnata, prantsatas Pitkaste kogu pikkuses põhkudele ja varsti kuulutas vali norskamine, et ta oli uinunud.

Uksel põrkas tusane Remmelgas kokku kolhoosi Tammega.

„Jäin vist kõige viimaseks?" küsis Tamm. „See on esimene kord minu elus."

„Sa ei pidanud ju tulema?" imestas metsaülem.

„Nõnda ma ütlesin ja nõnda ka mõtlesin. Aga kui olin naised ja noorukesed siia saatnud ja mehed põllul hobuseid nõõtasid — kevad on kannul, töö ei anna häbeneda, et püha — ja korraks kontorisse astusin, vaatas mulle seinalt kolhoosi uue karjatalli plaan vastu. Nagu nõelaga pistis pähe, et raieluba on ju metskonnast välja võtmata."

„Täna on pühapäev, kantselei on suletud."

„Ega ma sellepärast... Aga vaata, koos raieplaaniga tuli meelde, mis teil siin täna lahti on. Süda hakkas nii hirmsasti valutama, et hüppasingi jalgrattale ja kihutasin naistele järele. Nagu näha, ei hilinenudki ma, teie alles kõik siin. Näita aga kätte, kus pean käed külge lööma."

Remmelgas juhatas, kuhu Tuleviku rahvas oli läinud.

„Ülendan su Tuleviku kolhoosi grupi juhiks. Vaata ainult, et te kolhoosile häbi ei tee!"

Remmelgas pidas lühikese kõnekese. Jutustas metsa tähtsusest, metsavööndite istutamisest Lõuna-Venemaal, Nõukogude valitsuse sammudest metsaalade säilitamisel ja laiendamisel. Tegi teatavaks, kuidas rahvas on brigaadidesse jaotatud ja kes on ühes või teises kohas tööjuhatajaks.

Inimesed grupeerusid kiiresti ja kui nad oma töökohtade poole hakkasid liikuma, näis, nagu lookleks kändude vahel pikki kirevaid paelu.

Nugis saatis viimased korvitäied taimi laiali. Sirutas siis selga ja tööhoos unustatud vurrusid siludes vaatas küsivalt metsaülemale.

„Kus minu koht on?"

„Võta vasakpoolne raiestik enda hooleks. See tähendab, et juhid istutamistöid. Linkaevu metsnik jääb külijate juurde."

Nugis venitas vurruotsa.

„Kuidas nõnda... Miks mina...?"

Nugis ei teadnud midagi Pitkaste vägilasunest, Remmelgas ei öelnud sellest midagi, vastas ainult:

„Sina oled vanim, sinu kogemused on suurimad." Ja naljatoonil: „Nii et, metsavaht Nugis, asuda ülesande täitmisele. Marss-marss!"

Nugis tõstis kohmakalt oma mullast käppa, hüppas vankrisse ja rataste juurikatel hüpeldes sõitis vasakule.

Töö algas.

Jänes hüppas põõsast, kihutas mõnikümmend sammu ja jäi kõrvu kikitades kuulatama. Väike kivitäks hüples erutatult risuhunniku okstel, pisike ja vilgas nagu süstik õmblusmasinas.

Tühi, surnud, vaikselt puhkav raiestik ärkas ellu. Käratsedes ning naerdes tulid inimesed ja hargnesid sirgetesse ridadesse. Paarikaupa liikusid õpilased — üks riputas näppude vahelt seemneid, teine kraapis väikese rehaga neid mullasse. Kolhoosnikutele oli usaldatud istutamine: üks vajutas pulgaga augu maasse, teine raputas sirgeks väikese taimekese õrnad juured ja laskis need ettevaatlikult auku, mille esimene istutamispulgaga jälle kinni vajutas. Imelihtne näis see kõik — kapsaste- või tomatiteistutamine on kümme korda keerukam! —, ei mallanud õieti ära kuulata juhatavaid sõnugi, aga varsti selgus, et metsavahtidel tuli palju õpetada, tihti ise istutamispulk kätte võtta ja õigeid töövõtteid näidata, enne kui taimed sirgete juurtega mulda pandi, enne kui need õigesse sügavusse istutati, enne kui augud küllalt tugevasti kinni suruti.

Remmelgas jõudis ringiga Nugise alale. Metsavaht kontrollis ja juhatas, oli ikka seal, kus teda parajasti vajati — käsutas istikuid lähemale, näitas, kuidas juurekesi seada ja õieti auku asetada, hoolitses, et taimede õrnad juured oleksid päikese eest varjatud. Leidis tabavaid naljasõnu liiga kauaks mättale istuma jäänute kohta, nii et üldine naerulagin sundis kerget suvituspühapäeva lootnud puhkajad ühisesse ritta töötajatega. Ja kui kõik korras oli, silus ringi vaadates korraks üle vurrude ja haaras istutamispulga.

Remmelgas peatus Anne juures, kes metsaülemat nähes selja sirgu ajas, mullaseid käsi riietest eemale hoides.

„Vana Nugis ujub täna nagu Kirr vees," viipas Remmelgas mitte kaugel töötavale metsavahile.

„See on ta elu ilusaim päev," noogutas tüdruk. Ta paariline, noor poiss, hõõrus kummardumisest kanget selga.

„Võimatu on loendada kordi," jätkas Anne, „kui palju isa on kurtnud: millal küll tuleb aeg, et uut metsa niisama palju juurde istutatakse, kui vana eest maha raiutakse. Oli juba ammu lootuse kaotanud... Tegi Surrul katset saele ja kirvele omal jõul järele jõuda, aga sellest oli vähe abi... Viimased kaks nädalat ta peaaegu ei maganudki. Hullutasite vanamehe oma juttudega saja kahekümnest hektaarist. Kuulsin, mitu ööd sonis tänasest päevast. Kõhnakski jäi, ainult kaks pikka vuntsipoolt, kühmus nina ja tossav piip hammaste vahel."

„Mulle näis ta reipamana kui kunagi varem... Nii nagu teiegi..." Enne kui Anne jõudis midagi vastata,

lisas metsaülem rutates: „Ütlesite ennist midagi, mida ma ei kuulnud..."

„Üht jutlust ei korrata kaht korda."

„Aga kui ma olen nii uudishimulik...?"

„Siis lähete ruttu vanaks... Ja see polnud midagi huvitavat, ainult et teie näete mind täna esimest korda..." Heitis pilgu tahapoole ja haaras taimekorvi järele: „Lobisen siin teiega ja jään teistele jalgu." Ja oma noorele abilisele: „Hei, laseme käia!" Juba kummargil istutamislapi kohal, pööras veel korraks näo metsaülema poole: „Kolhoosi esimees on mul kogu aeg nagu takjas kannul."

Tamm oli kasutanud Anne peatust ja oma abilist, nöpsninalist kolhoositari, õhutades kiiresti lähemale nihkunud. Tõusmata, uuele taimele mullasse auku puurides ütles ta Remmelgale:

„Küll ma ta kinni püüan! Tal on ajutisi eeliseid — vanad kogemused. Olen istutanud õunapuid ja pirne, tulen ehk toime ka kapsa ja kaalikaga, aga niipea kui kuusemaimukese jaoks esimese augu maasse pistsin, sain vana Nugise käest tapelda. Nüüd pole enam viga, käsi hakkab harjuma..."

„Nii et võidu..."

„Võidu. Naisterahvale töös alla jääda — prrr! see oleks alles narr!"

Anne hüüdis eemalt:

„Kui lõpetame, olen vähemalt kaks rida ees. Kas veame kihla?"

„Kuuled nüüd," sirutas Tamm end hetkeks ja viibutas ähvardavalt istutamispulka. „Eks näeme veel!"

Kollasetriibuline jäme kimalane keerles metsaülema pea ümber, ikka tõua-tõua, tõua-tõua. Noor tüdruk

kilkas eemal: vaadake, valge liblikas! Valge liblikas — tähendab, kaunis suvi ootab ees. Kaugemal, kolhoosipõldude lähedal oli keegi roninud kõrgele kännule, pani käed suu ette torru ja kaikus üle raiestiku: „Oh-hoi, kolhoosirahvas! Ärge tukkuge, raudteelased hakkavad juba lõpetama!" Poiss kihutas järele laiaseelikulisele tüdrukule, kes oli talle näpuotsast liiva kaeluse vahele siputanud . . .

Remmelgas jälgis Anne kiireid liigutusi, kuidas too vabastas noore taimekese, raputas sirgu selle juured ja laskis ettevaatlikult auku. Päike langes tüdruku juustele, tungis nendesse, valgustas neid seestpoolt, andis neile kuldse helgi. Anne oli täna kaunim kui kunagi varem, ja kui ta korraks seisatas ja, ühes käes korv, teises narmasjuureline kuusetaimeke, tagasi vaatas, mõistis Remmelgas äkki, et see oli tööpaatos, mis täna metsavahi tütart kaunistas, ja talle avanes tüdruku sõnade: „Teie näete mind täna esimest korda . . ." mõte.

Rida rea järel jäid nelinurksete mustavate istutamislappide keskele noored kuused. Jõudsasti liikusid edasi külijateread. Remmelgas kahetses, et ta ei ole maalikunstnik. Milline kaunis päev jäädvustamiseks! Maalile annaksid hoo ja elu rõõmsad, töötavad inimesed, tulevikukülijad. Metsa, mis täna rajatakse, lõikavad ju alles lapsed või koguni lapselapsed . . .

Metsaülemat otsiti. Oli saabunud uusi inimesi, kümneliikmeline brigaad metsapunktist, neile tuli töökoht kätte näidata.

Uuesti Tammest möödudes küsis metsaülem:

„Nii et tuleval nädalal sõidame pealinna?"

„Sõidame," kinnitas esimees ja ajas end sirgu, kuid



nähes, kui kaugele oli jõudnud Anne, heitis Remmelga poole käega ja hüppas järgmise lapi juurde.

Juhatanud tulnukaile töökoha, tuli Remmelgas kaarega läbi töövälja tagasi Nugiseni ja võttis taskust istutamispulga:

„Kuidas oleks, metsavaht, kui asuksime paari? Või jääme jänni?"

Metsavaht muheles.

„No seda juba ei ole," ja haaras korvisangast . . .

Kui istutamine lõppes, koguneti Tuliksaare metsaülema maja juurde. Tehti kokkuvõtteid, kiideti vastastikku üksteise nobedust ja oskust. Pillimehele toodi trepi kõrvale pink, ja vajutades kõigi sõrmedega korraga klahvidele, tõmbas ta lõõtsa sirgeks.

Osmuse rahvas lahkus raiestikust enne teisi, et mitte oma peole hilineda. Kiirustas minekule ka Tamm, tal töötas ju teine brigaad kodupõldudel. Veel üks ja teine ruttas kodu poole, enamus rahvast aga jäi.

Õhk oli puhas ja läbipaistev, nii et hääled kostsid kaugele-kaugele . . . Päike vajus metsa taha, pehme hämarus mähkis endasse inimesed, puud ja hooned. Aga ikka veel hüürgas Tuliksaares harmoonik tantsulugusid, lendas lauluhääli ja kiljusid tüdrukud, kui poisid neid nii kõrgele keerutasid, et jalad ei puudutanud maad . . .

Enne lõppu lahkus ka metsaülem Remmelgas. Viivitas minekuga — siin, töö lõpetanud rõõmsate inimeste keskel oleks ta viibinud kümme korda parema meelega kui Kulliaru metsapunkti peol, aga ta tundis, et on kohustatud minema. Poleks ametkondade vahel tekkinud vaikset pinget, oleks see olnud üsna ükskõik, kas

minna või mitte, aga nüüd tõlgitseks Osmus ärajäämist vimmaväljendusena.

„Lähen paariks tunniks," ütles ta lahkumisel Nugisele. „Ole siin seni peremeheks . . . Ja teie perenaiseks," pöördus Anne poole.

„Seal on lõbus seltskond ja kenad naised koos, ei meie teid täna enam näe," heitis Anne vastu. „Kas teie siis tahaksite, et varsti tagasi tulen?" — kerkis küsimus Remmelga keelele, aga vana Nugise tõsine nägu külmutas selle sinna. Ent ta püüdis tüdruku silmist pilgu, mis teda saatis kuni rahvamajani . . .

Rahvamaja juures Remmelgas viivuks peatus. Muidugi oli ta hilinenud: aktus oli läbi, avatud aknapooltest tungis koos sinaka tubakasuitsuga välja jutukõminat, klaaside klirinat ning nugade-kahvlite klõbinat.

Väikese saali kolme seina äärde olid asetatud lauad, ainult üks külg oli vaba. Siitkaudu saalisid sisse ja välja valgetes põlledes naised. Katkendlik, summutatud jutukõmin näitas, et oli alles algus. Ulatati üksteisele paremaid suupisteid, nihutati viinaklaase kaugemale. Suitsetati palju, vahetati viisakusi, aeg-ajalt tõsteti kahvli otsas suhu pisike pala liha, vorsti või kala. Kõigega on ju aega, ärgu kellelgi tulgu pähe mõtet, nagu oleks pidu oodates kodus einekord vahele jäetud . . .

Osmus istus otse sissekäigu vastas. Aukohal. Ta nägi uksel nõutult ringivaatavat metsaülemat, tõusis ja hüüdis üle sumina:

„Seltsimees metsaülem, trügige tahapoole, minu juurde! Laske metsaülem läbi, tõmmake ennast koomale!" Kui Remmelgas tegi katset istuda ühele lähemale vabale toolile, möirgas Osmus nagu pasunast:

„Ei-ei, ärge poetage end nurka! Teie koht on siin, minu kõrval."

Remmelgas nihutas end pikkamisi edasi. „Hea, et mul ei ole Osmuse korpust," mõtles ise, „muidu muljutaks mind seina ja toolide vahel laiaks."

Esimesed tervisenapsid olid juba joodud, kombekohaselt põhjani. Kas neist kombekohaselt põhjani tühjendatud klaasidest või kuumusest hakkasid näod juba punetama ja jutukõma valjenema. Osmus sundis Remmelgale sisse „ühe trahvilöögi", pakkus pealehammustamiseks angerjat, rassoljet ning heeringat hapukoorega ja selle lärmaka tegevuse vahel jõudis avaldada kahetsust, et metsaülem ei saanud tulla varem, ning jutustada peo senisest käigust. Osmus oli pidanud peokõne, — „analüüsisin saavutatud edu aluseid ja võtsin karmi kriitika alla puudused ja vead, mis edasiliikumist ja veelgi suurema edu saavutamist takistavad". Olid kõnelnud veel Kirkma, üks praaker, kaks kaadritöölist — Osmus tahtis küll, et kõneleks vähemalt kolm töölist, aga kolmas „kukkus verest välja". Oli palju tervitusi, nii metsapunktist kui ka vallast. Haripunkti tõusis meeleolu, kui loeti ette juhataja käskkiri, anti kätte preemiad. „Aplausid ei tahtnud lõppeda, nii sõnad kui ka igaühe ilme tõotasid: „Tuleval aastal töötame niisama hästi ja veel palju paremini kui tänavu!" "

Kõike seda ei jutustanud Osmus ühe hooga: ta hoolitses lähedalistuvate külaliste eest, kamandas tühjade taldrikute asemele lauale täied, tegi ettepaneku „selle peale juua, nagu tegid vanad eestlased". Aeg-ajalt kordas Remmelgale: „Ootasime teid. Vähemalt kümme korda küsisin, kas ei ole metsaülemat nähtud. Teadsin küll, et istutate, aga lootsin, et panete töö

käima ja lipsate ise varem meile. Ka teie kõne oli ette nähtud. Oleme ju naabrid, ühe töö sellid pealegi, nagu öeldakse."

Kanti lauale seapraad kartulite, hapude kapsastega ning rasvakastmega kannudes. Õhk kuumenes, nööbiti lahti pintsakuhõlmad, lõid lõkkele näod, küünarnukid toetusid lauale, puhkesid vaidlused, paisusid hääled...

Näod ümberringi olid Remmelgale enamuses võõrad ja ta tundis end hirmus üksinda. Ta otse kerkis rõõmust, kohates põiklauas, mitte väga kaugel temast, Helmi Kirkma tõsiseid silmi. Remmelgas viipas rõõmsalt, Kirkma naeratas. Osmus, kes oli seotud saja askeldusega, tabas tervituse, ähvardas sõrmega:

„Ai-ai, seltsimees metsaülem — meie kaunimat okasroosikest võlumas!"

„Oleme paar korda kohanud..."

„Kas mitte metsaveerel puutüvel istunud ja kevadist jutukest kudrutanud? Ha-ha-haa, miks siis kohe nõnda kohkunud nägu! Meie kõik oleme inimesed, ainult inimesed..."

Enne kui metsaülem jõudis vastata, kostis eesruumist käratsevaid hääli. Remmelgas kortsutas pahaselt kulmu: ukse juurde ilmus Pitkaste, — kortsunud, riietel õleprahti. Ta oli sõrmedega rehitsenud juuksed siledamaks, aga sellest oli vähe abi, — metsnikul oli halvastikoheldud lahingumehe välimus. Ta oli tusase, vimmas näoga, ei võtnud kuuldavakski talle hüütud tervitusi ja istumakutseid, vaid surus end toolide vahelt läbi saali kõige kaugemasse nurka.

Osmus avas lauakõnede seeria. Meeled olid veel erksad, metsapunkti juhataja lusika klirinale alustassi vastu vastati valju sisinaga ja saalis rahunes. Osmus

tänas vapraid töötegijaid, kes aitasid „minu juhtimisel oleval metsapunktil nii hästi plaani täita", tervitas kalleid külalisi kaugelt ja lähedalt. Osmus rääkis ladusalt, hea lauakõne kombe kohaselt heitis nalja. Ta oli hoos: edu, preemiad, aplausid, viin — kõik tõstsid teda kõrgemale, ta tundis endas jõudu ja energiat nagu ei kunagi varem. Ta hääl paisus, kõlas sügavalt ja võimsalt, nii et oli selgesti kuulda kõrvaltubadessegi, kui ta tüüris kõne lõpetamisele: „Meil seisab ees hingetõmbamise-periood — suvi. Ütlen teile aga juba ette, et tänavu jääb see õige lühikeseks, et juba varsti asume järgmise aasta tööülesannete täitmisele. Ma ei mõtlegi ka tuleval hooajal loobuda maakonna parima punkti aust. Tänavu ületasime Puurmani metsapunkti kõigest ühe protsendiga, peame olema valvel, et meid ei löödaks. Meie seisame tähtsal riiklikul postil. Algab sõjajärgse viisaastaku viimane aasta. Ühelgi meist ei saa ega tohi olla teist mõtet kui: kõik jõud viisaastakuplaani kiireks, ennetähtaegseks täitmiseks ja ületamiseks. Olen ikka öelnud ja kordan seda ka praegu: mina olen väike inimene, olen pisike rattake meie suure riigi võimsas hammasratastikus, kuid ma ei põrka kõrvale ühestki takistusest, mis on tarvis ületada selleks, et tuua kasu meie suurele kallile nõukogude kodumaale. Meie oleme õigel teel, sotsialismi ülesehitamise teel, tänane päev kinnitab seda meile igaühele. Joome meie metsapunkti alalise edu terviseks!"

Remmelgas seadis taldrikul nuga ja kahvlit teineteise kõrvale. Ta mõistis, et viimastes lausetes viskas Osmus kivi ka tema aeda. Jah, Osmusest hoovas võimsust ja enesekindlust, ta ei kavatse oma seisukohtadest taganeda . . .

Järgmised sõnavõtjad ülistasid Kulliaru metsapunkti, eriti tema juhatajat Rudolf Osmust. Loobiti vastamisi kiitusi ja ülistusi, silitati ka, tõsi küll — tagasihoidlikumalt, iseennast, üsna ettevaatlikult märgiti puudusi. Meeleolu tõusis, hääled tugevnesid, iga sõnavõtja pidi kauem ja kauem klaasiveerele kõlistama, enne kui kära niivõrd vaibus, et kõneleja jaksas suminast üle karjuda.

Teises lauas alustas jäme bass lauluviisi, venitas ja venitas, sekka lõi kõrge tenor, rabelev ja kärsitu; nad ei leidnud ühist keelt ja vaikisid.

Osmus kummardus Remmelga poole:

„Ütelge ka mõni sõna!"

Tulles oli Remmelgas arvestanud lühikese sõnavõtuga. Aktusel oleks see olnud möödapääsematu, kuid lauas istudes haudus ta juba hulk aega mõtet, millisel ettekäändel tõusta ja märkamatult kaduda, mitte aga, kuidas kõnet pidada, ja ta raputas eitavalt pead. Metsapunkti juhataja nagu ei näinudki seda, tõusis ja tagus kaht klaasi vastamisi.

„Seltsimehed, palun rahu. Rahu! Sõna on Tuliksaare metskonna ülemal seltsimees Remmelgal."

Tõugati üksteist küünarnukkidega vaiksemaks. Metsaülem? See tõotas huvitavat. Üksikus maakohas levib iga uue inimese ümber kiiresti jutte ja arvamisi, laitust ja kiitust; metsapunkti töötajate keskel oli Remmelga nimi omandanud üsna kurja kõla. Tal oli palju austajaid, eriti kolhoosnikute keskel, metsapunktis võrdsustati ta nime aga mõnigi kord kolli omaga, öeldes: „Vaat kui tuleb metsaülem!" — „Küll metsaülem paneb veto peale!" Uuest metsaülemast oli kuuldud nii palju vastukäivat, et nüüd uudishimulikult päid pöörati.

Remmelgal jäi ainult üks võimalus: tõusta. Ta kirus endamisi Osmust. Kaval on ta, see metsapunkti juhataja, sunnib kõnelema pidustusel, kus vaevalt on karta kriitilist sõna. Millest õieti alata? Kas Osmuse kombel odavaid naljatusi loopida? Või ujuda kaasa üldisele voolule, puistata sõnade kassikulda, õnnitleda ja ülistada? Huvitav oleks olla metsapunkti tootmisnõupidamisel, näha, kes seal nii agarasti kriitikavaibutamisega ametis on. Igasuguseid kõrvalisi mõtteid vilksatas, ja jõudmatagi otsusele, millest rääkida või mida ütlemata jätta, alustas Remmelgas tagasihoidliku viisakusega:

„Pean teilt vabandust paluma, et hilinesin, aga meil oli metskonnas täna suur tööpäev. Sellepärast lubage teile nüüd, tagantjärele, üle anda Tuliksaare metskonna õnnesoovid metsatööde plaani suure ületamise puhul . . ."

Siit-sealt kostis hõredaid käeplaksutusi. Täna oli juba nii palju plaksutatud, et peopesad õhetasid. Kui tal muud ütelda ei ole, tehku siis kiiremini.

Remmelgas komistas veel mõnele libedale lausele. Need tulid nagu iseenesest keelele, kuna mõte samal ajal viskles sinna-tänna. Lõpetadagi sellega? Remmelgas ei suutnud. Osmus naerataks võidukalt: Remmelgas on mõistlik mees — ähvardas mis ähvardas, aga minu edu juures tõmbas saba jalge vahele. Kõik räägiksid: uus metsaülem ütles metsapunkti tööle jah ja halleluuja, kõik jutud sellest, et ta ei ole metsapunkti tööga rahul, et heidab ette suuri vigu ja puudusi, on külanaiste loba . . .

Kindlasti ei ole koht ja aeg sobiv, aga veelgi halvem oleks vaikida, kaasa äiutada . . .

„Kuigi edu on suur, ei tohi lasta end sellest pimestada . . ." Kui kulunult, sada ja tuhat korda kuuldult

see kõlas! Otsesemalt, selgemalt, lühemalt! „Kulliaru metsapunkti validation on vigu, mis on paisunud nõukogude metsakasutuspoliitika moonutamiseks. On raiutud suuri massiive raudtee lähedalt ja suuremate teede veertelt, kaugematest paikadest aga ainult üksikuid lanke. Selle tulemuseks on, et teede äärest võeti maha täiskasvamata metsa, kuna Käänisjärve taga, Lümatu ääres, Surru ja Eesniidu tagumistes soppides mets vananeb, kohati kõduneb, kaotades palju oma väärtusest."

Ükski nuga ega kahvel ei klõpsunud taldriku vastu, isegi ettekandjad jäid seisma, kandikud ja õllekannud käes. Osmus kiikus tooli tagumistel jalgadel edasi-tagasi, pöidlad endiselt vestihõlmade vahel, naeratuski näol, ainult et naeratus oli tardunud . . . Helmi Kirkma avardunud silmis nägi Remmelgas nii kohkumust kui vaimustust. Pitkaste oli langenud rinnutsi lauale ja siru-tas pea kaugele ette, nagu kardaks kaotada kas või ühtainust sõnagi. Ta näol vaheldus segadus suurima üllatuse ja imetlusega.

„Mõnelegi võib-olla ei meeldi, et seda praegu, teie pidupäeval, meelde tuletan. Kuid ma usun, et olete küllalt tugevad tõe kuulmiseks ja mõistmiseks. Vead on selleks, et neid kõrvaldada. Meil pole põhjust kahelda, et seltsimees Osmus koos kõigi metsapunkti töötajatega eelolevast hooajast alates suunab oma peatähelepanu just kaugemaile rajoonidele. Sõjajärgseil raskeil aastail pigistasime mõnegi puuduse ees silma kinni, ka metsade kasutamisel. Kõigest tähtsaim oli rahvamajanduse kiire ja täielik varustamine materjalidega. Oleme kaugele edasi jõudnud, meil on esikohale nihkunud kvaliteet. Metsandusala töötajate keelde tõlgi-

tuna tähendab see, et peame metsa eest hoolitsema nagu aednikud viljapuuaia eest. Vaevalt on mul tarvis meelde tuletada suurt stalinlikku looduse ümberkujundamise plaani, suurimat, geniaalsemat, mis sel alal maailmas kunagi on välja töötatud ja ellu viidud. Konkreetselt määratud küll teistele rajoonidele, on tema idee, igast tema sõnast hõõguv mõte meilegi kohustuslik: armasta metsi, hoia metsi, kasvata uusi metsi, kasuta heaperemehelikult rahva üht kullatagavara — metsa. Teil on palju häid kogemusi, teil on rohkesti vilunud ausaid, väsimatuid töötajaid, — mis peaks olema takistuseks, et pühitseda järgmist 1. maid, 1950. aasta 1. maid, niisama suure pidupäevana kui tänast? Et täidate raie- ja veoplaani, hoolimata raskemaist tingimustest, milliseid teile kaasa toob raielankide üleviimine Lümatu poole, Surru ja Eesniidu kaugematesse nurkadesse. Metskonna poolt teostatakse vajalikud ümberkorraldused, osa uutest lankidest on välja mõõdetud . . ."

„See on võimatu!" pahvatas Osmus. „See on . . . lausa hullumeelsus."

Metsapunkti juhataja purse oli nagu märguandeks teistele: tõusis lärm, lendasid risti-rästi hüüded, põristati lauanõudega, prõmmiti endale tähelepanu võitmiseks rusikatega.

„Seal mülkas on hea, kui saame plaanist kümme protsenti!"

„Küll on käbinärija!" karjus väikese tutthabemega mees, keda Remmelgas oli kohanud saja kahekümne kuuendal raielangil.

Veopraaker Kari, kelle piirkond saavutas metsapunktis parima tulemuse ja kes istus Osmuse vastas, hüp-

pas toolilt. Punased laigud noorel siledal näol, silmad otse lõõskamas, hüüdis ta:

„Teie ütlete — plaan tuleb täita. Ja samas heidate meid ühe käeliigutusega sohu ja rappa. See on irvitamine, mitte seltsimehelik nõuanne!"

Osmus taltsutas end suure jõupingutusega ja sõrmenukkidega lauale kloppides hüüdis:

„Seltsimehed, hoidke rahu! See pole laat. . . ! Meil on demokraatlik kord, igaühel on sõnaõigus. Meie ei võta oma külaliselt õigust meie tööd kritiseerida, teha ettepanekuid. . ."

„Vilistame sellistele ettepanekutele!" pistis vahele koljati-taoline mees, keda Remmelgas samuti raielangilt mäletas.

„Aga kui ettepanekud on õiged?"

Ütlejaks ei olnud Remmelgas, vaid Helmi Kirkma. See oli nii ootamatu, et tekkis hetkeline vaikus. Helmi Kirkma oli metsapunkti inimene, piirkonna meister. Pealegi selline meister, kelle süüdistamiseks ükskõiksuses, hoolimatuses metsapunkti vastu ei olnud pisemaidki võimalusi. Aga kuidas siis nõnda — metsapunkti töötaja kaitseb ettepanekuid, mis metsapunktil jalad alt löövad?

Remmelgas oli pisut kohkunud mõjust, mida ta sõnad esile kutsusid. Et paljudele tema ettepanekud ei meeldi, seda ta aimas, kuid säärast tormi ta ei oodanud, metsapunkti töölisi oli ilmselt ühekülgselt informeeritud. Ta heitis Kirkmale tänuliku pilgu ja üllatusest tekkinud pausi kasutades jätkas:

„Te võite mind tummaks karjuda, aga see ei muuda fakte. Kindlasti paljud teist on samal arvamisel seltsimees Kirkmaga, peavad metskonna seisukohti õigeks

ja nende rakendamist vajalikuks. Meie kohuseks on teenida rahva huve, viia ellu valitsuse ja partei poliitika, kui see ka mõnikord on vastumeelne mugavusiarmastajaile, kui see ka teinekord toob kaasa vajaduse sissesõidetud roopailt asuda uutele. Metskond hakkab selles olema järjekindel. Täna on 1. mai, aga Kulliaru metsapunktil on veel palju materjale lankidel. Kõik koorimata ja väljavedamata materjal võetakse metsapunktilt üle ja läheb mõnele teisele asutusele, kes metsatöötlemise eeskirjadest ja tähtpäevadest ausamalt kinni peab."

Osmus pöördus välkkiirelt Remmelga poole:

„Te ometi naljatate, eks ole? Ha-ha-haa, milline irvhammas te küll olete — meil on 1. mai, aga teie teete aprillinalja!"

„Ma olen täiesti tõsine. Eeskirju ei anta selleks, et neist aastast aastasse tuhande viisaka vabanduse ja ettekäändega mööda hiilida. Senikaua kuni metsas ei ole korda, kuni ebamõistlikult raisatakse kallist vara, niikaua oleme võimetud metsakahjurite vastu."

„See on . . ." alustas Osmus, aga ei teadnud, mida ütelda, ja laiutas ainult käsi. Uuesti tõusis sumin, saal kõmises ärritatult nagu tusane mesipuu.

Noorel Karil oli ükspuha, mida Remmelgas metsa jäänud materjalide ülevõtmisest rääkis. Võtku, kui on keegi, kellel on võimalik väljavedu lõpule viia, peaasi, et kraam metsa mädanema ei jääks. Sellest sai ta aru. Aga ta ei mõistnud metsaülema juttu metsatööde Surrule viimisest. Selge, et siis on tuleval kevadel kümme korda rohkem palke ja propse metsas pehkimas. Kenad sõnad, aga räbal tegu! Kari oli ägedaloomuline, kuum ja otsekohene, ta seisis endisel kohal

ja ootas, millal ruumis vaiksemaks jääb. Kui nähti Karit järjekorda ootamas, summutatigi jutuvada, sest taheti kuulda, kuidas Kari metsaülemale põrutab. Kari oli üks neist, kes julges põrutada Osmuselegi, kui süda täis kargas, küllap ta nüüd kõrvetab toda käbikuningat.

Kari pahvatas, saates oma sõnu järskude liigutustega:

„Teie ütlete — minge Käänisjärve äärde... Ma ei tea, kas olete oma jalga nii kaugele saanud, aga mina olen ka sealt vedanud, tean, kuidas see maitseb. Talumehed löövad meid maha, enne kui hakkavad seal hobuseid tapma ja rakmeid puruks käristama. Ma ei ütle, et oleksite algusest lõpuni valet rääkinud. Kõnelesite ilusasti, tõepoolest südamest kõnelesite metsa hoidmisest. Aga kui nii tark olete ja meid nagu titakesi õpetate, olge siis nii tark ka ja juhatage, mis kunsttükiga me sealt pärapõrgust metsamaterjali kätte saame?"

„Õige. Las ütleb!"

„Midagi ei ütle — nüüd on suu vett täis!"

„Olengi surutud vastu seina, " mõtles Remmelgas. „Kenasti mässisin enda sisse, taganeda pole kuhugi. Oleksin pidanud kõik ette nägema, paari hariliku ja kulunud tervitussõnaga piirduma. Tunnistada end pankrotti, öelda, et pole midagi vastata, tähendaks endale naerulagin kaela tõmmata. Nii et edasi, avaldada oma salajane, seni ainult endale hoitud suur mõte...? Aga selles on veel palju lõpuni läbi mõtlemata..." Et aega võita, tõrjus ta mittemidagiütlevalt:

„Mina ei ole metsapunkti töötaja..."

„Ha-ha-haa!" naeris jäme bass ukse pool.

„Juba jänes püksis..."

Ei, pääsu ei olnud. Ja milleks kõhelda? Kus mujal kui just metsapunktis on selle avaldamiseks kõige õigem koht? Ta on võimalust mitmekülgselt kaalunud, selles ei ole midagi võimatut. Otsustanud, jätkas ta rahulikult ja kindlalt:

„Ehk lubate mul lõpetada? Ma ei ole metsapunkti töötaja ja ei saa teile üht või teist tööviisi ette kirjutada. Siin otsustab teie endi initsiatiiv, leidlikkus, vastupidavus. Aga ma võin ütelda, kuidas mina teie asemel sõlme lahti harutaksin ja väljaveo korraldaksin. Lümatu rabast ja Käänisjärvest jookseb läbi Kulliaru jõgi. Jõe ümbrus on kõige pehmem, täis lodupealseid ja ojasooni. Neid te peale tihnikute ja kauge maa kardategi, eks ole? Aga miks kihutada talumehi jõe, raba ja mülgaste taha? Milleks tappa loomi ja lõhkuda rakmeid, nagu siin pateetiliselt hüüdis noor metsasõber Kari? Mina teie asemel veaksin talvel materjali Käänisjärve kohal Kulliaru jõe kaldale, pärast jäälagunemist lükkaksin palgid ja propsid jõkke ja sõidaksin parvedel nagu kuningas otse Kulliaru jaama juurde välja."

Mõte oli uus, ootamatu ja vastuseks sellele oli — vaikus. Parvetusest oli kuuldud. Metsaülema ettepanekus oli suur ahvatlus, see näis kõrvaldavat vastuväited. Tõepoolest, kui Käänisjärvest Kulliaruni saab hõlpsasti veeteed mööda, kui langeb ära üheksakümme kilomeetrit kõige hullemat, kõige hirmutavamat veoteed . . . ?!

Helmi jälgis Remmelga sõnu huvi ja poolehoiuga. Ei olnud sellest kellelegi hinganud, püüdis seda endagi ees maha salata, et metsaülemal on õigus. Teda hirmutas ainult raskuste ränkus, mis ähvardasid endi alla

matta Remmelga kavatsused. Ta elas pineva tähelepanuga kaasa igale metsaülema sõnale ja tema esimesena mõistis jõe kasutamise mõtte suurust, kuid samuti esimesena nägi tõkkeid sellel teel. Peaaegu vastu enda tahtmist hüüdis ta:

„Aga Kulliaru jõgi ei ole Männisalu veski kohal parvetatav!" Ja lisas vaiksemalt, nukramalt: „Seal on ummistusi ja madalaid kärestikke. Palgid jäävad kinni. Ka veskitamm on ees."

„Ha-ha-haa!" põrises uuesti kahjurõõmus bass. „Eks metsaülem tassib need kolm-neli kilomeetrit seljas."

„Mul on hea meel seltsimees Kirkma kiirest reageerimisest," naeratas Remmelgas Helmile. „Tal on õigus. Aga kui jõgi on ummistunud ja madal, tuleb ta süvendada. Vähe sellest: me kaevame Männisalu kohal silmuse sirgeks, lühendame palgiparvede sõiduteed. Eeltööd selleks on käimas, maakuivendamise projektid tehtud, maakonna juhtivate asutuste nõusolek on olemas, maaparandusjaama juhtkonnaga kokku lepitud. Tuleval nädalal sõidame Tammega pealinna, selgitame krediitide küsimuse. On alanud suur rünnak soodele ja rabadele, söötidele ja jäätmaadele — Tuliksaare ei taha ometi viimaste hulka jääda. Meile antakse masinad, tasutakse jõe süvendamise ja õgvendamise kulud, aga kas see tähendab, et meie ise võime jääda, käed rüpes, pealt vaatama? Ei, seltsimehed! Kolhoos läheb pärast kevadkülvi, metskonnarahvas pärast istutamistööde lõppu jõekaldaid ja uue jõesängi kohta puudest ja võsast puhastama. See on suur töö, nõuab kogu külanõukogu kaasatulekut. Ootame abi ka teilt, metsapunktirahvalt!"

Koos teistega kaotas algul Osmuski reageerimis-

võime. Ta esimene mõte oli: tuleb ikkagi minna Surrule. Helmi Kirkma vahelehüüe andis talle tagasi kriitilise meele ja ta taipas kiiresti, kui suure, võimsa, kuid samal ajal ohtliku ettevõtte ette Remmelgas end rakendab. „Ta on kas fanaatik või suurekaliibriline avantürist," mõtles Osmus. Ja siis meenus talle veski. Mitmel korral tõstis ta käe, aga Remmelgas nagu ei näinudki metsapunkti juhataja liigutusi. Tabades lühikese pausi Remmelga kõnes, hüüdis Osmus:

„Aga veski? Mis saab Männisalu veskist?"

„On kaks võimalust: veski kas suletakse või ehitatakse ümber elektrivoolule..."

„Meil pole elektrivalgust kolhoosideski..."

„Seda vajalikum on vedada Tuliksaarde kõrgepingeliin või ehitada oma hüdroelektrijaam... Aga ma ei lõpetanud. Kui juba kord oli juttu sellest, mis ma teie asemel teeksin, siis lisaksin veel ühe mõtte. Ehitaksin Käänisjärve nukast, parvetustee algusest, hoburaudtee kõige kaugematesse laantesse. Kolm-neli kilomeetrit sellist hoburaudteed, mis meie metsades pole enam mingiks uudiseks, hõlbustaks veelgi vedusid, hoiaks kokku tööjõudu, vähendaks inimeste ja loomade vaeva. Kui oleme süvendanud jõe, kui oleme ehitanud tükikese raudteed, siis leiate äkki, et ei olegi rabelemist, ei ole regede lõhkumist ega hobuste tapmist."

Seapraad jahtus, klaasid seisid tühjadena, paberossid ja piibud kustusid. Loodus on ürgaegadest peale olnud inimese vaenlaseks. Loodus on oma andidega olnud kitsi, ta on sageli seisnud karmi ja halastamatu tõkkena inimese teel. Looduse taltsutamine, tema ümberkorraldamine oma tahte ja vajaduste järgi on nõudnud suure osa inimlikust energiast, samal ajal on

aga kirjutanud ajalukku kõige kütkestavamaid, haaravamaid lehekülgi. Tuliksaare looduse ümberkujundamise plaan võlus kuulajaid, vimmasse Remmelga vastu segunes imetlust ja vaikset heakskiitu. Julgust näib uuel metsaülemal olevat palju, — ei karda Kulliaru jõge ega pelga metsapunkti ülemat Osmust. Õhetab pisut näost, aga tal on selline kindel joon suu ümber, ta silmad vaatavad vilkalt ja teraselt, nii et hakka tõepoolest uskuma, et kõik tehakse nõnda, nagu ta rääkis...

Veopraaker Kari tundis end narristi. Seisab nagu sammas ja ei oska ütelda musta ega valget. Kaevab uue jõe? Ehitab raudtee? Kõik kõlab uskumatult, aga kurat neid bolševikke teab — kui ütlevad, siis ka kaevavad ja ehitavad. Kui ei ole enam kärestikku, kui kõrisevad hoburaudtee vagunite rattad, siis ... tõepoolest, siis... Keegi sikutas Karit pintsakuhõlmast ja ta oli õnnelik, et ilmus põhjus valvepostilt märkamatult kadumiseks.

Jäme bass vaikis. Pitkaste istus sirgelt ja oli toetanud käed lauaäärele, nagu kavatsedes oma pikka keha püsti ajada. Unisus ja tülpimus ta näol olid ruumi andnud siirale imetlusele.

Kõigi pilgud olid pööratud Remmelgale, oli nagu unustatud Kulliaru metsapunkti ülem, tema sada kakskümmend viis protsenti... Osmuseski keerles kõik: alguses uued langid, siis ülevõetud metsamaterjal, juba uus jõgi, selle järel hoburaudtee. Milliseid rahutuid inimesi küll maailma on tekkinud!

Osmuse võlutus kestis mõne lühikese minuti. Meenus kättevõidetud positsioon ja koos sellega pikk ja raske ning, mis kohutavaim, tundmatu tee, millele teda

kavatseb lükata metsaülem. Ja valjusti, väga valjusti ütles Osmus:

„Seltsimees Remmelgas on energiline inimene. Ta on tuline inimene, nagu ikka noored. Aga tema tulega on sageli seotud kärsitus, tahaksin ütelda — tuisupäisus. Jõele uus säng, metsa raudtee! Ütleb kõike seda nagu saunamees hommikul tõustes eidele: teeme täna kitsele uue tara ümber. Ha-ha-haa!"

Keegi turtsatas kuulekalt akna pool, veel teine, kuid nali ei nakatanud saalitäit rahvast. Osmus tundis, et naljasõnaga ei kihuta minema Remmelga sõnadest tekkinud muljet, ja manas näole tõsise ilme:

„Nali naljaks, aga metsaülema poolt ettepandud tööd on liiga tõsised ja ulatuslikud selleks, et neid kahe roa vahel nagu käisest puistata. Neile vajatakse tohutult materjale, masinaid ja inimesi. Meil pole ei üht, teist ega kolmandat."

„Inimesed meil on," hüüdis Kirkma.

„Masinad annab maaparandusjaam, materjalid ministeerium," lisas Remmelgas.

Osmus saatis Kirkmale mürgise kulmukortsutuse.

„Alasti optimism! Ma palun minust mitte valesti aru saada, ma ei ütle, et kõike ei võiks hankida. Nõukogude tööstus on valmistanud palju häid masinaid maaparandustöödeks. Varustamine tööstustoodetega on määratult paranenud. Aga kõige selle kohaletoimetamine nõuab aega, korraldamist, organiseerimist ja veel kord organiseerimist. Selleks kulub aastaid... Metsaülem on kahtlemata väga suurte võimetega inimene. Ta näeb kaugele, väga kaugele, aga unustab ajalise distantsi, unustab reaalsed võimalused. Seltsimees

Remmelga unistustel on head tiivad, argipäev jääb sellest väga kaugele maha."

„Nii pidi see minema," mõtles Remmelgas. Kuidas ta oli oma suuri kavasid endas kandnud, neid sadu kordi edasi-tagasi kaalunud, nende juures vaimustusest lõkkele löönud, teisel päeval aga pessimistlikult pea käte vahele surunud ja kõike võimatuks pidanud. Esimest korda esitas ta koos jõeõgvendusega palgiparvetuseidee avalikkusele. Ta oli salajas oodanud teistsugust vastuvõttu, oli lootnud innustunud nägusid, õhinal öeldud heakskiidusõnu. Ta oli uskunud, et parvetamisevõimalus ja raudtee ehitamise idee haaravad ka Osmuse. See oli ju väljapääs ummikust, kuhu metsapunkt näis sattuvat. Remmelgat vaevasid lahkhelid, usaldamatus ja vaenulikkus, mis pikkamisi näisid tema ja Osmuse vahele imbuvat, ta lootis, et uued ettepanekud saavad koostöö ja üksmeele aluseks. Kõik kujunes teisiti, nad näisid teineteisest veelgi kaugenevat.

„Miks te ütlete — unistus?" hüppas toolilt Helmi Kirkma. „Iga uus asi on unistus, kuid just nende unistuste elluviimisega meie elu nõnda kiiresti edasi lähebki. Metsaülema mõte on lihtsalt suurepärane! Metsa hoburaudtee, aga kevadel parvetusega pihta. Juba möödunud aastal pakkus ministeerium meile hoburaudteed, aga meie ütlesime ära, sest meil puuduvat tulusad rakendamisevõimalused. Nüüd on võimalused olemas. Ja vajadus samuti."

Noore Kari rusikas raksatas lauale; ta lõkendas jälle, kui ta kõrgel teraval häälel hüüdis:

„Selge, et kui parvetus ja raudtee, on metsavedu ka Surrust võimalik. See on mõistlik ettepanek — metsi võetakse õigest kohast maha ja saetud materjal ei jää

lankidele vedelema. Mis siin arutada — käed külge!"

Kõlas heakskiitvaid hüüdeid. Keegi aga turtsatas midagi poisikesest ja tuisupeast. Tekkis sumin, kära...

Osmus seisis langetatud laugudega, kaalutles. Ta oli liikunud rahvahulkade keskel, juhatanud kärarikkaid koosolekuid ja tundis, et meeleolu kaldub Remmelga poole. „Nad ei mõista tööde ulatust, millest end vaimustada lasevad," muigas ta sapiselt. „Ja mis neil sellest, kui ka tööd kestaksid kas või kolm aastat. Aga Osmusele ei ole see ükskõik, ei ole... Kuid praegu on targem tagasi tõmbuda..."

Kui Osmus uuesti laud tõstis, naeratas ta jälle:

„Mulle näib, et oleme kõrvale kaldunud. Kogunesime täna ometi selleks siia, et hinge tõmmata, meelt lahutada, mitte raskeid probleeme lahendada... Nende jaoks on homme küllalt aega. Mis oleks, kui lööksime õige laulu lahti?"

Jäme bass hakkas venitama lauluviisi. Siit-sealt toetati teda. Keerdusid üles suitsujoad, klõbisesid kahvlidnoad, täideti nii kaua tühjalt seisnud klaase.

Osmuse katse kõneainet vahetada kandis ainult ajutist vilja, peagi valgus jutt tagasi uutele raielankidele, parvetustööle, süvendusele, raudteele. Inimesed jagunesid gruppidesse, pooldasid ja eitasid, ägestusid ja leppisid jälle.

Remmelgas ja Osmus vahetasid üksikuid lauseid, kramplikult hoidudes metsast, jõest ja veotöödest. Vestlus jäi jahedaks ning katkendlikuks ja kumbki tundis, et tänane õhtu oli neid lõplikult asetanud teine teisele poole kallast, et nad nüüdsest peale liiguvad edasi kumbki oma rada mööda.

VIII PEATÜKK

Ümber Surru metsavahimaja vidistasid linnud, aga maja ise magas veel. Ämblikud olid rännanud öösel üle puude ja põõsaste, riputanud oma võrgud hoonete räästaisse, vedanud kleepuvad niidikesed üle ukse, nii et jäi mulje, nagu oleks hoone juba ammu elanike poolt maha jäetud. Kaste langes võrkudele, ehtides neid tumehalli rüüga, mis nüüd tõusvas päikeses sätendama ja helkima lõi.

Üksiku metsalagendiku varahommikusest ilust ei näinud vähemalgi määral lugu pidavat Surrule lähenev pikk, kollasest juhtnahast saapais mees. Ta ei kuulnud lindude sädinat ega näinud ämblike kudumistöö kauneid mustreid. Välk ja Nool kihutasid mehele vastu, aga juurde jõudes kahanes nende hasart üksikuiks haugatusteks. Nad tundsid tulijat ja saatsid teda mõne sammu kaugusel kahel pool joostes — tutvus ei ulatunud niikaugele, et oleks võinud juurde joosta ja mehe riietele käppadega suuri poriseid jälgi vajutada.

Küllap koerte haukumine oli magajad äratanud, sest Pitkaste — tema'p see varahommikune rändaja oli — jõudis ainult korra rusikaga põristada, kui riiv lõksatades eest tõmmati.

„Põõnate alles!" hõikas Pitkaste. „Aga päike on juba pooles taevas."

„Kell vast ragistas kuus lüüa," torises Nugis. „Kas kusagil põleb või...?"

Tulekahjust ei olnud midagi näha ega kuulda, kui mitte arvestada kuuma hõõgumist Pitkaste hinges. See kõrvetas teda pühapäeva, 1. mai õhtupoolikust alates, kui ta Tuliksaare põhuvirnas ärkas. Oli end küllalt kaineks maganud, et taibata olukorra inetust, ja hiilis vargsi, et keegi teda ei näeks, Kulliarru oma tusale, meelehärmile ja murele rohtu otsima. Enne kui sissevõetav rohi jõudis toibutavat mõju avaldada, haaras häbi Pitkaste uuesti pihtide vahele. Kuulates metsaülema sõnu hästihooldatud metsadest, jõe süvendamisest ja metsaveo-raudteest, hakkas Pitkastel endast nii hale, et ainsa sõõmuga tühjendas väljaspool järjekorda klaasi. Klaas oli suur, aga mõju ei avaldanud mingisugust, justkui oleks joonud vett. Kummutas kurku uue mõõdutäie — ei midagi. Kui lõpetas viienda või kuuenda — kes seda mäletas, palju neid täpselt oli! — lõi ruum koos pikkade laudadega ja käratsevate inimestega karussellina silme ees keerlema ja juba teist korda ühe päeva jooksul talutati metsnik Pitkaste aganikku peatäit välja magama.

Ülejärgmisel päeval seisis ta metsaülema kabinetis, ei võtnud pakutud istet vastu, mudis kämmalde vahel mütsi ja, pea norus, jutustas kõigest niipalju, kui mäletas.

„Eile läksin kord juba jõe äärde, et hüppan sisse," jätkas Pitkaste pärast pausi, kui metsaülem sõnagi lausumata talle otsa vaatas silmadega, millest võimatu oli midagi välja lugeda. „Külma vett nähes kadus aga mu kuraas... Jäin kivile istuma, mõtlesin endast... Ma ei ole inimene, vaid olen loru, olen pastel!"

Surus mõlemad käed rinnale, ta ümmargused silmad läikisid niiskelt, neis oli nii suur ahastus ja kurbus, et esimest korda kogu kauakestnud pihtimise kestel ärkas Remmelgas haledusega segatud kaastunne. Aga ikka veel ei öelnud ta midagi.

„Olen, jah, igavene loru," kordas Pitkaste vaiksemalt. „Iga teie sõna, mis te pühapäeva õhtul Kulliarus ütlesite, nähvas mind nagu piitsaga. „Selline peab olema inimene," mõtlesin. „Julge, kindel, sirge tee silme ees. Läheb, ja miski ei suuda teda kiskuda tont teab millistesse padrikutesse ja räsmudesse." Põlgasin siis end nõnda, et ..."

„... hakkasite klaase tühjendama."

„See on mu needus ..."

„Jõite end täis just selleks pühapäevaks, nagu ei oleks teadnud, mis meil ees seisab! Või unustasite?"

„Ei unustanud ... Laupäeva õhtul jutustasin veel Osmusele meie saja kahekümnest hektaarist."

„Osmusele?"

„Temale jah. Käisin jaamas ja kohtasin seal metsapunkti juhatajat. Hakkas pärima, et kuidas teil homme kujuneb, kui palju inimesi välja tuleb, ja ... pakkus pitsikese. Nii see algas."

Tammus jalalt jalale ja kui metsaülem mõtlikult akna poole vaatas ja millegagi juttu edasi viia ei aidanud, hakkas otsast peale. Jõe äärest läinud metsa, hulkunud, vaevelnud, andnud tuhat tõotust ja metsaülema juurde tulekuks julgust kogudes põlenud nagu saunakerisel.

„Nõudis see põlemine alles kaua aega ..."

„Oleksite mõni ... teistsugune mees, oleksin tulnud juba eile. Aga häbi hoidis mind tagasi, häbi teie ees.

Uskusin, et teil ei ole kaastunnet minusugusele. Teie ei tea, milline õnnetus on olla järeleandlik ja loid; teie ei suuda mõista, kui kuratlikult ahvatlevaks võib kujuneda looderdamine viinaklaasi juures..."

Pööras end metsaülema ees pahupidi, nagu ei kunagi mitte kellegi ees kogu elu jooksul. Tuba oli soe, Pitkastel aga seljas villasest riidest jopp, ja kuna olukord kogu aeg kuumust juurde lisas, ilmusid Pitkaste otsmikule ja pika nina seljale higipiisad. Ta oli nii õnnetu ja kurva ilmega, et Remmelgas ei suutnud jääda külmaks ja karmiks, nagu oli kavatsenud. Pitkaste pühapäevane peatäis rohkem solvas kui vihastas teda, ta oli otsustanud metsnikku karistada, polnud aga seni midagi mõjusat välja mõelnud.

„Hüva, aitab juba..." katkestas ta metsnikku. „Parem andke head nõu, mis teiesugusega peale hakata."

Pitkaste oli viimase poolteise päeva jooksul endale mõistnud kõiksuguseid karistusi, kuid need ikka kui liiga pehmed ja kõlbmatud kõrvale heitnud. Nüüd vastas ta kiiresti:

„Karistage, nagu heaks arvate. Andke käskkirjaga noomitus või hoiatus, kuidas aga õigemaks peate... Ainult üht palun teilt: saatke mind Surrule uusi raielanke välja mõõtma. Lähen kas või täna. Ärge ütelge „ei"! Lõppude-lõpuks olen ju kogu puntra, mida teie praegu harutama peate, mina kokku keerutanud."

Uued langid olid Remmelgal kavas järgmisel nädalal, kui pealinnasõit on seljataga. Kuid Pitkaste ettepanek oli kasulik, ja kui see ühtlasi aitab ka metsniku tahmunud südametunnistust loputada, seda parem.

„Metskonnas on külimine ja istutamine pooleli, mul ei ole teile abilisi anda."

„Pole tarviski. Mina, Nugis ja mõni Surru kaadritööline, ja ongi küllalt. Küllap pole kaadritöölistki tarvis, sest Anne on sellistel töödel ikka ise platsis olnud."

„Anne?" Väike piste sähvas Remmelgal kusagil rinnus. Ainult hetkeks, siis tõreles Remmelgas enesega: milline lapsikus! Nii kuulus kui ka Pitkaste lakkasid mööda kolajana on, aga juba ainult mõte temast ja Annest ajab naeru peale. Ja kuigi — kuipaljukest on temal, metsaülemal, õigust kadestamiseks? Häid sõnu ja rõõmsaid pilke vahetavad nii paljud noored inimesed, ega see veel ei anna õigust arvata, et Anne temast rohkem hoolib kui metsnik Pitkastest või mõnest teisest, keda juba ammu tunneb...

„Anne on osavam ja vilunum kui ükskõik kes teine..." kinnitas Pitkaste. Kui Remmelgas kohe ei vastanud, kordas: „Ärge mulle seekord jumala eest „ei" ütelge, seltsimees metsaülem. Ma olen valmis..."

„Hea küll," katkestas teda Remmelgas, „minge pealegi. Aga praegu võtke jopp seljast ja astuge lähemale, näitan teile kohad, kuhu uued langid ajada."

Pitkaste magas sel ööl vaevalt paar tundi ja juba enne päikese tõusu kihutas Surru poole. Ta ei jäänud Nugisega kauaks uksele arutama, vaid kutsumist ootamata möödus metsavahist ja laotas lauale kaardi. Selle aja jooksul tõmbas Nugis saapad jalga ja istus akna alla oma igahommikust piipu toppima. Kodus popsis ta pikavarrelist plekk-kaanega suurekahalist vanaaegset piipu. Selle täistoppimine nõuab alati hulga aega, aga täna näib kaha olevat põhjatu. Nugis ei kii-

rusta, tal on tarvis mõned mõtted läbi kaaluda. See ei ole kuigi suur ime, et Pitkaste nõnda vara Surrul on. Tal on varemgi seesuguseid hulle tujusid olnud. Kord põmmis ukse taga südaöõl, käsutades Nugise tedremängule. Aga nii sel südaööl kui ka mõnel teisel korral, kunagi ei olnud Pitkaste üksi. Osmus, raudteejaama ülem või mõni teine olid kaasas. Pitkaste oli kõige lärmakam, tormim, teda kuulates võis arvata, et kõigile Surru tedrekukkedele on kätte jõudnud viimne elupäev, ent alati lõppes nii, et Pitkaste ei lasknud ühtegi kukke ja rikkus oma rabelemisega teistelgi jahti.

Täna oli Pitkaste üksi, ja ometi olid ta liigutused kiiremad, sõnad otsusekindlamad kui kunagi varem. See oli uus, Nugisele tundmatu Pitkaste, ja metsavaht piidles teda tähelepanelikult oma paksude kulmude alt.

Lõpetanud kaartide lahtirullimise, põristas Pitkaste ilma sissejuhatuseta:

„Täna hakkame Kaarnamägedel uusi raielanke sisse ajama. Kas Annel on aega kaasa tulla?"

Nugis oli end selleks päevaks ette valmistanud. Teadis, et see ei jää tulemata, aga ometi oli raske, hirmus raske harjuda mõttega, et juba tänavu talvel lõigatakse suured augud Surru laantesse. Lümatu-äärseist metsadest pole kahju, soo tõepoolest tungib edasi, puud kuivavad ja südamed pehkivad, aga et kõige kaunimad Kaarnamäe kuusikud ... Päevast-päeva veenis ta ennast, et kuusikud on vanad, on jõudnud täisküpsusele, et nende väärtus edaspidi kahaneb, ja hakkas nagu juba leppima. Umbes nõnda nagu praegu, kaardid laual, oli ta kujutlenud seda algavatki. Ainult niipalju oli teisiti, et tema mõtteis istus teisel pool lauda ikka

metsaülem Remmelgas, sõrm surutud kaardil Kaarnamäele, siniste silmade vaade uurivalt metsavahi omades. Tema, Nugis, on asjalik ja rahulik, nad lepivad kiiresti kokku, kust otsast alustada, ja, käsutanud kaasakippuvad koerad koju jääma, kaovad kolmekesi, metsavaht, Anne ja metsaülem, Kaarnamäe metsadesse. Nii ta kujutles. Nüüd äkki istus metsaülema asemel üle laua metsnik Pitkaste, ja see paiskas kõik segamini, nii et Nugisel jäi piipki süütamata. Ta õieti ei kuulanudki, mida Pitkaste rääkis kiirustamisest, vajadusest väsimatult ja hoogsalt viia ühe jutiga lõpule kõigi raielankide eraldamine. Ta toibus oma mõtisklustest, kui kuulis Anne nime, ja küsis:

„Mis sa ütlesid?"

„Kas Anne on kodus? Või sõitis kuhugi? Siis peame mõne kaadritöölise appi kutsuma."

Nugis vajutas piibu kaane plõksatades kinni ja tõusis. Ta selg sirgus, käed tõmbusid küünarnukkidest tagasi, nagu valmistuks ta poksima. Katkendlikul, kähedal häälel küsis ta:

„Kas sina... kas siis sina ... tulid Surru metsi ... raiumiseks märkima ... ?"

Pitkaste uuris midagi kaardilt, ta ei märganud metsavahi erutatud tooni, vaid heitis kergelt:

„Kes siis muu." Ja lisas kärsitult: „Kuidas on Annega?"

„Sina? Ah sina! Raudtee-ääred tegid lagedaks, nüüd ei anna ka Surru kuusikud sulle hingerahu."

Pitkaste tõstis imestanult pea. Kas Nugise häälest ei kostnud allasurutud viha? Tõepoolest, vanamehe silmad sätendavad, põletavad nagu söed. Pitkaste ei tai-

banud, millega ta vana Nugise nõnda üles ärritas, ja naeratas lepitavalt:

„Ega's mina ... Käsk anti säärane."

„Ah veel tallekest mängima! Kui Tuliksaares oleks algusest peale raiutud nagu kord ja kohus kindla plaani järgi, ei oleks nüüd tarvis võtta Surrult terve hulk lanke korraga. Seda sa mehkeldasid kogu aeg Osmusega."

Pitkaste oli Nugist alati omamoodi veidrikuks pidanud, ta poleks tema sõnadele praegugi suuremat tähelepanu osutanud, kuid Osmuse nimi puudutas teda hellast kohast.

„Mis sa Osmusest siia kisud! Ja teed veel näo, nagu oleks teab-mis pattu tehtud. Metsapunkt ja metskond peavad töötama käsikäes. Peaksid mulle aitäh ütlema, et su Surru metsad nii kaua terved seisid."

„Palju kergem oleks kanda olnud Surru kuusikute saagimist tükkhaaval. Nüüd nagu ..."

Pitkaste vangutas pead. Surru Nugis hakkab vanaks jääma; oli nagu raudnael, aga näe, juustesse on poetunud halle niite ja juttki on lapsik. Metsatüki pärast lööb säärast lamenti, et lihtsalt veider kuulata. Ütles vanamehe rahustamiseks:

„Mis sa vanast asjast meelde tuletad. Kui keegi süüdi on, siis juba uus metsaülem! Tema korraldab kõik ringi, pöörab pea peale ..."

Katkestas, sest talle ei meeldinud Nugise ilme. Oli lootnud heakskiitu, sest mäletas hästi, kuidas Nugis kord Remmelga kabinetist välja tuiskas. Metsavahi nägu tõmbus aga hoopis morniks ja ilmselt suure jõupingutusega ütles ta vaikselt ja selgelt:

„Metsaülemat ära laima."

„Aga, isa!"

Tagatuppa viival uksel seisis Anne, põsk padja pitsmustrist ruuduline.

Nugis pöördus pooleldi tütre, pooleldi Pitkaste poole. Seisis harkisjalu keset tuba, suur, tugev, ja kuigi juustes ja ka vurrudes oli juba hõbedat, ei oleks ükski võõras osanud talle anda kuutkümmet eluaastat. Ta nägu oli karm, aga rahulik, ainult vähe peegeldades määratu suurt jõupingutust, mida metsavaht järgmiste lausete ajal üle elas.

„Uus metsaülem istutab metsi, süvendab jõge, tõmbab soole kraavid ette ... temal on ka õigus kihutada Osmus teeveertest põlismetsadesse. Aga sinuga, Pitkaste, ma küll lanke sisse ajama ei tule."

Rahulikult, nagu oleks jutt olnud maailma kõige tühisemaist asjust, võttis piibu ning tikutoosi ja läks.

Pitkaste solvus, aga ei teadnud, kuidas oma pahameelt avaldada. Tema on metsnik, aga metsavaht pragab naha täis ja keeldub temaga töötamast. See on ... kurat teab mis. Liiati, et samas ruumis on tõepoolest vaatamistvääriv tüdruk. Ta peaks praegu vihast raksuma, nõnda lauale põrutama, et laest lubjakord alla langeb, peaks ...

Pitkaste lappas aeglaselt kaardi kokku ja ladus paberid üksteisele. Rohkem ei osanud ta kusagilt tegevust otsida ja jäigi nõnda istuma, pea langetatud, silmad laual lebavail kätel. Tal hakkas äkki endast nõnda hale, et kurgus kibeles. Millise õhina ja hooga ta Surrule traavis, valmis läbi murdma ükskõik millisest rabast, lodust ja jõest! Metsavaht kallas nagu kapatäie külma vett kraevahele, ja tema istub, ainult istub, sest ta tunneb, et Nugisel on õigus nõnda rääkida ...

Anne raius kiiniga tõrvase männilõmmu küljest süütelaaste ja ümises lauluviisi. See ärritas Pitkastet veelgi, sest mida muud võis see endamisi ümisemine tähendada, kui et plikasirtski Pitkaste üle irvitab. Metsakolkas elades on Nugised ka ise metslasteks muutunud, kes teist inimest ei hinda rohkemaks mistahes puust või kännust...

Ilma midagi kindlat kavatsemata tõusis Pitkaste ja hakkas pabereid puseriti toppima kulunud portfelli, mille lukud olid ammu rikkis ja mida koos hoidis narmendav nöörijupp. Anne manitses:

„Tasemini, kortsutate kaardi..." Kui Pitkaste midagi ei kostnud, küsis: „Lähete juba?"

„Muidugi."

„Aga metsaülema korraldus? Mis vastate seltsimees Remmelga küsimusele, et kui kaugele jõudsite lankidega?"

„Eks katsuge ise üksinda lanke sisse ajada..."

„Istuge."

„Mis?"

„Istuge!" Tüdruk pomises midagi, mis kõlas nagu „tohman". Tüdruku toon oli nii otsustav, et Pitkaste laskuski pingile. Anne toksis vastu panniserva mune pooleks, säristas pekilõike, kohendas pliidi all hõõguvaid tukke ja nagu oli unustanud Pitkaste. Metsnik trummeldas sõrmedega lauale, vaikis ja ootas. Kerged need minutid ei olnud, aga mis muud jäi talle üle?

Anne tõstis just praetud mune pannilt taldrikule, kui Nugis tuppa tagasi tuli, piibu seinale konksu otsa riputas ja endisele kohale istus. Koos temaga sisselipsanud Kirr tegi tiiru Anne jalgade ümber ja hüppas siis Nugisele

sülle, seades end põlvedele põõnutama. Kui saarmas oleks kõnelda osanud ja keegi temalt oleks küsinud, oleks ta jutustanud kolmest piibutäiest, Surrul kasvatatud ja praeahjus pargitud tubakapiibutäiest, millega metsavaht jaheda varahommiku selget ning lõhnavat õhku rikkus ja Kirrigi pahaselt turtsuma pani. Keegi ei küsinud ja Nugis ise võib-olla ei mäletanudki, mitu piibutäit just oli, sest temal oli paljust muustki mõtelda.

„Kust kohalt algame?" küsis ta.

„Kuidas?" jahmus Pitkaste.

„Võib alata kas Käänisjärve juurest või hakata tulema Eesniidu poolt. Õigem oleks viimane."

„Mina ... ma ..." Nöörijupp oli umbsõlmes, Pitkaste näpud nagu kohmas, ja möödus mitu minutit, enne kui Pitkaste uuesti kaardi lauale laotas. „Sa arvad, et siit?" vedas ta sõrmega kaardil.

„Ei, siit," võttis Nugis Pitkaste käest kinni ja surus ta sõrme Kaarnamägede lõunapoolsele nõlvale. Ta teadis, millised rajoonid metsaülem raiumisele oli määranud. Remmelgas näitas neid talle, küsis, kas Nugisel on vastuvaidlusi või teisi ettepanekuid. Kuidas ka Nugis oli pingutanud, et tõepoolest vastu vaielda, Remmelga plaane halvustada, hea kui koguni naeruvääristada, ta ei leidnud midagi, mis ei oleks olnud valitud õieti.

Nad sõid vaikides. Ainult asjalikke, eelseisvaks tööks vajalikke sõnu vahetades võtsid nad tööriistad ja, Nugis teejuhina ees, Anne kiirel ning kergel sammul tema kannul ja Pitkaste pikki jalgu lohistades kõige taga, suundusid otsejoones kaugel sinendavate Kaarnamägede poole.

Pitkaste unustas varsti, kui solvatuna ta pidi end näitama. Ta püüdis naljatada Annega; hõikas ja vilistas järele hallile jänesele, kes mõnekümne sammu kaugusel tagumistele jalgadele istus ja imelikku kisa kuulatades ühe kõrva kikki ajas ja teise longu laskis; aimas järele vihase ilvese kisa, nii et värskeid rohuliblesid korjav kitsepaar pikkade painduvate hüpetega ja laiade helevalgete sabatuttidega välgutades üle lagendiku võssa kadus. Nugis kortsutas kulmu: ta ei mõistnud, miks inimesed metsa minnes lärmakaks muutuvad. Tema võis istuda tunnist-tundi kitsede söötmissõime juures, liikumatu, nagu kivist raiutu. Kui juhtus sadama lund, kattus ta pehme valge korraga, ka ta pikad vuntsid olid täis helbeid, ja siis näis ta suure vurrulise lumememmena. Või kui rahuldatult ta muheles, kui oskas enese nii märkamatult rebasekoobaste juurde poetada, et ettevaatlikud reinuvaderid oma noored jõnglased päikesepaistele hullama tõid. Rebastele andis ta teinekord tuldki, aga mitte kunagi sellisel perekondliku idülli nautimisel, vaid ikka ausal jahil, kui kanavaras punase jutina lidus lõõtsutavate koerte eest.

Kajasid kirvehoobid, langesid raielankide sihtidelt kuused, sahises ja helkis rohus mõõdurihma haljas lint. Sihid sisse aetud, asusid nad metsa kluppimisele. Nugis ja Anne käisid puu juurest puu juurde, lõid nende ümber klupede pikad puised käsivarred ja hüüdsid puu liigi ning jämeduse, mille Pitkaste kandis lugemislehele. Töö oli kerge, kui hindamisel oli alusmetsata, pehme samblakorraga nõmmepealne. Aga nad ei saanud kõrvale hoiduda räsmukasvanud tihnikuist, kus kahar kuusk põimus teisega jonnakaks säbrikuks, mil-

lest sissetungijaile sirutusid vastu kuivanud nõelteravad oksad, kriimustades käsi, torkides näkku või käristades riideid. Okkaid, kobedaid samblatorte ja teravaid oksaraage pudenes kraevahele, libisedes kõditades ja kratsides kiiresti allapoole.

Pitkastel oli kõige kergem, sest tema sai valida lagedamaid paiku ja kuivemaid kohti, aga juba kolmanda päeva lõuna eel hakkas ta pidama sagedasi suitsupause, laskus isegi samblaga vooderdatud kuusejuurikale pikali, ringutas ja haigutas korda neli-viis, enne kui end uuesti jalule ajas. Päikeseketas hõõgus alles kõrgel kuuselatvade vahel, kui Pitkaste mapikaaned kokku laksatas:

„Lõpetame tänaseks!"

Nugis tõmbas märkimisrauaga vao kuusesse, nii et hakkas paistma heleroheline õrn koor:

„Kuusk, nelikümmend!" Ja alles siis: „Mispärast?"

„Tuli meelde, et ... pean täna kodus olema ..."

Anne lõksatas klupe ümber puu ja hüüdis palju valjemini kui varem:

„Kuusk, kolmkümmend kuus. Kirjutasite?"

Pitkaste avas uuesti aktikaaned ja märkis mõlemad kuused sisse. Selle aja jooksul oli Nugis juba järgmise puu juurde asunud. Pitkaste ägestus:

„Kuulsite, tänaseks on lõpp!"

Nugis ja tütar vahetasid kiire pilgu. Metsavaht teeskles mõistmatust:

„Kuidas nõnda — lõpp? Kui tulid, ajasid selget juttu: enne ei lahku, kui metsaülem tuleb."

„Homme on kantselei-päev..."

„Ise panite sedeli välja, et vastuvõtt jääb ära!" naeris Anne.

Pitkaste pingutas, et midagi mõistlikku välja mõtelda, aga juba kõmises Nugise hääl:

„Kask, kolmkümmend kaks!"

Nad hoidsid Pitkastet nagu pihtide vahel, ei lasknud metsnikul ei sel ega järgmistel päevadel Surrult minema lipsata. Nugis manitses teda avameelselt:

„Ära vahi midagi Männisalu poole! Kas sa arvad, et mulle teeb rõõmu Surru metsi sae ja kirve roaks ette valmistada? Sul on kergem, sest sinu süda ei valuta metsa pärast, ainult et sa ei viitsi metsa mööda sompsida. Sa lähed ruttu kuumaks, veel kiiremini jahtud. Aga metsas peab olema sitke nagu kaseväät..."

Torises Pitkaste, mis ta torises, aga rohkem Surrult ära ei kippunud. Harjus metsavaikusega. Hullas Välgu ja Noolega — Kirr ei lasknud teda ligilähedalegi — ja nokkis Annet, kui see juhtus pilku Tuliksaare teeotsa poole heitma.

„Ootad?" küsis ta, irve silmis ja hambais.

„Ei tea keda!" pahandas Anne, aga ise õhetas näost.

„Eks ikka Remmelgat, seda metsade kuningat!" naeris Pitkaste vastu. Kuid vist küll esimest korda elus juhtus, et tihti ja pikki aegu tüdrukuga kahekesi olles ta ei püüdnud oma pikka käsivart talle ümber piha panna.

Ühel õhtul, kui nad kolmekesi, ikka Nugis kõige ees, Anne tema kannul ja Pitkaste ligi pool kilomeetrit tagapool, väsinuina, tülpinuina, sasituina ja kriimustatuina Surru poole loivasid, keerdus metsavahimaja korstnast ülespoole sinakas suitsujuga.

Metsavahimaja uksel oli lukk, kuid võtmeid oli ainult üks ja see pisteti lõhenenud seinapalgi prakku, et juhuslikult ei tuleks isal või tütrel ukse taga oodata.

Võtme peidupaik oli teada kõigil tuttavail, nii et see, et keegi pääses tuppa, ei olnud nimetamisväärt, küll aga andis mõistatamist, kes oli nii hiliseks sissetungijaks. Nugised ei hakanud selleks sõnu kulutama, ainult kiirendasid samme.

Nad ei oleks ka iial osanud ära arvata, et metsaülem Remmelgas hakkab nende pliidi alla tuld tegema. Aga nõnda see oli. Remmelgas, Anne põll ees, oli parajasti teel pliidil aurava paja poole, kui maja päriselanikud rüsinal tuppa tungisid.

„Aa, tervist!" viibutas metsaülem kulbiga. „Jõudsitegi, aga mul kartulid alles podisevad."

Metsaülem leidis Surrule tulles eest tühja maja. Oli juba hilja metsa järele minna ja siis ta otsustaski tööinimesed sooja toiduga vastu võtta.

„Menüüs on ette nähtud üks roog — kupakartulid jahusoustiga pluss kõrvetav tee," teadustas ta.

Anne võttis temalt põlle ja kulbi, mille kohta Remmelgas ei osanud seletada, milleks seda kasutada kavatses. Varsti istusid nad aurava kartulikausi ümber ja kuulasid kiiresti elavnenud Pitkaste pikka ja sõnaderohket aruannet raskustest ning ohtudest, mida nad viimastel päevadel Surru kuusikus olid läbi elanud. Kõik paisus tema suus põnevaks ja seikluslikuks, nii et isegi Nugis, kes pärast teretamist ei olnud ainust sõna lausunud ja, kulm kortsus, laua otsas istus, kergelt muigas.

Töö oli viimastel päevadel edukas ja Nugis tuli metsast heas meeleolus, kuid Remmelgat nähes vallutas tema tusatuju. Nagu oleks kõik otsast alanud, nõnda läbisid teda uuesti valu ja kahjutunne, mille oli Surrule toonud uus metsaülem.

Kui Pitkaste oli lõpule jõudnud, kinnitas Remmelgas:

„Väga huvitav. Aga mis olete nende päevade jooksul Surrul ka korda saatnud?"

„Seltsimees metsaülem — kus on teie mõtted!" kõngutas Pitkaste pead. „Terve tund jutustasin..."

„Teid oli lõbus kuulata, aga kui palju tööd on ära tehtud, sellest küll aru ei saanud."

Anne võttis mõne lausega kokku peaaegu nädalase töö. Seda ei olnud vähe. Metsaülem imestas ja kiitis.

Nugis lõpetas kartulitega ja võttis seinalt piibu. Tusk andis järele, ta suutis ennast nüüd juba palju väiksema arutamise ja veenmisega rahustada kui algul. Ta nilpsas ühe vurruotsa hammaste vahele ja peaaegu pahaselt kuulatas Pitkaste jutuvada. Muudkui keerutab sihiajamise, kluppimise, metsade hindamise ümber, just nagu see oleks kõige tähtsam. Kuu aega tagasi ehk oli, aga nüüd ei ole...

Nugise uudishimu oli nii suur, et murdis tagasihoidlikkuse, ja ta küsis otse teiste jutusse:

„Kuidas teil seal ... pealinnas läks?"

Jutud lõppesid nagu lõigatult. Igaüks oli sellele mõtelnud ja teiste küsimuste vastu ainult huvi teeselnud; kolm paari silmi kiindus ootusärevalt metsaülemasse.

„Jah, milliseid uudiseid toote?" kordas Anne tasa.

Remmelgas lükkas taldriku eemale. Tal oli tõrksa, kuid samal ajal kavaldava poisikese ilme. Õlgu kehitades, pead ühele küljele kallutades ja huuli pisut torru ajades vastas ta:

„Ah pealinnas...? Mis seal ikka..." Aga jättis siis tembutamise, naksas rusikaga tasakesi lauale ja silmade rõõmsalt särades ütles:

„Häid uudiseid toon, ainult häid! Tõmbame Kulliaru sirgeks nagu traati mööda."

„Millal algame?"

Küsijaks oli vana Nugis.

„Millal! Muidugi tänavu. Keskkomitees öeldi ... aga lubage, ma jutustan järjest."

Lugu oli pikk, kuid Remmelgat ei katkestatud. Algus ei tõotanud Tuliksaare meestele just edu: ministeeriumes võeti Tamme ja Remmelgat üsna jahedalt vastu. Maaparanduse Peavalitsuses ei mõistetud, miks just metsaülem jõekuivendamisega nõnda sekeldab, Metsamajanduse Ministeeriumis võõrastati kolhoosi esimeest, Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumis aga vaadati imestanult mõlemale. Nemad on tööstuslik ministeerium, rõhutati. „Aga kui just tööstuslik ministeerium saab jõe süvendamisest kasu, võidab uue parvetustee?..." küsis Remmelgas. Sellele väitele vastu ei vaieldud, aga finantseerimisest ei tahetud kuuldagi.

Tuliksaare delegaadid jõudsid päevaga niikaugele, et leidsid: maaparanduses puudub veel koostöö. Maaparanduse Peavalitsus töötab suure hooga, Metsamajanduse Ministeerium suurendab iga aastaga kraavide kaevamist, aga teineteise tööst kuulevad peaaegu ainult ajalehtede kaudu. Lohutavad, et väljatöötamisel on suur maaparanduse plaan, et koos sellega koordineeritakse ja kooskõlastatakse — oodaku. Tuliksaare mehed ei malda aga oodata, neil on projektid, plaanid, eelarved portfellis, nad on valmis igaühele näitama, nad ei lase end hõlpsasti uksest välja saata, nad on nõuks võtnud, et juba tänavu mürisegu nende mail ekskavaatorid ja buldoserid ning oma eesmärgi saavu-

tamiseks ei kohku nad kas või kolme ministri uksele ja südamele kloppimast.

Teise päeva õhtuks olid nad ainult kukesammu võrra edasi nihkunud. Igas ministeeriumis esitati kaaluvaid argumente, miks tänavu ei saa nii ulatuslikku tööd enam käsile võtta. Seletasid algul lahkelt, kannatlikult, aga kui mehed teist ja lõpuks kolmat korda sama jutuga tulid, muutusid kärsituks. Tamm kaotas lootuse, põhjas ja kirus ning ähvardas kõik bürokraadid kimpu siduda ja kadakaokste suitsuga läbi suitsetada. Ütles „bürokraadid" ja mõtles inimesi, kes sulaselgest mugavusest ripuvad kord kirjutatud plaanide ja kavade küljes, kuigi elu võimaldab, õigemini otse nõuab töid hoopiski ulatuslikumalt ette võtta ja läbi viia. Lõpuks nõustus ka Remmelgas, et niitide kokkusõlmimine, kolme ministeeriumi kaasatõmbamine ühe jõe süvendamisele käib üle nende jõu, ja nad seadsid sammud Partei Keskkomitee poole.

Keskkomitees kuulati nende muresid tähelepanelikult, kutsuti kõigi kolme ministeeriumi esindajad nõupidamisele ja äkki lahenes kõik lihtsalt ja kiiresti: leiti üksmeel, leiti rahad ja ülistati metsakolka meeste initsiatiivi ning järjekindlust veel pealekauba.

Nii kõlas Remmelga lugu kokkuvõttes. Pitkaste küllvas jutustust üle jah-ah-, oh-oh-, at-at-at-hüüetega. Anne ei teinud katsetki oma rõõmu varjata. Üksnes Nugis istus tõsisena, ei pöördunud täie näoga Remmelga poolegi. Ainult üks kord, kui Remmelgas jõudis nõupidamiseni, mis kutsuti kokku Keskkomiteesse, küsis ta umbusu ning kõhklusega hääles:

„Kas see kohe nüüd nõnda oli . . . ?"

„Mis ei olnud nõnda?"

„Noh, et kutsuti kokku inimesi mitmest ministeeriumist... nagu parlamendile..."

Kui Remmelgas jõudis kokkuleppeni, mis saavutati, pöördus Nugis kogu kehaga akna poole. Välk ajas mänguhoos Noolt taga ja toomingas oli enda üle pea valge koheda õievaiba alla peitnud. Kevad! Aga milline kevad! Nugis oli Surrul näinud palju kevadeid tulevat ja minevat, kuid ükski neist ei tulnud nõnda rahutult, nõnda tormakalt, nõnda kõike segipaiskavalt nagu tänavune. Mõeldes sellele, märkas ta äkki, et toas oli vaikus, ja millegipärast tundus talle, et kõigi silmad on suunatud temale, et kõik ootavad, mida ütleb kuuldu kohta metsavaht Nugis! Mihkel pingutas end, kogus laialijooksvaid mõtteid, kuid ühmas ainult:

„Kena kevad on tänavu..."

Palju kipitas veel keelel, oleks tahtnud rääkida midagi metsaistutamisest, jõesüvendamisest, aga sõnad olid Nugise hoopis maha jätnud...

Järgmisest päevast alates töötasid nad neljakesi, ja Pitkaste tuju langes jälle, sest nüüd pidi temagi puu juurest puu juurde vantsima. Ta imestas, kuidas Remmelgas jõudis nii kiiresti kolme mõõtja andmed tabelisse kanda, sest nad jooksid nõnda, et õhtul vaikides ja jalgu järele lohistades endid Surrule vedasid. Polnud siis ka kellestki soojade ja hämarate kevadõhtute nautijaid. Ainult Remmelgas ja Anne peatusid mõneks minutiks ukse ees, kõrge ja läbipaistva taeva all. Toa taga laksutasid toomedes üksteise võidu ööbikud, Käänisjärve lompides krooksus konnakoor. Kuulatasid, vahetasid mõned laused ja läksid kumbki oma tuppa, et end varahommikuks välja puhata.

Ühel õhtul — järgmisel oli ette nähtud tööde lõpetamine — Anne peatus kauem; ta näis täna rahutuna, püsimatuna. Metsaülemas iga päevaga kasvas imetlus tüdruku, tema vastupidavuse ja väsimatuse vastu. Ei kõige tihedam, käsi ja silmi vermelisekskriipiv padrik ega lodupealseil solgerdamisest läbimärjad jalad suutnud rikkuda ta head tuju. Ta sarnanes paljuski oma isaga, oli temalt ka palju õppinud — Remmelgal ei õnnestunud leida taime või lindu, mida Anne ei oleks tundnud.

Ometi peitis Anne kogu aeg endas kärsitust ja edasi-tagasi-kõhklemist. Juba suurel metsaistutustööpäeval oli teda vallutanud mõte, mida ta küll püüdis eemale peletada, kuid mis ikka ja jälle pöördus tema juurde tagasi. See ei valinud aega, mõnigi kord äratas südaööl ja siis ei saanud tüdruk kaua sõba silmale.

Ta otsustas sellest kõige enne rääkida metsaülemale; tema mõistaks kõige paremini, tema ei kipuks pilkama ega halvustama. Kuid Remmelgalegi ei olnud kerge avada oma hinge ja ta alustas ääri-veeri:

„Võtan kogu aeg hoogu, et teile midagi ütelda..."

Remmelgas pöördus tüdruku poole. Anne silmad hiilgasid õhetava idataeva kumas.

„Miks te siis ainult hoogu võtate?"

„Ma ei tea, kas tohin teid... isikliku murega tülitada. On ülekohus koormata teid mingi metsaplika hädakestega..."

„Aga Anne!" hüüatas Remmelgas. „Milliseid mõttetusi te rääkida oskate..."

Anne toetus uksepiidale. Täht rebenes lahti tumedalt taevavõlvilt ja pikka kaarjat valgusesaba enda järele jättes vuhises alla.

„Surrul on nii rahulik ja hea," kõneles Anne tasa. „Olen siin sündinud ja kasvanud... On vist väga inetu minu poolt... aga ma ei saa teisiti..." Tõukas enese seinast eemale ja Remmelga juurde astudes jätkas kiirustades: „Kas naerate mu välja, kui kuulete, et ma kavatsen minna õppima metsatehnikumi?" Enne kui Remmelgas suutis vastata, lisas: „See on ammu minus, selline rahutus ja kärsitus, — aina tahaks kuhugi minna, midagi ette võtta, raskusi kanda, neid võita. Tõrelesin endaga, süüdistasin sündsusetus romantikas. Uskusin enese olevat targa kõiges, mis puutub metsasse, arvasin, et siin ei ole mul enam midagi õppida, et sellest ka ajutised igavusehood... Viimastel nädalatel olen näinud, kui vähe ma õieti metsast tean. Ma mõistan nüüd, et mind ei ümbritse ainult alati rahulik ja igavesti kohisev mets, vaid et see on omaette lahinguväli. Ma ei kipu enam kuhugi metsast, aga ma ei taha ka olla ainult pealtvaatajaks. Jah, metsaistutuse hoogtööpäeval langes nagu kate mu silmadelt ja nüüd ei oskagi ma enam mõelda muust kui õppimisest. Tahan õppida, et tulla tagasi ja töötada meie metsade kasuks... nagu teie."

Remmelgas kuulas vaikides Anne tõtlikku ja hüplikku enese väljapuistamist ja väga mitmesugused tundmused läbisid teda. Anne läheb mitmeks aastaks Surrult ära, oli esimene mõte, ja metsaülemale näis, nagu jääks Surru metsavahimaja tühjaks. Kuigi sellest jäi temasse nõrk nukrusevarjund, mattis suur rõõm Anne julgest ja õigest otsusest peagi kõik muu enda alla.

„Miks te üldse kõhklete?" küsis ta vaikselt.

„Ma ei ole enam noor ... ja tütarlaps pealegi ..."

„See väide ei ole kõneväärt."

„Tean ... Aga mul on mure isa pärast. Ta on harjunud, et mehed valvavad ja kasvatavad metsa ... Ja ta jääb hirmus üksi."

See oli juba tõsisem väide. Vanal Nugisel oleks raske veeta päevi tütreta, kellega ta on harjunud ja kes on talle suureks abiks nii kodus kui metsas.

„Ma räägin temaga," pani metsaülem ette.

„Oh ei! Küll ütlen talle ise, ainult ma pean selleks koguma veel pisut julgust."

„... Ka mina pean veel julgust koguma," mõtles Remmelgas, kui Anne oli head ööd soovides läinud tuppa, ja ta tundis, et on raske, hirmus raske kõnelda teisele inimesele iseendast, oma südamest ja hingest, on raske isegi siis, kui kõnelda tuleb inimesele, kelle poole sind tõmbab tuhande nähtamatu niidikesega.

Nelja päevaga lõpetasid nad Kaarnamägedel raielankide sisseajamise. Lümatu-äärne töö lükati edasi, sest Remmelgat ootas Kulliaru jõe süvendamise ettevalmistuste lõpuleviimine.

Rästas oli lahtise parteikoosoleku määranud järgmisele pühapäevale. Tähni, kellele Remmelgas pealinnasõidu tulemustest jutustas, otsustas lahtised koosolekud läbi viia valla kõigis kommunistide ja kommunistlike noorte algorganisatsioonides ning lubas võtta kontakti naabervaldade vallakomiteede sekretäridega, et needki Kulliaru süvendamist arutaksid ja tööjõuga kaasa aitaksid.

Nii palju rahvast kui pühapäeval oli Tuliksaare ruumikas saal näinud harva, nii palju eakamaid, tasakaa-

lukamaid, auväärsemaid mehi ja naisi küll mitte kunagi varem. Vaevalt keegi Tuleviku kolhoosist koju jäi, palju oli inimesi külanõukogu teistest kolhoosidest. Ei mallanud tulemata jääda ka metsatukkade ja sooveerte üksikute talude omanikud, kes veel ei olnud kolhoosiga ühinenud. Vilksatas raudteelaste tumedaid vormirõivaid, kooliõpetajate ja jaamaaleviku ametnike kraed ja lipsud suurendasid riiete kirevust. Kohe esimeses reas istusid Pikavere külanõukogu kolhooside saadikud, kes koju tagasi minnes pidid jutustama, kas Tuliksaare külanõukogu rahvas tõepoolest juba tänavu paneb rinnad kokku Kulliaru jõega ja Lümatu rabaga. Külanõukogu esimees Rästas haaras kord Nugise kuuenööbist, kord sikutas Remmelgat varrukast:

„Näete, kui palju rahvast! Mis on meie käes jõgi? Üks söögivahe, ja asjad korras."

Remmelgas istus sissekäigu kõrval laua taga ja registreeris koosolekust osavõtjaid. Ta näis rahulik, nagu ükskõikne, kuigi oleks tahtnud Rästa kombel ühe juurest teise juurde käia, et oma rõõmu jagada. Kõik see algas väikselt, aga kui kiiresti võtab rahvale südamelähedane algatus suured mõõted! See ei ole esimene kord, millal Tuliksaare rahvas suure lokulöömisega kutsutakse maadekuivendamist arutama, aga niipalju kui varem koos käidi, niisamapalju kordi ka pettuti. Kas ei jõutud üldse kokkuleppele, kas keeldus veskiomanik tammi alla laskmast, või selgus, et magistraal planeeriti nii, et tulu lõikaks mõni üksik kulak, kuna kulusid pidid kandma kõik, isegi need, kelle maasiilukesed kraavini ei ulatunud. Aga keegi ei keela ometi ka neil magistraalini kuivenduskraave kaevata! Nii kuivas kokku veeühistu liikmete pere, soikus suuresõnaline jutt jõe

süvendamisest, kahanes koosolekuist osavõtjate arv, kuni ei saadud kvoorumitki kokku. Hoolimata sellest hallist ja kurvast maaparanduse ajaloost, mis jutustas anarhiast ja jõuetusest, voolas nüüd inimesi nii suurel arvul kokku, et viimatitulijad ei mahtunud uksest sisse ja pidid jääma kuulama koridori.

Kruusa ja suitsu üles keerutades veeres koolimaja ette Tähni mootorratas, mille tagaistmelt ronis maha punetav Tamm. Kolhoosi esimees vaarus kangestunud jalgu sirutades mõned sammud ja torises:

„Olgu see esimene ja viimane kord... Surmasõitja!"

Tähni ja Tamm tulid valla kolmandast, Roogla külanõukogust, kus kevadkülvi kiire lõpuleviimise koosolekut otsustati ühtlasi kasutada maaparandustööde arutamiseks. Remmelgas trügis läbi rahva tulijaile vastu ja ükskõiksust teeseldes küsis:

„Kuidas läks?"

„Nagu minema pidi," sirutas Tamm ikka veel jalgu. „Nad on nõus! Kui korraldame hoogtööpäevi, lubasid kõik meile appi tulla."

„Kahju, et teie, Remmelgas, ei olnud koosolekul," lisas Tähni. „Nüüd te ei aimagi, kui suur kõnemees on Tammes kaduma läinud."

„Mis sa lobised..."

„Mis sa's kohe pahandad," müksas Tähni Tamme. „Ega ma naljata, räägin tõsiselt. Kippus minema nagu mõnikord koosolekuil — vinderdi-vänderdi: üks ütleb sõna, teine lisab teise, aga kõik kokku — ei liha ega kala. Siis anti sõna Tammele. Kokutas ja kokutas ning mul tõusis juba hirmuhigi otsale, et läbi, jääb pidamata see kõne. Aga kruvis ja kruvis, võttis hoogu ja lõpuks hakkas laduma nõnda, et kuulates jäi hing kurku kinni.

Iga sõna sähvas nagu elus vedru, haaras, pitsitas, tõukas... Küttis inimesed kuumaks, igaühel oli midagi lisada, kõnedel ei näinud olevat otsa ega äärt. Kus sa, kolhoosi esimees, küll nõnda kõnelema õppisid?"

Tamm tammus jalalt jalale.

„Kõne nüüd või... Üks vanamehekäbi irvitas eesreas kogu aeg, ja siis kargaski süda täis, et ahaa, sina, habemetuust, ei usu, et süvendame jõe ja kuivendame põllud. Küllap sellest südametäiest keelepaelad lahti pahvatasidki! Sõnad lihtsalt kippusid keelele... Alles hiljem, kui jälle teiste kõrval pingil istusin, tuli meelde, kuipalju vajalikku ütlemata jäi."

Niisama lame ja näotu, nagu kogu kodanlikul ajal ehitatud koolimaja, oli ka tema saal. Kommunistlikud noored olid üles riputanud vanikud, üle kitsa ja madala lava jooksis eredatäheline loosung, kahel pool rippusid lipud. Presiidiumilaual uhkeldasid vaasides toomingate ja nurmenukkude kimbud, mille seast piilusid häbelikult kahvatulillad pääsusilmad. Avatud aknaist hoovas sisse värsket rohu ja mulla lõhna. Üks ja teine sisseastuja uudistas ringi: mis imet on täna juhtunud vana koolimaja saaliga?

Rästas avas koosoleku. Saalis valitses tavalisest palju pidulikum vaikus. Oli see ju esimene partei lahtine koosolek Tuliksaare külanõukogus.

Pärast päevakorra kinnitamist palus juhatajaks valitud Rästas aruandjal Remmelgal sõna võtta esimese päevakorrapunkti — „Suurte maa-alade kuivendamisest Tuliksaare külanõukogus" — kohta.

Remmelgas läks kõnepuldi juurde papprullidega kaenlas, millised ta riputas kahele poole lava ja kõnepuldi külge, nii et suurelt ja selgelt joonistatud dia-

grammid ja tabelid olid kaugele näha. Ilma keerdkäikudeta ja teab mitmeid sugupõlvi tagasi ajalukku sukeldumata alustas ta viimasena ülespandud tabelist, millele oli joonistatud kaks lehma, üks teisest ligi kolm korda suurem.

„Need on teile kõigile hästituntud tumepunast eesti tõugu lehmad. Seda tõugu peetakse Tuliksaares kõige rohkem. Need ei ole mitte vasikas ja täiskasvanud lehm, vaid tabel näitab, kui palju võib pärast maade kultiveerimist Tuliksaares loomi rohkem kasvatada. Veelgi tunduvamalt kasvab sissetulek, sest arvukam kari on rikkalikuma teraviljasaagi aluseks. Mitte ainult vilja ja piima, vaid ka liha, mune, villa, ühesõnaga — kõiki põllumajandussaadusi võimaldab maaparandamine koguda senisest palju suuremal hulgal. Raha hakkab liikuma, kerkivad uued elumajad ja majapidamishooned. Ja ehitada tuleb meil palju: koolimaja on kitsaks jäänud, ka jaama juures asuv rahvamaja ei suuda kolhoosinoorte nõudmisi rahuldada.

Mitte ainult meie siin Tuliksaares ei ehita, uued hooned tõusevad kõigis kolhoosides, kõigis külanõukogudes, kõigis valdades, kõigis asulates ja linnades. Ehituseks vajame puidumaterjali. Metsamaterjalita ei saa läbi raudteed, propsid kindlustavad kaevanduste käike. Kustutage puu kasutatavate materjalide hulgast, ja te näete, kui vaevaliseks muutub elu. Mõni meist on harjunud vaatama metsale kui looduse annile, mis ise kasvab ja mille eest nagu ei peakski hoolt kandma. Nii võime oma metsatagavarad kergel käel ära kulutada. Ja milliseid võimalusi on kasutamata metsade juurdekasvu ja kvaliteedi tõstmiseks! Pool Tuliksaare metskonnast kannatab liigvee all. Sellest tabelist siin . . ."

metsaülem sirutas pika valge kepikese lava kõrval rippuvale roheliste puudega diagrammile, „. . . sellelt tabelilt siin näete, et rohusoo keskealine, nii kuuekümne-aastane männik, mis praegu annab hektaarilt kõigest sada viiskümmend tihumeetrit puitu, võib kuivendatuna tõusta isegi esimese boniteedi metsaks ja anda samalt maa-alalt raieküpses eas kuni nelisada tihumeetrit. Seesama kidur männijäss, mille kõrguseks praegu on ümmarguselt kolmteist meetrit ja läbimõõt kaksteist sentimeetrit, sirgub pärast kuivendamist ligi kolmekümne meetri kõrguseks ja tüve läbimõõt kasvab rohkem kui kolmekümnele sentimeetrile."

Remmelgas pöördus otse saali poole.

„Ei ole raske leida vaenlast, kes meilt kõik need tulud ära neelab, kes iga aastaga oma kahjustusi suurendab. Siin ta on."

Metsaülem astus kolmanda, kõnepuldile kinnitatud kaardi juurde. Kiira-kääralisena, suuremaid ja väiksemaid haake visates lookles sellel sinine pael. Siin ja seal oli ta kaetud punaste vöötidega, üks silmus oli punase joonega sirgeks tõmmatud.

„Siin ta on — Kulliaru jõgi, mis koos Lümatuga on kogu kurja juureks. Vanad tuttavad teile, eks ole?"

Ta jutustas jõest, üleujutustest, edasirühkivast soost. Mõnigi raske ohe kostis saalist. Inimestele meenusid hallade poolt kevaditi võetud orased, liigvetes mustaks ligunenud heinakaared, mahajäetud kultuurheinamaatükid, punasehaigusest vaevatud lehmad, maksalutikatõppe ja sõrataudi kärvanud lambad . . . Pealetikkuvad köhatused summutati rusikaisse ja hingamist hoiti tagasi; kui väljasseisjad peale surusid ja ukse juures tekkis rüselemine, heideti sinnapoole manitsevaid ja

pahaseid pilke. See oli kõige tähelepanelikum, iga sõna neelavam auditoorium, kellele Remmelgas kunagi oli esinenud.

Kirjeldanud olukorda, läks ta üle kavatsusele murda jõe hirmuvalitsus.

„Küllalt kaua on jõgi ja raba Tuliksaare rahvale ette kirjutanud, kuidas elada. Oli ju nõnda, et selle järgi, kuidas võimaldasid liigveed, seati sisse nii põlluharimine kui karjakasvatamine. Seni ei olnud jõudu, kes oleks elu korraldanud inimeste, Tuliksaare rahva vajadusi mööda. Nüüd on see jõud olemas! See jõud on — ühinenud rahvas, see jõud on nõukogude võim, see jõud on bolševike partei!

Oleks aga kergemeelne eelseisva töö ulatust ja raskust alahinnata. Oleks ohtlik mõtelda: meil on nõukogude võim, meil on kolhoosid, ja mis on meie ees mingisugused jõed, järved ja rabad! Maade kuivendamine on suur, on raske töö, ta nõuab meie kõigi kaasatulekut, nõuab igaühe jõu ja oskuse rakendamist. Ainuüksi Kulliaru jõe õgvendamiseks ja süvendamiseks on tarvis välja kaevata ümmarguselt kolmkümmend tuhat kantmeetrit mulda. See on kenake mägi, mis tuleb teise kohta tõsta. Inimesed labidatega, nõndanimetatud kraavihallid, solistaksid vees aastaid, ja ikkagi oleks väga ja väga kahtlane, kas süvendamisega kunagi lõpule jõutaks. Meie ei lähe jalgupidi mutta ja vette, meie ei tapa lootusetu tööga inimeste tervist, sest meie paneme jõge kaevama nõukogude tehastes valmistatud võimsad masinad. Vajalik kokkulepe maaparandusjaamaga on juba sõlmitud. Olgu veel lisatud, et ükski kopikas jõesüvendamise-kuludest ei lange lisakoormana kolhoosidele, vaid kõik need kannab riik . . ."



Anne, kes istus kolmandas reas ja kellega Remmelgas enne koosoleku algust oli jõudnud vahetada ainult paar kiiret tervitussõna, ei suutnud end hoida, vaid tõstis käed ja aplodeeris kiiresti ja energiliselt. Heitus siis, surus sõrmed pisut avatud suule ja vaatas kohkunult ringi — kas sellisel koosolekul tohib plaksutada? Vaikus oli ainult hetkeline: nagu oleks Nugise Anne purse olnud märguandeks, puhkes kõigis nurkades korraga vali kiidutorm.

„Jõgi süvendatakse, kõige kitsamas kohas õgvendatakse, vetele on tee mere poole vaba. Kas sellega on kõik lõppenud? Ei, paljuski on see alles alguseks: igal kolhoosil, samuti metskonnal tuleb kaevata kuivenduskraavide võrk. Siin enam ei saa lootma jääda riigile, vaid kõikjal peavad kolhoosnikud ise käed külge panema. Kas meie seda tahame? Kas meil jätkub selleks tahet ja jõudu?"

„Tahame, muidugi tahame!"

„Kui jõega on korras, tuleme kõige muuga ise lahedasti toime!"

Remmelgas ei näinud, kes talle vahele hüüdsid. Hüüdeid oli rohkem, neid lendas ruumi mitmest osast, aga kõigist sõnadest ei saanud ta aru. Ei olnudki tähtiski, kes ütles ühe või teise lause: metsaülem tundis tõusnud suminast, et just nõnda oleks praegu valmis hüüdma küll vist igaüks mitmesajast saalisolijast.

Kui vaiksemaks jäi, jätkas Remmelgas:

„Oleme praegu väga tähtsal koosolekul. Me koostame täna oma sõjaplaani. See on rünnakukava uute maade, uute rikkuste vallutamiseks. Nüüdsest peale ühendame ka meie, Tuliksaare inimesed, oma jõu teiste Nõukogudemaa inimeste jõuga suure lahingu võitmi-

seks. Selle ajaloolise lahingu nimi on: stalinlik looduse ümberkujundamine."

Remmelgas läks oma kohale. Uuesti rõkkas saal. Tähendab, ei tüüdanud inimesi ära. Teema oli nii lai ja nõnda südamelähedane, et oleks võinud rääkida teab mitu tundi, aga Remmelgas ei kippunud kõigist küsimustest üle ratsutama, ta jättis kõnelemisvõimalusi teistelegi. Näiteks rahva osast veeres libisemisi üle, ühistööst ei lausunud sõnakestki, — kas see otse ei kisu kõnetooli kolhoosi esimeest Tamme, kes alles hiljuti nii suure vaimustusega õhutas Roogla rahvast?

Enne kui vaikis kiidumürin, enne kui Rästas sai mahti ametlikult ja väärikalt teatada aruande lõppemisest, tõusis Tamm:

„Ma palun sõna!"

Rästas vaigistas Tamme ettesirutatud ning manitseva peopesaga ja pahandas endamisi: vaat kus korrarikkuja, ise peaks hästi tundma parteikoosoleku ranget korda. Valjult köhatades ütles ta:

„Palun oodata, me läheme edasi korrakohaselt. Kas on kellelgi aruandjale küsimusi?"

Inimesed kehitasid õlgu — küsimusi? Mis siin veel küsida... Või kui just hakata pisiasju taga ajama, siis võiks pärida hommikuni ja ikkagi ei jõuaks lõpule.

„Julgesti, palun," õhutas Rästas. „Me oleme lahtisel parteikoosolekul, igaüks võib kartmatult küsida, mis talle arusaamatuks jäi."

Üsna ukse all tõusis kogukas mees, lõi pihkusurutud mütsiga õhus laia kaare ja hõikas rämedal häälel:

„Mis seal veel targutada — jõgi sirgeks, ja asi vask!"

„Õige!" kinnitas naisehääl akende alt. „Metsaülem tegi ju kõik ilusti selgeks..."

Rästas valmistus juba läbirääkimiste avamisele, kui teda peatas vali hääl:

„Kui lubate mulle ühe küsimuse?"

Kümned pead pöördusid. Remmelga silmad lendasid otsivalt üle saali... Hääl tundus tuttavana. Viimases reas tõusis keegi. Metsavaht Tüüri kräsupea! Remmelgas pilutas mõtlikult silmi. Kõigist metsavahtidest kõige rohkem andis Tüür talle peamurdmist. Noormees oli järsk, hoolimatu, talle ei valmistanud südamevalu näiteks vana Nugise solvamine. Ta näis kooliskäinuna, kõneles teiste metsavahtidega üleolevalt, mokaotsast, — küllap pidas end kõrgemalseisvaks ja targemaks. Oma ametikohustusi täitis ta vahelduva edukusega, mõnikord hästi, teinekord väga nõrgalt, kunagi ei võinud talle kindel olla. Mis talle ei meeldinud, selle laitis maapõhja, viidates bolševistlikule kriitikale ja enesekriitikale. Ta oli ametisse võetud Pitkaste ajal, kuid ka Pitkaste ei tundnud teda lähemalt. Ankeet ei teinud palju targemaks. Üks voorus näis Tüüril olevat: ta püsis oma vahtkonnas, harva nähti teda jaama juures või mujal rahvarohkeis kohtades. Ta näis taotlevat metsaülema lugupidamist, kuigi mõnikord, ja siis enamasti väga järsult, võttis halvustavalt sõna metsaülema ettepanekute vastu. Peaaegu alati tuli ta siis hiljem Remmelga juurde ja, pruunide silmade vaade maas, vabandas, et oli ennist rääkinud rumalusi.

„Aga iseenesestki mõista," lõi Rästas särama, sest talle meeldis aktiivsus, küsimuste igakülgne läbiarutamine. „Palun."

„Kas võib siit, kohapealt?"

„Küsimusi võib esitada kohapealt."

„Kas seltsimees Remmelgas ütleks, kus need võimsad masinad, ekskavaatorid ja teised, mis ta Kulliaru jõele mürama tõotas panna, praegu töötavad?"

„Poisil on terav nina," mõtles Remmelgas tõustes. Võib-olla ei olnud ka õige masinatest rääkimist hiljemaks jätta, aga kahju oli esimest muljet lahjendada. Salata ta seda ei kavatsenudki ja vastas rahulikult:

„Ei kusagil. Rohkemgi — uued ekskavaatorid ei ole veel saabunud, kuid summad on juba üle kantud ja nende päralejõudmist on oodata õige pea."

Paremal, teisel pool vahekäiku tõusis kõrgele uus käsi. Rästas nägi seda, aga pöördus Tüüri poole:

„Kas vastus rahuldas teid?"

„Jah."

„Küsimuseks on sõna seltsimees Osmusel."

„Millal ta küll saali lipsas?!" imestas metsaülem. Remmelgas päris enne koosoleku algust ühelt ja teiselt metsapunkti juhatajat, aga keegi ei olnud teda näinud. Remmelgas vaikis Kulliaru parvetuseks kasutamise võimalusest, ta oli põnevil, kas Osmus kasutab võimalust sellest teatamisega ka ennast asjaosalisena näidata.

„Mul on ainult üks üsna tühine küsimus... Õieti on see jätkuks seltsimees Tüüri omale. Meie partei suured juhid õpetavad, et bolševikud peavad kõikideks ootamatusteks valmis olema, kõiki võimalusi ette nägema... See näpunäide tuletaski mulle meelde järgmise küsimuse: mis sel juhul ette võetakse, kui ekskavaatorid tänavu ei saabu? Millised reservid on varuks? Maaparandustööd on suures mastaabis käsil kogu Nõukogude Liidus, plaanid on tohutud, ei ole midagi loomulikumat, kui juhtub, et..."

„Mis siis küll saab, kui kuu juhtub taevast alla kukkuma," hüppas pingilt noor mees ja vehkis rusikaga. „Kari," imestas Remmelgas, „poisil pole julgusest puudu!" Kari lähedal istuvad noormehed ja tüdrukud pahvatasid kooris naerma, see nakatas rahva ja läbi üldise elevuse jagati Osmusele küll õpetusi, küll hüüti nöökavaid vastuseid. Osmuse nägu tõmbus tõmmuks, ta tegi katset suminast üle karjuda, aga see ei õnnestunud. Remmelgas tõusis, et minna vastama, aga temast jõudis ette Hans Tamm, kes peaaegu joostes kõnepulti ruttas ja põrutas:

„Palun rahu!"

Rästas kopsis nükkidega lauale, hädaldas:

„Seltsimees Tamm, seltsimees Tamm! Pidage koosoleku korrast kinni..."

Tamm nagu ei kuulnudki. Aga rahvas kuulis teda ja rahunes. Remmelgas ei olnud näinud Tamme nii tulisena, ägedana. Remmelgas istus rahulikult — kõik, mida praegu on tarvis ütelda, ütleb kolhoosi esimees Tamm.

„Õige, ekskavaatoreid meil veel ei ole," alustas Tamm. „Aga nad tulevad, siin ei ole mingeid juhuseid. Kui seltsimees Osmus mõni hetk tagasi tegi katset halvustada meie ettevõtet..."

„Ma ei ole seda teinud..."

„Tegite. Tõsi küll, looritatult, aga okas lillekimbus torkab valusamalt kui kibuvitsapõõsas. Katsetasite külvata umbusku meie plaanide, nõukogude tehnika vastu. Sellele annavad õige vastuse ekskavaatorid ise, kui nad varsti Kulliaru jõel müdisema hakkavad ja mitte sellele ei kavatse ma sõnu kulutada ega aega raisata... Osmus rääkis reservidest. Ta pöörab kõik pahupidi ja ei saa millestki õieti aru. Meil on reservid, vägevad,

võimsad reservid, ja need on masinad. Aga peajõud, otsustav jõud, Kulliaru jõe uues sängis voolama panev jõud oleme meie, inimesed..."

Remmelgas plaksutas rõõmsalt koos saalitäie inimestega ja pilgutas Tammele vargsi heakskiitvalt silma.

„Remmelga kaardil on märgitud kohad, kus jõge süvendatakse, kus õgvendatakse. Neis paikades lokkab võsa, kasvab noori puid, istub maas kive ja kände. Peale selle ootab meid kuivenduskraavide võrk, mida ei tee valmis ühe ega kahe suvega. Kas jääme, käed rüppes, ootama, kuni masinad kohale veerevad? Ei, kallid seltsimehed. Tuleviku kolhoos kutsub teid kõiki ühistööle. Labidad, kirved, kangid kaasa ja jõele! Roogime uue jõesängi sihi puhtaks, kaevame esimesed kraavid. Mis täna tehtud, see homme hooletu! Teised külanõukogud ei jää pealtvaatajaks. Rooglas oli täna koosolek, kus nad ütlesid: saatke sõna, millal lahti läheb, ja me oleme kohal. Teen ettepaneku otsustada nii: kutsume kõiki, kutsume kogu valla rahvast juunikuu esimesel pühapäeval Kulliaru jõele suurtele maaparandustalgutele. Vaat see on meie vastus igale virisejale ja kõhklejale."

Tamm ei tulnud tagasi presiidiumi laua taha, vaid läks saali Nugiste juurde, kus koomale nihkuti ja talle ruumi tehti. Remmelgas nägi, kuidas Anne naeratades Tamme kätt surus ja selja taga istuv vanem mees talle õlale patsutas. Tamm oli nii armsalt koomiline oma ägeduses. Kuid ta tulisus haaras kaasa, see paiskas segamini isegi alati nii tasakaaluka ja koosolekute juhatamises vilunud Rästa.

„Seltsimehed, on tehtud suur, väga tähtis ettepanek.

Ma palun seltsimees Tamme sõnad hästi läbi mõelda, selle kohta sõna võtta, igakülgselt läbi kaaluda..."

Juba rühkis keegi lähemale. See oli sügavale kaevunud vagudest hoolimata korralikult aetud habemega, hoolikalt kammitud, aga ometi jonnakalt püstihoiduvate kahkjate juustega keskealine mees. Tal olid säärikud jalas, õhuke pruunikas siidsall lõua all sõlme seotud, kodukootud riidest hall pintsak seljas. Ta tuli otsejoones laua juurde, mille taga äärmisena istus Remmelgas, ja sirutas talle käe.

„Aitäh!" ütles mees, kelle ilmumisel presiidiumi laua juurde saal rahunes. Erutusest katkendlikul, kuival häälel jätkas ta: „Hästi rääkisid soost... Õieti näitasid häda, mis liigvesi talurahvale kaela toob... Ilusasti kõnelesid lahingust soode vastu, ja selle eest ütlen sulle aitäh."

„Tänan väga, aga minu osa selles kõiges ei ole suur."

„Ma tean küll, aga sina olid siin praegu partei hääleks, sellepärast ära pane pahaks..."

Ta käsi oli paatunud ja lai, Remmelga sõrmed olid nagu pihtide vahel. Kui mees pöördus, et oma kohale tagasi minna, peatas teda Tähni:

„Seltsimees Rootare, rahvas ootab, ütelge mõni sõna."

„Kuidas...? Ega te ometi, et... kõnet pidama...?"

Tähni noogutas julgustavalt, kaval muie silmis:

„Kas siis kohe kõnet... Aga võiksite oma kogemustest üht-teist jutustada."

„Oma elust...? Mis sellest ka rääkida oleks..." Rootare seisis laua ja saali vahel. „Üks igavene töörügamine..."

„Nii et panite sooga rinnad kokku?"

„Sooga jah. Mind tunneb siin igaüks, kõik teavad,

kes ma olen. Sooasunik." Rootare unustas, et seisis sadade tähelepanelike silmade ees. Juba Remmelga ja Tamme kõnede ajal oli ta silme eest läbi vilksatanud enda raske, vaevarikas elu, nüüd arendas ta samu mõtteid edasi.

„Juba isaisa tegi alet ja kütist, juuris ja kraapis seaninaga, kuni sai tükikese põldu kätte. Tal oli kaks naabrit, kuid neid ei ole enam, on jäänud ainult meie Vahtramäe. Naabrite krundid neelas aastatega võsa ja raba. Mis elu meilgi seal! Kui olin noor, ajasin rinna ette, ütlesin: mis lugu see on, et inimene ei saa rabast võitu. Vahtramäel on viljakandev muld, mis siis muud kui kraavitan, künnan, väetan ja ongi käes vili, nii et ole mees ja ehita ait valmis, millesse kõik sisse mahub. Olin siis kõige paremais aastais mees, ka naine oli mul noor ja tugev. Praegu käivad mul reumahood, nii et teinekord ei saa maast lahti... naine aga puhkab juba aastaid mulla all — aga vesi võtab talvel ikka rukki, hallad laastavad kevadel omakorda. Olin üksi ja tundsin, et jään alla minagi... Aga täna hakkasin uuesti uskuma, et Lümatu ja Kulliaru ei ole võitmatud, muutusin kohe palju nooremaks ja tugevamaks..."

Ta kaotas sõnajärje ja alles nüüd märkas, et seisab ikka veel kõikide ees. Tähni mõistis ta kohkumist, naeratas sootalunikule:

„No vaat, pidasitegi kõne maha."

„Kõne...?" Rootare ei teadnud äkki, kuidas olla, kuhu panna suuri kohmakaid käsi. „Mis kõnet mina nüüd... ainult et te küsisite minust enesest... Niipalju oleks küll tahtnud ütelda, et mina ei ole veel kolhoosis. Hoidsin kõrvale, na võõras tundus, eluaeg üksi rässitud ja... Olen juba mõnda aega mõtelnud...

tänane tuli veel otsa . . . Tulen pühapäeval teiega koos talgutele . . ."

Rootarest sai vastu tahtmist kõnemees, kuid algus oli tehtud ja nüüd oli juba palju neid, kes pidid oma mõtteid teistega jagama. Sõnad olid erinevad, laused olid erinevad, toon ja hoog olid erinevad, aga mõte oli üks: mitte oodata, kõik talgutele! Remmelgas tõmbus tõsiseks, kui Rästas teatas, et kord on jõudnud Osmuseni. Osmusele ei meeldinud kogu ettevõte, eriti et see oli otseselt seotud palgiparvetamisega ja raielankide koondamisega Surru tagumisse soppi, ta võib teha katset üldist vaimustushoogu jahutada . . .

„Mitte sinnapoolegi! Osmuses on kerge eksida," mõtles Remmelgas, kui ta kuulas kiidulaulu maaparandustööle ja selle initsiaatoreile. „Minu väikest küsimust tõlgitseti valesti," ütles Osmus, „metsapunkti töötajad võtavad suurima rõõmuga suurtalguist osa."

Osmus ei lausunud poolt sõnagi palkide parvetamisest Käänisjärve tagant ja Kaarnamäelt. „Ta ei ole vist veel jätnud lootust, et minu kavad jäävad ellu rakendamata," arutas Remmelgas endamisi, aga see ei seganud teda rõõmu tundmast täielikust üksmeelest, millega kiideti heaks jõe süvendustööde viivitamatu alustamine. Ühistööde üldjuhiks valiti Remmelgas, iga kolhoos pidi tulema välja eesotsas esimehega, külanõukogu üksiktalupoegade, kooliõpetajate ja raudteel töötajate koondamine jäi Rästase mureks. Tähni oma kokkuvõttes lubas suure algatuse toetamiseks organiseerida abi kogu vallast.

Otsus vastu võetud, kuulutas Rästas algorganisatsiooni lahtise koosoleku lõppenuks. Rahvas lahkus aegglaselt, nagu vastu tahtmist. Veel kaua istus saalis ja

seisis koolimaja ees salkades inimesi, jätkates koosolekul kuuldu arutamist.

Helmi Kirkma, kes oli koosoleku protokollikirjutajaks, kogus täiskirjutatud lehed kaante vahele ja triikis parema käe sõrmi.

„Harjumata töö?" küsis Remmelgas.

„Kas nüüd seda... aga tahtsin kõik võimalikult täpselt üles kirjutada. Tänase koosoleku protokolli loetakse Tuliksaare rahva poolt tulevikus kindlasti suure huviga ja mäletatakse tänumeeli kõiki sõnavõtjaid."

Kirkma ruttas otsima Rästast, et kokku leppida protokolli valmiskirjutamise aja suhtes, ja Remmelgas lähenes end lahkumisele seadvaile Nugistele. Vana Nugis liigutas vurre ja tal oli ilme, nagu pakitseks temas vägisi esilekippuv naer. Anne hüüdis rõõmsalt:

„Püörate valla pahupidi!"

Vahetanud mõned laused, hakkasid Nugised jumalaga jätma.

„Kuidas Kirr elab?" päris Remmelgas.

Nugis elustus:

„Kirr tõi jõest esimese kala välja."

„Ja sõi ära," naeris Remmelgas.

„Ei puutunudki," vastas Nugis. Anne lisas:

„Tulge pühapäeval Surrule, siis näete ise, milliseid edusamme Kirr oma õppuses teeb."

Remmelgas ise oli pead valutanud, et külaskäiguks viisakat põhjust leida, ja nõustus silmapilkselt.

„Aga kindlasti!" sirutas Anne Remmelgale käe, ja metsaülemale näis, et tüdruku silmad olid kaunimad ja säravamad kui kunagi varem.

IX PEATÜKK

Renate Osmus, väike, valuliste joontega suunurkades ja suurte kurbade silmadega naine, tõmbus kööki, kus istus peaaegu päevad läbi, õmmeldes või kududes hiirvaikselt, seltsiks pliidi kõrval unes kaeblikult niuksuv vasikakõrgune Nestor. Osmus oli paar päeva linnas ja siis lamas koer trepi ees ning ootas. Ta kuulis juba kaugelt Osmust tulevat ja tormas peremehele rõõmsail hüppeil vastu, kuid tõmbus siis, kõrvad longus, tagasi — ainult koerale omase tundlikkusega aimas ta, et peremees on meeleolus, milles jalahoobid on kerged sadama.

Kontoris vahetati neil päevil üksnes möödapääsematuid sõnu, ja needki sosinal. Ka püüdlikkus ei aidanud: miski ega keegi ei pälvinud juhataja heakskiitu. Sõnu kulutamata olid kõik ühel meelel, et Osmusel oli linnas milleski viltu läinud, ja otsisid kõige keerukamaid põhjendusi, et kaduda laoplatsidele, raielankidele, jaama vagunite ja laadimise juurde.

Osmus peaaegu ei maganudki, ent töö ei edenenud. Ta kõmpis ühest toanurgast teise või toetas otsmiku aknaraamile ja vaatas välja. Ilmad olid järsku halvenenud; ülalt vajus alla ühtlast halli udu, mis aeg-ajalt tihenes lehtedel rõõmsalt sabistavaiks sagaraiks. Tuulehood olid teravad ja jahedad. Oleks ilm mõistlikum, viskaks püssi õlale, longiks metsipidi, tuulutaks pead . . .

Osmus rõõmustas, kui ta mõni päev tagasi kutsuti Metsatööstuskeskusse — oleks ise varsti nagunii sõitnud. Mõnus on liikuda inimeste seas, kes sind kiidavad, su teeneid esile tõstavad. Ja peale selle — endamisi luges Osmus seda kõige tähtsamaks — on aeg Remmelgale tugevamalt varvastele astuda.

Keskuses olid esindajad ministeeriumist. Teda õnnitleti saavutatud edu puhul. Osmus ujus nagu kala vees. Ministeeriumimehed poetasid salapäraste nägudega märkusi üllatusest, millise nad tema jaoks olevat varunud. Osmuse süda põksus peaaegu kuuldavalt — ehk ongi lõpp vastikul metsakolka-elul Kulliarus?

Ministeeriumimehed arendasid aga hoopis teistsuguseid plaane. Nad kavatsevad Kulliarust kui edukast metsapunktist kujundada eeskujulikult mehhaniseeritud metsatööstuskeskuse. Juba eeloleval talvel on võimalik sinna tööle suunata kaks-kolm liikuvat elektrijõujaama, et hakkaksid surisema elektrisaed. Veel on Kulliarule eraldatud kolm võimsat metsaveotraktorit, laadimisseadeldisi ja metsaveo-raudtee jaoks spetsiaalvedur, vagonette, rööpmeid. Meeste näod särasid jutustades, särasid niivõrd, et nad ei märganudki, kuidas Osmuse oma tuhmus ja tuhmus.

„Suurepärane, mis!" hõõrus Metsatööstuskeskuse direktor käsi. „Kui küsiti, millisesse metsapunkti kogu see rikkus suunata, oli mul ainult üks vastus: Kulliarru, meie parimasse."

Ministeeriumi-esindajail oli teada kava süvendada Kulliaru jõge nii, et see muutuks parvetuskõlblikuks, ja nad süttisid kiiresti vee ja raudtee kombineeritud kasutamise võimalikkusest.

Osmus jäi jahedaks. Mis neil viga sädelda ja sädis-

tada — jagavad masinad, saed ja traktorid välja, on sellega oma plaanid täitnud ja pühivad nagu käod nokad puhtaks ning jäävad ootama. Tööle peab hakkama Osmus. Elektrisaed! Võib-olla kusagil Siberis, kus on kõrged oksteta puud, võib nendega töötada. Võib ju olla, et kui on väljaõpetatud kaader, kui on käepärast masinistid, brigadiirid ja saemehed, kui mets on okstest laasitud ja alusvõsast puhastatud, nagu nad sellest kirjutavad, võib ju olla, et siis asjast tolku on. Aga kust võtta õppinud inimesi? Kes õpetab? Kes valmistab metsa ette? Ning metsaveo-traktorid... Keegi pole näinudki, kuidas nad töötavad ja kas üldse töötavad, aga normid on peal, et aina äga...

Osmus umbusaldas tehnikat. Milliste rikete ja viperustega võivad masinad inimest üllatada! Üldiselt tähendab tehnika muidugi progressi, aga kui ta on uus ja tundmatu, siis tänan väga. Võib olla, et kahe, võib-olla kolme aasta pärast, kui sisseseaded on põhjalikult katsetatud, nendega töötamist õpitud, tasub metsatööde mehhaniseerimine end, võib-olla annab mitmekordsetki tulu, vähendades inimeste vaeva ja suurendades tootlikkust, aga miks tahetakse just temast, Osmusest, teha katsejänes, kes esimeste aastate vaevad ja vitsad peab vastu võtma? Iseasi veel, kui saadetaks ameerika masinaid...

Vastumeelsus pakutavate masinate vastu kasvas põlguseks, kui õhtul väikestel mehhaniseerimisliikudel Metsatööstuskeskuse direktor talle saladuskatte all usaldas, et järgmisel kevadel on oodata tema üleviimist ministeeriumi, seega jääb direktorikoht vakantseks ja tema ei näe sobivamat meest sinna soovitamiseks kui Osmus. Ainult olgu ta eeloleval hooajal mitme mehe eest väljas,

et nii Osmuse metsapunkt kui ka kogu Metsatööstuskeskus saavutaks kõrge plaanitäitmise protsendi.

Milline pigi: vaba direktorikoht ja uus, tundmatu tehnika, sama tehnika, millest Osmus alati kõneles väikese üleoleva muigega suunurgas!

Ta ei kardaks ei kaelasokutatavat tehnikat ega kõrgendatud plaane, kui tal kodus Remmelgas oma uute töörajoonidega kukil ei istuks. Lööks plaani täis vanade heade tuttavate käsisaagide ja talupoegade hoburegedega, mustriks ja prooviks nokitseks tasapisi ka jõujaamade, vedurite ja traktoritega. Kogemuste omandamise mõttes. Aga Kaarnamäel, ja lisaks veel masinad... Ta oli tulnud kavatsusega Remmelga metsikut kava raielankide suhtes halvustada, ta lootis Metsatööstuskeskuse direktorilt mõistmist ja toetust, uskus, et uus metsaülem nimetatakse tühipaljaks unistajaks, aga teinud mõned ettevaatlikud vihjed, taipas ta ministeeriumimeeste vastustest, et vaevalt oleks tal neilt oodata heakskiitu. Nii sõitiski ta tagasi teadmisega, et peab Tuliksaares omal jõul hakkama saama. Remmelgale liitusid veel elektrisaed ja muu krempel — ime siis, et mida rohkem ta koduteel mõtles, seda selgemaks talle sai, kui viltu tal linnas oli vedanud, ja esialgne nukrus ja tülpimus asendusid kibedusega, mis aeg-ajalt paisus närivaks pahameeleks, jah, isegi vihahoogudeks. Eh, jookseksid nende talgud tühja! Või veaks ekskavaatoritega viltu! Kui jääks jõgi süvendamata, oleks vedu Surrult võimatu ja siis võiks nõuda ümberkorraldusi... Pitkaste ajas õnneks juba enne kohalt lendamist raudtee lähedal langid sisse... Kui...

Kõik, mis Osmusele jäi, oli ainult — kui. Remmelgas oli kangekaelne inimene, tema oma jonni ei jäta. Läi-

nud talvel ei juhtunud Kulliaru piirkonna metsades Osmuse sõnata midagi tähtsamat, tänavu jooksevad kõik metsaülema vahet. Oleks pidanud Pitkastet vähem takka aitama, ehk oleks praegugi kohal püsinud... Ja et siia metsakolkasse sattus just Remmelgas!

Läbi seina kostis söögitoa seinakella vaikset tiksumist. Miks on majas südapäeval nõnda vaikne? Naine läks juba hommikul välja, aga miks ei kosta hääli kontorist? Laisklevad? Kütan neile veel sauna, nii et mitu aega mäletavad, mis tähendab riigi aega ja raha varastada.

Ta tõusis, aga samal ajal koputati uksele. See ei olnud keegi ametnikest, need ei koputanud nii kõvasti. Osmus laskus tagasi toolile ja hüüdis valjult:

„Sisse!"

Metsaülem Remmelgas oli viimane, keda Osmus oleks osanud enda poole oodata. Aga seal ta seisis ja vihmakuuelt jooksis veeniresid, joonistades metsaülema ümber tumeda sõõri.

„Vabandage, toon teile terve järve tuppa."

„Ei sellest ole midagi, palun väga," hüppas Osmus nagu kammitsaist vabanedes toolilt. „Olge lahked, võtame vihmakuue seljast, riputame kotta."

Osmus viis mantli ära, tagasi tulles tõmbas laia tugitooli lähemale. Remmelgas leidis vaevalt mahti ütlemiseks, et viis posti jaama ja mööda minnes võttis julguse mõni minut tülitada, niivõrd kallas Osmus ta üle jutuvadaga ning hoolitsusega — pakkus sigarette ja sigareid, tiirutas ümber laua, uudishimutses ja kiitis Remmelgat ja tema väsimatust ning leidlikkust. Laksatas peoga otsmikule:

„Kui kahju, et naine just täna kodus ei ole — tass kuuma kohvi oleks sellise ilmaga otse rohu eest!"

„Milleks selline tüli...“

„Kuidas nii, tüli? Oleme seni kohtunud ainult koosolekuil, nõupidamistel, üldse ametlikult...“

„Tulin...“

„Muidugi ametiasjus, tunnen teid juba. Jõuame, jõuame, ka nõukogude inimesel on lubatud suutäis muhedat juttu tühjast-tähjast.“

Remmelgale ei jäänud üle muud kui kuulata: kohvilt hüppas Osmus rebastele, kes väikesi tedrepoegi hävitavad; pikalt-laialt õpetas, kuidas segada „paugupealt“ tervistavat grokki; poetas vahele mõned anekdoodid — „kõige värskemad, olete kuulnud?“

„Mind oodatakse,“ luiskas lõpuks metsaülem. „Astusin sisse, et küsida: kas tunnete metsavaht Tüüri?“

Osmus pilutas silmi ja kallutas pead, nagu pingutaks ta mälu.

„Tüür? Tuleks nagu tuttav ette...“

„Ta töötas tökativabrikus.“

„Ah jaa, õigus. Näete, kuidas mõnikord nimi peast välja lipsab. Kui vabrik töö lõpetas, võttis Pitkaste ta metsavahiks.“

„Teie soovitasite?“

„Kas ma soovitasin? E-ei. Kui Pitkaste hädaldas, et tal on metsavahtidest puudus, meenus mulle Tüür. Ta oli hakkaja ja püüdlik. Kiitis ikka, kui hästi ta metsamajandust tunneb, olla seda kusagil õppinud, vist metsakoolis.“

„Kust ta Kulliarru tuli?“

Osmus kehitas õlgu:

„Pole aimugi. Mina olen siin uus inimene, ei tea. Arvasin, et Pitkaste kui siitkandi mehi teab temast rohkem.“

Kui Remmelgas midagi ei vastanud, küsis Osmus:

„Kui võib uudishimutseda ... Mis selle ... Tüüriga lahti on?"

Remmelgas jutustas metsniku kaebusest, et Tüür väga tujukalt oma kohustusi täidab. Metsnik oli kontrollimisel avastanud pooleldi teostatud kultiveerimistöid langil, kus töö aruande järgi pidi olema lõpetatud. Kahtlust äratavad mõned töötasulehedki.

Kui ta tõusta tahtis, surus Osmus ta sõbralikult toolile tagasi.

„Kannatage veel pool tunnikest. Ka mul on teile ametlik jutuke. Oleksin homme või ülehomme nagunii metskonda tulnud, aga kui te pahaks ei pane, kõneleksin meeleldi praegu..."

Ta seadis end mugavamini istuma ja jutustas siis, kui palju ta viimasel ajal oli Remmelga algatuse ja uuenduste üle mõtelnud.

„Teate ju küll, et ma vastu puiklesin," naeratas ta. „Mis salata — pelgasin raskusi. Omavahel öelda: ma ei kartnud mitte niivõrd siinseid, nii-öelda koduseid takistusi, kui neid, mida võidakse ülevalt poolt teha. Nemad seal ei tunne ju kohapealset olukorda, suhtuvad kõigesse paberlikult. Kas antakse vajalikke seadmeid raudtee jaoks? Sinna läheb heake ports roopaid, vedureid, vagonette, polte ja mida kõik. Mul on materjalide hankimise alal kogemusi, tean, kui visalt tuleb iga uuenduse eest võidelda. Kui kuulsin, et paar ministeeriumi kõrgemat ametnikku peatuvad meie Metsatööstuskeskuses, kihutasin aega viitmata maakonnalinna. Kirjeldasin olukorda ja järsult ning otsustava nõudlikkusega tõstsin üles raudtee ehitamise vajaduse. Läksin palju kaugemale! Lopsakalt, laias kaares kirjeldasin, kui suurt

kasu ja kokkuhoidu annaks Kulliaru metsapunkti tööde täielik mehhaniseerimine. Algul tegid mehed üleolevalt ooh! ja pilklikult eeh!, aga mina tulistasin neid ikka suuremaist ja suuremaist kahureist, kuni mehikesed lõid kõhklema ja tasapisi isegi süttisid. Noh, ma ei olnud ka püssirohuga kitsi. Lubasid ministeeriumile ette kanda, tõotasid omalt poolt toetada ja peale suruda. Nüüd telefoneeriti pealinnast, et Kulliaru metsapunkti mehhaniseerimine lööb ministeeriumis laineid, et juba on eraldatud vajalikke masinaid ja materjale, talve poole saadetakse appi insener või vähemalt tehnik."

Remmelgas ei uskunud, et kõik oli just nõnda, nagu pajatas Osmus, aga põhjust rõõmustamiseks oli ometi küllalt. Osmus kas kaotas mingisuguse toe, millele ta seni oli lootnud, või sarjati teda Metsatööstuskeskuses. Ükskõik kuidas sellega oli, ükskõik kas kõigest südamest või ainult mokaotsast — viimane vastupanukants oli langenud.

„Mul on hea meel . . ." ütles Remmelgas.

„Oleksite te näinud, kuidas mina nagu poisike rõõmust kekslesin! Kuid nüüd asja juurde — tulen teilt abi paluma. Metsapunkt on töödega hirmsasti maha jäänud: jõel on kõik eeltööd lõpetatud, aga metsaraudtee jaoks pole veel sihtegi sisse aetud. Teil on sel alal kogemusi, kui tuleksite ja aitaksite? Kui teil endal pole aega, saatke Pitkaste. Ka Nugis elab lähedal . . ."

Remmelgas kaalutles, kas mõnda üksteisele kuhjunud töödest ei kannataks edasi lükata, sest Osmuse palvet tagasi lükata ei tohi. Midagi niisugust leidmata küsis ta:

„Millal mõtlesite alata?"

„Tänan teid, seltsimees Remmelgas," võttis Osmus seda kui nõusolekut. „Seltsimees Kirkma on nii väärtus-

liku abi eest kindlasti samuti rõõmus. Ma määrasin tema raudtee-ehituse brigadiiriks. Olen igaühele kinnitanud, et teil on avar süda, ja ma ei eksinud..."

Päev jäigi lahtiseks, Osmus lubas selle hiljem teatada.

Remmelgal oli juba mantel seljas, kui Osmusele meenus:

„Ah jaa... Tüürist oli jutt... Mida kavatsete selle vargapoisiga ette võtta?"

„Vargapoisiga?"

„Ütlesite ju, et kultuurid olid külvamata ja töötasulehed kahtlased."

„See kõik vajab veel kontrollimist. Kui mahti saan, lähen Kullile, vaatan ise kõik üle."

„Muidugi. Selliseid noorukeid ei tohi päevakski silmist lasta."

Nad lahkusid tugeva käeraputusega. Osmus astus akna alla ja läbi eesriide vaatas libedal teel ettevaatlikult jalgratast juhtivale metsaülemale järele. Ta seisis samal kohal veel siis, kui Remmelgas oli kadunud teekäänaku taha ja ei olnud näha midagi peale halli vihma, mis sadas nüüd jämedate piiskadena, pekstes kihama rattaroobaste porisegused lombid. Osmus oli nüüd palju rahulikum kui hommikupoolel, kuid ka mõtlikum. Õhtu eel, kui pilved kärisesid laiklikeks ja sadu jäi hõredamaks, tõmbas ta vihmakuue selga ja võttis kapist oma kolmeraudse.

„Kuhu sa vastu ööd veel..." ütles vahepeal koju jõudnud naine vaikselt.

„Ah niisama ... meelt lahutama ... Võib-olla jään ööseks, läheme hommikul tedrekukke passima..."

„Ikka selle Tüüriga..."

„Mis siis, et Tüür ... Miks sa arvad, et Tüüriga? Ei-ei, ma ei lähe Kullile ... see on liiga kaugel."

Ta käsutas Nestori tuppa ja läks ...

Pühapäeval ärkas Remmelgas vara. Lõpetanud habemeajamise, kallas ta köögis mahuka emailitud kausi kaevust toodud vett täis ja puristas kaua ning mõnuga, hõõrudes hiljem niisutatud rätiga ülakeha.

Metsaülem kallutas end avatud aknast välja. Hommikupoolsel taeval, otse päikeseketta all sinendas mitte just headennustav pilvemüür.

Remmelgas krimpsutas huuli. Talle ei meeldinud see pilv. Sinna ei olnud aga midagi parata. Kuid veel vähem meeldis talle maja lage ümbrus, ja siin ei saanud enam jääda pealtvaatajaks. Ta oli visandanud majaümbruse kaunistamise plaani, oli metsas aegsasti valmis vaadanud noori saari, vahtraid, pihlakaid, pärnapuid, papleid, koonuselisi kadakaid ja edevaid haabu. Osa neist oli juba tänavu oma uuele asukohale istutatud. See on väike algus. Metsaülem kavatses majast ida poole rajada omamoodi haljasala, kus ei puudu ükski Tuliksaare metskonnas kasvav puu.

Metsaülem kasutas oma isiklikuks korteriks peale köögi ainult üht tuba. See-eest oli see ruumikas ja kahest avarast aknast hoovas sisse palju valgust. Seinad olid üle löödud vöödilise kehra papiga, lagi kaetud punaka peitsiga värvitud voodrilaudadega. Laia raamaturiiuli kõrval seisis klaasustega kapp, millest paistsid nõelte otsa torgitud putukate ja liblikate korrapärased read. Toolile ahju kõrval oli laotud riit puukettaid, tooli all kuivas kuhi käsne — lisandid kabinetis korrapäraselt väljapandud ja kiiresti täienevale ülevaatekogumi-

kule Tuliksaare metsa puuliikidest, nende kasvu analüüsi näidistest ja metsakahjureist.

Ärkav tuul lehvitas laisalt vonklevaid valgeid kardinaid. Küla pool niuksus kaevuvõll ja kõrises kett, kaugemal, madalate toominga- ja pajupõõsaste taga hakkas rõõmsalt popsuma traktor — Tamm ei tundnud halastust söötide vastu.

Remmelgas tõmbas akna kinni, et mitmesugused hääled ta tähelepanu laiali ei kisuks. Ta luges paar tundi. Hommikune tähelepanelik lugemine ja märkustetegemine oli tal harjumuseks, õigemini vajaduseks nagu kohvijoomine. Aga ta mäletas aegu, mil tunduv osa kahest tunnist kulus laialilendavate mõtete kogumisele ja teksti juurde tagasitirimisele. See meenus talle eriti täna, sest sageli tabas ta mõtteid väga kaugel sellest, millest ta luges. Mitmel korral tõusis ta ja murelikult jälgis ülespoole rühkivat pilverünka, millest pudenes üksikuid kaugele etteruttavaid kahle. „Peaks ta selle ühegi päeva pidama," tusatses Remmelgas ja asus korraldama pooleliolevat putukatekogu. Kuid seegi nii mitmekülgne ja palju põnevaid, kiirestilendavaid tunde valmistanud tegevus oli täna üksluine ning igav. Ta ei suutnud kauem toas istuda ja äkki avastas, et paberossidega ei tule päeva läbi. Ka võiks vanale Nugisele viia paki tubakat. Mõeldud, tehtud. Ta lükkas jalgratta välja ja sõitis jaama juurde kioski.

Pilvemüür nihkus visalt ülespoole. See oli ühtlane tumehall lade, ja lähenedes meister Kirkma majale, kuulatas Remmelgas murelikult kaugelt kostvat mühinat — see ei olnud metsa kohin. Varsti potsatasid esimesed jämedad piisad ja Kirkma kohale jõudes sadas juba ladinal. „Peab ootama hoo raugemist," hüppas Remmel-

gas rattalt. Maja teepoolne külg uppus sirelipõõsastesse, mis olid üleni kaetud paksude lillade õiekobaratega. Kitsas püstpulkadest jalgvärav, mis avanedes rõõmsalt kriuksatas, näis võlvialusena, nii katsid seda kahelt poolt ja ülalt sireliõied.

Helmi Kirkma lõi metsaülemat nähes üllatusest käsi kokku. Haaras lävele seisma jäänud Remmelga käest ja tõmbas ta tuppa.

„Ma ehk segan teie pühapäevarahu..." vabandas Remmelgas. „Aga vihmahoog on pöörane."

„Vastupidi — minule toote teie alati rahu kaasa."

Kirkma oli töötanud, oli eelmise nädala aruandeid kokku võtnud. Juuksed oli ta tahapoole kamminud, nii et väikeste kõrvade kumerad otsad valendasid.

„See soeng annab teile energilise ilme," ütles Remmelgas.

„Aga seltsimees metsaülem!" hüüatas Helmi. „Ja mina arvasin, et teil ei ole üldse silma naiste välimuse jaoks."

Helmi naeris tihti ja palju, naeris ka siis, kui Remmelgas ei teadnud selleks olevat õiget põhjustki. Ainult täiesti õnnelikud, ainult vabad ja puhtad inimesed võivad naerda nõnda, kõigest südamest. „Ta on millegi üle väga, väga rõõmus," mõtiskles metsaülem ja nukralt kuulatas vihma rabinat vastu aknaklaasi.

Helmile oli uudiseks jutt raudtee ehitamisest ja uue tehnika rakendamisest. Ei, Osmus ei olnud sellest kõigest talle sõnakestki rääkinud. Esimest korda kuuleb ta ka enda määramisest raudtee-ehitamise brigadiiriks. Elektrisaed, traktorid, tõstekraanad, metsaveo-raudtee — kuidas ta kõigist neist on unistanud! Ta rõõm oli nii suur, et ta peaaegu oleks metsaülemale kaela hüpanud.

Kas ta küllalt hästi ei tea, kui raske, kui hirmus raske on metsatöö! Nähes, kui vaevaliselt liikus noorukese tüdruku või vanaldase naise käes saag okstest kui raudnaeltest läbitikitud kuuses või tihkes kases, haaras ta mitmel korral saepea, et harjumatule töötajale puhkamiseks aega anda. Ta oli metsatöölistega, kui need väsinult pöördusid tihti kitsaisse, tondisilmadest ähmaselt valgustatud öökortereisse, aeglaselt sõid poolkülma valmistoitu ja laskusid heinu või põhku täistopitud kottidele. Vilunud kaadritöölisi oli vähe, aga maa vajas ehitusmaterjali rohkem kui kunagi varem. Kui raske ka oli, aga teisiti ei olnud võimalik, — seda mõistsid kõik ja töötasid, kuid Helmi ei väsinud unistamast ajast, mil masin võtab inimese õlult metsatöö raskused. Et see oli lähedal, selles ei kahelnud Helmi hetkegi.

„Kas teie ei karda uusi ja tundmatuid masinaid? Nendega on algul jändamist... meil pole ju väljaõppinud kaadritki..."

„Kui Nõukogudemaa töölised ja insenerid õppisid neid masinaid valmistama, kui paljuke oleksime siis väärt meie, kui samade masinatega töötama ei õpiks?"

„Suurepärane," ütles Remmelgas. Ja lisas: „Ka Osmus üllatas mind, ma ei tundnud teda eile äragi. Lahke ja sõbralik on ta alati olnud, kuid võõras oli vaimustus, millega ta jutustas jõe süvendamisest ja metsapunkti mehhaniseerimisest. Ta oli tugevasti ministeeriumi masseerinud..."

„Osmus?"

Remmelga kõrv püüdis Helmi häälest sama kahtluse, millega ta ise oli eile Osmust kuulanud.

„Nõnda ta mulle eile pajatas..."

Helmi nokitses küünte kallal.

„Ma ei usu seda meest hästi . . . enam . . . Ta on kaval ja osav . . . ja armastab võimu. Teie kärbite ta tiibu — Osmus ei lepi sellega nii kergesti."

„Ärge kohutage, võtate mult une!" naljatas Remmelgas.

„Osmus vallandas Kari. Mäletate, veopraakeri? Muidugi ei toonud ta põhjuseks kriitikat, mida Kari paaril viimasel koosolekul metsapunkti juhataja aadressil tegi, vaid korratuse raielankidel. Kuidas peavadki langid puhtaks saama, kui Osmus ise kogu aeg kiirustas ainult palkide väljaveoga. Ütles ikka: muu rämps oodaku! Nüüd pööras kõik pea peale . . ."

„See kõlab uskumatult!"

„Aga on siiski tõde. Kari ise rääkis. Ta oli siin, mõnikümmend minutit enne teid lahkus, läks jaama . . ."

Kui Helmi märkas, millise õhinaga ta kõigest rääkis, sattus ta segadusse, kaotas sõnajärje ja üle ta näo laotus õrn puna. Tüdruk tõusis ja vaatas aknast välja. Remmelgas muigas mõistvalt:

„Vaata aga, vaata . . . Räägiti ja räägiti teie meestevihkamisest, niikaua räägiti, kui võtate kätte ja . . ."

Helmi pöördus ja naeratas läbi ripsmete:

„Seltsimees Remmelgas!" Ruttas siis metsaülema kõrvale diivanile, haaras tugevasti ta käest:

„Ma ei salga — olen õnnelik. Aga süüdi olete selles teie ja mina ei ole teid veel tänanudki. Ega ma ei oska seda praegugi nagu kord ja kohus teha . . . Teie olete parim inimene maailmas."

Ta vabastas Remmelga käe ja pilku tõstmata rääkis kiiresti, nagu kartes katkestamist:

„Ma pelgasin inimesi, mehi aga põlgasin. Kas selle rumala vea üle vähe nalja tehti! See näis ju nii kum-

maline ja naljakas, mehed sõlmisid omavahel kihlvedusid, et kes mind sellest terveks arstib. Keegi ei arstinud, oma lipitsemisega nad suurendasid minus vastumeelsust... Oleksite mind näinud kolm-neli aastat tagasi, teil oleksid juuksed peas püsti tõusnud, säärane fuuria olin. Kedagi ei sallinud, kedagi ei usaldanud, sõpru mul polnud. Ei otsinudki neid, uskusin, et mulle on küllalt minu tööst, millesse sukeldusin kogu noore inimese jõuga. Ega ma sündimisest peale säärane ei olnud, olin üsna harilik, rohkem vallatu ja rõõmus kui vaikne tossike, aga elu muljus ja mudis niikaua, kui olin tulehark valmis. Juba põlvepikkusena olin karjaplika, varsti selle järel talu teenijatüdruk. Talvel kööginurgas, suviti aidas või lakas. Inimene! See kõlas pilkena. Kui peremees jõi kõrtsis mõned tuhanded maha, pehmendas ta oma halba tuju teenija kallal paukumisega. Kui perenaisele meeldis, ei andnud ta plikale kogu suvel ainustki vaba päeva. Ei olnud teenija pererahvale meeltmööda või julges nõuda — milline naljakas olevus! — korralikku palga väljamaksmist, näidati, kus seisab õuevärav. Koera ei kihutanud keegi talust välja, teenijatüdruku minemaajamine oli niisama loomulik ja endastmõistetav nagu särgi vahetamine laupäeva õhtul... Kauaks ei olnud püsi ka siis, kui plika — ennäe juhmi! — ei osanud lugu pidada oma matsakast elukaaslasest tüdinenud viinastunud peremehe öistest visiitidest. Ja töö, töö ja töö. Kui siis mõnikord jutlustati tööst kui rõõmuallikast, naersin... Lapsena sain ema käest tihti tapelda, et mis sa, saunatüdruk, lõkerdad. Ma siis ei mõistnud teda, sest ma ei teadnud veel, et vaesele inimesele ei ole isegi naermine sünnis. Julgesin isegi korraks elule lootusrikkalt vastu naeratada.

Olin nii rumal, et uskusin perepoja südamlikke sõnu, kauneid tõotusi... Mitte et need tõotused oleksid mind ahvatlenud, aga perepoeg meeldis mulle, armusin noore tüdruku siiruse ja kiindumusega. Maksin oma lihtsameelsuse eest ränka hinda — unustasin naermise, hakkasin vihkama elu, pelgama inimesi, põlgama mehi, kelle ettekujutuses teenijaplikal ei olnudki hinge ja südant..."

Siiamaani oli Helmi jutustanud langetatud päi, pilk tugevasti ristatud kätel. Ta hingas sügavalt, nagu vabastades end nähtamatust koormast, ja kui ta näo üles tõstis, nägi Remmelgas ta silmis pisaraid hiilgamas.

„Kõik see oli liiga ülekohtune, liiga ebainimlik selleks, et kauem kesta. Nagu vangistusest pääsenud lõoke lõõritades ülistab vaba sinendavat õhku, niisama suure vaimustusega võtsin ma vastu nõukogude võimu meie maal. Juba esimesel sügisel astusin Voltveti metsamajandustehnikumi. Mets on mulle alati olnud heaks sõbraks, võib-olla oma suure rahu pärast. Inimene unustab kiiresti, ja õpib kiiresti. Unustasin palju, mis olin läbi elanud, kõige muu kõrval õppisin naermagi. Ma sukeldusin töösse ülepeakaela. Mitte ainult tänust, mitte ainult teadlikust kohusetundest nõukogude võimule, vaid et töö mulle rõõmu valmistas. Oh jumal, kuidas ma olin otse joobunud, kui esimestel praakeri tööpäeva õhtutel kodu poole hüplesin. Jah, hüplesin, nagu oleksin meeletu. See oli vaba töö, oli vajalik töö ja kõik minus laulis koos metsadega.

Ma mõistsin hästi, mida nõukogude võim mulle andis. See võrdub eluga, rikka tuhandepalgelise eluga. Aga ometi jäin üksildaseks, inimesi pelgavaks. Usk inimestesse tuli pikkamööda tagasi, aga vastumeelsus meeste

vastu oli visa kaduma. Mehed omalt poolt mõnigi kord aitasid ohakaokkaid teravad hoida. Teie julgustasite mind, murdsite minus säilinud viimase teenijakambri pärandi . . ."

„Aga veopraaker Kari?" nokkis Remmelgas.

„Temaga on jälle hoopis, hoopis teisiti!" lõid Helmi põsed õhetama. „Sellegi eest olen tänuvõlglane teile. Ilma teie julgustamiseta oleksin temastki eemale hoidnud, oleksin seda teinud vägivaldselt, vastu iseenda tundeid."

„Kui mitmekordne süüdlane ma küll olen!"

„See pole veel kõik. Kui Kulliaru metsapunkti juhatajaks tuli Osmus, haaras mind kaasa hoog ja vastupidavus, millega ta töid organiseeris ja metsades ringi rahmeldas. Just see mõjus mulle, mulle olid suureks rahulduseks kõrged protsendid, kiitused koosolekuil ja ajalehtedes. See ju näitas meie ühise töö edu, kõiges selles oli ju terake mindki, sama tuhkatriinut, kes alles hiljuti ei olnud kriipsugi rohkem väärt kui ader või äke või mõni teine tööriist hallparuni kuuri all. Teie paiskasite kõik segamini. Osmus sattus marru, mina olin algul solvunud. Kui järele mõtlesin, mõistsin, et õigus oli teil. Mul hakkas enda ees häbi, et ei olnud kõike seda ise varem märganud."

„Osmus ei mõista veel praegugi . . ."

„Mõistab, küll ta mõistab, aga ta lihtsalt ei tunnista seda. Teda ei huvita ega ärrita, kas tulevikus on Tuliksaares lagendikud või kohab siin mets. Osmus ei ehita Tuliksaare, vaid iseenda tulevikku."

„Iseenda tulevikku saab ehitada ainult koos Tuliksaare tulevikuga . . ."

„Nii on õige — inimene tõuseb kõrgele ainult koos teistega..."

Helmi tõi lauale värsket piima ja omaküpsetatud saia. Nad olid just lõpetamas, kui tuli Osmus. Too tegi üllatunud näo, kippus ukselt tagasi minema, palus tuhat korda vabandust. Ta ei poetanud ainustki vihjet, aga kogu ta olek näitas, et ta teeb nähtust omad järeldused. Osmus tuli Kirkmale jutustama oma võitlusest ministeeriumimeestega, sellest, kuidas ta välja nõudis materjalid metsaveo-raudteeks, ja et ta määras raudtee ehitustööde juhatajaks Helmi Kirkma. Vahetati üsna jahedaid lauseid eelseisvate tööde kohta, kõigil oli ebamugav ja Remmelgas tõusis varsti.

„Aga ei!" hüppas Osmus toolilt. „Mina sattusin viiendaks rattaks, mina ka lahkun..."

Remmelgas ei võtnud tema vihjet kuuldavakski. Aeg oli vahepeal kiiresti lennanud, vihm oli lakanud, kuid uuesti ülesnihkuvad paksud pilverünkad tõotasid uut valingut. „Kui kiirustan, ehk pääsen kuivalt Surrule," mõtles Remmelgas, aga ta eksis: ta ei jõudnud veel kojugi, kui hakkas uuesti kallama.

See oli pikk päev Remmelgale, pikk ja rahutu. Suurema osa ajast seisis ta akna all, mida mööda jooksid alla hallid veejoad. Pilved näisid olevat tühjenematud ja alles õhtu eel kärises praguliseks pilvede ühtlane hall mass ja rauges saju hoog.

Siis oli juba hilja Surru-teekonna ettevõtmiseks...

Ka nädala sees oli Remmelgas sunnitud saatma Lümatu äärde lanke ajama Pitkaste ning kui Osmus metsaraudtee sihiajamist meelde tuletas, oli metsaülem teiste kuumpakiliste töödega nõnda seotud, et metsapunktilegi saadeti appi metsnik. Metsaülema loal võtsid

nad Nugise appi, kutsusid ka Annet, aga tüdruk keeldus. Anne oli oodanud pühapäeval Remmelgat, ta tahtis sel päeval jutustada isale oma kavatsustest ja lootis metsaülema juuresolekust abi ja toetust. Ilm oli küll halb, aga südapäeval ei sadanud, kui oleks tahtnud, oleks jõudnud Surrule ja aega oleks ülegi jäänud. „Joosku metsaülem ise," turtsatas ta nüüd Osmusele, „ärgu kippugu kamandama!"

Osmus oli varitsenud parajat hetke ja nüüd ta ütleski, et eks metsaülemal ole palju asjaajamisi, eriti nüüd, kus näib seadvat pulmade poole. „Milliste pulmade poole?" jahmus Pitkaste. Kui Osmus nimetas metsaülemat ja Helmit, lõi Pitkaste käega: hakkad vananaiste lori edasi kandma! Osmus teeskles ägestumist ja enda au jaluleseadmiseks jutustaski, kuidas ta noori oli kahekesi kudrutamas tabanud. Olid küll vist pühitsemas kihlapidu. Salamahti piilus Annet ja jäi uudise mõjuga rahule — tüdruk oli nagu kasetoht, huuled kõvasti kokku surutud.

„Ah siis sellepärast..." ütles Anne ja ainult ise teadis, mida mõtles. Et ta lugupidamine metsaülemast ei tõusnud, seda nägi Osmus ometi ja muheles endamisi. Olgu see metsaülemale esimeseks avansiks kogu kaelasokutatud sekelduste, sääskede ja võsas rabistamise eest.

Mõni päev hiljem — metsaraudtee sihiajamine oli veel lõpetamata — helises varahommikul metsaülema laual telefon. Metsaülem oli tulnud hilisööl Linkaevu metsandikust ja tõmbas vaiba üle kõrvade ja silmade, et mitte kuulda. Aga telefon oli jonnakas, pärast nagu mõtlikku vaikust hakkas hüüdma pikalt ja nõudlikult.

Remmelgas lõi jalgadega teki pealt ja hüppas põrandale.

„Halloo!" hüüdis ta telefoni. „Kas te ei võiks oodata vähemalt kella kaheksani!"

Telefonis vastas kärsitu, aga kindel naisehääl:

„Ei või. Tulge kohe metsniku juurde, salakütid tapsid põdra."

Hääl kostis tuttavana, aga kes rääkis, ei osanud Remmelgas arvata. Hoopis veider oli aga jutt ise. Põder? Kust selline imeloom Tuliksaarde eksis?

„Jätke parem oma aprillinaljad!" vastas ta. „Tuliksaare metskonnas pole rohkem kui viie aasta jooksul nähtud ainustki põtra."

„Nii arvate teie." Hääl muutus kärsituks. „Aga kui teil pole aega . . . või kui kardate . . ."

„Kes seal õieti räägib?"

Telefonitorus oli kuulda hingamise kahinat ja alles pärast lühikest pausi:

„Surru metsavahi Mihkel Nugise tütar Anne Nugis."

„Kus isa on?"

„Läks põdra jälgi mööda Lümatu poole."

„Kes temaga kaasas on?"

„Ei keegi."

„Metsnik Pitkaste?"

„On Osmusega raudteesihil. Teie loal."

Uni ja väsimus olid kui pühitud. Salakütt, kes riskeerib lasta põtra, ei hoia kuuli, kui on tarvis oma kuritööd varjata. Põtra ei minda laksma üksinda, seal on liikvel väiksem või suurem jõuk. Vana Mihkel ei alarmeeriks põhjuseta.

„Oodake mind!"

„Hakkan pikkamisi Surru poole liikuma, jõuate mulle teel järele."

Remmelgas riietus kiirustades. Milline lugu — põdrad!

Imelik, et vana Mihkel ei teadnud metsade uhkuse elutsemisest oma vahtkonnas. Või mingi trikk? Lõksumeelitamine? Metsaülem muigas enda üle — kelle poolt või millise eesmärgiga? Nii nagu põdrad, on Tuliksaare metsadest ka bandiidid juba ammu kadunud... Ta heitis kaheraudse jahipüssi risti selga ja hüppas jalgrattale.

Õhk oli värske, täis hommikust kastejahedust. Metsa sik-sakilise silueti taga hõõgus punaselt päikesetõusueelne taevas. Üksik pilvetriip hõljus metsa kohal, alumine serv helendav, peaaegu valge. Kaugemal lõid kõrge männituka ladvad punetama. Alati oli metsaülem peatunud, kunagi ei olnud ta jätnud kasutamata võimalust jälgida päikesetõusu värvidemängu, aga täna jätkus tal sellele ainult mõni üksik põgus pilk.

Kuni Männisaluni oli tee tasane ja küllalt laigi, nii et edasi jõudis kiiresti. Remmelgas ei peatunud metsniku juures, vaid pöördus kitsale, auklikule, vähekäidud metsateekesele. Mets oli siin kõrgem ja tihedam, siia ei olnud päikesetõusust veel midagi näha. Kui olekski olnud, Remmelgal ei oleks sellele jätkunud silmi, nagu tal ei jätkunud kõrvu rõkkavaile sulistele laulumeistritele, sest kitsas, auklik ja juurikaist läbikasvanud ning hoolimata juba suvisest ajast ikka veel porilompidesse uppuv tee nõudis kogu tähelepanu endale.

Remmelgas oleks mööda sõitnud, kui Anne ei oleks teda hüüdnud. Metsaülem hüppas rattalt ja pöördus tagasi. Tee lähedalt mahalangenud puutüvelt tõusis Anne ja tuli metsaülemale vastu. Ta oli tumepruunides pikkades pükstes, mille otsad olid kokku tõmmatud kollasest nahast tanksaabastesse, ja sama värvi suurte taskutega pluusis. „Nagu amatsoon," mõtles Remmelgas,

nähes, millise kerguse ja kindlusega tüdruk jahipüssi õlale viskas.

„Näete teie aga täna mehine välja!" hüüatas metsaülem, sirutades tüdrukule käe. Anne tegi, nagu ei näekski metsaülema kätt, vaid nii ükskõiksel ja jahedal häälel, kui iganes oskas, ütles:

„Jalgratas lükake põõsasse. Lähme otse läbi metsa, siit ei ole soo kaugel."

Tüdruku toonist üllatatud ja ka solvatud Remmelgas peitis ratta ja uuesti pöördus Anne poole:

„Olete mures isa pärast? Küllap salakütid põgenesid kus see ja teine."

Anne hakkas sõnagi lausumata soo poole minema. „Püüab ka minuga hea olla, lipitseda," turtsus ta endamisi. Kui metsaülem ta kõrvale ruttas ja vabandust palus, et ta pühapäeval ei tulnud, sest vihma kallas kui hirmus, vaatas ta hoopis kõrvale:

„Oh, ärge nähke vaeva, seltsimees metsaülem. Oli parem, et Tuliksaarde jäite — unustasin hoopis, et lubasite tulla, ja ei olnud pühapäeval üldse Surrul."

Ei olnud üldse Surrul! Remmelgal jooksis kuum laine üle keha, kui ta meenutas kannatamatust, millega ta oli oodanud pühapäeva, ja pettumust ning tuska, kui vihm ei lakanud kuni õhtuni. Unustas . . .

Anne käis kiiresti, osavasti kõrvale põigeldes teed tõkestavaist põõsaist ja okstest. Kergelt nagu hirv hüppas ta üle tuulemurtud puude tüvede, ta jalg leidis pehmel maapinnal ikka kõige kindlama ja kõige kõvema mätta. Remmelgas päris asjalikul ja jahedal toonil põdratapmise kohta. Niisama asjalikult ja jahedalt jutustas Anne, et Nugis oli juba mitu ööd liikvel, sest mõni päev tagasi olid Lümatu põdrad soost välja tulnud. Loomad

olid tormanud isegi üle Surru põllulagendiku. Aga enne seda oli metsast kostnud pauke. Nugis kartis põtrade elu pärast, aga ta ei suutnud ära hoida, et täna öösel, mõni tund enne päikesetõusu, Surru metsade rahu häirisid uuesti püssipaukude lajatused. Nugis leidis põtrade jäljed, ühtede vahel oli rohi täis tumedaid verepritsmeid. Haavatud põder jäi varsti salgast maha, pöördus kõrvale ja jooksis otsesuunas Lümatu rabasaare poole. Nugis saatis tütre abi järele, ise liikus jälgi mööda edasi soosse.

„Kas teate, kuhu minna?" kahtles Remmelgas, meenutades Lümatu ääretut laiust.

Anne ei vastanud. Ta läks kõrvalekaldumatult kord võetud suunas, — tähendab, ta teab, kuhu suundus haavatud põder. „Aga kuidas ta mõtleb soos leida põtra või metsavahti?" vangutas metsaülem murelikult pead.

Nad jõudsid madala lodupealseni, mis oli täis tihedat paju-, toominga- ja leparäsmu. Küngaste vahel hiilgas vesi. Mättad vajusid jala all kokku, nagu oleksid nad õhku täis puhutud. Ilmusid hapravarrelised sinikad, nende hulgas levitasid uimastavat lõhna sookailud. Põõsarägastik lõppes okslike ja jässakate mändideribaga. Kui nad olid endid sellest läbi poetanud, avardus ees lage laineline tasandik, mis üle metsa tõusnud päikeses helkis punase, pruuni ja violeti kümnetes varjundites.

See oli Lümatu. Üksikud äraeksinud männid hoidusid maad-ligi, nende nagu luuvalust piinatud tüved ja oksad olid kõverad ning moondunud. Kanarbik, sinikad ja sookailud katsid maad põlvekõrguse tihnikuna. Paarsada meetrit oli maapind siin kuivem kui sooveerses padrikus, aga siis tõrjus pehme vettinud sammal sinikad ja sookailud välja. Soopind õõtsus ja visises igal sammul.

„Ettevaatust!" hüüdis Anne üle õla. „Siin on laukaid."

Remmelgas hoidus neist selletagi. Need olid tasasemad kohad, kaetud pehme helerohelise samblaga, milles kasvas vesiläätsi ja üksikuid vesitulikaid. Nad näisid sõbralikena, kutsuvaina, aga nii Anne kui ka metsaülem hoidusid hoolega eemale jänesevilla- ja tarnadevööndist, mis soolaukaid rõngana piiras.

Nad ei tunginud otse soosse, vaid hoidusid rohkem parempoolsele servale, läbides kord isegi kaugele soosse tungiva kõrgema, mändide ja kaskedega kaetud lopsaka rohuga poolsaare. Selle taga olid nad sunnitud tegema poolkaare ümber väikese, pehmete kallastega, kiiresti kinnikasvava soojärve, millelt tõusid prääksudes erutatud pardiparved, joonistades tiibadega kiiresti siblides sissetungijate kohal ärevaid ringe.

Metsaülem kirus tasakesi iseennast, et polnud lähemalt uurinud ka Lümatu sood. Nüüd ei mõistnud ta midagi soosaarte, metsatukkade, järvede ja laukavööndite süsteemist, ei osanud kujutledagi, kuidas siin liiguvad metsloomad, kus asuvad põdratrepid. Anne näis kõike seda tundvat niisama hästi nagu oma majaümbruse kasetukki ja istutatud vahtra- ning saarepuude salku.

Kiu-kiu-kiuüü! kiljus kull nii lähedal, et metsaülem võpatades silmad üles lõi. Üle taeva tõttas haralisi, hallikaid pilvekahle, aga kuidas Remmelgas ka vaatas, ei leidnud ta saakiluuravast kullist märkigi.

Kiu-kiu-kiuüü! kajas kaugemalt, vaevaltkuuldavalt, otse soost, kus üksiku kõrgema kühmuna tõusis soosaar.

Uuesti kiljus kull. See ei olnudki nagu õhus ... ja siis taipas metsaülem. Ta läks eemalseisva Anne juurde.

„Tegite seda hästi," ütles ta kiitvalt.

„Tõesti? Tänan tunnustuse eest."

Ja ruttas edasi. Varsti mõistis Remmelgas, et metsavahi tütar ei riskeerinud kaotada aega kindlama tee otsimisega, vaid läks kõige lühemat teed mööda otse üle soo paistva saarekese poole. See tee viis läbi väga mitmesugustes kinnikasvamisstaadiumides laugaste vahelt, viis läbi sellisest mädasoost, milles tihti üksainus samm kõrvale oleks tähendanud pehmesse, kõike endasseimevasse pruuni haisvasse mudakörti vajumist...

Soosaare põõsatihnikust kerkis nende ette metsavaht Nugise pikk vimmas kogu. Ta toetus jämedale kadakast kepile, kuna püss oli rihmaga õlal.

„Viimaks ometi!" ütles ta tasa, nagu kardaks segada soosaare vaikust. Vaikne oli siin tõepoolest, ei olnud kuulda isegi kevadisele metsale nii lahutamatut lindude siristamist ja vilistamist. Ainult koovitaja karjus kusagil saare taga.

„Kus põder on?" küsis Anne.

„Sellelsamal saarekesel. Istusin vaikselt, et teda mitte üles hirmutada. Ega ta enam kaugele ei jookse..."

„Aga salakütid?" küsis metsaülem.

Nugis kaalus keppi käes ja venitades vastas:

„Neid ma ei näinud... Kuulda nagu oli..."

„Sind tulistati?" haaras Anne isa käsivarrest.

„Oh, ei tea... Pauk käis, aga võib-olla lasti lindu... pardiperekond tõusis just enne seda pladistades õhku."

See oli juhtunud poolsaarel, millest Anne ja Remmelgas üle tulid. Põder oli juba soosse edasi tormanud, inimesi ei olnud ei lähedal ega kaugel näha. Pärast pauku oli Nugis hüpanud tuulemurtud puu ülespoole pöördunud juurte taha, seadnud püssigi valmis; algul nagu olnud kuulda okste raginat, kuid siis jäänud kõik vaikseks.

Metsavaht jutustas kõigest sellest tükkhaaval, nagu vastumeelselt; lõpuks lisas:

„Küllap paugutasid niisama... või tahtsid ehk mind, vanameest, pisut hirmutada..."

„Usu sa neid!" ümises Anne ja ta silmad läikisid rohekalt.

Nugis jätkas oma vaiksel rahulikul viisil jutustamist sellest, kuidas põder edasi tormas, valides pehmemaid ja läbipääsematumaid kohti, lootes kannulpüsivat jälitajat sel kombel endast lahti raputada.

„Laskus põlvili, roomas, nii et vagu taga. Hüppas lahtistesse lompidesse, mulistas paksus vees ujuda nagu valaskala. Toredasti viskab esimesed jalad kaldale ja hiivab kogu keha järele, justkui olekski see ta igapäevane liikumisviis. Algul tormas, siis väsis. Jäi lamama, puhkas. Lasi mind tulla kuni saja sammu kaugusele, hüppas siis jälle üles ja kihutas edasi... Oleksin tal ju lasknud oma teed minna, aga kuul oli tunginud sapsudesse, temast ei ole kauaks elulooma."

Vaikis hetke, pea mõtlikult rinnal, ja lisas siis rohkem endale kui teistele:

„See on toredaim loom, keda olen kunagi näinud..."

Teisi endale järele viibates ja oksi kahele poole painutades tungis ta padrikusse, millesse väga harva ulatus inimese jalg. Nugis liikus vaikselt, aeg-ajalt kuulatamiseks peatudes, kuni tõstis ettevaatusele manitsedes kepitoika. Oksi kõrvale lükates nägid nad väheldast lagendikku ja sellel lamavat tumepruuni põtra. Metsade kuningas kuulis liikumist ja tõstis pea, nii et tõusid kõrgele laiad kühvlitaolised sarved. Tugevad teravaotsalised kõrvad liikusid kuulatades, raskest hingeldamisest tõmbles paks kongus ülemine mokk. Põder lamas nii

lähedal, et olid hästi näha ta silmad, milledes ei sädelnud enam metsloomadele omast erksust...

Põder võttis hoogu, uppis end esimestele jalgadele. Ta lakk oli sassis, porine, selles rippus veekasvusid ja mudaseid samblatorte. Lihased pinguldusid naha all suurest jõupingutusest, kui ta end kõigile neljale jalale ajas. See oli suur loom, esijalgade kohalt läheneS ta kõrgus kahele meetrile. Korraks heitis ta pea uhkelt nagu väljakutsuvalt üles, kuid niipea kui tegi esimese sammu, nõrkesid jalad ja metsade uhkus vajus tagasi rohule.

„Lõpp!" ohkas Nugis. „Surrule jääb veel ainult kaks põtra — ema ja möödunud-aastane mullikas."

„Sa siis teadsid, et Surru vahtkonnas elutsevad põdrad?"

Metsavahi eest vastas Anne:

„Mis teie siis mõtlesite? Isa teab isegi, mitu kitse on vahtkonnas..."

„Sa ei nimetanud seda kunagi. Kord isegi pärisin, vastasid, et ei tea..."

„Ei hakka mina ise oma vahtkonna põtradele tapjaid kaela kutsuma," vastas Nugis. „Kui küsisid, olid veel uus mees meil..."

Põder ei liigutanud end, ainult rinnakorvi tugev tõusmine ja vajumine tunnistas, et ta elas. Ta ei teinud katset tõusta ka siis, kui Nugis mõne sammu edasi astus. Metsavaht tõrjus aga Anne ja metsaülema tagasi:

„Haavatud põder on ohtlik loom..." hoiatas ta. „Ta esijala sõra löök on nii tugev, et virutab inimesest läbi..."

Ta käis ettevaatlikult ümber põdra, kelle silmad kogu aeg inimest jälgisid, pead ta aga enam maast tõsta ei jaksanud.



„Tuleks ta piinad lõpetada," sosistas Anne.

Metsavaht tuli tagasi metsaülema juurde.

„Nagu arvasin — otse sapsudesse."

Ja vaatas küsivalt metsaülemale.

Remmelgas noogutas.

Metsavaht tulistas lähedalt. Põder võpatas, nagu tahaks veel püsti hüpata ja metsa tormata, aga siis vajus pea lõdvalt samblale . . .

Otsustati, et Nugis läheb koju hobuse järele, kuna metsaülem ja Anne jäävad soosaarele valvesse. Ei olnud võimatu, et salakütid ümbruskonnas ringi luusivad ja nähes, et kõik lahkuvad, põdra tükkideks lõikavad ja ära kannavad. Nugise eluajal oli seda juhtunud.

Kui metsavaht oli juba kaugele jõudnud, naljatas metsaülem:

„Oleme nüüd nagu kaks robinsoni üksikul saarel . . ."

„Muutute sentimentaalseks, seltsimees metsaülem!"

„Olete täna okkalises tujus. Mäletan teid hoopis . . ."

„Ja lõpuks ka veel romantiliseks!" katkestas teda Anne. „Ei maksa vaeva näha, mina olen kaine ja asjaliku iseloomuga. Parem mõtleme, kuidas on kõige parem saare valvet korraldada."

Vaadates kõrvalt Anne kinnist, kipratõmmatud kulmudega sirgjoonelist nägu, kuulates tema külmi, eemaletõukavaid sõnu, metsaülem selgemini kui kunagi varem — õigemini möönis ta seda endale esmakordselt — tundis, et oli seda metsade tütart armastama hakanud. See teadmine valmistas talle praegu valu, sest raske oleks selgemini näidata, kui vähe hoolitakse oma kaaslasest, kui tegi seda täna Anne. Küllap tüdruk aimas, mis oli toimumas metsaülema hinges, ja otsustas aegsasti järsult ja halastamatult tõmmata selge joone enda ja Remmelga

vahele. Nii oli kindlasti ka kõige parem: õigeaegne ja kiire operatsioon on kergem hilisemast pikaldasest vaevlemisest.

„Tal on praegu igav, ma tüütan teda," mõtiskles Remmelgas edasi ja äkki end vallutanud eneseohverdamisehoos ütles:

„Ma lähen teisele poole saart... ei või teada, kus salakütid ringi luusivad."

Anne pidi ütlema, et kui siin läheduses keegi viibib, siis nägi ta ka, et ainult üks mees lahkus saarelt, ja hoidub eemale, aga talle meenus Osmuse lugu Remmelga ja Helmi Kirkma saialauast ja ta pööras metsaülemale vaikides selja.

Okstega ragistades ja endamisi kirudes rändas Remmelgas üle saare ja leidis mändide sekka eksinud kase all mugava istumiskoha. Ta ees laius igav pruunikas soo. Koovitaja kiljus üksluiselt, kusagil plagistas sookurg.

Päikesekiired hüplesid okstel, nihkusid edasi ja leidsid tee metsaülema näoni. Jäme, kollasevöödiline, õietolmust paksude tagajalgadega mesilane põrises ta silmade ees, aga metsaülem ei viitsinud tõsta kätt tema tõrjumiseks. Aeg näis seisvat paigal nagu tuuletallaja soolaugaste kohal...

Metsaülem uinus, selg toetatud vastu kase krobelist tüve, pea langenud ühele õlale...

Ta nägi und.

Ta oli põder, keda salakütid taga ajasid. Kütil ei olnud püssi ja ta ähvardas põgenejat pikaharulise kahvliga. Remmelgas tormas üle soolaugaste, kihutas, kuni väsis ja mülkasse kukkus. Pingutas kogu jõudu, et välja ronida, aga vajus, vajus... Salakütt seisis kaldal, kahvel

õieli, ja naeratas võiduröõmsalt. Nüüd olid ta silmad rohelised ja kui ta mütsi peast võttis, tundis metsaülem, et see oli — Anne. Tüdruk pani oma käe tema pea peale, et teda vee alla suruda. Kogu jõudu kokku võttes lõi metsaülem käed laiali...

Keegi karjatas tumedalt. Remmelgas kangutas silmad lahti. Mõni samm eemal kooldus naerust kõverasse Anne, kuna metsavaht oma rindealust masseerides torises:

„Metsaülem tahtis mind nokki lüüa."

Remmelgas hüppas jalule.

„Vabanda... nägin koledat und..."

Tüdruk lõgistas ikka veel. Metsavaht oli metsaülemat äratades puudutanud teda peast ja siis oli Remmelgas äianudki. Ka metsavaht muigas, kuid kiirustas siis: „Hobune on kohal..."

Nugis oli toonud kaasa ka kirve ja köied. Raiuti kaks tugevat paju ja rakendati hobune nööridega nende ette. Ei olnud kerge küllap kakskümmend viis puuda kaaluv lihamägi okstele veeretada. Kui poleks olnud metsavahti, siis oleks põder jäänud oma surivoodile lamama, aga kust Nugis oma kämmaldega kinni haaras, sealt ka koorem tõusis.

Nad läksid ringi ainult metsavahile teadaolevaid kuivemaid ja kõvemaid kohti mööda. Nugis ei usaldanud igal pool oma mälu, vaid peatas hobuse ja nõtkel soopinnal hüpates läks kaugele ette. Hobune puristas ja lõõtsutas, ta sapsud hiilgasid varsti niiskelt, mitte kaua hiljem hakkas neilt langema valge vahu torte. Kabjad vajusid pehmesse soopinda, mitmel korral hüppas hobune norsates tümamaist kohtadest üle, kuid ta läks järeleandmatult ja südilt edasi.

Tehes soos väikese kaare, lohistasid nad põdra okstest saanil Surru tee äärde, kuhu metsavaht oli jätnud vankri. Siin selgus uus häda: kolme inimese jõust ei näinud jätkuvat põdra vankrisse tõstmiseks. Alles siis, kui nad ehitasid lattidest kaldpinna, õnnestus neil raske loom köitega vankrisse tirida.

Nad istusid suitsu tegema. Polnud seni märganudki, et askeldustes oli päev kaldunud õhtusse; samuti alles istudes tundsid nad, kuidas olid näljased ja väsinud. Nõnda suitsusid lõpetades kuulsid nad Surru poolt lähenevat kõnehääli. Nad istusid teest eemal pehmeoksalise kuuse all ja vaikisid, et teekäijaid mööda lasta, aga Osmusel olid teravad silmad, ta nägi juba kaugelt istujaid ja pistis hüürgama:

„Näed, kus kükitavad, reas nagu pääsukesed telefonitraadil! Ja meie otsime metsavahti Surrult."

Osmus ja Pitkaste tulid metsaraudtee sihti ajamast. Olid lõpetanud täna varem, tulid Surru kaudu, et kuulata, millal Nugised saavad jälle appi tulla, sest lagedamalt kohalt olid nad tööjärjega tihedamasse metsa jõudnud.

Pitkaste nägi esimesena põtra:

„Aga see seal vankril ... see on ju põder!"

„Mis sa ..." alustas Osmus, aga nägi põdra laia sarvekrooni üle vankriääre rippuvat ja kiiresti lähemale astudes hüüdis: „Taevas hoidku, ongi põder! Ja milline elukas veel ... Kolmkümmend puuda ja sarved peale kauba. See oli küll metsade kuningas ... Kust te sellise imelooma välja nõidusite?"

Pitkaste upitas pika kaela otsas ümmargust pead ja laksutas keelt.

„Milline mokk teisel. Põdra mokk on kõige maits-

vam pala, mida olen oma elus viina peale hammustanud."

Osmus vangutas pead:

„Meie metsade aul ja uhkusel sääred sirgu! Milline hoop! Milline kaotus, oi-oi-oi, milline kaotus."

Metsaülem ja Nugis istusid ikka veel, nad ei olnud pärast tere lausunud ei musta ega valget. Pitkaste oli teinud tuuri ümber hobuse ja vankri, katsunud põdra sarvi ja laskus nüüd puutüvele; ta näis tusasena, nagu kahetseks, et tema põdrajahist osa polnud võtnud. Osmus oli kärsitu, paigalpüsimatu, torkis näpuga põtra mokast, sarvest ja turjapealselt, mõõtis sarvede laiust ja looma kõrgust esimeste jalgade kohalt. Ta ei varjanud oma imestust:

„Kuidas küll juhtus, et sattusite sellisele haruldasele saagile? Ai-ai-ai," vibutas ta Nugisele kavalalt näppu, „milline kavalpea te olete. Kasvatab metsas imeloomi, aga ei kõssa poolt sõnagi."

„Kasvatas omale . . ." pistis Pitkaste, aga sirgunõksatava metsavahi pilk oli nii terav, et ta vait jäi.

Osmus pöördus Pitkaste poole:

„Seltsimees Pitkaste, sa tegid praegu väga tõsise märkuse . . . Kui ma õieti mõistan, vihjasid võimalusele, et seltsimees metsaülem ja metsavaht . . ."

„Oh ei . . . ma niisama . . . naljaks . . ." tõrjus Pitkaste.

„Aga naljast võib tõusta tõsine kõmu . . . ja kuidas saaks seda summutada? Nii et — tsst!"

„Mõnele ehk oleks selline kõmu meele järgi," tõusis Nugis ja hakkas ümber peene puu keerutatud ohje lahti harutama. Remmelgas ja Anne asusid rataste juurde, nendele ruttasid appi uustulnukad ja üheskoos aidati

vanker üle pehme veere teele. Anne jättis jumalaga, ta pöördus tagasi koju.

Nugis astus vankri kõrval, püüdes hobust juhtida nii, et vankrirattad sügavamaist roopaaukudest mööda veereksid. Osmus rääkis peaaegu vahetpidamatult, imetledes ikka veel põdra sarvede vägevust, tihket punakaspruuni karva, teravaid sõrgu; ta püüdis küsimustega viia Remmelgat jutustamisele, aga metsaülem oli napisõnaline. Metsnik Pitkaste jäi vankrist ikka kaugemale ja kaugemale maha. Kui Remmelgas selle üle imestust avaldas, heitis Osmus rahustavalt käega: juba Käänisjärve ääres oli metsnik kurtnud halva tervise üle . . .

Põder jäeti metsniku juurde, et tal siin nahk maha tõmmata. Kiiresti levis kuuldus haruldase metsaelaniku surmast ja Männisalusse kogunes salgake inimesi põtra imetlema. Üks ja teine vaatas imestanult ringiseisvatele inimestele ja kordas juba nõnda palju esitatud küsimust:

„Kes küll . . .?"

Aga nii mitu korda kui küsimus ka esitati, nii mitu korda jäi sellele vastus saamata . . .

X PEATÜKK

Lähenes talgupäev.

Remmelgas istus terveid päevi ja õhtuid külanõukogus, mis oli maaparandustööde staabiks. Nad jagasid Rästaga külanõukogu pooleks, et kohapeal ettevalmistustööde käiku kontrollida. Remmelgas võttis enda hooleks Tuleviku kolhoosi. Tamm säras kogu näost, kui ta naljatades tõstis käe mütsi äärde, lõi kannad kokku ja raporteeris:

„Viiekümne kuuele labidale on varred taha kinnitatud, kümme kirvest teritatud, viis kangi valmis pandud. Polk hakkab käsukohaselt rivikorras liikuma kell kaheksa hommikul."

Ta ei lasknud Remmelgat minema, vedas kättpidi karjalauta, andis harkisjalu seisvale tõmmule vasikale näppu lutsida. Kolhoosi jõukuse aluseks on karjakasvatus, tähendab — on tarvis kuivendustöödega kiirustada, et niitude ja karjamaade pind laieneks.

Uue Elu ja Vapruse kolhoos teatasid samuti valmisolekust. Kooliga oli muret — labidaid ei jätkunud. Sama häda kurdeti jaama juures. Koguti kokku kõik vabad labidad kolhoosidest, metskonnast ja metsapunktist ning veeti Männisalu metsniku juurde, kuhu oli määratud üldine kogunemispunkt.

Viimase nädala algul tuli Tuliksaarde maaparandusjaama tehnik, kelle asjatundlik abi tööjõu jaotamisel ja suunamisel osutus suureks. Ettevõte võttis palju laialdasema ulatuse kui osati arvata. Tähni telefoneeris täitevkomiteest: abijõude tuleb kõikidest külanõukogudest ja alevikust, Koitjärv lubab korraldada linnašeffide saabumise.

Pisut muudeti sõjaplaani. Heideti kõrvale esialgne kava hakata kaevama uut jõesängi, sest väljavisatud muld jääks ainult ekskavaatorile ette ja töökogus oleks masinate võimsusega võrreldes tühine. Palju tulusamaks peeti talguliste suunamist koguja-kraavide kaevamisele. Koguja-kraave pidi esialgu tulema kaks: üks Tuleviku kolhoosi maadele, teine vastaspoole jõge, ulatudes heinamaaribalt lodumetsadesse.

Talgupalavikus ei unustanud Remmelgas jooksvat tööd ja metsnik Ohtmanit kaasa võttes sõitis ühel hommikul Kulli vahtkonda, et lähemalt tutvuda Tüüri tegevusega. Metsniku andmed Kulli vahtkonna kohta olid lünklikud ning pealiskaudsed ja Remmelgas kahtlustas, et Ohtman neid tegelikult polnud kontrollinudki. Ohtman puikles algul vastu, aga lõpuks tunnistas, et Remmelgal on õigus.

„Metsavaht Tüür on äkiline mees," vabandas ta end. „Elab üksinda nagu öökull, päris pelga teist kohe..."

„Kardate?"

Ohtman vaatas kõrvale.

„Kas Tüür ähvardas teid?"

„Otseselt mitte... aga mõista on andnud küll, et ei maksa oma näppusid Kulli metsadesse toppida... Püss on tal ka."

„Jahipüss ja metsavaht kuuluvad kokku..."

„Tüüril on vint."

„Nägite?"

„Ei, näinud ma ei ole... Aga räägitakse."

„Räägitakse, räägitakse... Ise olete vana metsamees, aga mingeist kuulujuttudest hakkate värisema."

„Neljakümne kuuendal lasti Vahesalus metsaülem maha..."

„See oli neljakümne kuuendal... Või on teil andmeid? Olete näinud midagi, mis manitseb ettevaatusele?"

„Ei, hoidku taevas. Ütlesite õieti, et olen vana metsamees. Ma armastan metsa, kõnnin südaööl kõige suuremas laanes nagu oma tagatoas, aga... Tüüril on selline silmavaade, et ajab judinad nahale."

Kulli vahtkond oli kõige kuivem ja kõige kõrgem Tuliksaare metskonnas. Siin kasvas kõrgetüvelisi nõmmepealseid männimetsi, tervete südametega kaasikuid, ka saari ning isegi üks salu — küll rüüstatud — tammi. Kulli metsavahimaja kükitas just selle tammehiie serval. Juba rohtunud rada ja põõsastesse kasvanud teeveered jutustasid hoolitseva käe puudumisest, veelgi mahajäetuma mulje jättis tammede, saarte, vahtrate ja jalakate varju pugenud lapitud-katuseline elamu.

Kõrge hundikoer tormas tulijaile vastu, hambad paljad, karvad turris. Ta jooksis täie kiirusega otsesuunas Remmelga poole, kes hoolimata tee äärde hüpanud Ohtmani hoiatavast hüüdest keset teed seisma jäi, olles kindel, et koer kas kõrvale põikab, et teda küljelt hammastega haarata, või vähemalt korrakski peatub, et viimaseks hüppeks hoogu võtta. Aga hunt tormas otse ja metsaülem jõudis vaevu kõrvale hüpata, nii et koer hooga paarkümmend meetrit edasi kihutas.

Remmelgas võttis kepi, mis tal metsas alati kaasas oli — kas või madude mahalöömiseks —, tugevamini pihku. Ohtman hüüdis eemalt:

„Hüpake puu taha! Ta kisub teid tükkideks."

Metsaülem seisis ja ootas. Hunt lähenes, kuid mitte enam tuhatnelja tuisates. Kümnekonna sammu kaugusel heitis ta maha, pannes pea ettesirutatud käppadele ja kõverdades tagumised jalad hüppevalmilt keha alla. Ta ei urisenud, ainult jälgis verd täisvalgunud silmadega metsaülemat, rohkem küll tema keppi.

„Ta kardab keppi," välgatas Remmelga peas, „teda on väga halastamatult pekstud." Metsaülem tõstis kepi nagu löögihooks üles ja hakkas lühikesel, aga rahulikul ja kindlal sammul koerale lähenema, hoides samal ajal oma vaate koera silmadel. Hundi tagumine kehapool tõusis, lihased liikusid naha all, ta valmistus lähenejale kõrri kargama. Lähemale, veel lähemale ... nüüd on paras vahemaa hüppeks ... veel samm ...

Kergelt nagu kass volksas koer kõrvale ja kadus üle kraavi metsa.

„Hirmus elukas," pöördus Ohtman teele tagasi. „Ta pole kunagi lahti olnud, kui Kullil käisin ..."

Nad kloppisid maja uksele, keegi ei vastanud. Katsusid linki ja uks avanes. Maja oli tühi.

„Ta ei või olla kaugel," viipas Ohtman lõpetamata einele laual. Ja tõepoolest — kui nad välja läksid, tuli neile trepil Ants Tüür vastu.

„Ohoi, millised külalised!" hüüdis ta, kuid üllatus ta hääles kõlas üsna teeselduna. Vaevalt tere vastu võtnud, lisas ta pilukil silmadest pilkavalt Remmelgale vaadates: „Tulite mind vallandama, seltsimees metsaülem?"

Remmelgas uudistas ebatavalist ümbrust. Õuel oli lohakuse- ja ükskõiksusejälgi, tööriistu vedeles siin-seal laiali, rehealusest üle õue lauta viivat põhurada ei olnud küll sügisest saati koomale tõmmatud. Remmelgas pakkus kevadel Tüürile remondisummasid, aga metsavaht ütles ära — maja olevat veel hea küllalt. Remmelgas oli üsna kindel, et hoone ei pidanud enam vett, sest tuul oli katusest pehastanud sindleid välja kangutanud ja laiali pillutanud.

„Miks te arvate, et ma teid vallandama pean?" küsis Remmelgas pärast pausi.

„Eks ikka suupruukimise pärast. Ma ei ole osanud seda alati kinni hoida."

„Kriitika pärast ei vallandata meil kedagi..."

„Nooh!" muigas Tüür, aga rohkem vastu ei vaielnud. Rahulikult, isegi nagu ükskõikselt kuulas ta metsaülema tuleku eesmärki ja, pannud toas mütsi pähe, juhtis metsaülema ja metsniku raiestikele.

Suur osa kultuuridest oli lohakalt tehtud. Ühel raiestikul oli iga teine istutuslapp tühi, teisal oli pool maa-alast puutumata, aga tasu oli täieliku istutamise eest välja võetud. Töötasuleht oli kirjutatud neljale inimesele, nende hulgas Tüürile endale.

„Tööd oli palju," ütles Tüür ja ta näos ei vilksatanud piinlikkuse varjugi, „aga teie nõudsite, et olgu tehtud. Inimesi ei jätkunud, hädaga tegime veidi hoogtööd."

„Kui küsisin, kas vajate abilisi, eitasite," ägestus Ohtman.

„Noh, arvestasin valesti... Lugesin ühest raamatust, et teaduslikult ei olegi veel päris kindel, kui suur just see kõige õigem istutamisvahe on..."

„So-oh?" vaatas Remmelgas teravalt Tüürile otse silmi. „Nii teostasite päris teaduslikku ümberkorraldamist."

„Tühja sellest teadusest... Aga kas maksab kohe kõike suure kella külge siduda? Ma teen raiestikel täiendava istutamise. Ilma tasuta muidugi."

„Teil läheb kõik nagu lepase reega."

„Mis seal siis ikka keerutada! Üks taim vähem või rohkem..."

Kui nad lahkuma hakkasid, küsis Tüür mornitsedes:

„Nüüd siis ikkagi lendan?"

„Olete selleks üleliiagi põhjust andnud."

„Kui teie siiski ei kiirustaks? Andke aega ringi vaadata... uue koha järele."

„Aga kui pean vajalikuks vallandada teid päevapealt?"

Tüür tõstis paksud, nagu tursunud laud ja Remmelgas võpatas ta pilgu teravusest.

„Vanasõna ütleb: kuidas küla mulle, nõnda mina külale," lausus Tüür.

Ta ei oodanud vastust, vaid otsis endale mujal tegevust.

Remmelgas koostas kontrollakti. Kirjutati alla. Metsavaht maalis hoolikalt, peaaegu kalligraafiliselt: Ants Tüür.

Kui nad olid Kulli saared ja jalakad kaugele selja taha jätnud, kui tee oli teinud juba mitu vinderdivänderdi-pööret, ohkas Ohtman kergendatult:

„Sünge sell."

Remmelgas oli sügavais mõtteis. Jah, sünge. Kodanlik ühiskond pärandas meile palju vaimselt viltukasvanud inimesi, aga Tüür näis olevat küürakas, keda ei ravi hea sõna ega mõjuva eeskujuga. „Kohe pärast kraavitalguid sõidan metsamajandi direktori juurde,

teen ettepaneku Tüüri asendamiseks uue inimesega," otsustas Remmelgas.

Remmelgal tuli aga sõit metsamajandisse varem ette võtta. Direktor nõudis tema viivitamatut ilmumist, ei võtnud kuuldavakski metsaülema ettekäändeid.

Metsamajandi kontor asus väikeses linnakeses, mille tuiksooneks oli pikk, munakividega sillutatud tänav, kahelt poolt palistatud ärklikambritega puumajadega. Umbes keskkohal laienes tänav, andes ruumi turuplatsile. Siin oli linnakese tsentrum, siin asusid poed, kino, rahvamaja; majadki olid siin suuremad — kahekordsed ja kivist.

Ühe kivihoone teisel korral asus metsamajandi keskus. Prillidega ja kahlus juustega direktor oli noor mees, ta oli tulnud metsamajandisse napilt pool aastat enne Remmelgat, aga Remmelga saabudes tundis teda juba ka kõige kaugema vahtkonna metsavaht. Ta raputas metsamajandi omaette-tukkumisest ärkvele, ta ei tunnistanud vanem-metsaülema seisukohta, et metsas on ikka olnud vaikne ja rahulik, et mets on igavene, üks inimene aga jõuab oma eluaja jooksul siin väga vähe muuta. Metsamajandi direktor oli paigalpüsimatu, raske oli teda tabada kontorist. Nii nagu ta ei osanud hinnata vana metsaülema teooriat vaikusest ja rahust metsas, nii pööras direktor metsamajandis uue lehekülje kaadri kasvatamisel ja paigutamisel. Ta ei tundnud pimedat aukartust iga vana spetsialisti, „akadeemik-metsaülema" ja elupõlise metsniku ees, vaid paigutas mõnegi kunagi ammu omandatud raamatutarkusesse kivistunud ja uut elu kabinetiaknast vaadata püüdva „targa" vähem vastutusrikkale kohale. Ta intensiivistas metskondades kaadri kvalifitseerimiskursuste käiku ja silma pilguta-

mata määras hästiõppinud kauaaegse metsatöölise metsavahiks ja metsavahi metsnikuks. Selles punktis ei olnud temal Remmelgaga kunagi lahkarvamisi ja seda raskemaks kujunes metsaülemale seekordne jutuajamine. Vaevalt tooli pakkunud, ilma sissejuhatuseta, ja prilliklaasidega kurjalt välgutades küsis metsamajandi direktor:

„Mis elukaid sa Tuliksaares soojendad?"

Remmelgas aimas otsekohe, et jutt on Tüürist, aga teeskles mõistmatust.

„Sul on seal metsavaht Tüür, on ju?"

„On küll..." noogutas nüüd Remmelgas.

„Kas sa tead ka, kes see mees on?"

„Õnnetuseks tean temast väga vähe. Ankeedis ei ole midagi iseäralikku..."

„Ankeedis! Ankeedis võib harakas enese ööbikuks laulda, kui leidub ametnikke, kes kõike usuvad..."

Ta jutustas, et metsavahi õige nimi olevat hoopiski Tuur. Okupatsiooniajal olnud kärmas vabatahtlikuna fašistide sõjaväkke astuma, hiljem käinud ringi, kõrge müts kuklasse lükatud ja raudristiga rind õieli ees. Nõukogude vägede eest lippas nii kaugele kui sai, viskas mütsi ja raudristi metsa, tippis dokumentides u-dele täpsid peale ja poetas end Tuliksaare metsa.

Nüüd ei olnud Tüüri või Tuuri käitumises enam midagi mõistatuslikku, aga see ei vähendanud piinlikkust, et seda kõike pidi kuulma metsamajandi direktorilt. Remmelgas ei hakanud end õigustama ega vabandama, et oli otsustanud Tüüri minema kihutada, ta ütles ainult:

„Veel täna õhtul lähen Kullile..."

„Pisut ettevaatust ei ole üleliigne... Aga kontrollida

tuleb tingimata, igakord ei või ka kaebajate andmeid puhta kullana võtta."

Kui õhtul Kullile mindi, võttis tulijaid vastu hauavaikus. Toad olid segamini paisatud, öökapi alla oli veerenud paar saksa automaadi padrunit. Aida taga lamas hundikoer, talle oli silmade vahele kuul lastud. Tagakambri laualt leidis Remmelgas sedeli pealkirjaga: „Härra metsaülem Remmelgale". Kiri oli lühike:

„Tänu teie teravale ninale pean mugava pesa maha jätma. Ma ei unusta oma „heategijaid", parajal juhul tuletan ka teid meelde. Jällenägemiseni!

Tuur-Tüür"

Metsaülem kaalutles hetke, pistis siis paberilipaka taskusse. Poisikese kelkimine, küllap lidub praegu Tuliksaare mailt eemale, nii et mets ragiseb.

Laupäeval enne talguid toimus tööjuhtide koosolek. Enne seda kutsus Remmelgas Pitkaste enda juurde. Metsnik istus vaikides kabinetinurgas ja krabistas ajalehega, oodates, kuni Remmelgas laua taga töö lõpetab. Pitkaste oli viimased päevad rühmanud mitme mehe eest. Koos Surru rahvaga lõpetasid nad Lümatu ääres raielankide sisseajamise ja Nugis pool-naerdes, pooltõsiselt kurtis, et metsnik on võtnud ette teda, vanameest, tööga ära tappa: igal hommikul kihutab koos päikesega üles ja ei lase enne koju, kui metsa all on nii hämar, et ei näe enam numbreid kirjutada. Lankidega lõpetanud, tuli Pitkaste igal hommikul Tuliksaarde. Koos metsaülemaga jaotasid nad jõe uue sängi ja kraavid osadeks, — igale grupile vastavalt töötajate arvule oma tükk, et pühapäeval ei oleks arutamist ega töökoha otsimist. Pitkaste ei piilunud päikese poole, ei

kippunud koju, oli iga päev kaine, harva poetas mõne lööpiva lause, nii et Remmelgas kord tõsiselt küsis, kas metsnik ei ole haige.

„Ei," raputas Pitkaste oma ümmargust pead.

„Kas on midagi halba juhtunud?"

Pitkaste nõksatas pisut:

„Kuidas nii... juhtunud?"

„Teie ei ole põrmugi enda moodi..."

„See ainult paistab teile nõnda..."

Nüüd ootas ta vaikides, kuni Remmelgas tõusis külanõukogusse minekuks, ja küsis, kas temale tänaseks veel korraldusi on.

„Tulete koosolekule?"

„Mis mina sinna...!"

„Kuidas tohiks sealt puududa jõesängi puhastustööde brigadiir?"

„Kes see on?"

„Metsnik Pitkaste."

Pitkaste veeretas mütsi suurte sooniliste käte vahel. Ta oli hommikul säärikuid viksinud, need hiilgasid värskelt ja levitasid nõrka tärpentini lõhna. Poolnurgeti vaatas ta metsaülemale.

„Teete nalja..."

„Ei, tõsiselt. Leppisime Rästaga eile kokku."

„Teie panite ette?"

„Mina."

Pitkaste suur kõrisõlm liigatas.

„Pärast kõike... Pärast istutamistööde rumalat janti..."

„Vead on selleks, et neid parandada."

Pitkaste võttis hoogu, kuid sõnadeni ei jõudnud ja vaikides läksid nad külanõukogusse, kuhu kogunes aktiiv ja grupijuhid. Kaardil näidati igaühele, kus ta

rühm tööle hakkab. Üldjuhtideks olid Remmelgas ja maaparandusjaama tehnik. Jõesihil olid Helmi Kirkmale brigadiiridena abiks Anne Nugis ja Endel Pitkaste, kahe koguja-kraavi tööde juhatajaiks jäid Tamm ja vana Nugis. Mihkel tõrkus küll, kinnitas enda olevat rohkem töömehe kui korraldaja, aga tal ei lastud õieti rääkidagi.

Kui koosolek lõppes ja rahvas hakkas laiali valguma, tõmbas Osmus Pitkaste kõrvale.

„Tule minu poolt läbi . . . oleks mõni sõna rääkida . . ."

„Ei ole aega. Lähen jõele oma töötükki vaatama."

„Tule ikka, ükskõik kui hilja . . . Mulle toodi eile Puju kandist mehine kolmveerand . . . no nii selget ja kõva marki pole sa kogu elus maitsenud . . ."

Pitkaste neelatas sügavalt ja surus mütsi pähe:

„Olgu peale . . . ma ikkagi ei tule . . ."

Ja süllaste sammudega ruttas minema.

Osmus nägi ta neelatust, ei uskunud, et Pitkaste jaksab tulemata jääda, ja endamisi muiates läks laua ümber kogunenud ja ikka veel kaardi kohale kummarduvate meeste ja naiste juurde . . .

Pühapäeva hommik oli soe ja vaikne. Taevas oli kaetud kõrgete pilvedega, aga õhk oli nii selge, et jaama sõitva veduri huige kajas kaugele üle põldude, üle metsade, üle soo.

„Paras tööilm," kiitis Rästas, seistes Männisalu metsnikumaja trepil. Ta ilme ei olnud just kõige rõõmsam, sest tema jäeti siia „liikluse reguleerijaks", nagu ta ise end nimetas.

„Päeva poole selgib ära," ladus Nugis labidaid, kange ja kirveid vankrile. Haaras juba ohjadki, et oma töö-

kohale sõita, kui uksele ilmus häbelik Pitkaste, kummaski käes vahutav õllekann.

„Joome ühe kannutäie, et töö hästi korda läheks," vaatas ta arglikult Remmelgale — äkki paneb pahaks.

„Oh-hoo, Pitkaste on kartuliveelt üle läinud kesvamärjukesele!" hüüatas Rästas, võttes kannu. Teise ulatas Pitkaste Remmelga poole. Metsnikul oli seljas tuliuus päevasärk ja lõug otse hiilgas, nii madalalt oli tihe habemetüügastik maha kraabitud.

„Kuhu peole teie end olete ehtinud!" imestas Remmelgas.

„Teadagi kuhu," naeratas Rästas. „Näe, kus välja nutitas — õlle pruulis! Õige, mis talgupidu see ilma õlleta. Proosit, talgud!"

Kannud kopsatasid kokku, Remmelga ja Rästa ninadki kadusid kihisevasse õllevahtu. Õlu oli paks, kleepuv, kuid temas ei puudunud ka humalavägi.

„Kes see meister küll oli, kes sellise õlle keetis?" pühkis Remmelgas huultelt vahtu.

„Minu isa oli saarlane . . ." vastas Pitkaste mitte ilma uhkuseta.

Kannud tegid ringi ära ja siis mindi laiali, igaüks oma töökohale. Remmelgas suundus koos Pitkaste ja Kirkmaga üle Männisalu veskisilla jõe väikese kääru ülemisele otsale, Anne kõmpis koos isa ja maaparandusjaama tehnikuga üles Käänisjärve poole. Metsaülem ja Anne olid teineteisega kõnelnud ametlikult ning asjalikult, kõrvaltvaatajad ei osanud sellest välja lugeda ei sõprust ega vaenu. Kuigi ei ühestki liigutusest, ei ühestki sõnast ega häälevarjundist seda keegi märgata ei võinud, tundis Remmelgas ometi, et tänane päev oleks võinud temale olla veelgi kaunim. „Aga

küllap õnne on maailmas piiratult," mõtles ta, „ühele inimesele ei tohi teda korraga liiga palju osaks langeda, sest siis võiks mõni teine hoopis ilma jääda..."

Ei möödunud palju aega, kui Männisalu poolt kostis lauluhääli.

„Tulevad!" hüüatas Helmi ja sattus ärevusse, nagu peaks ta esimest korda elus suuremat hulka inimesi suunama. Kohendas kukla taha kinniseotud valget rätti ja kui oleks käepärast olnud peegel, küllap oleks heitnud pilgu sellessegi.

Uue Elu kolhoosi rahvas lähenes laulutaktis, esimees Lembit Välk kõige ees. Välk oli veel haljas nooruk, ammuks see oli, kui tuli põllutöökoolist. Mõni vanem mees küll vangutas pead, kui Välk uut teadust ja uut tehnikat rakendas, aga tõrkuma ei hakanud, sest esimees oli nende kõigi silma all üles kasvanud ja — „ega Lembit ju meie kolhoosile halba ei soovi", arutasid nad. Seesama Lembit kõndis ka täna kõige ees ja tema kõrge tenor kostis üle kõige. Juba eemalt hüüdis ta Remmelgale, nii et mets kajas:

„Uue Elu kolhoos kolmekümne kaheksa terve ja hakkaja töömehega kohale jõudnud. Kaasas kolmkümend labidat, kümme kirvest, kümme meetrit köit, üks lõõtspill ja kuhjatäis rõõmsat tuju. Lubate ülesande täitmisele asuda?"

Remmelgas surus esimehe kätt.

„Tänan, aga õieti oleksite pidanud esinema temale seal," viipas ta Helmile. „Helmi Kirkma korraldab jõesihi puhastamist."

„Ohoo, või meid anti naise valitsuse alla," hõikas keegi summast, mis oli ringina tõmbunud ümber Remmelga, Helmi ja Pitkaste.

„Et neid naisi nüüd ka igale poole jätkub," torises teine heatahtlikult. Aga väike tüdruk, kes end tagumises reas kikivarbaile upitas, et üle eesseisjate peade näha, hüüdis:

„Küll on tore, et naine! Siis pole logelejail hõlpu."

„Näidake kätte, kust peame algama," hakkas Välk pintsakut seljast kiskuma. „Miitingut pole tarvis, selle pidasime juba kodus ära."

Uue jõe siht algas kohalt, kus Kulliaru tegi järsu käänaku põhja poole. Jõgi oli siin lai nagu väike järv, kaldad täis tihedat võsa.

Haralised pajud kallutusid vee kohale, nagu vaevaks neid janu, ja nende hõbekad, altpoolt valkjashallid teravaotsalised lehed kiikusid pikkadel nõtketel okstel üles-alla. Inimeste lähenemisel sulpsas pajujuurel luuranud vesirott vette ja tiibadega ladistades tõusis õhku pardiparv. Kalda lähedal tõusis maapind pisut, võsastik andis ruumi madalaile, ent jämedamaile kaskedele ja leppadele, mille all mühas pikk ja tihe rohi, ulatudes tänavu hulk maad üle mehe põlve. Kui aga piki jõe kallast edasi kõndida, tungida rohkem silmusesse, mille jõgi siinkohal moodustas, ei võinud kunagi kindel olla, et järgmise sammuga ei solpsata laia ja lihava luhaheina alla peituvasse vette.

Helmi Kirkma näitas kahe reana maasse löödud vaiu, uue jõesängi ääri. „Kõik see, mis nende vaiade vahele jääb, tuleb üles juurida või maha saagida ja kõrvale vedada."

„Ja see ongi kogu töö?" küsis Välk.

„See on kõik, mida teilt ootame."

„Mis siis muud, kui hakkame pihta!" sirutas Välk käe kirvevarre järele. „Aga ei! Kas ei ole heaks kombeks, et

esimese tuuri üle peomaja põranda teevad majaperemees ja majaperenaine? Nii peaksid tänasel pidupäeval esimese puu langetama korraldajad."

„Õige! Braavo!" kõlas hüüdeid ja üks ja teine isegi plaksutas.

„Noh?" vaatas Remmelgas Helmile.

„Mis siis ikka, alustame," naeratas Helmi vastu. Toodi saag ja Remmelgas ning Kirkma sammusid kõige lähemal kasvava valgetüvelise, tuules tasakesi lehti kahistava kase juurde. Teravad haljad hambad sähvisid välja algul pruuni, siis valget pehmet saepuru, sõid end kiiresti kasetüvve. Kui pool puust oli läbi saetud, lõi Remmelgas kirvega vastaspoolele täkked ette. Ja jälle laulis saag siuh-säuh, siuh-säuh, siuh-säuh, laulis niisama rõõmsalt ja helisevalt, nagu olid rõõmsad ja helisevad saagijate meeled, ja oli kahjugi, kui kask võbisema lõi, korraks tagasi vajus ja sae oma haavasse pitsitas, siis aga jõu kaotas ja vihinal maha prantsatas.

„Hurraa!" viibutas Välk kirvest pea kohal. „Surm võsale, surm liigveele, surm soodele!"

Kolhoosi noorem rahvas vajus naerdes ning käratsedes puude ja põõsaste kallale, vanem pere võttis muheldes hoogu, kuid ei jäänud pealtvaatajaiks nemadki.

Vaevalt olid esimesed põõsad kõrvale lohistatud, kui saabus uus rühm rahvast — kooperatiivipere, kohe nende kannul raudteelased Kulliaru teejaoskonnast, nende järel kaikus üle metsa Osmuse vali hääl:

„Seltsimees metsaülem, ah-hoi!"

Osmus tuli suurema rühmaga kui oli ette teatanud. Metsapunkti juhataja tervitas lärmakalt lähemalseisjaid, niisama valjult kiitis kõikide kuuldes Remmelgat, kes nii suuri asju on algatanud.

„Pitkaste näitab teile töökoha kätte," muutis Remmelgas teemat.

„Ka Helmi Kirkma siin!" hüüatas Osmus lähenevale meistrile ja lisas naljatades: „Reetur selline, ei tulnud meiega koos."

Kui Remmelgas jutustas, et Helmi on jõesängi puhastustööde juhatajaks, pahvatas Osmus järsult:

„Kuidas — tööde juhataja? Ja mina . . ." Katkestas siis ja kiiresti tooni vahetades noogutas: „Muidugi — seltsimees Kirkma on tubli. Ja teil kuuldub olevat nõrkusi naissoo vastu . . . No-no, ma ainult naljatan. Kirkma on ju parteilane, ta peab asuma juhtival positsioonil . . ."

Ta ei andnud Remmelgale mahti vastamiseks, vaid hüüdis oma rahva kokku ja läks Pitkastele järele. Metsniku kinni püüdnud, küsis ta summutatud häälel:

„Sa ei tulnud eile?"

„Ei . . ."

„Remmelgas hoidis sabast kinni?"

„Keegi ei hoidnud . . . lihtsalt ei tahtnud."

Osmus vilistas tasakesi.

„Ah sealt kaarest puhub tuul! Remmelgas agiteerib sinu vagaseks tallekeseks, karsklaseks ja koduskonutajaks, ah?"

„Midagi ei agiteeri . . ." Pitkaste astus nii kiiresti, et oli sammu võrra Osmusest ees ja see ei näinud metsniku nägu. „Ei tahtnud, ja kõik . . . Teie töökoht algab selle säbriku kuuse juurest."

Kui metsapunkti-rahvas kõik järele jõudis, seletas Pitkaste, mis teha tarvis. Selle rühma rahvas oli metsatöös asjatundlik, neile piisas vähesest. Pitkaste tundis enamust neist — Osmus oli välja toonud oma metsa-

tööliste kaadri paremiku. Vaevalt oli Pitkaste lõpetanud, kui Osmus kamandas:

„Kuued maha ja tööle! Parimale paarile preemiaks pudel viina."

See oli öeldud naljatoonil, aga sellest, kuidas mehed puude kallale asusid, mõistis Pitkaste, et Osmus oli neile juba varem käsu andnud talgulistele õpetada, kuidas tuleb tööd teha. „Madistage," muheles Pitkaste endamisi, „see tuleb asjale kasuks."

Osmus tuli talle järele ja kui nad olid jõudnud põõsa varju, tõmbas taskust laperguse pudeli.

„Sa pole küll seda ära teeninud, aga Osmus pole kitsi mees — viska töö hakatuseks üks kärakas."

Pitkaste võttis pudeli, millel Osmus korgi oli pealt ära keeranud. Ninna tungis pehmet puskarilõhna, märjuke oli läbipaistev ja klaar. Rohkem kui nädala ei olnud Pitkaste tilkagi keelele lasknud, käsi iseenesest tõusis, tõusis . . .

„Ei, pea endale," sirutas Pitkaste pudeli Osmusele, vaadates ise kõrvale.

„Nooh, ole ikka mees!"

„Pärast . . . õhtul . . ."

„Kust teda siis enam võtta!"

„Kui ei ole, siis ei ole . . . ega ma nii väga ei hooligi . . ."

Osmus kõigutas pudelit vastu valget, puskar mulksus nii koduselt ja sõbralikult. Pitkaste tundis, et kui ta veel sekundiks siia jääb, siis haarab ta nagu janune kõrberändur pudeli ja joob, joob põhjani. Ta pöördus järsult ja tehes, nagu ei kuulekski Osmuse hüüdmist, ruttas pool-joostes põõsaste taga ragistavate kooperatiivi-töötajate juurde.

Remmelgas liikus sihti mööda edasi. Pikkamisi kaugenesid ja tuhmusid Pitkaste rühma hüüded, naer, laulukatked, kuid samal ajal hakkasid samasugused hääled kostma eestpoolt. Põõsaste vahel vilksatas reinuvaderi punakas selg ja kohev saba, — küllap häiriti teda jõe ääres parte varitsemast. Ööbikuköster hüüdis puuladvast: täkk-täkk-täkk-terüü-terüü-terüüd!, kuid katkestas tihti, nagu kuulataks temagi metsa vallutanud võõraid hääli.

Remmelgale tuli vastu Anne. Särades ja õhetades jutustas ta, kui palju inimesi on välja tulnud, kui suure hooga nad tööd alustasid, kuidas päikegi pilved minema kihutas ja kogu tänane pühapäev on nõnda tore, et... Nad unustasid, et olid teineteisega turris, naersid koos, kui salkkond poisse sitke kaseväädi tükkis juurtega välja sikutas ja selili prantsatas, jalgadega naljakalt sipeldes.

Vestiväel kolhoosnik, varrukad üles kääritud, kurgualune lahti, vedas enda järel haralist kuuske, nii et lai vagu taga. Ta peatus Remmelga juures, viipas laia kaarega ja ütles:

„Meie poolt saab täna korda. Aga kes selle jõe küll valmis kaevab?"

„Vaat kus tuli kahtleja välja!" hüüatas Anne üllatunult.

Kolhoosnik laskis kuuseladvast lahti ja astus lähemale.

„Jõgi ei ole põllukraav, selle kaevamiseks on tugevat jõudu tarvis..."

„Selge — jõuta ei jõua kaugele."

„Räägitakse... et ekskavaatorid ei tulegi. Olnud niisama jutujätkuks ... ja propagandaks. Nii-öelda söödaks, et rahvast tööle meelitada."

Mees piidles metsaülemat. Uurivalt. Ta lootis, et

metsaülem tema sõnu eitab, ümber lükkab. Tema ju tahtis, et ekskavaatorid tuleksid, ta oli oma pihasooned välja venitanud lõpmata kraavitamisega ja kraavide puhastamisega... Kuid umbusk on nagu silmakeerutav piibusuits — kibe ja jonnakas. Öeldakse ju, et kus suitsu, seal tuld...

Remmelgas pakkus paberossi, küsis:

„Kust mehi?"

„Lembitu kolhoosist. Roogla külanõukogust."

„Tulite kümne kilomeetri kauguselt?"

„Sovhoos sõitis krusaga ette, olime poole tunniga kohal."

„Teadsite, et ekskavaatorid ei tule, aga ikkagi sõitsite?"

„Siis ei olnud sellest veel midagi kuulda. Aga metsniku juures, kust jalgsi edasi kõmpisime, kõneldi..."

Remmelgas tõmbas suure sõõmu, nii et läkastus tuli peale. Ta köhis, ajas enda sirgu ja vaatas kolhoosniku peaaegu paksude kulmupuhmaste alla kaduvatesse, aga uurivalt terastesse silmadesse.

„Oled näinud sooudu? Ta on tabamatu, hall. Tõuseb, ronib üles põldudele, voogab ning hõljub ja hommikuks on hallad maas..."

Kolhoosnik noogutas. Kuidas tema ei peaks tundma sooudu. Aga milleks siin praegu udu ja hallad?

„Kuulujutt on hullem kui see tabamatu hall sooudu. Juurvilja katad kinni, kartuli kasvatad uue, tõuviljaorased kosuvad soojade vihmade ja päikesepaisteliste ilmadega, aga kuulujutt mürgitab inimese hinge."

„Ma ütlesin ka, et mis sa keerutad..."

„Aga mürk jäi hinge kipitama. Huvitav, kes see tark jutumees oli?"

Kolhoosnik viskas ärasuitsetatud paberossiotsa kaugele:

„Kui oleksin tundnud, ütleksin. Ma ehk muidu veel poleks uskunud, aga seal oli metsapraakereid ja kümnikke, mõtlesin, et küllap nemad teavad paremini . . ." Seadis end juba minekule, aga pöördus uuesti ja Remmelga käest kinni haarates pahvatas:

„Ekskavaatorid tulevad ju, eks ole?"

Remmelgas purskas naerma. Ei, selliste inimestega mitte ainult ei muuda jõgede voolusuunda, selliste inimestega allutab kogu looduse inimese tahtele. Eluaeg on neid petetud lubaduste ning lootustega ja alati on antud õuna asemel kivi, nüüd peab aitama neil vabaneda umbusust.

„Tulevad, kindlasti tulevad. Peame ruttama, et õigeks ajaks oleks kõik tip-top. Nõnda ütle igaühele, kes tuleb oma „ei-tea-kas'iga"."

„Ütlen, igaühele ütlen!" kinnitas kolhoosnik. Ta kulmud tõusid kõrgele ja senine umbusklik ning kinnine mees kadus ja Remmelga ees seisis elurõõmus ning julge kolhoosnik. „Hei, kuhu sa kadusid, mu kaunis paarimees!" viipas ta Annele. „Jäta kamandamine ja võta saepea, muidu jääme veel jalgu."

Kui rõõmus ka oli meel kiiresti laienevast ja pikenevast sihist, kuidas ka endaga kaasa haaras töötajate laul, hõiked, naljatused, üksteise nokkimine, võisturabamine, millest kõigest rõkkas ja kihas tööväli, jäi kuuldust mõrkjas maitse keelele. Jutt ekskavaatorite mittekohalejõudmisest vaevalt sai olla juhuslik ei-tea-kust kerkiv sooudu . . .

Mitte ainult tantsul, mängul ja laulul ei ole oma rütm, see on ka suure kollektiivi ühisel tööl. Remmelgas tajus seda, kui ta sammus läbi inimeste, siin-seal jagades juhendeid, õpetades käsitsema tööriistu ja suunates inimesi liiga suurtest troppidest laiali. Eriti selgesti kuulis ta ühise töö rütmi, sulgedes silmad. „Ho-hoo-hooo-hopp! ho-hoo-hooo-hoppp!" — „Juhan, anna kirves tagasi!" — „Ei, selle niidikese sikutame koos juurtega välja!" — „Helise, helise, ilma, kõmise, kõmise, kõrbe . . ." — „Siuh-säuh, siuh-säuh, siuh-säuh . . ." — Kirve raksuvad hoobid. Süüdatud okstehunniku praksumine, ülesloitva leegi vuhin. — „Salme, tiri see kuusk siia, saab valget paksu suitsu!" — „Issand, poisid, naabrid hakkavad oma tükil juba lõpule jõudma!" — Läbisaetud kask vihiseb õhus, ragistab okstega veel kasvavas põõsastikus, langeb sopsudes maha. — „Ei tede poisid mede poiste vastu ei soa . . . !" — Kõik see sulas tervikuks, liitus üheksainsaks edasirühkivaks, üksteist tiivustavaks, selja taha jäävast lagendikust rõõmustava kollektiivi võimsaks töömuusikaks . . .

Remmelgas kiirustas, et jõuda magistraalkraavideni, kuhu oli suunatud suurem osa talgulistest ja kuhu pärast jõesihi puhastamist pidid koonduma ka kõik teised brigaadid. Kraavid olid planeeritud nii, et nad suubusid jõkke ühel kohal. Kraav oli õieti halvustav sõna, sest siia kaevati pigem väikesed kanalid. Tammel oli väike eelis: temapoolne maa-ala oli tasasem ja siin kasvas ainult hõredalt puid ja põõsaid, Nugise kraav aga juba üsna jõe lähedal sukeldus sangleppade, kaskede ja pehastunud südametega haabade räsmu. Puid kasvas siin küll hõredalt, kuid seda rohkem oli kände ja labidamehe kõige kurjemaid vaenlasi — juurikaid. Nugis oli



küll eelmistel päevadel metskonna kaadritöölistega kraavile sihti raiunud, kuid ei olnud kuigi kaugele edasi jõudnud.

Kraavide ümbrus mustendas puujuurtele ja mätastele kokkupandult asetatud riiete kompsudest. Nagisesid labidavarred, patsatasid kaugeleheidetud labidatäied sitket, kohati vettnõrguvat muda, turbasegast mulda, sinkjat savi, — nii kuidas keegi oli jõudnud enda juba maasse kaevata. Kraavi ja jõe vahele oli kummalgi pool jäetud viie-kuue meetri laiune tõkketamm, et vesi jõest kraavi ei tungiks. Kohe tammi taga töötasid mehed juba sügaval, ainult selga sirgu ajades ja labidatäit üles pervele heites ilmus nähtavale nende niiskete juustega päid ja õlgu. Vesi valgus siia kokku, mehed solistasid põlvini vees, kes palja jalu, kes pikkades kummikutes, mida oli mööda valda nii palju kokku kogutud, kui neid olemas oli. Mida kaugemal jõest, seda kõrgemal ja ka kuivemal seisid kaevajad.

„Külalised" — nii nimetati kõiki, kes ei olnud pärit kas Tuleviku kolhoosist või Tuliksaare metskonnast — kaevasid lahti pealispinna ja tungisid nii sügavalt maasse, kuni kraavi nõrgus vett või labidas hakkas krigisema kruusaräbuses kihis. Siis läksid nad edasi järgmisse vaiavahesse, andes ruumi pärisperemeestele ehk, nagu neid juba oli jõutud ristida — „mudakurgede"-brigaadile. Viimasest omakorda olid eraldatud teenelised „kraavihallid", kes puhastasid kaldad. Võistluses võeti ka see arvesse, et kraav tuleks sirge, nägus, et kaldad oleksid lohkude ja kühmudeta, ja seda suutis ainult vilunud käsi.

Siin oli vaiksem kui jõesihi puhastamisel, — küllap andis labidatäie läbivettinud sinisavi kaldalehiivamine

vähem põhjust ja võimalust hüüdeiks ja naeruks. Kui ka roniti kaldale, et selga sirutada ja piipu popsida, siis ei lubanud kraavimehe väärikus laskuda teab milliste poisikesetempudeni . . .

Tamm kahlas läbi kraavivalgunud porisegase vee Remmelgale vastu ja hüüdis juba eemalt:

„Kuidas on kirvemeeste-brigaadis? Kõik korras?"

„Seal läheb aina naeru ja lauluga . . . Liiga palju rühmi saatsime sinna, kuid ei osanud ju arvata, et inimesi nii murdu välja tuleb."

„Mis sellest, et palju — rutem meile appi tulevad."

„Anne ütles, et lõpetab juba kaheteistkümneks. Lubas sulle appi tulla, et isa sind liiga ära ei häbistaks."

„Mulle appi!" tegi Tamm solvunud näo, aga Remmelgale ei jäänud märkamata, kuidas teade teda rõõmustas. „Vaat kus mul . . . või appi!"

Ta hüppas kraavi, nii et pritsmed kõrgele lendasid, ja solistas tagasi oma töökohale.

Maaparandusjaama tehnik lähenes ja murelikul näol viipas metsaülema kõrvale.

„Näete, mis see on?" näitas ta Remmelgale pooleks murtud vaia.

„Piketivai."

„Aga miks ta on katki murtud?"

„Inimesed ei pannud tähele ja tallasid puruks . . ."

„Kui vaia põõsast leidsin, arvasin samuti. Aga ei ole nii . . . Kraavi kallast mööda edasi minnes kuulsin, kuidas üks labidameestest kirub loodijaid ja vaiapanijaid. Läksin oma au jalule seadma, aga tema näitab mulle kraaviperve ja küsib: „Noh, kas on ilus?" Ei olnud ilus, jooksis sirka-sorka. „Olen kakskümmend aastat kraavi kaevanud, võtan ka ilma vaiadeta serva sirgeks, aga

siin on küll vaiad maasse löönud keegi käpard. Lihtsalt häbi vaadata, naeravad lõpuks veel minu välja." Kuidas ka sihtisin — kõver mis kõver! Omateada lõime vaiad sirgesse ritta nagu nööri mööda..."

„Muidugi lõime."

„Hakkasin vaatama... ja hing jäi rindu kinni — keegi oli vaiad ringi tõstnud."

„Ei või olla!"

„Ka mina ei uskunud, ei iitsatanud kellelegi sõnagi... Aga kui leidsin vanad vaiaaugud ja põõsast selle katkise vaia, ei jäänud võimalust kahtlemiseks."

„Kas kraav on palju kõrvale juhitud?"

„Ma täpselt ei tea veel, nägin teid tulevat ja jooksin siia... Aga vist mitte väga, küll ta arvestas sellega, et liiga suur kraavi suuna muutmine torkaks otsekohe silma."

Kontrollimine kinnitas kahtlustusi. Tõepoolest — kraavi suunda oli ainult pisut paremale kallutatud, kuid küllalt palju, et kogu tööd nurja ajada. Kuulutati välja puhketund. Rahvas pidas seda algul plaanikohaseks, aga kui metsaülem ja tehnik koos mõne abilisega hakkasid kraavikaldaid sihtima ja vaiu ümber tõstma, tungiti uudishimutsedes lähemale. Kui kuuldi, mis oli juhtunud, olid kraavikaldad kirumist ja siunamist täis. Aidati otsida vanu vaiaauke, aga salapärane „loodija" oli neid tasandanud ja hiljem olid talgulised ka omalt poolt kaasa aidanud nende kinnisõtkumiseks.

„Kes see metslane küll...?" turtsus Tamm. „See pole inimese tegu..."

„Küllap Tüür saatis mulle tervitusi," vastas Remmelgas.

Üle jõe olid vaiad oma kohal ja Nugise brigaad tegi

halvast pinnasest tingitud mahajäämise tasa. Tammepoolsel jõel oli töö uuesti alanud ainult üsna jõe juures, kui piki jõge kihutas lähemale kräsuspäine poiss, püksid kääritud pealepoole põlvi nagu vanemail kraavikaevajailgi, jalad porised, silmad peas kui tulised söed, ja lõõtsutas:

„Tuh . . . tuh . . . tulevad! Tuh . . . tuh . . . tuhanded . . ."

„Koputage talle abaluude vahele, saab hinge tagasi," hüüti.

„Kihulaseparved kihutavad sind takka või?" nöökas teine.

Poiss hingeldas, tõmbas siis mõned korrad juba rahulikumalt õhku kopsudesse, heitis põlgliku pilgu ümberseisjaile ja end tähtsalt sirgu ajades ütles Remmelgale üsna asjalikult:

„Linnarahvas kihutas Männisallu . . . Oli hiiglama pikk autokolonn, lõppu polnud mitte nähagi . . . Inimesi sagis nagu sipelgaid ringi . . . Hakkasid juba siiapoole liikuma . . ."

„Luiskab, marakratt selline," kahtles keegi. Aga poiss hüppas kaldale veeretatud kivile ja kätt tõstes hüüdis:

„Tasa! Kuulake . . ."

Labidad peatusid, piibud võeti suust. Rahvasummast häiritud vareseparv tiirles kraaksudes jõe kohal, soo pool kiljus hädaliselt koovitaja . . . Ja siis . . . kas ikka tõesti? Jah, nüüd oli võimatu seda looduse häältega ära segada . . .

Naerumuie libises meeste ja naiste näole, kui üksteisele vaadati; siis kuulatati jälle. Taevas oli juba pilvitu, õhk oli aga värske ja kosutav nagu ikka vihmajärgseil päevil. Tõsi mis tõsi, — veski poolt puhuv soe tuul tõi koos kaskede ja toomingate sahinaga, koos jõe-

vee tasase vulinaga, koos noorte lehtede ja niiskust aurava mulla lõhnaga kaasa puhkpilliorkestri hüürgavaid takte.

Labidad löödi mudasse püsti, hüpati kraavist välja, nii ühelt kui teiselt poolt läheneti jõele. Tuli üle purde vana Nugis, puu narmasjuur rippus ta vurrudes ja üle nina jooksis määrdunud käe tõmbest jäänud vööt. Urises tusaselt:

„Ei tea, miks peaks jooksma... nagu poisikesed... Justkui enne ei oleks pasunaid kuulnud ja linnainimesi näinud..."

Ise nihutas end äraraiutud pajupuhmast järelejäänud kõrgemale künkale, kus ta oma pikka kaela õieli sirutades ulatus nägema kaugele üle kõigi eesseisjate peade.

Algul oli kostnud ainult trummi tumedaid mütsatusi, seejärel eraldas kõrv bassi madalat toototamist, nüüd aga kostis juba metsasarve rõõmsat hüüdmist ja klarneti tutulututamist. Põõsaste vahelt välgatas läikima-hõõrutud pasunate vaskseid keresid. Käätsatades hüppas pesalt hoburästas, hüpeldes okstel ja võnksutades oma haraliaetud sabaga. Kõrgemale ja kõrgemale tiirutas pistrik, kadudes siis hoopis silmist.

Kõige ees kanti suuretähelist loosungit: „Kõik sood viljakandvaks!", millele järgnev inimeste voog oli niisama kirev ja niisama kirju kui niitmata aas. Kirju vöö lõikas pooleks tööstuskoolipoiste ja -tüdrukute tumedarõivaline, vasksete nööpidega tikitud rivi.

Teistest ette ruttas Tähni pikk kogu. Kiiruga oli ta unustanud nahkmütsi pähe, päikesekiired helkisid otsmikule lükatud suureklaasilistel mootorratturi prillidel. Juba eemalt viibutas ta laiakätiseliste nahkkinnastega:

„Võtke abivägi vastu!"

„Kena abivägi," torises Nugis ja ta vurrud liikusid, nagu tuksleks nende all naer. „Vaata, et annavad meile silmad ette..."

Tamm lükkas eesseisjaid kõrvale ja hüüdis enne, kui Tähni kraavikaevajateni jõudis: „Kui palju neid on?"

Tähni vastas midagi, aga pasunakoor oli jõudnud nii lähedale, et sõnadest oli võimatu aru saada. Orkestrijuht lõi klarnetiga õhus mitu hästi kõverikku keerdu, pasunad röögatasid kõigest jõust ja äkki oli nii vaikne, et kostis kaugele noore kase latva roninud heinaritsika siristamine ja vee sulin teab mis ajast jões vedeleva, pigimustaks tõmbunud puutüve ümber. Selles ootamatus vaikuses kostsid Tähni sõnad eriti selgesti:

„Ei ole veel täpselt üle lugenud, aga palju on neid küll. Meile tulid appi maakonnalinna koolid, remonditehas, kooperatiivid ja kudumisvabriku töölised. Keegi meist ei kahelnud, et meid ei jäeta üksi, aga et abiväge saabub nii suurel hulgal — see oli üllatuseks. See on maakonna parteikomitee selgitustöö vili."

Nii uustulnukad kui ka juba kraavis oma naha soojaks töötanud koondusid nagu iseenesest Tähni ümber tihedaks ringiks. Juhtus parajasti lähedal olema ka kivi, Tähni tõusis sellele ja Tammele hüütud lausetest kasvas välja väike kõne, mille parteiorganisaator lõpetas tervitussõnadega: „Kõigi Tuliksaare külanõukogu elanike, kogu Varbla valla rahva nimel — tere tulemast, sõbrad ja seltsimehed linnast!"

Taoti üksteisele vastu labidaid, üle jõe metsameeste poolelt kostis pikalt „hurraa!", linnarahvas plaksutas, orkester mängis tušši. Kogu kära ei jõudnud veel vaibuda, kui ette astus käiseid kääriv tööstuskoolipoiss ja lihtsalt, ilma tseremooniata ütles:

„Näib, et ongi nõnda, nagu kartsime: jäime hiljaks. Ei maksa aega viita — näidake meile töökohad kätte."

Remmelgal ja tehnikul oli peamurdmist. Nad olid arvestustes liiga tagasihoidlikud olnud, hoopiski oli üllatuseks tööstuskooli käratsev ja löögivalmilt sumisev pere. Nende jaoks oleks tulnud jätta osa jõesihist, Osmuse karastatud töömehed oleksid jões olnud mitu korda kasulikumad. Nüüd midagi muuta oli hilja, poistel ja tüdrukutel tuli võtta labidavars. Nad ise leidsid selle olevat loomuliku, sõideti ju maaparanduse-talgule, mitte metsatööle. Suurem oli häda väljamõõdetud töökohtadega, mida enam ei jätkunud; puudus tuli ka tööriistadest, sest linnarahvast olid ainult vähestel labidad kaasas. Maaparandusjaama tehnik välgutas kolhoosipõldude pool süllapuuga, siin sai inimesi rakendada kuni põldudeni. Nugise pool täitus vaba jupp metsast puhastatud maad tööstuskooli kärarikka perega. Neid oli siin nii tihedasti, et segasid üksteisel töötamist, kuid vanal Mihklil tõusid heameelest vurrud kikki, sest esialgse kava järgi pidid metsapoolsel kraavil kohalikud elanikud oma jõuga toime tulema.

„Teie kaevake, kalda silumine ja põhja väljaviskamine jätke meie hooleks," õpetas Nugis. „Ei-ei!" haaras ta samas poisil käest, mis oli koos kirvega õhku tõusnud. „Väikeste juurekestega ei nüri meie kirvest, need sopsame pooleks labidaga. Vaat nii!"

Labidas välgatas ja vajus sügavalt rohust ning puujuurtest läbikasvanud kamarasse, poolitades lepajuure. Teine hoidis labidal liiga kõrgelt varrest kinni, kolmas sonkis mulla segamini, ei võtnud järjest — Nugisel jätkus tööd õpetamiseks ja juhatamiseks, nii et esialgu jäi

tema lühikesevarreline, spetsiaalse „automaadiga" varustatud kraavimehe-labidas puhkama.

Et ummikust üle pääseda, suunati osa talgulisi, peamiselt koolinoored, Nugise kraavile sihti puhastama. See tõmbas inimesi üksteise jalust ära ja vähenes nõudmine labidaile, sest saage-kirveid oli metskonnameestel enam-vähem piisaval hulgal kaasas. Nugis turritas küll, kui Remmelgas tema brigaadist kõige paremad töömehed võttis ja sihiraiujaile tööjuhtideks saatis, kuid parata polnud midagi, sest varem eraldatud brigadiiridest ei jätkunud.

Pikkamisi lahenes linnakülaliste tulekuga tekkinud ummik. Remmelgas, Tähni, Rästas ja tehnik leidsid üle paari tunni esimest korda mahti paberossi süütamiseks ja töötandrile pilgu heitmiseks.

Poisse ja tüdrukuid tööle juhatades oli Remmelgas murelikult pead vangutanud: küllap kustub noorukite hoog ja vaimustus, kui kraavi valgub vett ja tuleb kurena sõtkuda pehmes savikas mudas. Vett oligi vahepeal kraavi nõrgunud, kuid vesi oli juba linnas arvesse võetud — nad sõitsid ju sookuivendamisele! — ja kingadele ning sukkadele lendasid kaldale hunnikusse lisaks veel poiste pikad püksid ja tüdrukute seelikud ning tööd jätkati lühikestes spordipükstes. Ei pori, ei vesi, ei sitke savi, ei ettesattuvad kivid ega kännud suutnud lämmatada noorte lõbusat kära, nalja ja naeru.

Orkestrimehed olid end künkakesele sisse seadnud, puristasid ja tuhistasid pasunates, kuni dirigent tõstis kõrgele oma pikad ning peened käed, tegi küünarnukkidega lainetavaid liigutusi nagu lennuks hooguvõttev noor vares, ja kui siis lõi ülalt alla, rõkatasid pasunad kõigest jõust, nii et lähedale sangleppadele laskunud

uudishimulikud varesed kohkunult kraaksatades lendu tõusid ja eemale aerutasid.

Tööstuskooli kraaviosas lösutas ümmargune ja libe kivimürakas, litsudes end tihedasti vastu maad. „Las jääb," ütles Remmelgas, „hiljem teeme talle dünamiidiga tulevärki," aga poisid tõid kangid ja hoovad, mis suruti sügavale kivi alla, ja kangiotstel kaaludes, aga ka lihtsalt kätega lükates ja õlaga tõugates kangutati ning hohootati, kuni kivi paigalt nihkus. Valju sõjakisaga veeretati see kaldale.

„Kui sügavaks peame põhja võtma?" hõikas kuumusest õhetav tüdruk, ise ümmargune nagu rull.

Remmelgas pahvatas naerma, sest tüdruk oli uuristanud enese nagu kaevu. Ta õpetas labidavarrega sügavust mõõtma; teisal näitas, kust kandist on kõige tulusam lükata kangid alla tülikale kasekännule; pikk poiss oli murdnud labidavarre, tuli näidata, kuidas kinnitada taha uus, — kuidas ka Remmelgal peopesad labidavarre järele sügelesid, kuidas ta ka tahtis vana Nugisega jõudu katsuda, talle ei antud selleks mahti...

Lõuna ajal saabus kraavikaevajatele veelgi abiväge — esimesena Anne brigaad. Nad kõik olid pisut määrdunud, pisut okstest rebitud ja räsitud, pisut sassisjuukselised, aga meeleolu oli hea, nagu tuleksid nad huvimatkalt.

„Lõpetasime!" hüüdis Anne juba kaugelt Remmelgale. „Kas labidaid jätkub?"

„Jätkub," vastas Remmelgas, kuigi kraavis ei olnud ainustki vaba labidat. Seekord olid nad aegsasti sõjanõu pidanud ja otsustanud — järk-järgult, nii kuidas jõesihilt rahvast saabub, kraavidest noored ning linnarahvas

välja vahetada ja jõekaldaid võsast puhtaks rookima saata.

Vaevalt oli Anne rühm tööle rakendatud, kui tulid Pitkaste ja Helmi Kirkma ülejäänud rahvaga.

Ei jäänud olemata ka pahandused. Ebameeldivam neist oli vahejuhtum kolme-nelja metsapunktitöölisega. Nad seadsid end jõe kaldal kõigile nähtaval kohal laagrisse, käis ringi kaardipakk ja mättale ilmus pudeleid ja suupisteid.

Pitkaste käis keelamas, mehed ainult naersid ja upitasid metsniku poole pudelit. Pitkaste kurtis loost Remmelgale:

„Ega neist kolmest-neljast mehest kahju ole, aga rikuvad teiste meeleolu ja annavad inetut eeskuju — halb asi on nagu tõrv, kleepub külge . . ."

Remmelga tulekut nähti juba eemalt, rõõmus jutuvada vaikis ja kaardipakki segavad käed aeglustusid.

„Jõudu!" ütles Remmelgas.

„Eks jõud kulu alati ära," ümises istujaist kõige suurekasvulisem. See oli sama koljat, kellega Remmelgas kord raielangil sõnavahetusse oli sattunud. Habemetüükaist vaba näonahk punetas ja õhetas, pilukil silmad vaatasid esiletungivate kulmuluude alt luuravalt.

„Meil on teile väike palve — viige oma laager siit kuhugi kaugemale üle."

Koljat ajas end rusikale toetudes püsti ja oli nüüd Remmelgast peajao pikem.

„Kas ostsite jõe tükkis metsaga ära või?" küsis ta ja teda saatsid heakskiitvad naeruturtsatused.

„Ei. Aga teie segate inimesi töötamast. Noh, korjake pudelid ja kaduge!"

„Oh-hoo, kui ägedalt," ajas hiiglane jalad harki.

„Ärge mängige tallekest, parem jutustage, kuidas põdra tapsite. Ha-ha-haa!" naeris ta. Pöördudes istujate poole, kahmas ta maast pudeli ja seda metsaülema poole tõstes hüüdis: „Põdratapja terviseks, proosit!"

Remmelgas lõi käeseljaga vastu pudelipõhja, nii et see kõrges kaares eemale lendas. Koljat jahmus. Ta oli küll suur, aga mitte väga julge. Napsiseltskonna ees lööpida ja oma vägevust näidata oli meeldiv, aga metsaülema nägu ei tõotanud midagi head. Kaaslasedki ei näinud tema uljust kuigi kõrgelt hindavat, noorim meestest tõusis ja üsna pahaselt ütles:

„Mis sa, Ruudi, patrad!"

Väike habemetutiga mees kahmas kiiresti maast teise pudeli ja, peitnud selle tasku, kiitis järele:

„Õige jah, eks meil ole mujalgi ruumi."

Ruudil polnud aga pääsu, sest metsaülem astus tema ja meeste vahele ning nõudis:

„Nüüd on minekuga aega. Enne seletage, mis jutt see oli põdratapmisest."

„Ega mina . . . Ma . . . ainult kuulsin . . ."

„Mida?"

„Räägitakse, et metsaülem ja metsavaht Nugis olla tapnud põdra. Inimesed tulnud peale ja siis hädaga valetanud, et salakütid lasknud . . . Ega mina ei tea, aga nõnda kõneldakse . . ."

„Kes kõneleb?"

„Kes . . .? Kes see nüüd . . .? Mitte ei mäleta, jumala eest ei tea. Richard," pöördus ta kõige noorema mehe poole, „kes see nüüd rääkiski?"

Richard ei vaadanud koljati poolegi.

„Paras sulle, siple nüüd. Keegi teab-kus midagi patrab, aga tema nagu Ladra-Leenu kannab kohe edasi."

Remmelgas ei saanudki midagi rohkem teada. Mehed toppisid kaardipaki ja sakummisuutäied taskuisse ja, naer ja pilkehüüded kannul, kadusid piki jõekallast eemale.

Pitkaste oli valge kui toht, ta käedki värisesid, nii et ärritatud Remmelgas teda rahustas:

„No-noo, metsnik, mis teiega on?"

„See on... see on... Milline häbematus!" pomises Pitkaste. „Nüüd mõtlete veel, et mina kannan juttu küla mööda edasi. Ei-ei, ärge vaielge vastu, muidugi mõtlete. Mina ju tegin selle kahemõttelise märkuse, mina..."

Remmelgale meenus, et metsnik tookord Surru teel tõepoolest tegi vihje, mille eest Osmuselt tapelda sai. Tal oli see siis kõrvust mööda libisenud. Põdra nahk müüdi oksjonil, liha anti pioneerilaagrile, metsaülem, eriti Nugis, katsusid salakütte jälitada, kuid ei õnnestunud leida ainustki edasiviivat jälge. Tänane oli esimene vihje, mida Remmelgas kuulis, nagu peetaks teda ja metsavahti põdra tapjaks, ja see oli nii rumal ja lapsik, et Remmelgas pidas seda purjus meeste tühjaks loraks ja jonnijutuks ning rahustas Pitkastet:

„Tühja te seda kohe nõnda südamesse võtate. Lobisevad, lobisevad, küll varsti unustavad. Läki tagasi töö juurde."

Ent metsavaht Nugis vangutas murelikult pead:

„Tühjal jutul on visa hing ja ta... määrib. Kellelegi nähtavasti meeldib mustata metsaülemat."

„Põdratapmine on liiga fantastiline uskumiseks."

„On hullemadki keerutused ja väljamõeldised uskujaid ja edasikandjaid leidnud...!"

Remmelgas tõrjus kobarasse kogunenud inimesi laiali:

„Töö juurde, seltsimehed, ärgem laskem oma tuju rikkuda."

Ta ei unustanud Nugise sõnu. Tõepoolest, vaevalt koljat ise põdratapmise-loo välja mõtles, allikas pidi peituma kusagil mujal. Metsaülema süüdistamine põdratapmises tähendab katset välja kihutada teda metsaametnike, üldse ausate inimeste seast... Kas tal tõepoolest on vaenlasi, kes ei vali võtteid ega vahendeid, et temast vabaneda? Vaiad võis maa seest välja kiskuda Tüür, aga laimujutu levitamiseks puuduvad temal võimalused. Tähendab, peab olema veel keegi teine...

Sedamööda, kuidas aeg nihkus, nõudis väsimus oma osa, venisid pikemaks puhkuseminutid ja suitsutunnid, üks ja teine unustas enese istuma kivile või kaldale sikutatud sarvilisele kännule. Samavõrra olid aga kasvanud töökogemused ja kraavid nihkusid visalt edasi. Valmis magistraalid ei olnud ju teab-kui pikad, kuid nad olid tubliks alguseks tuleviku Tuliksaare uute viljaväljade, heinaniitude ja mühavate metsade võimsatele elutuiksoontele.

Kell neli lõpetati töö ja labidad-kirved laoti vankritele. Orkester mürtsudes ees, liiguti Männisalu metsnikumaja juurde, kus lõid inimestest kihama metsniku aed ja elamulähedane noor kaasikualune. Neid jätkus isegi pisut eemal kasvavas väikeses kuusetukas käbide kallal nokitsevaid oravaid peletama. Tamm kõndis mureliku näoga peaaegu metsnikumajani ulatuva ja juba ripsmeid pilutava kaerapõllu veerel, kartes, et mõni ülemeelikusehoos tallab ta tumerohelist, ühtlast vilja, mis laius eemale kääru taha, — siin oli kevadel traktor lasknud juba silmalt üle mitme põllupeenra.

Esinesid Tuliksaare kooli noored, kõlas Uue Elu kol-

hoosi segakoori laul, lõid sekka linnarahva, eriti tööstuskoolide noored. Siia-sinna tekkisid tantsusõõrid ja kõik kokku kasvas selliseks peoks, nagu kunagi varem polnud nähtud Tuliksaare külanõukogu mail.

Siis mürisesid automootorid. Jäeti jumalaga nagu sõber sõbraga. Kuidas üksainus tööpäev võib inimesi lähendada! Kaugele lehvitati autodele järele rättidega, viibutati kätega ja autodegi kohal kirendas rättide ja käte mets: nägemiseni!

Sõitsid ära abimehed naaber-külanõukogudest, läksid koju paljud omagi külanõukogu inimesed, aga ikka veel kirendas Männisalu metsnikumaja ümbrus rahvast, jätkus lõõtspilli saatel tants, kajasid kaugele, kuni Kulliaruni välja rõõmsad laulud, nii et jaamas peatuva rongi reisijad kuulatasid ja pärisid:

„Mis see? Laulupidu või?"

Noor jaamakorraldaja muheles, lükkas sõrmega mütsi teisele kõrvale ja vastas:

„Oh ei! Tegime siin täna soole ja jõele veidi säru . . ."

. . . Kulliaru jõe ääres valgus vesi uutesse kraavidesse ja aegamisi jõe poole liikudes kandis endaga kaasa pori, kõntsa ja prahti.

XI PEATÜKK

Remmelgas, Osmus ja metsapunkti tehnik Viilbaum sõtkusid jalgratastel Surru poole. Kuna tee, lisaks kitsusele, oli porine, nii et igal sammul kippus jalgratas alt ära libisema, oli võimalus vestluseks väike ja igaüks mõlgutas omaenese mõtteid.

Kõik teised raielangid oli Osmus vastu võtnud ainsat vastuväidet esitamata, jäid ainult Lümatu-äärsed. Need aga moodustasid tänavu kaks kolmandikku kogu Tuliksaare raiefondist ja Remmelga tegi rahutuks Osmuse järjekindel kõrvalepõiklemine nende üle rääkimisest. Osmus oli tagasi tõmbunud, kiitis jõesüvendamist ega seganud Kirkmat metsaraudtee ehitamisel, aga Remmelgale tundus, et Osmuse siirus ning sõbralikkus on ainult välised ja et ta ei ole veel oma viimaseid kaarte lauale pannud.

Osmus sõitis kõige ees. Ta sõitis rutates ja hoolimatult, mudasegane vesi pritsis tihti kaugele kahele poole ja Remmelgas püsis vaevu tema kannul. Veel raskem oli see väikesele ja kõhetule tehnikule, kes lisaks muule näis halvasti valitsevat jalgratta rooli. Remmelgas heitis pilgu üle õla tagasi ja vangutas pead — tehniku nägu mööda nõrisesid alla higipiisad. Ta ei teadnud, et need piisad ei veerenud mitte ainult lämbest ilmast ja kiirest sõidust, vaid et neis oli

kaassüüdlaseks hirm. Viilbaum kartis suuri laasi. Puud mühisevad nõnda süngelt, tuul kriiksutab üksteise ümber keerdunud puutüvedega, kogu aeg midagi prõksub ja praksub ... Selliseis pimedais metsades võib pesitseda karusid ja hulkuda kurje inimesi...

Remmelgas hüüdis Osmust, see hüppas rattalt.

„Tehnik on rattasõidus harjumata," ütles Remmelgas.

Osmus vaatas ükskõikselt tehniku näpitsprillidega teravasse nirginäkku ja rattale toetudes süütas paberossi.

„Milline mehike!" põlastas ta ise. Ta ei käinud kunagi koos tehnikuga metsas, see tüütas teda ja oli koormaks, aga täna murdis ta kõik Viilbaumi arglikud vastuväitekatsed ja käskis tal kaasa tulla. Tal oli oma sõjaplaan ja ta koondas reserve.

Viilbaum äigas suure rätikuga üle hiilgava pealae ja näo ning metsa poole piiludes päris:

„Ega siin ... ega neis metsades enam karusid ei liigu?"

Metsaülem jutustas suure mõnuga mesikäpast, kes aeg-ajalt jalutab läbi metsavahi kaerapõllu, nagu kontrollides, kas vili on juba söömiseks küps.

„Miks ta ... karu maha ei lase?" kogeles Viilbaum. Kaua raputas ta pead, kui kuulis, et Nugis kannab karule metsa toidupoolist, et vana otti paigalejäämisele meelitada. Sõja-aastail oli enamus Surru karudest kas tapetud või kaugemale peletatud ja Nugis ei pannud pahaks oma kaerapõllu sasimist, kui see aitas mesikäppa jäämisele meelitada.

Kui nad sõitu jätkasid, poetas Viilbaum enda Osmuse ja Remmelga vahele.

Remmelgas oli eelmisel päeval Pitkastele helistanud, et ka tema Surrule kaasa tuleks, aga metsnik hakkas ohkima, et oli lubanud minna Eesniidule sanitaarraide

puid vastu võtma, et teda oodatakse, et tekib pahandusi, ühesõnaga — kas ta ei võiks jääda tulemata. „Küllap haistab lahkarvamisi, vaidlusi ja et mitte ühe või teisega vahekorda rikkuda, hoidub eemale," arutas Remmelgas, kuid ei olnud selles ise täiesti veendunud. Pitkaste töötas viimasel ajal tõsiselt, väsimatult, põhjalikult, ja kui oli kokku lepitud, siis oleks halb mitte minna. Ning Remmelgas nõustus. Aitab ju Nugisestki...

Peaaegu oleks aga juhtunud, et ka Nugist ei oleks kodus olnud.

Kui metskonnast tulev kaadritööline tõi sõna, et järgmisel päeval on oodata Remmelgat ja Osmust, mõistis Nugis otsekohe, miks kaks ülemust korraga Surru metsakolka üles otsivad. Selles ei olnud midagi ootamatut, metsavaht juba ammu teadis, et tullakse raielanke metsapunktile üle andma, kuid ometi haaras teda tugev tusalaine.

Anne oli juba varem isale rääkinud, et tahab sõita mõneks päevaks kodust ära. Ta lükkas päevast päeva edasi oma tõelisest kavatsusest kõnelemise, võttis mitmel korral hoogu, aga kunas näis isa meeleolu halb, kunas ei leidnud sobivaid sõnu, kunas lihtsalt seletamatu kohmetus ummistas häälepaelad.

Pärast metsaülema teate saamist otsis Nugis tütre üles.

„Sa tahtsid homme linna sõita... Lükka sõit mõni päev edasi, ma pean... täitevkomiteesse minema. Neile on teejuhti tarvis."

Anne kuulis kaadritöölise sõnumit, ta mõistis, miks isa kipub kodust ära, kuid teadis ka, et vana Surru Nugis ei sõida kuhugi: kohusetunne võidab. Ta ei vaielnud isale vastu, sest äkki tabas ta end mõttelt: kui

tõepoolest lükkaks sõidu edasi? „Mitte sellepärast, nagu tahaksin teda näha," rahustas ta end. „Upsakusekott, küllap kujutab endale ette, et meeldib igaühele, küllap peab oma lahket sõna metsavahi tütrele suureks auks. Selle poolest võiks sõita, aga kas metsaülema kõrkus siis veelgi ei kasva kujutluses, et põgenesin tema eest, et kardan teda . . . Aga kui ma ei sõida, võib-olla hiljem ei olegi enam võimalik tehnikumi sisse astuda, vastuvõetavate õpilaste arv saab ehk nooremaist, otse koolipingist tulijaist täis . . .?" See väljavaade tegi lõpu Anne kõhklusile ja ta läks pinumaal haguraiuva isa juurde.

Nugis nägi tütart tulevat, laskis kiiniga käe langeda ja pomises:

„Hea küll, sind pole tarvis . . ."

„Kuhu mind tarvis pole?" jahmus Anne.

„Teejuhiks."

„Ah soo . . ." meenus Annele. „Sa otsustasid koju jääda? See sobib hästi. Ma tulingi ütlema, et pean ilmtingimata sõitma."

„So-oh," venitas Nugis ja ta pilk peatus uurivalt tütrel.

„Jah, isa. Olen seda kogu aeg homsele veeretanud, aga lõpmatuseni ei ole see võimalik. Ma otsustasin hakata sügisel õppima metsatehnikumis." Nagu kartes isa vastuväiteid, jätkas ta kiirustades: „Olen põhjalikult kaalunud, mu otsus on päris kindel. Ma ei taha kauem olla pealtvaatajaks, tahan osa võtta metsade kasvatamisest. Ilma õppuseta jääks see ikkagi poolikuks . . ."

Nugis lõi kiini saepukki ja istus raiepakule, kobades taskust piipu. Anne oli viimastel päevadel olnud hajameelne ja maldamatu, Nugisele polnud jäänud see märkamata, kuid ta sidus seda metsaülema tulekuga Surrule.

Vana metsavaht oli harjunud tähelepanelikult vaatama ja vähestest märkidest järeldusi tegema ja pühapäeval istutustöödel oleks pidanud pimegi nägema, et Remmelgas ja Anne tundsid teineteise juuresolekust tavalisest suuremat ja sügavamat rõõmu. „Ootab Remmelgat," arvas Nugis, „aga nüüd tahab tüdruk hoopis ära sõita. Kooli! . . ." Vana Nugis oli tihti mõelnud Annele väikese hirmuga südames, sest ta nägi tüdruku rahutust, mõnigi kord tõreles temaga, kui Anne hoolimata ilmast või teest läks mõnele koosolekule või peole. Pärast aga manitses iseennast: tahad noorest tüdrukust teha samasuguse sammaldunud kännu, nagu oled ise! Anne ei aimanud midagi sellest, et isa oli end pikkamisi harjutanud mõttega, et varem või hiljem lendab Anne Surru metsadest välja, ainult Anne jutt koolist ja õppimisest tuli talle üllatusena ja kõike koos pidi ta endamisi läbi mõtlema . . . Jah, õppima! Mõned aastad tagasi oleks ta naerma pahvatanud, aga nüüd õppisid kõik, nii mehed kui naised. Remmelgas tuli koolist, õppeaeg ja raha, mis riik tema koolitamisele kulutas, ei ole maha visatud . . . Annel ei ole halb pea, metsa ta armastab, pealehakkamist on tal üleliia, temast saaks hea metsaülem.

Anne nägi, et isa muheles endale vurrudesse, ta laskus isa kõrvale ja surus oma pea talle sülle.

„Sa ei ole mulle kuri, et su üksinda jätan?"

Metsavahi krobeline käsi puudutas tütre juukseid.

„Küll tulen toime . . . Ega sa maailma lõppu lenda . . ."

Nii otsustati, et Anne läheb sügisel tehnikumi ja nad otsivad Surrule mõne vanainimese, kes talitab loomad, keedab Mihklile süüa ja nõelub ta sokid.

Hommikul vara, kui päikesekiired puudutasid puulatvu, sõitis Anne jalgrattal minema. Rongini oli veel

aega, aga ta kiirustas, et mitte Remmelgaga juhuslikult Surru teel vastamisi sattuda...

Remmelgas märkas varsti, et Surru metsavahimaja oli vaikne ja tühi, vaiksem ja tühjem kui oli olnud kunagi varem. Välk ja Nool haukusid täna laisalt ja ajasid siis suud pärani, ja nende roosad ning pehmed keeled ripnesid pikalt suust välja, kui nad lõõtsutades ringi käisid ja päikesevarjulist kohta otsisid. Kirr oli rahutu, ta igatses jaheda vee järele. Ta oli suureks kasvanud, karv läikis pruunikalt, madal keha oli pikk ja painduv.

„Milline loom!" ahhetas Osmus küll juba kümnendat korda. „Müü ära. Palju tahad?"

Nugis raputas pead.

„Kirr ei ole müüa ega osta."

„Annan sulle oma Nestori. Puhtamat tõukoera ei ole kogu maailmas."

„Võib-olla. Aga oleks sul ka kümme Nestorit, ma ei vahetaks."

„Kas Kulliaru jões saarmaid rohkem elutseb?" uuris Osmus.

„Mõni üksik ehk leidub, kes neid näeb..."

„Peaks korraldama jahi."

„Las elavad. Saarmas on jäänud niisama haruldaseks nagu nugiski."

„Hoiad neid, nagu oleksid nad sinu omad!" pahandas Osmus, kuid taipas kohe, et oli viltu öelnud, ja naeris lepitavalt: „Ha-ha-haa, küll võttis mehe tõsiseks. Tegin ainult nalja... Noh, kas lähme?"

Ilmad olid muutlikud: päev-paar sadas, siis aga kuumas nii, et mattis hinge. Tänagi virvendas õhk lagendike kohal, taevas oli kahvatu, päike oli mähitud läbipaistvasse loori. Kägu puges kaselehtede varju ja kukkus

harva, katkestades iga kahe hüüde järel, ikka: kukku, kukku, kuk . . . pikk vahe, ja jälle: kukku, kukku, kuk . . . Puuoksad rippusid vaikselt, peaaegu liikumatult. Ainult mesilased sumisesid lakkamatult, rõõmsalt tiireldes õielt õiele, keerutades üles mee ja õietolmu magusat lõhna.

Osmus higistas, Viilbaum kägises vaikselt endaette, Nugis sammus vaikides, nägu tõsine nagu voolitud, Remmelgas vastas hajameelselt Osmuse küsimustele. Nad alustasid kõrgetest, nagu loetult ühtlastest kuusikutest ja lõpetasid sooäärse lodustuva ja kõduneva segametsaga. Surrule jõudsid tagasi õhtuks, väsinud, tülpinud, „praetud ja pealekauba veel läbi klopitud", nagu ütles Osmus.

Vahtkondade kaart laotati lauale. Osmus ei istunud, ta vaevalt heitis kaardile pilgu, kõndis metsavahi avaras köögis edasi-tagasi. Ta oli kontrollinud, kohapeal isiklikult tutvunud, põhjalikult kaalutlenud, — rohkemat ei või temalt keegi nõuda. Nüüd on aeg oma seisukohaga välja tulla. Järsult, sissejuhatuseta ütles ta:

„Tänane käik veenis mind selles, millele varem oma kaalutlustes jõudsin: Kulliaru metsapunkt ei ole Tuliksaare metskonna poolt raiumiseks eraldatud lankide valikuga nõus. Põhjendus: ülestöötamine on raske, väljavedu niisama hea kui võimatu. Ma ei võta raielanke ettepandud jaotuses vastu."

„Õige!" hõõrus tehnik prilliklaase. „Milline hullumeelsus inimesi sellises karukoopas hulgutada! Uuuh!"

Osmuse napisõnalisust kogu päeva jooksul pidas Remmelgas trotsiks, vimmaks enda vastu, kuid uskus selle vaikimise olevat paratamatusele alistumise märgiks. „Tööd jõel, uued kraavid, ministeeriumi otsus metsaveoraudtee ehitamiseks, viimased koosolekud on painutanud

ka Osmuse kangekaelsust," mõtles ta. Päev oli väsitav, Remmelgas istus enne Osmuse sõnu toolil ja jälgis Kirri, kes näis avaldavat esimesi sümpaatiatundeid metsaülema vastu. Osmuse sõnad pühkisid rammestuse, ta unustas Kirri.

„Teie väljendute kategoorilises toonis . . .?"

„Mitte ainult kategoorilises toonis, vaid kategooriliselt sõna igakülgses mõttes. Metsa ülestöötamine on liiga tõsine asi, et sellega eksperimenteerida . . ."

Osmus seisis, käed tugevalt taskuisse surutud, keset tuba. Palju kordi viimaste nädalate jooksul oli ta tänast päeva kujutlenud ja lõpuks just sellisena näinudki: tema seisab ja ütleb — ei. Oli aeg, kus ta ennast tõepoolest lööduna tundis, kus jalgealune oleks nagu ära vajunud ja kogu maailm tema vastu pöördunud. Kõik jooksis viltu ja ikka uue metsaülema kasuks. Aga juba Vilde kirjutas toredasti, et kord on Vestmann all ja Piibeleht peal ja siis jälle ümberpöördult. Aeg oli temale, Osmusele, sõbralik, ja ajast üksi oleks vähe olnud, aga oli ka mees lükkamas ja roopaid seadmas . . . Remmelga kuulsus tuhmus, mitmesuguseid jutte liikus tema kohta. Osmus oleks tahtnud, et oleks palju rohkem räägitud põdratapmisest, fašistide käsilase soosimisest, võimuahnitsemisest, ja kui üks ja teine küsis, et kas metsapunkti juhataja on kuulnud, ja ega ta ometi ei usu, pigistas Osmus huuled kokku, nagu näidates, et tema ei ole tühjajutukrapp, kuid parajat momenti valides paotas: „Minul pole sobiv kohtumõistja olla, aga ka ekskavaatoreist pole ikka veel kippu ega kõppu . . ."

Jah, ekskavaatoreid polnud! Metskonnal kaevas kaks alalist brigaadi kuivenduskraave, kolhoosirahvas müttas enne heinaaega pühapäeviti omil mail, aga jõe uue

sängi kohal ilmusid pajukändudest helerohelised pehmed kasvud. Kui pole ekskavaatoreid, ei tule jõesüvendamisest midagi välja, jääb lobaks palgiparvetus, on ebareaalne, isegi kahjulik nõuda metsavedu Kaarnamäelt ja Käänisjärve kaldailt. Ja Osmus kordas:

„Liiga tõsine, seltsimees metsaülem."

„Kes eksperimenteerib?"

„Teie."

Remmelgas tõusis kärsitult:

„Alustame jälle otsast peale. Ei ole enam aega oma seisukohtade korrutamiseks, on tarvis otsustada. Tuliksaare metskonnas ei muudeta jalatäitki raielankide asetusest."

„Hea küll — üks viiendik raienormist jäägu Kaarnamäele, Lümatu lodupealsest aga keeldun täielikult..."

„Meie ei ole kodanlikud metsaparisnikud."

Nugis istus norgus päi, ta vuntsidki olid sorgus ja selg oli vajunud looka, nagu rõhuks teda suur raskus. Tehnik Viilbaum hoidis juba ammu endale tähelepanu paludes pliiatsit kõrgel ja hüüdis peenikesel ning valjul häälel:

„Seltsimees Osmusel on õigus, sajaprotsendiliselt õigus. Peame arvestama tegelike olukordadega, reaalsete võimalustega. Üks nõukogude asutus peab teist toetama, mitte tõkkeid ette veeretama..."

„Kulunud, Osmuselt laenatud laul," mõtles Remmelgas. Aga meeleolu oli halb, keelele valgus mõrkjat maitset. Tähendab, tuleb alustada otsast peale: seletada, argumenteerida, veenda. Dokumendid ja seletuskirjad keskusse, sealt edasi ministeeriumi. Vaieldakse, õiendatakse, uuritakse, kaalutakse, ja milline garantii on olemas, et alla ei lange Osmuse vaekauss? Tema väitel ei

puudu kaal, eriti kõrvaltvaadatuna. Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumis leidub tõenäoliselt pooldajaid ja heakskiitjaid. Kes teab...?

Remmelgas naksas sõrmenukkidega lauale. Roheline kuld! Mitte asjatult pole rahvas metsale andnud nii kauni nime. Kena valvur, kes väsib, tüdineb, end voolul kaasa kiskuda laseb! Ei, kutsun kas või ministri enda kohale, veenan teda kohapeal tegeliku olukorra valguses...

„No nii," hakkas ta kaarti kokku lappama, „tutvusime lankidega, aga nad ei meeldinud teile. Ei jää siis muud üle kui apelleerida kõrgemate asutuste poole."

„Milleks kõrgemale?" laiutas Osmus käsi. „Võib ju kohapeal, sõbralikult. Oleme siin neljakesi, seni on hääled langenud kaks ühe vastu. Mis arvab Nugis?"

„Mina?" võpatas metsavaht. Ta kulmud olid tõstetud üles, nii et otsmiku kurrud olid sügavad nagu vaod.

„Sinu sõna on õieti kõige tähtsam, oled ju nii-öelda Surru metsade peremees. Sina neid kõige rohkem oled kaitsenud ja kasvatanud, oma mured neisse matnud ja rõõmud neisse peitnud. Kas oled mahavõtmise poolt või vastu?"

Nugise silmades süttis tuli. „Osav on Osmus," tunnistas Remmelgas, „mängib metsavahi hinge kõige hellematel keeltel. Piinab vanameest, nagu tal ilma selleta kerge oleks!" Kogu päeva oli Nugis olnud tõsine ja vaikinud, Remmelgas ei seganud teda küsimustega ega muidu tühja-tähjaga, ta arvas vana metsavahi meeleolu hästi mõistvat. Aga Osmus oli järjekindel, õhutas:

„Julgemini, julgemini!"

Ja tehnik piiksus:

„Kas annate hääle poolt või vastu, ah? Nagu valimistel, eh-eh-hee!"

Nugise vurrud liikusid üles-alla. Ta tundis, et mingi tomp oli seisma jäänud ta kurku, takistades kõnelemist. Väga lühikese aja vältel elas ta uuesti läbi viimaste kuude heitlused iseendas. Praegu oodati temalt otsest vastust, ei olnud enam võimalik kõrvale põigelda ega minema joosta. Metsavahile tundus, nagu annaks just tema otsuse Surru metsade kohta, nagu oleneks tema sõnadest, kas Kaarnamäe metsad jäävad terveks või saetakse kõige kõrgemad ja kõige suuremad maha.

Kogu jõudu kokku võttes surus ta katkendlikult sõnad suust:

„Kaarnamäe kuusikute ... aeg on täis ... Meie istutasime tänavu uued asemele ... istutame igal kevadel ..."

„Kuidas? Kuidas?" astus Osmus talle ärritatult lähemale. „Kaaluge hoolikalt oma sõnu, võib-olla oleneb neist Surru metsade saatus ..."

„Surru metsade saatus on kindlates kätes," vastas Nugis tasa. Tõukas siis ägedalt Kirri toolilt maha, pahandas:

„Kirr, mis sa toas haudud. Käi välja!"

Kirr tundis häälest peremehe meeleolu ja lipsas lahtisest uksest õue. Nugise rasked sammud järgnesid talle.

„Hull vanamees!" purskas Osmus.

„Osmuse hääletuskampaania jooksis karile," muigas Remmelgas endamisi. „Vedas tehnikugi kontorilaua tagant välja, et oleks üks hääl rohkem. Küllap oli Nugises kindel — kokku olnuks kolm ühe vastu ja kuigi sellel ei ole vormiliselt mingit tähtsust, oleks see ometi olnud omamoodi hukkamõistmiseks mu metsapoliitikale."

„Hull vanamees?" kordas Remmelgas. „Oh ei, suurepärane vanamees!"

„Rõõmustage, rõõmustage," ümises Osmus ja uuesti hakkas mõõtma toa laiust, „kuid vanasõna lausub, et ära hõiska enne õhtut."

Remmelgas sulges klõpsatades portfelli lukud. Nugise sõnad tõstsid ta meeleolu, talle meenus kunagine mõte: kui vana hea metsahing Nugis teda toetab, siis on kõik hästi, siis ei ole ta oma seisukohtadega eksinud. Võimatu, täiesti võimatu on ette kujutada Surru metsavahti heaks kiitmas midagi, mis ei ole aus. Esimest korda astus Nugis otseselt ja kindlalt Remmelga kõrvale ja see tõi endaga Remmelgale nii palju rõõmu kaasa, et metsaülema tusk Osmuse vastu leevenes. Rahulikult, leplikultki ütles ta:

„Seltsimees Osmus, milleks meil kakelda? Mina ei aja jonni..."

„Just ajate jonni. Isekat, omakasupüüdlikku jonni!"

„Ei, teie ei usu praegu isegi oma sõnu... Oodake, lubage ma lõpetan. Tahaksin, et teie hästi mõistaksite, millisel teelahkmel te praegu seisate. Kas edasi omakasupüüdlikul, üldsuse huvidele vilistamise teel..."

„Mida teie kõik välja ei mõtle!"

„... või astute teisele, rahva huvisid teenivale, nõukogude ametnikule ainuõigele teele?"

„Ma ei vaja teie misjonäri-nõuandeid. Mina seisan valvel oma metsapunkti huvide eest."

Remmelgas surus portfelli kaenlasse:

„Juhtisin teie tähelepanu olukorra ohtlikkusele..."

Osmus jäi otse Remmelga ette seisma. Mõlemad käed tugevasti taskuisse surutud, silmalaod kitsaks triibuks tõmbunud, surus ta läbi hammaste·

„Osmuse teele on ennegi mõni mees hüpanud... alati on nad seda kahetsenud..."

„Peab see olema ähvardus?"

Osmus avas silmad ja naeratas ühe suunurgaga:

„Teie alustasite ähvardustega..."

„Ma tõin veidi õhtuoodet," ütles Nugis, kes seisis uksel, piimakann ühes, taldrik võiga teises käes. Ta seisis seal juba hulk aega, kuulis meeste sõnelemist, tahtis mitmel korral vahele segada, aga laused järgnesid nii kiiresti üksteisele, et ta oma aeglasel toimel ei leidnud selleks võimalust. Tal oli kohkunud ilme, ta ei armastanud riidu ja sõnelemist ja kahe ülemuse ägedad sõnad täitsid teda hirmuga. Osmus on äkilise loomuga mees, seda ta teadis, ja metsaülemgi ei kuulu argade liiki. Leidmata, millega jätkata, kordas: „Jah, õhtuoodet... Perenaist pole kodus, palun leppida piima ja leivaga..."

Söödi sõnatult. Nugis ei istunud, käis toa ja õue vahet, Välk ja Nool kannul.

Lahkudes ütles Osmus Nugisele:

„Veel kord — müü oma kalaröövel mulle."

„Kalaröövel!" turtsatas Nugis. „Kirr püüab kala, aga ei söö ise, vaid toob minu kätte."

Müümise-juttu ta ei kuulanudki.

Osmus ja tehnik sõitsid ära, Remmelgas jäi Surrule ööseks, et järgmisel päeval kultuuride hooldustöid üle vaadata. Kaua istus Remmelgas õues õunapuu all pingil. Koos päikese vajumisega puude taha jahenes ilm. Kerge tuulehoog jooksis üle metsa, pannes selle vaikselt sosistama, nagu vestaksid puud üksteisega juttu. Kägu oli väsimatu, Remmelgas luges kahekümne viieni, siis tüdines. Toa taga rukkipõllul laulis rääk.

„Kalaröövel!" torises Nugis, möödudes õhtutaeva õhetust imetlevast Remmelgast. „Või Kirri kohta röövel..."

Kui metsaülem midagi ei vastanud, lisas vaiksemalt: „Vaata et ise on paras röövel. Nägin, kuidas ta silmad lõõskasid, kui ennist vaidlesite, nagu oleks sind elusalt alla neelata tahtnud."

Just sellele mõtles ka Remmelgas. Tänane ei olnud enam lihtne mõtetevahetus, Osmuse sõnade taha oli nagu vedru kokku surutud viha.

„Palju, mis ägedusetuhinas suust välja ei lipsa," rahustas ta nii ennast kui metsavahti.

„Mina tunnen Osmust kauem ja ma ei ole pime. Metsapunkti juhataja tuletas mulle täna sissepiiratud rebast meelde. Oled näinud, kui hoolimatult see reinuvader oma hambaid tarvitab? Ja sellel mehel on halbu sõpru, nii et... Vanasõna ütleb ka, et ettevaatus on tarkuse ema."

Metsaülem naeratas metsavahile:

„Aitäh hoolitsemast! Pean meeles, kuigi ise kaldun uskuma, et Osmus järele mõtleb ja tänast ägedust andeks palub."

„Oota sa seda," ümises Nugis.

Remmelgas varitses parajat hetke ja päris siis Anne järele. Metsavaht vastas põiklevalt:

„Ütles linna sõitvat..."

„Homme tagasi ei jõua?"

„Ei vist..."

Surru Nugisel ei olnud kombeks oma perekonna sündmusi kella külge riputada. „Nagunii saavad liiga vara teada," armastas ütelda. Remmelgas lahkuski järgmisel

õhtul Surrult Annet nägemata, meel kibestunud mõttest, et Anne hoiab end temast meelega kõrvale...

Remmelgas ja Osmus valmistasid materjalid, lisasid omapoolsed seisukohad Tuliksaare metskonna 1950. aasta raiefondi jaotuskava kohta ja kogu materjal läks üle Metsatööstuskeskuse ja Metsamajandi Ministeeriumidesse. Remmelgas ootas, et teda kutsutakse välja suusõnaliselt seletusi andma, ja kui paari nädala pärast saabus maakonnakomitee sekretär Koitjärv koos kolmenelja Metsamajandi ja Metsatööstuskeskuse juhtiva ametnikuga, oli tema üllatusest hoopis rohkem rabatud kui Rudolf Osmus.

Koitjärv oli jahe ja kinnine, tema karmi nägu ei pehmendanud täna ainuski naeratusekiir.

„Lubasin teid tulla vaatama," ütles ta tervituse järel, „ja tulingi. Minu teekonda ei kergenda teadmine, et pidin tulema teie tegevust kontrollima."

„Mul pole midagi, mis kontrollimist kardaks..."

„Loodame, loodame. Meie alustame teie juurest, hiljem viskame pilgu ka metsapunkti töösse. Kaebused on ju sihitud kõik teie vastu."

„Nii metskond kui metsapunkt esitas avalduse raielankide asukoha kohta..."

„Kui see oleks ainus!"

„Mis siis veel?"

„Küll kuulete. Kaebusi on teie peale terve rida, nii nimelisi kui nimetuid."

„Teie võtate neid puhta kullana?"

„Ma võtan neid signaalidena, mida on tarvis kontrollida. Kaebusi on teie aadressil kogunenud nii paks hunnik, et jääb ainult kaks võimalust: kas oskasite meid

kõiki kenasti ninapidi vedada, või on teie vastu tegevuses sihilik käsi."

Remmelgas kees kõik, vaevu suutis ta tagasi hoida meelepaha-purset. Brigaadist osavõtvale metsamajandi direktorile ütles ta solvunult:

„Nõnda siis tasutakse..."

Metsamajandi direktor vaatas kõrvale ja ühmatas:

„Oled keetnud ka supi, et hoia alt..."

„Supi!"

„Mis sa ägestud?" tõstis direktor õlad kõrgele. „Kui ei keetnud, eks siis seletad."

Remmelgas kibestus: see on siis tänu! Ise andis kogu aeg temale õiguse, kiitis järele, seadis teistele metsaülematele eeskujuks. Tõeline võitleja meie metsade rikkuse, meie rohelise kulla tuleviku eest — kas nii ei kõlanud ta sõnad viimasel tootmisnõupidamisel? Keetsid supi! Niikaua kui hästi läheb, on kõik lahked, tunglevad ümber nagu mesilased, patsutavad õlale, kiidavad ja ülistavad, aga niipea kui vilksatab mingi kahtluse vari, pööravad selja, mängivad kõrvalseisjat, parastavadki...

Metsaülem hoolitses brigaadi öökorteri eest, saatis nad puhkama. Tal endal ei olnud und, lonkis sihitult piki teed edasi. Siil vudis üle tee ja popsutas pahaselt segamise pärast. Öösorr plaksutas tiibadega. Ja üle kõige, kõike endasse haarates kohises mets, kohises vaikselt ja tasa, nagu uinutaks ta magama päevast väsinud linde, loomi ja inimesi...

Remmelgas jõudis veskipaisuni. Tänavune suvi oli imelik — ilusaid ilmu oli, sooja jätkus, ja ometi sadas nii palju, et jõevesi püsis kõrgena, tükkis kohati üle kallaste. Veskijärvgi oli nii kõrgele tõusnud, et vesi tormas pahinaga üle tammilaudade, paisates all kividel

kõrgele kollakaid vahupilvi. Remmelgas kallutus üle silla käsipuu, vaatas tuisklevale veetantsule ja tundis, kuidas kihavast, keerlevast, pulbitsevast möllust hakkas pea kergelt ringi käima. Veskitammi mahalaskmiseks oli maakonna täitevkomitee otsus olemas, aga Osmus venitas, esitas vastuväiteid, ootas. Kolhoosi esimees Tamm kord juba kurtis, et tänavu võib liigvesi südasuvel kurja nalja teha ja üle kallaste tõusta.

Remmelgas kiskus silmad lahti püsimatult ja iga hetk uuenevalt keeriselt ja pöördus, et minna tagasi koju. Pöördus ja jahmus — seal tuli ju Anne Nugis!

Anne lähenes, ta oli palja päi ja kleidi väel. Ta oli kas jooksnud või vähemalt väga rutanud, sest ta hingas kiiresti, pisut hingeldaski. Remmelgas toetus kergelt silla käsipuule: pea ringles ikka veel. Ringlemine suurenes, kui Anne ei möödunud, vaid tuli otse tema juurde.

„Otsisin teid igalt poolt, metskonnast ja . . . Kirkma juurest," ütles Anne, surudes teineteisesse põimitud käed rinnale. „Miks te siin olete?"

„Kus ma siis peaksin olema?" imestas metsaülem.

„Aga parteikomitee sekretäri juures. Selle asemel et veskisillal unistada, peaksite vastu vaidlema, tõendeid esitama, oma tööst Tuliksaarel jutustama. Milline rumalus üldse mõeldagi, nagu oleksite teie lasknud põdra! Räägiti, et olevat selline kaebekiri, on see tõsi?"

„Ka selline kaebekiri on saadetud."

„See on hullumeelsus! Mina ja isa võime tunnistada . . ."

„Kaebus põdratapmises on tõstetud ka Mihkel ja Anne Nugise peale."

Anne tõstis silmad. Need olid suured ja läikisid pruunikasrohekalt.

„Meie? Et isa ... et Surru Nugis tappis põdra?"

Uskumatus tüdruku silmis oli nii siiras, üllatus ja uskumatus ta hääles nii suur, et Remmelgas vabanes hämmeldusest, millesse ta viis Anne ootamatu ilmumine.

„Tapsite või ei, aga olete mõlemad tunnistajaina rivist välja löödud — kaebealuste sõnadel on kohtu vaekaussidel vähe kaalu."

„Taevas küll, milline alatus!" Annet läbis võbin, nagu oleks tal külm, ja ta nihkus Remmelgale lähemale. „Seda ei usu ju keegi!"

„Koitjärv ütles: mitte uskumises ei seisa asi, vaid faktides. Kaebus tuleb ümber lükata."

„Siis tehke seda. See ei ole ju ainult teie isiklik küsimus, kaalul on kogu Tuliksaare metskonna au. Kui teie seda ei tee, kutsun mina kõik metskonna inimesed kokku, kutsun kolhoosnikud, kogu külanõukogu rahva, eks näeme, kas on nende hulgas ühtainustki, kes usub, et metsaülem laskis salaja põdra."

Remmelgas unustas Annet vaadates ja kuulates oma mure ja pahameele. Nii tulisena ei olnud ta tüdrukut kunagi näinud. Kas ainuüksi metskonna au teda nõnda erutas? Võib-olla oli juhtunud suur arusaamatus, ehk oli Anne alaline kodunt äraolek siiski vaid juhuslik? Aga ei, Anne külmad, hoolimatud sõnad ei jätnud võimalusi mitutpidi mõtlemiseks. Nukralt muiates ütles ta:

„Nii et ainult metskonna au pärast ..."

Annele näis äkki midagi meenuvat, ta haaras Remmelga käest:

„Heldeke, unustasin hoopis, mille pärast Surrult Tulik-

saarde jooksin. Siin alles kuulsin kontrollijaist... Aga teie peate olema väga, väga ettevaatlik!"

„No-noo..."

„Isa nägi täna metsas Tüüri!"

„Kas ta siia maile julges jääda?..." kahtles Remmelgas.

„Isa on kindel, et oli just Tüür. See oli Käänisjärve pool, Kulliaru jõe lähedal. Inimest nähes oli ta lipsanud põõsastesse ja kadunud... Tüür kannab teie peale viha, olge ettevaatlik."

„Kas minu hoiatamiseks nõnda jooksitegi?"

Anne kummardus üle silla käsipuu ja alla veemöllu vaadates ütles midagi. Remmelgas ei saanud sõnadest aru ja astus lähemale. Anne kallutus kaugele üle puu, nii et alt lendas ta õhetavasse näkku vastu kive puruneva vee jahedaid udupiisku.

„Ma ei kuule!" hüüdis Remmelgas.

Anne ajas end sirgu ja kõrvale vaadates ütles vaikselt:

„Ma olen halb inimene... Jooksin ära ja ei ole teile õnnegi soovinud..."

„Ei tea mille eest? Et mind põdratapjaks peetakse?"

„Ärge veiderdage. Helmi on tubli tüdruk, ta on väärt suurt, suurt õnne..."

Remmelgal kulus pikk hetk, enne kui ta hakkas taipama, millele Anne vihjas.

„On juhtunud mingi kole arusaamatus. Helmi on tõepoolest tubli naine ja nad saavad Kariga kindlasti väga õnnelikuks, aga..."

„Kariga?"

„Jaa. Kirkma ja Kari abielluvad."

„Siis... siis..."



Anne pöördus tagasi silla käsipuu poole. Pisarad tungisid silma, nii kerge, nii hea oli äkki olla. Enda kogumiseks aega võites ütles ta alla jõkke vaadates:

„Kui rumal ma olin, uskusin Osmuse juttu! Mäletate pühapäeva, kui teid ootasin? Osmus hiljem rääkis, et olite pühitsenud Helmiga kihlusi . . ."

„Nii polnud siis seegi arusaamatus. Kui väsimatu on Osmus olnud mulle püüniste seadmisega . . . Sellepärast ei tabanudki ma teid enam kunagi kodust?"

„Sellepärast."

Vesi mühises all kividel. Öökull ärkas veski taga vanas õõnsas pärnapuus ja huikas pikalt ja kurjalt. Männisalu pool haukus koer, laisalt ja uniselt.

Remmelgas ja Anne ruttasid metskonda. Koitjärv ei maganud veel, Anne jutustas talle, keda isa oli näinud.

„Ta võib teab millise tembu välja mõtelda," ütles Remmelgas.

„Tuleb korraldada mõned valvepostid. Ja ma arvan, et teilgi tuleks olla ettevaatlik."

„Seda minagi," kinnitas Anne. „Tüür ähvardas ju metsaülemat, saatis kirjagi."

„So-oh?" tõstis Koitjärv kulme. „Kus see kiri on?"

„Kantseleis laualaekas . . ."

„Nii-nii," venitas sekretär mõtlikult. „Laualaekas . . . Aga miks ta ei ole ametivõimude käes?"

„Ah, pidasin seda poisikese tembutamiseks . . . Kiri poleks ju andnud tema tabamiseks lisaandmeid, selle edasisaatmine oleks võinud küll aga näida uhkeldamisena."

„Milline lühinägelikkus!" laksatas sekretär peopesaga lauale. „Sellised võsavillemid ei hooli millestki ja kui kergesti võiks praegu juba olla hilja . . . teie vastu suu-

natud kaebuste arutamiseks. Kas teie ise ei aimanud, et kõige rängem, kõige tõsisem kõikidest süüdistustest oli vihje teie sidemeile rahvavaenlasega, nagu oleksite teda soosinud? Tuuri hoiatuskiri ... leevendab seda kahtlust. Noh, lähme teie kantseleisse, seal on telefon."

Sekretär Koitjärv pidas mõned telefonikõned, leppis Rästa ja miilitsavolinikuga kokku valve suhtes. Remmelgas lappas kaua laekas, enne kui kõige alumisest leidis Tuuri kokkukeeratud ähvarduskirja. Koitjärv silus seda hoolikalt ja pani oma rahatasku vahele.

„Nüüd teie julgeolek ..." pöördus ta Remmelga poole.

„Olge mureta," tõrjus Remmelgas. „Ma olen nüüd ettevaatlikum ..."

„Ettevaatlikum," torises Koitjärv. „Nagu selline hüään tuleks teile silm-silma vastu."

„Minu järele valvet seada pole siiski tarvis," naeris Remmelgas ... „Ma saadan nüüd Annet ... seltsimees Nugist ..."

„Kas te kavatsete praegu, öösel, läbi metsa koju minna?" küsis Koitjärv.

„Aga muidugi," vastas Anne. Ja Remmelgale: „Sina võiksid küll koju jääda ..."

Remmelgas ei võtnud Anne vastuväiteid kuuldavakski ja nad kadusid kahekesi eemal mustendava metsa poole.

Koitjärv vaatas neile mõtlikult järele. Tellis siis veel ühe telefonikõne, linnaga. Jutt oli lühike, teda mõisteti mõnelt sõnalt ...

Kontrollbrigaadi liikmed süvenesid metskonna asjaajamisse, vaatasid läbi iga dokumendi, võrdlesid raamatuid. Koitjärv kutsus enda juurde inimesi, vestles nendega kaua ja üksikasjaliselt.

Ülejärgneval päeval kutsus ta Remmelga.

„Mäletate, ütlesin kevadel linnas, et kord tulen Tuliksaarde ja siis jutustate oma metsadest. Olen valmis teid kuulama."

Remmelgas oli oodanud ristküsitlusi Tuurist, tapetud põdrast, ja ta takerdus.

„Ma ei tea, mis teid just huvitab..."

„Kõik. Kuidas uuendate metsi. Kuidas jaotate raiepiirkondi. Kuidas võitlete metsaalade soostumise vastu."

Remmelgas arvas, et jätkub kümnest minutist, et Koitjärv peagi tüdineb, aga ta jutustas poolteist tundi, ja kordagi ei katkestatud teda. Kui metsaülem lõpetas, vaatas sekretär aknast välja ja tal oli unistav ilme.

„Kuidas küll inimesest saab hiiglane!" ütles ta vaikselt. „Kõik peab alluma, kõik peab korralduma inimese tahte järgi, et rahval oleks hea elada... Võlusite mind," pöördus ta Remmelga poole, „oma jutustusega, oleksin valmis hakkama metsaülemaks."

„Ükskõik kuidas lõpevad juurdlused põdratapmisest, rahvavaenlase soosimisest ja muude jaburduste kohta, ma ei lakka võitlemast raielankide üleviimise eest kaugematesse rajoonidesse. Kui teie peaksite andma õiguse Osmusele, apelleerin Keskkomitee poole. Mets on tumm, ta ei saa end ise auahnete karjeristide eest kaitsta..."

Koitjärv uuris Remmelgat nii teraselt, et metsaülem pilgu maha lõi.

„Oo, teist hõõgub kuumust," ütles ta. „Ma hakkan taipama, miks teid nõnda energiliselt kaitstakse — olete nad kõik üles kütnud. Teate, mul käis eile õhtul hilja külaline."

„Külalisi käis teil palju..."

„Kõik teised ma kutsusin. Aga tema tuli kutsu-

mata... Pikk mees, vimmas, kulmud paksud ja puhvis, nägu nagu põlenud vask, vurrud pikad ja kohevil..."

„Surru Nugis!"

„Tema."

Remmelgal tõmbus süda kokku. Kas tuli kaebama? Nugis ei olnud veel harjunud mõttega, et uus metsaülem on märkinud raiumiseks Surru metsi. Ta võitles iseendaga, ta võttis seisukoha metsaülema pooltki, aga süda on sageli tugevam kui mõte...

„Teie ei küsi, mis ta kõneles?"

„Meil oli Nugisega raiepiirkonna asukohtades erinevaid seisukohti..."

„Nii? Võimalik... Aga lubage, ma jutustan teile Surru Nugise külaskäigust.

Oli juba hilja, pärast päikeseloojakut. Nägin aknast, et pikk mees pöördus ümber nurga, aga uksele ei koputatud. Sealtkaudu kuhugi mujale minna ei ole ja seepärast muutusin tähelepanelikuks. Kui kojas endiselt kõik vaikseks jäi, ei jaksanud uudishimu taltsutada ja läksin vaatama.

Välimise ukseava täitis suur mehekogu. Ta seisis seljaga koja poole, hallid suitsupilved keerlesid ümber pea. Ta kuulis mu tulekut ja pöördus.

„Ootate kedagi?" küsisin.

„Ma... Ei, keda mul siin oodata..."

Astusin trepile. Peatusin, mahvisin nagu temagi. Teie üksikud kased seisid nukralt, läänetaevas hõljuvad pilved õhetasid kaunilt.

„Ilus õhtu," ütlesin.

„Mh?" kohkus ta. „Ah jaa, ilus... Homme sajab jälle."

Inimene seisab ja harjutab end meteoroloogilistes tea-

dustes — pole minu asi teda eksitada, — ja hakkasin trepist alla minema. Teil on seal kolm astet, aga ülal kojauksel on ikka veel kõik vaikne. Kui jalg puudutas maapinda, ei pidanud ilmaennustaja vastu. Sügav, kähisev hääl küsis:

„Kas teie . . . kas teie olete partei sekretär?"

„Olen."

Ta näris piibuvart. Peatusin. Polnud kahtlust, et ta ei tulnud tühja juttu puhuma, et ta südamel lasus raske kivi; sellest jutustas veerandtund, mis ta oli seisnud trepil, sellest jutustas vastu uksepiita mahakoputatud piibutuha-hunnik.

„Mis siis ikka," surus mees pöidlaga kahas tule surnuks ja pistis piibu koos rusikaga taskusse, „tuleb rääkida."

Läksin ees tuppa. Istusime. Ta püüdis vurruotsa hammaste vahele, kuid laskis kohe jälle lahti.

„Olen Surru metsavaht," alustas ta lõpuks. „Räägitakse, et metsaülema peale on kaevatud."

Ootasin.

„On see tõsi?"

„On küll."

Surru metsavaht rapsas püsti. Vähe jääb puudu, et puudutab lage. Astus kaks pikka sammu lähemale, toetas rusikad nagu kaaluvihid lauale ja end peaaegu minuni kallutades küsis:

„Osmus?"

„Kes just, sellel on kõrvaline tähtsus."

„Kindlasti Osmus. Ta ähvardas. Metsaülem ajas ta uute raiepiirkondadega ummikusse. Osmusel on häda protsentidega, mis täitmata jäävad . . ."

„Tähendab, metsapunkti ülemal on õigus?"

Nugise kulmud tõmbusid kokku, moodustasid silmade kohal üheainsa suure puhma, aga selle alt vaatasid kaks teravat, otse torkivat ränikildu.

„Ei, õigus on meie uuel metsaülemal."

Näen, mehel on raske rääkida. Ta hingab sügavalt, köhatab — midagi surub ta rinda ja kurku. Aga ta valitseb end ja jätkab:

„Jah, nii on õige, nagu teeb metsaülem. Tema näeb kaugemale, arvestab tulevikuga . . ."

Suur mees vabanes pingest, kulmupõõsas vajus kaheks, nägu sai tagasi endise vaskpruuni värvi. Käsi libises taskusse ja sealt välja koos piibuga, millesse mahuks küll kaheksandikune tubakapakk.

„Nii," venitasin. „Edasi?"

Piibu kohal tikku hoides ja tubakat põlema popsutades heitis ta mulle kulmude alt imestunud pilgu:

„Edasi? Rohkemat ei ole midagi."

Ja see ongi kogu minu lugu."

Remmelgas tõusis ja astus akna alla. Tuul peksis vastu akent peent vihma. Sirelilehed läikisid, nagu oleks neid poleeritud. Vaade ei ulatunud metsani — hall udu mähkis selle enesesse.

„Jaah," ohkas hääletult lähenenud Koitjärve hääl. „Ilus teil siin just väga ei ole . . . Liiga lage." Hetk hiljem lisas: „Aga inimesed on teil toredad, otse kullatükid."

„Kõigist meie varadest on inimene suurim," kordas Remmelgas tasa, nagu endale.

„Palju on mulle veel ähmane, mul puudub mõnegi arvamise ja uskumise kinnitamiseks vajalike faktide ahelik, aga üht võin teile küll juba praegu ütelda: olete mõjunud viljastavalt nii Tuliksaare inimestele kui ka loodusele."

„Tänan teid," sosistas Remmelgas. Pärast viimaste päevade kibestumisi kutsusid Koitjärve sõnad temas esile sügava meeleliigutuse, mida ta ei suutnud varjata.

„Kui kommunistile üteldakse, et ta on kasvatanud uusi inimesi, nõukogude inimesi, on see suurim kiitus võimalikest," jätkas Koitjärv. Ja sügavalt ohates lisas: „Sellest hoolimata püsivad teie suhtes rängad süüdistused. Ma ei mõtle raielankide asetust, selle probleemi lahendamine pärast metsapunkti seisukohtade ärakuulamist ei valmista ilmselt suuri raskusi. Hoopis keerukam on näiteks põdratapmisega..."

Remmelgas pöördus järsult:

„Teie usute...?"

„Asja tuum ei seisa uskumises või mitteuskumises. Küsisin ka Nugiselt, tema eitas. Tuliselt, sai kurjakski. Tema ei ole ainus, kes usub, et metsaülem Remmelgas ei tõstaks püssirauda põdra pihta ka siis, kui talle selleks luba antaks. Aga senikaua, kui salakütt ei ole selgitatud, heidab kahtlus teile varju ka sel juhul, kui teie vastu tõstetud süüdistuse tõendite puudusel põhjendamatuks loeksime."

Jumalaga jättes — brigaad siirdus Kulliaru metsapunkti — kordas Koitjärv:

„Kulliarus ei lähe meil üle päeva... Ehk suudame selleks ajaks selgitada ka põdratapja salapärase isiku. Nägemiseni."

Ehk suudame! Heatahtlik mees, kõneleb „meie". Aga mõeldud on muidugi — tõesta, metsaülem Remmelgas, et sa ei ole salakütt!

Remmelgas lükkas akna lahti. Tuul oli vaikinud, aga taevas oli ühtlases hallis pilves ja sadas, sadas vaikselt, hääletult...

XII PEATÜKK

Rudolf Osmus selgitas Koitjärvele, miks ta nii otsustavalt vaidleb vastu metsatööde raskuspunkti üleviimisele Surru vahtkonna kaugematesse piirkondadesse.

„Remmelgas süüdistab mind tagurluses, mugavuses, vana küljes rippumises," laiutas ta käsi. „Kas olen ma selliseid etteheiteid ära teeninud? Ma arvan, et mitte. Mul on ometi õigus — usun, et koguni kohustus — kaitsta oma ametiasutuse huve. Jutt ei ole mitte Kulliaru metsapunkti saja kolmekümnest protsendist, vaid materjalist ehitustele, tugipostidest kaevandustele, toorainest vineeri- ja tuletikuvabrikuile, mis jäävad saamata, kui liiga järsult tungime läbipääsematuisse kohtadesse. Ma ei vaidle vastu põhimõtteliselt, vaid praktilistel kaalutlustel, mitte alatiseks, vaid üheks aastaks. Ma kõneleksin hoopis teisi sõnu, kui oleks läinud nii, nagu tõotasid Remmelgas ja Tamm, et ekskavaator tuleb ja süvendab jõe, et avaneb võimalus metsamaterjalide parvetamiseks. Masinaist pole ikka veel kippu ega kõppu. Kui ükskord jõuavadki, on neid tarvis algul seada ja kohendada, nii et tänavu ei tule tööst nagunii enam head nahka..."

Koitjärv kuulas Osmust vaikides, kopsides pliiatsiotsaga aktikaanele. Kui metsapunkti juhataja lõpetas, tõstis ta pilgu ja kordas:

„Kui oleks ekskavaator, kõneleksite hoopis teist juttu...?"

„Aga muidugi. Kordan veel: ma ei ole vastu põhimõtteliselt..."

„Hea küll," katkestas teda Koitjärv. „Ekskavaatorid saabuvad täna."

Vanker põrises teel, Nestor haugatas tusaselt. Jaamas kolksusid propsid, laaditi uusi vaguneid. Möödus hulk sekundeid, enne kui Osmus ütles:

„Seda pole varem kuulda olnud..."

Tõepoolest, sellest uudisest olid Tuliksaares teadlikud väga vähesed. Koitjärv tahtis, et masinate tulek oleks üllatuseks kogu külanõukogu rahvale, ega rääkinud mitte kellelegi, et ekskavaatorid olid saabunud maaparandusjaama, et ta oli direktorit kiirustanud ja et masinaid on varsti oodata Tuliksaarde. Et hilinemist tasa teha, lubati jaamast saata ühe ekskavaatori asemel kaks ja lisaks veel võsaniitja. Nii juhtuski, et kui Tuliksaarde viival teel hakkasid mürisema mingid salapärased masinad, jooksid kõige enne maanteele koerad, istusid teel, kikitasid kõrvu ja aeg-ajalt haugatasid rahutult — hääl oli neile võõras. Siis peatusid poisikesed, kuulatasid, arutasid:

„Kuula, vist tankid sõidavad!"

„Mis tankid nüüd siin," kahtles teine, kuid ragin lähenes ja valjenes, poisse kogunes juurde ja lõpuks võitis uudishimu kartuse ning poistekari pistis jooksma, koerad klähvides järel. Nii tervitati Kulliaru jõele roomavaid ekskavaatoreid juba enne Tuliksaart, juba enne, kui nad Tuleviku kolhoosi põldude vahele jõudsid.

Uudis ekskavaatoreist lendas nagu kulutuli kolhoosi ühest otsast teise. Lõid vikatid vartpidi maasse niitjad,

kiirustasid koos nendega tee äärde kaarutajad ja heinte kokkupanijad.

„Küll on ikka mürakad!" imestati.

„Näh, plagistavad roomikutega justkui tankid."

„Eks nad niisama head olegi kui tankid. Päris tankid kütsid fašistidele kuuma põrgu, need siin teevad lõpparve liigveele ja rabale..."

Kaht laia alusega ja pikkade trossidega masinat tunti — need olid ekskavaatorid. Aga kui käänaku tagant rühkis esile kolmas, oli tarkus otsas.

„Milleks meile südasuvel lumesahk?" imestas keskealine kolhoosnik.

„Nagu oleks lumesahk... aga nagu ei oleks ka. Liiga kohmakas teine lumesahaks..."

Kaheksakümne-hobusejõulise „Stalinetsi" mootori mürin summutas kolhoosnikute hüüded, aga juht nägi, et temale viibatakse, ja peatas masina. Tihe sõõr inimestest sulgus ümber masina.

„Mis masin see on?"

„Kas sõidad põhjanaba lumest puhtaks rookima?"

Läikivasirmilist ning õliplekkidest kirjut mütsi senisest veelgi rohkem kuklasse lükates naeratas juht üleolevalt:

„Niipaljukest teil nõukogude tehnikast aimu on. See ju võsalõikaja. Kui tööle hakkan, tulge vaatama — lükkan teie võpsiku niisama hõlpsasti kaarde kokku, nagu teie niidate vikatiga heina."

„Ä-ä nüüd ikka..."

„Kõtt, vanu inimesi pilkama!"

Aga keskealine mees kratsis lõuga ja pomises:

„Tont neid teab... Kõrbetes panevad vilja lokkama,

uued jõed kaevatakse, aatom pole mingi saladus, — asi see neil võsa niita."

Masinad mürisesid edasi ja kolhoosnikud pöördusid oma poolelijäänud töö juurde. Mõnigi kadestas poisijõnglasi ja tüdrukusirtsusid, kes võisid kandade välkudes ja mootorimürinast ning lintide raginast üle kiljudes koos imeelukatega alla soo poole joosta. Õiget hoogu töösse kohe sisse ei saadudki, sest aeg-ajalt kuulatati kaugenevat müra ja omaette muiates kohmati:

„Mis sa ütled, tulid!"

„Tulid! Nüüd läheb lahti."

Metskonna kantselei juures masinad peatusid ja võtsid peale Remmelga. Männisalu metsniku juures hargnes tee: maaparandusjaama tehnik sõitis ühel masinal õgvenduse Lümatu-poolsele otsale, Remmelgas jäi teenäitajaks teisele, mis alustas tööd kääru alumisest otsast.

Üksikuid imetlejaid kogunes Männisalu veski taha ekskavaatori juurde varemgi, aga pärast lõunavaheaja algust Tuleviku kolhoosis valgus siia peaaegu kogu kolhoosirahvas. Ekskavaator oli selleks ajaks juba palkidest alusele roninud, ta oli esimesed kopatäied puujuurte ja rohukamakatega sitkeks kasvanud maapinnast lahti käristanud ja eemale tõstnud. Kopp rippus lõdvalt terasvaieri otsas, masin urises endamisi ühetooniliselt ja laulvalt.

„Äh, juba rikkis!" hüüdis naine, kes käiguhoos oli kleidiserva pihku kahmanud, nii et ta punasetriibuline alusseelik välkus.

„Mis see siis . . . ?" aeglustasid mehed sammu. „Seisab . . . ?"

Ekskavaatorijuht Lepp pilgutas oma abilisele silma. Ta oli väikest kasvu mees, kelle kitsale näole andsid selged, teravad jooned väga otsusekindla ilme. Nad olid naftapaaki täitnud ja kraanikinnitamisest määrdunud käsi lapisse pühkides hüüdis ta ümmargusenäolisele abilisele:

„Kas näitame neile, kuidas masin rikkis on!"

Poiss, kelle käed olid pintsakuvarrukaist välja kasvanud, lõi laksatades ekskavaatori kummis kerele:

„Näitame!"

Juht hüppas läikima-hõõrdunud laiadele roomikulülidele ja kadus juhikabiini.

„Hei, hoidke eemale!" karjus abiline ja kahmates oma valgetelt juustelt soni, tiirutas sellega ümber pea. „Kaugemale, kaugemale! Muidu ma ei vastuta kopatäie savi eest..."

Lepp tõmbas heeblist. Mootori mürin valjenes, pikk raudnina pöördus, trossid kerisid end lahti ja kopp sööstis, teravad hambad ees, varemuuristatud auku.

„Vaata kus..." unustas vanem kolhoosnik suugi lahti.

Masin urahtas, nõksatas palkalusel. Kopa hambad puurisid end mulda, tõusid... peatusid siis kännu taga... Mootor tõstis tuure, laulis kõrgetoonilisemalt, energilisemalt, kännujuured raksatasid ja juba kerisid trossid end ekskavaatori jämeda võlli ümber, hiivates täis kopa üles. Masina kere pöördus, kopp vihises kõrgel õhus, võttis uhke laia kaare...

„Ai!" hüüdis ammuli sui vahtinud vanem kolhoosnik ja tõukas eemale naise, kes oli taganedes talle jalale astunud.

„Siia lendab, alt ära!" kiljus keegi naistest.

„Kaugemale, kaugemale..."

Inimesed rüselesid eemale. Lepp välgutas juhikabiinis hambaid ja kummutas kopa. Tegi seda meelega hästi kõrgel, nii et mudapritsmeid laiali lendas.

„Puh, saatan!" äigas üle näo keegi, kellele poritükk oli istunud just ninale.

„Vaata, kus viskas ikka sületäie!"

„Kindlasti oma kaks vankrivahetäit..."

Ekskavaator pöördus, kopp langes sopsatades auku, kahmas uue suutäie, jälle läigatas kopa põhi päikesekiirtes, jälle lisandus kaks koormat jõekaldale.

Lepp oli hoos. Inimeste üllatunud, imestunud, heakskiidust säravad näod õhutasid teda, nobedasti liikusid käed heeblilt heeblile. Masinad olid ta hing. Pärast sõda oli traktoreid vähe. Lepp ehitas mitmest vanast uue traktori, mutterhaaval kandis kokku. Nüüd vahetas traktori ekskavaatori vastu.

Veel laiem kaar, veel suurem hoog, siis puurib kopp oma hambad hästi sügavalt mullapinda, hammustab kuhjaga suutäie. Kolhoosnikud näevad varsti, kui rõõmsasti hakkab vesi voolama uues jõesängis, kuidas tahenevad põllud ja heinamaad, kuidas lokkab vikk ja hein, kuidas kasvavad kartulid nagu kaalikad...

Imestati, imestati, aga ära imestada ei jõutud. Ei suutnud kopa lennult silmi pöörata vana Andres, kes kõverale ja pahklikule kepile toetudes kõige viimasena kohale jõudis ja nüüd maharaiutud ja kõrvaleheidetud noorel kasel istus. Kraavikaevamist Andres tunneb, kuidas veel tunneb! Viisteist aastat rändas ühest kraavist teise, labidas õlal, tulel mustaks kõrbenud katlake ja kirves vöö vahel. Ta kuulus kraavihallide seisusesse. Solistas külmas ja roosteses soovees, kaevas kevaditi, suviti, sügiseti, kaevas niikaua, kuni labidas külmunud



maast helisedes tagasi põrkas. Kui raske see oli, kuidas külmad jõe- ja rabaveed mõjusid, sellest teaksid palju jutustada jalad, mis kepile toetumiseta enam käia ei jaksa, teaksid jutustada käe- ja pihasooned, mis on kanged ja valusad, nagu tuld täis. Polnud hullemat elukutset ja polnud hullemat hüüdnimegi kui kraavihall. Kraavihallide ees käis halb kuulsus nagu inimese järel tema vari . . . Aga nüüd istub kraavihall suure masina sees, liigutab mingisuguseid pidemeid ja mullavall kasvab, nagu kühveldaks siin rohkem kui kakssada labidameest. Kõik vahivad, silmad imestusest ja vaimustusest pärani, masinameest, kes pole ju keegi muu kui kraavihall, ja kui ta praegu masina seisma jätaks ja välja roniks, siis piiraksid inimesed ta kindlasti ümber, võib-olla loobiksid õhkugi ja hüüaksid hurraa. Aga kraavihall Lepal ei olnud aega ei masina peatamiseks ega sellest väljaronimiseks, sest nad olid koos teise ekskavaatori juhtidega võtnud endile kohustuse nii Kulliaru jõe õgvendamine kui ka süvendamine esimeseks septembriks lõpetada. See aga tähendas, et tuli töötada vahetpidamatult, — niipea kui saabub veel üks juht, siis kolmes vahetuses . . .

Lõbus oli vaadata, kui kiiresti süvenes auk uue jõe kohal, aga Tamm kiheles juba rahutult edasi-tagasi, brigadiir rohkem hoidis käes kui taskus paksude kapslitega uuri ja kolhoosnikud valgusid laiali, igaüks oma töö juurde. Neid saatis ekskavaatori undamine ja kõik olid ühel meelel, et Tuliksaare mail ei olnud varem kuuldud nii meeldivat muusikat . . .

Järgmisel hommikul oli masinate jauramist kuulda isegi Surru metsavahimajas, ja see oli esimene hääl, mis laiast maailmast otse Surruni kostis. See äratas Nugise,

kes kaua trepil seisis ning kuulatas. Tal oli nagu kahjugi siit oma valvepostilt lahkuda, kuigi ta tee viis häälele lähemale, viis Tuliksaarde, sest Remmelgas saatis eelmisel päeval Osmuse meestega, kes käisid metsaveoraudteel sihti raiumas, kutse tulla metskonda kraavikaevajate-brigaadi tööd vastu võtma. Tuliksaares aga vabandati: metsaülem lahkus juba varahommikul. Nugis käis Kulliaru jaama juures kaupluses, imetles omakorda ekskavaatori tööd ja nõnda oli aeg juba lõunasse jõudmas, kui puude vahelt jälle Surru metsavahimaja vilkuma hakkas.

Nugise äratas mõtteist Käänisjärve suunast kostev pauk. Surrul tõstsid lärmi Välk ja Nool, kes olid keti otsas, sest Anne oli koos kaadritöölistega Surrule kõige lähemal langil istutuslappidest sademerohke suve tõttu lopsakalt kasvavat rohtu kitkumas. Nugis kuulatas hetke, jooksis siis majja ja tõi tagakambrist oma kaheraudse. Uuesti väljudes vabastas ta kettidega ragistavad koerad.

Siis kõlas teine lask.

„Ass, võta!" hüüdis Nugis. Kõrvu vastu päid tõmmates lidusid hagijad metsa poole. „Salakütt taipab juurdekihutavaist koertest," arutas Nugis, „et keegi on koju jõudnud, ja püüab põgeneda. Kuhupoole? Otse kaugemale jäävad Käänisjärv ning Lümatu ja sügavahaualine jõgi — sealt on läbipääsemine võimatu. Jääb üle pöörduda kas Kaarnamäe poole või lipsata Männisalu rägastikesse." Nugis kaalutles joostes ja kuulatas koerte kilkamist — Välk ja Nool hoidsid Männisalu poole. Nugis pöördus rohkem vasakule, et ette jõuda ja põgeneval salakütil tee läbi lõigata.

Pruunikas tomp välgatas rohus, nagu oleks mingi loom ühest põõsast teise hüpanud. Siiski vist mitte

loom, ta ei jääks põõsasse nii kauaks paigale. Või lipsas ta nii osavalt eemale, et metsavaht ei märganudki? Ei, seal on ta jälle! Pruun, madal, tormab järgmise põõsa poole...

„Giiirrrghh!" kajas metsa all terav kisa.

„Kirr!" hüüdis Nugis ja tormas rohusse langenud looma juurde. Saarmas lamas küljeli, lähenevaid samme kuuldes pingutas ta end, et tõsta oma lamergust pead, aga ei jaksanud. Ta silmad olid lahti ja tuhminev pilk täis valu.

„Kirrike!" laskus Nugis põlvili ja pani käe saarma pea alla. Kael oli lõtv. Teine käsi, mille Nugis looma rinna alla surus, et keha alla jäänud jalga vabastada, valgus verd täis. Kirri oli tabatud esimeste jalgade taha. Metslooma instinkt sundis teda põõsastes varjupaika otsima, ta põgenes, kuni jõud üles ütles. Loomakese pea vajus tagasi, silmad olid läiketa, hammaste vahelt nirises verd.

Saarmas Kirr oli surnud.

Nugis asetas looma mugavalt küljeli, tõusis ja kuulatas. Valu ta näos asendus pikkamisi karmi vihaga. Koerad olid kaugenenud, kuid kilkasid tihedamini ja innukamalt — nad lähenesid kütile.

Nugis jooksis kõigest jõust, iga hetk valmis kuulma püssipauke. Kas ka Välk ja Nool jätavad täna oma elu...? Aga mis see siis tähendab? Koerte hoog raugeb, klähvivad veel, lõrisevad, aga häältes ei ole endist raevu... Kas tõesti keegi, keda koerad tunnevad, kelle puhul nad ei tea, kas vihaselt kallale tormata või saba viibutades kõrvale hoiduda? Nugis tormas kätt silmade ees hoides otse läbi tiheda kuuse-

tihniku: ei olnud aega ringijooksmiseks, koerad võisid üle minna jänese jälgedele...

Kuusiku taga hõrenes mets, siit algas heinamaa. Nugis peatus viimaste puhmaste vahel. Seal ta jooksis, vimmas, hoidudes puude ja põõsaste varju ja hüüdes midagi koertele. Vahemaa oli liiga suur, et vilksamisi paistvat salakütti tunda. Nugis võttis kursi nii, et lõikab kütil tee läbi. Siin tihenes mets... uuesti harvenes... nüüd peaks ta olema salaküti teele jõudnud... Nugis tõmbas naksatades kuked üles. Seal ta läheneski, püss käes. Nugis hüppas puu tagant välja, müristades:

„Seisa!"

Võõras peatus poolel sammul, käsi püssiga tõusis.

„Püss käest!" tõstis Nugis oma kaheraudse, kuid laskis samas jälle langeda — tema ees seisis Osmus!

Metsapunkti juhataja alati nii enesekindel ilme oli kohkunud ja juhmivõitu. Ta nägu oli higist märg, jooks ei olnud tema kasvule kontimööda. Silmad ringlesid, nagu otsides, kuhu end peita.

„Vaat kus alles kotkake sattus pihku!" pilkas Nugis. Ta oli segaduses. Metsapunkti juhataja... Kas tõesti tema tappis Kirri? See tundus uskumatuna. Piinlik lugu, kui õige salakütt lidub Surrust ikka kaugemale ja kaugemale ja tema kahtlustab... Aga kuidas sattus Osmus just praegu siia...? Teadmata, mida õieti arvata või mis ette võtta, küsis metsavaht:

„Kütite...?"

Osmus kogus end, jaksas juba naeratadagi, kuigi see näis virilana.

„Juhtus täna vaba päev... Võtsin kätte, et teha tuurike metsas... Mul on jahiluba," haaras ta rinnatasku järele.

„Tean, et on." Nugis surus hambad kokku, nii et oli valus. Metsapunkti juhataja ei tundunud vaikse pühapäevajalutajana, peaks leidma ettekäände tema püssi kontrollimiseks.

„Tabasite?" küsis ta järsult.

„Mina? Keda ?" sattus Osmus segadusse, aga kogus end kiiresti. „Ah mõtlete lasku...! Kujutlege ainult, mööda kõmmutasin. Kull oli ka liiga kõrgel, aga proovisin siiski. Selline röövel tassib veel teie kanapojad ära..."

„Tänan... hoolitsuse eest!" Nugis tundis, et Osmus teeskleb, veel rohkem — juba pilkab teda, ja uue hooga lõi temas kõik keema. „Aga teine pauk?"

„Milline teine?" ümardusid Osmuse silmad. „Selle lasksite ju teie! Või mitte? Kes siis peale meie kahe veel siin kõmmutab? Ehk teie enda amatsoon Anne?"

Nugis sirutas käe Osmuse püssi poole ja häält taltsutades ütles vaikselt:

„Millised suurepärased rauad! Võtab vist saja sammu peale. Kas võiks lähemalt vaadata?"

„Püss on mul tõepoolest nagu Kullisilmal," vastas Osmus ja rebis välgukiirusel püssi palgesse: sähvatas tuli ja kõmatas pauk. Ühelt oksalt teisele hüpelnud ja lähedalasuva pesa pärast valjult hädaldav ning kutsumata tülitajatega kurjustav metsnäär saputas hoogu võttes paar korda tiibadega ja langes maha. „Näete, vahemaa oli vähemalt seitsekümmend sammu. Soovite vaadata? Palun!"

Osmus ulatas püssi Nugise poole, aga metsavahi huvi oli sajasammulise vastu kadunud: kui mõlemad rauad olidki enne suitsused, ei olnud nüüd seda enam võimalik kindlaks teha.

Kui Osmus ei oleks sel silmapilgul üleolevalt ja pilkavalt naeratanud, oleks Nugis tal oma teed minna lasknud. See oli küll ainult vaevumärgatav naeruvirvendus, mis üle Osmuse suunurkade libises, kuid tugev küllalt, et mitte märkamatuks jääda Nugise terasele silmale.

„Tulge kaasa!" viipas Nugis peaga Surru poole.

„Teine kord, täna pole mul aega . . ." ütles Osmus üleolevalt, aga Nugis käratas: „Suu pidada!" ja tõstis nii ähvardavalt püssi, et Osmus kohkus ja vastu enda tahtmist Surru poole nihkuma hakkas. Nad olid kahekesi metsas, Nugis aga oli äkilise iseloomuga. „Ta on aastaid üksinda metsas elades toorestunud, temast võib uskuda kõige hullemat, mõrvagi . . ." mõtles Osmus . . . „Põrgu teda täna Surrule nii vara tagasi ajas!" Osmus piilus peaaegu enda kõrval sammuvat Nugist, kuid murekoorem südamel sellest ainult kasvas. „Jube on sellise metsakännuga, mitte vurrudki ei liigu ega reeda, mida mees mõtleb või kavatseb . . ."

Nugis ei vastanud ta jutukatseile. Osmuses võitlesid viha ja hirm, ta ei teadnud, mida Nugis kavatseb. Hirm saavutas ülekaalu, kui ta nägi rohus lebavat Kirri laipa.

„Teie sajasammune tapab ka kümnelt sammult!"

„Ma ei mõista . . ." kogeles Osmus.

„Kirr ei jooksnud inimeste eest ära."

„Ega's teie . . . Ma protesteerin . . . Kas teie tõepoolest julgete mõelda, et mina . . . ?"

„Olen selles kindel!"

„See on häbematus! Ja üleüldse milline narrus mingi metslooma pärast sellist tsirkust teha. Päh!"

Ta tõukas säärsaapa ninaga saarma elutut keha.

Vaikus, ähvardav vaikus sundis teda üles vaatama. Nugise püssirauad olid suunatud temale ja kas ei läikinud metsavahi silmad nagu hullumeelsel? Püss on tal kindlasti laetud...

„Mis nali see on...?!"

Osmusel kleepus särgikaelus kaela külge, püss võbises käes, nii et kui see olekski laetud olnud, polnuks sellest vähematki kasu. „Metsavaht on halastamatu," vilksatas Osmusel mõte, „pidin ma ta kalaröövlit jalaga puutuma. Põõsad on kaugel, nendeni ei jõua hüpata... Kas ta teeb nalja, hirmutab mind, või on tal tõsi taga... Näo järgi võib karta kõige halvemat..."

„Lepime ära..." Kuidas hääl kahises! „Ma maksan viissada rubla..."

„Tõbras!" kähistas Nugis põlglikult.

„Isa!"

Kumbki ei olnud näinud, millal Anne puude vahel nähtavale ilmus, ringi vaadates hetkeks peatus ja siis nende poole jooksis. Ta kuulis viimaseid sõnu, ja kuigi ta ei mõistnud, mis eest Osmus raha pakkus, nägi ta metsavahi ilmest, kui kriitiline oli silmapilk, ja tormanud isa juurde, haaras ta käest.

„Isa," kordas ta. „Mis on juhtunud...?"

Nugis viipas Kirrile. Anne langes looma juurde põlvili, katsus tõsta tema pead, kuid kerkis kogu keha — loom oli juba kangestunud.

„Kirrike," sosistas ta. „Kirrike..."

Kui ta tõusis, libistas ta käe üle silmade. Ta vaatas ikka veel Kirrile, et peita pisaraid silmis, kui küsis:

„Tema?"

Enne kui Nugis jõudis vastata, hüüdis Osmus:

„See on eksitus... suur ja rumal arusaamatus..."



„Kanname ta koju," ütles Nugis.

„Mina lasksin ainult kulli..." jätkas Osmus.

Ta märkas, et teda ei kuulata, ja vaikis. Anne võttis saarma esimestest, Nugis tagumistest jalgadest ja Osmuse poole ainust pilku heitmata hakkasid nad Surru poole minema.

„Ega sa ometi tõsiselt...?" küsis Anne, kui metsavahimaja läbi puude paistma hakkas.

„Mida?"

„Sul oli metsik ilme... ega sa...?"

„Ei hakka mina iga tõhuga oma käsi määrima. Hirmutasin ainult, et ta keelepaelu avada. Segasid meid, küllap nüüd jätkab salgamist."

Panid Kirri õuele, lõhnavate kummelite ja laiade teelehtedega läbipõimitud murule.

Õhtul, kui puude ladvad päikese viimaste kiirte kumas hõõgusid, matsid nad Kirri toa taha pärnapuude alla. Välk ja Nool nuuskisid ringi, istusid hauakese kaldal ja kui Kirr oli maetud ja päike loojunud, tõstsid nad koonud ning ulgusid pikalt ja kurvalt. Pikk ja kurb oli see õhtu ka Surru metsavahimajas...

XIII PEATÜKK

Kaks sekretäri — Koitjärv ja Rästas — istusid külanõukogus teine teisel pool lauda. Rästast ärritas Koitjärve rahu ja kindlus, milles tema nägi ükskõiksust ja külmust. Koitjärve lõbustas aga külanõukogu esimehe kärsitus. Milleks ta praegu žestikuleerib ja pahandab, kui võiks kõnelda rahulikult ja asjalikult?

„Matate end paberitesse ja kaartidesse, jalutate isegi teab milliseisse Surru kolkaisse..." pahandas Rästas, aga Koitjärv katkestas teda rahulikult:

„Aga kuidas teisiti kindlaks määrata raielankide õiget *jaotust?" Üht silma pilutades ja huuli veidi torutades* küsis ta: „Ütelge mulle, kas teie olete käinud näiteks Kaarnamägedel?"

„*Ei ole.*"

„Aga Käänisjärve ääres?"

„Ka mitte."

„*Nii-nii...* Kahju. Ma ei ole näinud nii kauneid kuusikuid kui on Kaarnamägedel. Tuleval suvel tulen puhkuse ajal Käänisjärvele parte laskma."

Rästas hüppas kärsitult püsti. See on juba tont teab mis! Kõne all on inimesed, Tuliksaare algorganisatsiooni liikmete elu, aga maakonnakomitee sekretär unistab pardijahist.

„Teie ei ole käinud Surru metsades," jätkas Koitjärv,

„aga kuidas te kavatsete seisukohta võtta Kulliaru metsapunkti ja Tuliksaare metskonna vahelises tüliküsimuses?"

„Ah, see on nende sisemine, ametialaline asi. Kui ei saa omal jõul hakkama, tulevad eriteadlased ministeeriumidest, ütlevad, kummal on õigus."

„Aga teie? Vaatate pealt?"

„Kuidas — vaatan pealt? Siin on praegu lahendada hoopis tähtsamad küsimused." Rästas vaikis hetke, kõhkles. Koitjärv on maakonnakomitee sekretär, kõrge ülemus, ta võib panna pahaks. Aga ükskõik, tuleb ütelda kõik, mis on hingele kogunenud, avameelselt ja selgesti. „Ma ei salga, raielangid on muidugi ka olulised... Aga teie unustate kõige tähtsama, inimese, unustate, et Remmelga ümber kuhjatakse kokku hulle jutte. Remmelgas tuli meile hiljuti, ta tõi endaga kaasa palju uut ja värsket, ta tungib julgelt elu mahajäänud tihnikuisse. Mina olen veendunud, et laimujutte Remmelga vastu teadlikult ja sihilikult õhutatakse ja neile värve juurde lisatakse..."

„Mis olete oma organisatsiooni liikme kaitseks ette võtnud?"

Rästas peatus poolel sammul ja jäi suuril silmil Koitjärvele otsa vaatama. Ta oli nii agarasti ametis maakonnakomitee sekretäri süüdistamisega, et vastuetteheide näis talle ainult Koitjärve osava manöövrina.

„Kas meie korraldame juurdlust? Kas meie käes on materjalid? Miks te ei tee uurimise tulemusi avalikult teatavaks? Ütelge, et on laim ja vale, nagu tapaks metsaülem põtru, nagu soosiks ta rahva vaenlasi..."

„Nõuate minult kolme päevaga sama, mis teil endal kolme kuuga tegemata on jäänud. Olete, seltsimees

Rästas, jätnud oma algorganisatsiooni liikmed liiga üksinda."

„Algorg või tema sekretär ei saa asendada iga oma liiget..."

„Ei saa ega tohigi, nagu ei saa ega tohi jätta ühtegi liiget organisatsiooni mõjuva toetuseta. Remmelgal puudus toetus raielankide küsimuses, Tuliksaare partei algorganisatsiooni sekretär pidas seda probleemi enda jaoks liiga tühiseks, aga tulemuseks oli konflikt ja ummik, mille lahendamist seltsimees Rästas nõuab seltsimees Koitjärvelt ühe-kahe päeva jooksul..."

Rästas tundis, et ründamise asemel osutus äkki tema rünnatavaks. Oskamata end kaitsta, kordas ta juba öeldut:

„Ükskõik, kuidas kogu krempel on tekkinud, aga süüpinki on pandud meie organisatsiooni parim liige..."

„Parim? On teil tõendeid?"

Rästas sirgus nagu pikemaks:

„Igakord ei ole paberil fikseeritud tõendid vajalikud, inimestesse peab usku olema. Ja mina usun Remmelgat. Remmelgas on kommunist, on meie partei-algorganisatsiooni liige ja meie astume tema kaitseks välja. Ainult et... ma ei tea täpselt, kuidas seda teha..."

Koitjärv naeratas heasüdamlikult.

„Kas lubate nõu anda?"

„Te veel küsite!" torises Rästas.

„Kutsuge kokku nõupidamine. Kõik parteilased ja lähemad asjaosalised nagu Osmus, Nugised, Pitkaste, kontrollbrigaadi liikmed, mõned teised, keda peate vajalikuks. Arutagem küsimust üheskoos."

„Kas teie teete sissejuhatuse?"

„Ei."

„Kas sellepärast, et teil pole midagi ütelda?"

„Kui ka on, ma eelistan oodata kohapealset omaalgatust. Mulle näib, et Tuliksaare inimesed on küpsemises ja kasvamises niikaugele jõudnud, et nad ise, omal jõul võõrkehad endi hulgast välja heidavad."

Rästas vaatas suuri silmi Koitjärvele, avas suu, et midagi ütelda, aga heitis käega ja läks telefoni juurde, et nõupidamist homseks kokku kutsuda.

Anne ruttas koosolekule varakult, et jutustada Remmelgale Kirri surmast, aga Remmelgas hilines ja nad leidsid mahti ainult kiireks käesurumiseks.

Kohal olid kõik külanõukogu parteilased. Pitkaste, vastupidi oma tavalisele kärarikkusele, oli vaikne ja nagu murelikki, ta istus ahju juures, nägu küünarnukkidele toetuvate käte vahel. Viimasena tuli Osmus, suur ja lai, nii et tema taga ei paistnudki tehnik Viilbaumi kõhetu kuju. Laua otsas oli vaba tool ja Osmus laskus sellele.

Rästas, sosistanud midagi Koitjärvega, tõusis.

„Kõik kutsutud on kohal," alustas ta. „Kuna meil täna toimub üksnes nõupidamine, mõttevahetus, lubage piirduda ainult mõne sõnaga olukorrast, mis sundis teid kokku kutsuma, et siis üheskoos asjaolusid kaaluda ja, niivõrd kui iganes võimalik, tõde päevavalgele tuua..."

Rästas võttis lühidalt kokku kaebused, mis olid tõstetud metsaülem Remmelga vastu ja alust andnud visalt levitatavaile kuulujuttudele.

„Kuna tegemist on partei liikmega, leidsime olevat otstarbekohase korraldada parteiliikmete ja lähemate asja-

osaliste vahel avameelne arutlus, et silm silma vastas seistes otsekoheselt välja ütelda kõik, mis kellelgi südamel ja mida keegi teab."

Remmelgas libistas vargsi pilgu ühelt teisele. Kõhevil, piinlikkust tundvad näod... Ainult Osmus näib rahulolevana ja kindlana, või vilksab pinguldatud ilme all temagi silmis varjatud ärevust? Kui Rästas andis talle edasi koosolekukutse, laitis ta mõtte maha.

„Milleks?" küsis. „Võin praegu täpselt ette öelda, kuidas see välja kukub. Vaidleme Osmusega, pommitame üksteist argumentidega, sekka poetame hiinlaste kombel ka mõne komplimendi."

Räägib tema, räägivad Nugised põdratapmisest, nagu see oli, aga Osmuse muie jääb muigeks ja kahtlev peavangutus endiseks... Hea seegi, et Tüüri ähvarduskiri alles oli, nüüd ei usu keegi vähemalt rahvavaenlase soosimist.

Remmelgas noogutas naeratades Annele. Vaene tüdruk, ta on täna hoopis kahvatu, temale on tänane koosolek mitmekordselt raske. Aga Nugis on veelgi süngem kui harilikult...

„Kes soovib sõna?" lõpetas Rästas.

„Nüüd tuleb pikk vaheaeg, üksteisele otsa vahtimine — keegi ei taha olla esimene," mõtles Remmelgas. Seda ootamatum oli kiire ja kindel: „Mina!"

Helmi Kirkma tõusis. Ta põsed õhetasid, sõrmed märkmikul võbisesid pingutusest.

„Rästas rääkis ainult möödaminnes raielankidest ja nende asetusest, nagu oleks sellel kõige väiksem tähtsus. Aga on tarvis alustada just raiepiirkondadest, sest minu arvates peitub kõige muu juur, kõigi laimujuttude allikas siin. Metsapunkti juhataja Osmus süüdistab

Remmelgat metsapunkti töö halvamises, sihilikus tõkestamises..."

„Ma olen üksnes ütelnud," tõstis Osmus sõrme kõrgele, „et metsaülem Remmelgas arvestab ainult kitsalt isiklikke, ainult oma metskonna huve."

„Osmus näitab näpuga — Remmelgas töötab isiklikes huvides. On aeg üksteisele tõtt ütelda, meeldigu see või mitte, ja selleks ma ka nii kiirustades sõna palusin. Mitte Remmelga teod, vaid Osmuse süüdistused on sihilikud, on omakasupüüdlikud. Kuigi olen metsapunkti töötaja, tunnistan: õigus on seltsimees Remmelgal, aga mitte Osmusel. Osmus majandas halvasti, kasutas valesti metsa, et kuhjata endale isiklikku au ja kuulsust."

„Ma protesteerin sellise ennekuulmatu tooni vastu!" hüppas Osmus toolilt. Ta võbises vihast. „See on sihilik teotamine, on sulaselge laim..."

„Ei, see ei ole laim, vaid tõde. Teie, seltsimees Osmus, teate seda ise kõige paremini. Kui ka metsapunkt tänavu peaks saavutama saja kolmekümne protsendi asemel sada, on kuritegelik hakata kolmekümne protsendi jahil olles auku kaevama inimestele, kes mõtlevad meie metsade tulevikule!"

Kirkma lõpetas. Osmus kloppis lauale, kordas:

„Ma palun sõna!... Ma palun sõna!"

Pitkaste oli tõstnud pea ja ettepoole kummardunult neelas Kirkma iga sõna. Nugis oli unustanud vurrupoole näppimise, Anne aga sosistas endalegi märkamatult:

„Suurepärane!"

Rästas noogutas Osmusele: „Palun."

„Seltsimees Kirkma ülesastumine ... Mul puuduvad lihtsalt sõnad! Ma tõepoolest ei oleks oodanud ... Mina olin see, kes tema tööle võttis ... Ja täna ... mulle niiviisi hoop selga!"

„Aus ja otsekohene kriitika ei ole hoop selga," ütles Koitjärv teravalt.

„Vabandage, ma ärritusin pisut ... Tahtsin ainult sellele tähelepanu juhtida, et mina olin see, kes teda edutas. Muidugi, muidugi, sellel pole praegu mingit tähtsust ..." Osmus kogus end. Küll on naisenähvits, kiskus vana koosolekulõvi Osmuse vaost välja! Osmus vahetas tooni, rääkis edasi mahedalt, naeratas, nagu piinlikkust tundes:

„Mulle heidetakse ette, et ma ei nõustunud seltsimees Remmelga poolt eraldatud metsamassiividega Lümatu soo ääres. See oli nii. Aga kas mul ei olnud selleks põhjuseid? Seisin ma ju ainult valvel Kulliaru metsapunkti edu ja hea nime eest, arvestasin reaalseid võimalusi. Vahepeal on palju muutunud, ekskavaatorid töötavad, nüüd on aeg probleemi uuesti läbi vaadata, uuest vaatevinklist kaaluda. Aga kui nüüd siinsamas minu metsapunkti meister seab metsalankide asetuse seosesse põdratapmise ja võib-olla koguni Tuuri-taoliste vaenlaste väljaastumistega, otsib minu põhjendatud väidetest alust mõne teise isiku ... noh, nii-öelda seadusega mitte-kooskõlas olevale tegevusele, siis ei oska ma tõepoolest muud kui inimeste rumaluste üle muiata. Minupärast tapetagu või kõik Surru põdrad ja kitsed veel takkajärele ..."

Anne haaras küll isa soonelisest käest, aga oli juba hilja: Mihkel tõusis. Kui ta end sirgu ajas, oli ta pikem

kui Osmus, ainult palju kõhnem. Ta ei rääkinud, vaid müristas:

„Ah sa veel uhkustad sellega! Aga ütle siis juba täpsemalt, et see ei ole sulle mitte ainult ükskõik, vaid et sa ise tapad Surru loomi."

Kõik jäid tummaks. Teised sellepärast, et neile oli mõistatuseks, miks metsavaht nõnda kurjal häälel räägib, Osmus aga sellepärast, et ta kaalutles. Tema mõistis, kuhu Nugis sihtis, mõistis väga hästi. Seda võimalust oli ta arvestanud, kuigi kaldus uskuma, et Nugised koosolekul vaikivad. Neil olid kasutada ju paljad oletused. Nugise sekkalöömine oli ebamugav, kuid see ei paisanud Osmust segamini nagu Helmi Kirkma ootamatud sõnad. Kulus ainult üsna lühike silmapilk, kui ta juba naeratas ja käsi laotades laua poole kummardus ja nagu metsavahti vabandades ütles:

„Metsavaht Nugis on afekteeritud... Ma mõistan täiesti tema tundeid. Kõigil koosolijail võib-olla ei ole veel teadagi, et eile sai surma tema kallis Kirr."

„Kirr?" hüüatas Remmelgas ja Pitkaste nõksatas sirgu.

„Mitte ei saanud surma, vaid teie lasksite ta maha!" suunas Nugis oma pika ja tugeva sõrme Osmusele.

„Ma näen, et paljud on hämmelduses," ruttas Osmus seletama. „See on arusaadav, sest seltsimees Nugis väljendub praegu, kui nii lubate ütelda, dramaatiliselt. Lugu ise on palju lihtsam, ja ma võin seda seletada mõne lausega. Eile, tulles metsaveo-raudteelt, võtsin kursi otse läbi metsa ja sattusin Surru metsavahimaja lähedale. Seal ma olingi kurva sündmuse tunnistajaks: keegi südametu salakütt laskis maha Nugiste kodustatud saarma Kirri. Ma olin metsavaht Nugise südamevalu

tunnistajaks, sellepärast mõistan ma ka tema tänast ärritatust ja olen valmis andestama alusetuid, kahjuks tooreidki sõnu, mis metsavaht minu aadressil lendu laskis."

„Ma ei kerja andestust," kõmises Nugise bass. „Ma ei võta silpigi tagasi, vaid kordan praegu ja olen seda valmis tegema igal ajal: teie tapsite Kirri."

„Ma ju seletasin eile, kuidas kõik tegelikult oli..."

„Ma ei usu ühtegi sõna. Kui nõnda süütu talleke olete, miks pakkusite siis mulle viissada rubla?"

Nad vahetasid viimaseid lauseid kiiresti, vaadates teineteisele näkku. Nüüd pöördus Osmus jälle istujate poole.

„Uuesti olen sunnitud mõne sõna seletuseks ütlema... Nugis oli Kirri surmast nõnda vapustatud, et ähvardas mind... relvaga. Kuna ta oli... peaaegu meelest ära, olin sunnitud kasutama... mitmesuguseid vahendeid tema meeleolu pehmendamiseks. Siis pakkusingi kahjutasu. Sel ajal, kui Nugis vihahoos minu kallale sööstis, põgenes õige salakütt oma teed..."

Anne hüppas toolilt ja astus isa kõrvale. Anne ulatus isale napilt õlani, kuid ta pilgus hõõgus nii põletavat põlgust, et Osmus kõrvale vaatas.

„Eitades Kirri tapmist," ütles Anne väga selgel ja heliseval häälel, „teie valetate. Eilsest peale olen ma kindel, et ei keegi muu kui just teie tapsite põdra, millist süüd nii osavalt metsaülemale ja minu isale veeretate..."

Osmus pöördus Rästa ja Koitjärve poole:

„Mulle näib, et siin korraldatakse mingit laimukampaaniat minu vastu... Mulle anti sõna, aga mind katkestatakse kogu aeg..."

„On esile kerkinud asjaolud, mis vajavad selgitamist," vastas Rästas.

„Ma arvan, et päevakorras oli seltsimees Remmelga, mitte minu..."

„Need küsimused näivad olevat lahutamatud," tõrjus Rästas. Igal teisel koosolekul oleks ta õiguse andnud Osmusele — koosoleku kord omas tema silmis kõrget väärtust —, täna aga oli ainult nõupidamine ja Nugistel oli palju huvitavat ütelda.

„Hea küll," ohkas Osmus tüdinult. „Metsavaht Nugise tütar paiskas minu vastu uue süüdistuse. Mina ei ole midagi veeretanud. Taevas hoia, milline lapsikus! Seda võib ainult naise pea välja mõtelda..."

„Jätke naised rahule," sähvas Koitjärv.

„Vabandust!... Aga Anne Nugise väljendus on lihtsalt rumal ega kannata mingit kriitikat. Kõik tunnevad ju asjaolusid. Mina kõndisin rahulikult mööda teed, metsnik Pitkaste oli minuga kaasas, kui teie metsast põdra lagedale tirisite... Mina ei oleks sellest suurt lärmi tõstnud — kuigi see minu kui Nõukogude kodaniku südametunnistusele suureks koormaks oli, aga seltsimees Viilbaum pidas oma kohuseks ametivõimudele teatada..."

Viilbaum vupsatas Osmuse selja tagant välja ja piiksus pead kord siia, kord sinna pöörates nagu nirk:

„Kui ma kuulsin raskest kuriteost, mis meie metsi tabas, ei leidnud ma endas jõudu vaikimiseks..."

Tamm pahvatas laginal naerma, muiet ei suutnud varjata teisedki. Osmus märkas Viilbaumi esinemise ebasoodsat muljet ja tõukas ta küünarnukiga tagasi oma selja taha.

„On tõepoolest kahju, kui kaugeleulatuvaid taga-

järgi võivad anda isiklikud vahekorrad ja mõjud," vaatas Osmus oma kokkupandud sõrmedele ja tal oli piinlikkust-tundev ilme. „Mina olen viimane, kes oma nina isiklikesse asjadesse pistab, aga kui minule nii häbematult kallale tungitakse, ei jää mulle valikut. Kindlasti ei ole kellelegi saladuseks, et täna mind nii halastamatult ja näilikult ka printsipiaalselt rünnanud austatud naisseltsimehed ei ole ... kuidas seda nüüd väljendadagi ... ei ole suutnud ükskõikseks jääda Remmelga kui mehe ... silmapaistvate omaduste vastu ..."

„Pidage oma suu!" raksatas Remmelga rusikas lauale.

„Seltsimees Osmus, ma kutsun teid korrale!" hüüdis Rästas.

„Nüüd kutsute mind korrale," laotas Osmus käsi, „aga kui mind kõige alatumail ja isiklikumail motiividel rünnati, siis oli teie suu lukkus. Aga vaikimine on heakskiitmine. Kas selline on teie kui partei-algorganisatsiooni sekretäri erapooletus? Kuhu jääb teie valvsus, seltsimees Rästas, kui lubate partei auväärsel koosolekul ausat parteitut bolševikku teotada ja laimata?"

Puhkes valla häälte virr-varr, raske oli aru saada, mida hüüti ja kes hüüdis. Sellesse uppus Rästa kloppimine lauale, et koosolijaid korrale kutsuda. Rästas kloppis ja tal oli kuum — ruum oli kitsavõitu ja Osmus rääkis kurat teab mida kokku.

Üldisesse suminasse uppus ka Pitkaste ahju juurest öeldud „Palun sõna!", nii et metsnik lauale lähemale nihkus ja öeldut valjemini kordas. Pitkaste silmaalused olid sinakad ja tursunud, kuigi ta rida nädalaid ei

olnud viina suu sissegi võtnud. Ta silmad hõõgusid nagu palavikus, aga alati veidi keigarlikult läikimalöödud säärikud olid tuhmid ja neil oli näha kuivanud pori jälgi.

„Oodake, kui ma lõpetan, seltsimees Pitkaste," kähvas Osmus teraval toonil. „Senikaua mõtelge hoolega järele..."

Pitkaste raputas oma ümmargust pead, mis täna näis seisvat veelgi pikemal ja peenemal kaelal kui tavaliselt. Ta näkku olid tekkinud kortsud, mida seal varem ei olnud või mida tähelegi polnud pandud, mis aga metsnikule andsid hoopis vanema välimuse kui ta tõeliselt oli.

Pitkaste suur kõrisõlm tõusis ja vajus.

„Kes tappis saarma, ma ei tea. Aga põdra tappis Rudolf Osmus."

„Sa oled hull!"

See karjatus tuli Osmuse veretuilt huultelt.

„Võib-olla ma lähen hulluks... Mõtted aina ringlevad ja ringlevad... ja häbi on... Pea lõhub ööd ja päevad... Aga praegu olen veel terve mõistuse juures. Mina olin juures, kui Osmus laskis. Metsavaht Tuur oli ka, seesama Tuur, kelle Osmus metsavahiks soovitas, kui koht Kullil vabaks jäi. Mina ei lasknud, ma ei ole püssist kunagi osanud lugu pidada... Aga süüdi olen mina kõige rohkem! Mina ju ütlesin Osmusele, et Surru vahtkonnas on põtru. Osmus vedas mind nagu kutsikat enda järel... ja nööriks oli viinapudel... Karistage mind, nagu olen ära teeninud... tehke minuga mis tahes, aga nõnda ma enam edasi elada ei jaksa... sest nüüd ma tean, kui palju on väärt olla inimene inimeste seas..."

Pitkaste nuttis. Ta ei nuuksunud, ei luksunud, ta vist ise ei teadnudki, et nutab, aga silmist jooksid pisarad, veeresid põski mööda ninani ja sealt sügavaid kurde mööda alla lõuani.

„Kodanik Osmus, kas sellest tunnistusest aitab?" küsis Rästas pärast lühikest pausi.

Osmus seisis norgus päi. Hetke, teise. Kui keegi midagi ei lausunud, tõstis ta pea ja ütles trotslikult kulmu kibrutades:

„Hea küll, tunnistan — olin juures, kui Tuur põdra tappis. Ei salga, olin kaasosaline. Mis teha — pean tasuma seaduses ettenähtud kümme tuhat rubla trahvi . . . Nüüd ma vist võin minna?"

„Ei," tõusis Koitjärv. Ta oli seni toolikorjule toetudes peaaegu vaikides pealt kuulanud. „Võib-olla vastaksite enne mõnele küsimusele. Näiteks — kes olite varem?"

„Ah ankeeti soovite kuulda? Seal ei ole mul midagi varjata: olin metsapraaker ja ülesostja, ikka ja alati võõraste teenistuses, ikka kapitalisti ori."

„Kas siiski mitte ka väike ettevõtja? Väikesed otsad omal käel, ilma peremeeste teadmata? Ühesõnaga: väike hai laveeris suurte vahel ja ootas parajat juhust, et ka ise end suureks õgida."

Osmuse näkku tõusis punaseid laike.

„See . . . see ei vasta tõele . . ."

„Küll vastab. Ent see pole praegu kõige tähtsam. Olulisem on, et kujutlete kõike lahenevat liiga lihtsalt, usute olevat kõik hüvitatava rahaga. Teie tegevus on jätnud Tuliksaarde liiga sügavaid jälgi selleks, et neid nii hõlpsasti unustada."

Üle Osmuse näo veeres ülbe naeruvine.

„Melodramaatika on üleliigne — meie ei ole lapsed. Või alustate jälle raielankide asetusega?"

„Ei, sellega lõpetan. Alustan teie käsilase Tuuriga."

Osmus võpatas, tõmbus vimma nagu hüppevalmis metsloom.

Koitjärv jätkas:

„Mängisite Tuuri Remmelga vastu välja. Metsamajandi direktorile tegite avalduse, et metsaülem varjab rahvavaenlast, Tuurile andsite nõu pageda, sest metsaülem olevat tema jälil. Heitsite kaks rauda korraga tulle: halvustasite ülemuse silmis Remmelgat ja soetasite endale metsa kõigeks valmisoleva kiskja. Igaks juhuks. See oli teie iseloomu kujunemise lõpp-punktiks. Teie ei olnud alati aktiivne urgitseja, teis oli algeid nii heaks kui kurjaks. Aga te lasksite endas ülepea kasvada egoismil, kuulsusejanul, karjerismil iga hinna eest. Teid hoiatati, seda tegi muide ka Remmelgas, aga teile oli võimutäius nagu piiritus pähe löönud. Kitsal egoismil, ahtakesel individualismil ei ole nõukogude ühiskonnas eluaset, ta peab muunduma. On palju neid, kes sellest tõvest vabanevad, teie, kahjuks, ei kuulunud nende hulka. Teie läksite teist teed mööda: teie egoism solvus, paisus, võttis ülisuured mõõted, kuni enam ei valinud vahendeid oma eesmärkide saavutamiseks. Teie alustasite väikeste trikkidega, — Anne jutustas mulle, kuidas te levitasite kuulujutte metsaülema peale —, läksite üle ikka keerukamatele ja keerukamatele ning samal ajal kaalukamatele võtetele — meenutagem või küllalt komplitseeritud põdratapmise lavastust. Viimases hädas, mitte suutes tagasi astuda vääralt teelt, mitte suutes tunnistada enda vigu, pimedas vihas nähes kõigi oma eba-

õnnestumiste allikat metsaülem Remmelgas, ässitasite Tuuri Remmelga vastu."

„Ma protesteerin kategooriliselt sellise aluseta laimu vastu," ütles Osmus, kuid ta hääl kõlas tuhmilt.

„Küll teil kaob protesteerimiseks isu, kui teid seatakse Tuuriga vastamisi."

Osmus nõksatas nagu teravast hoobist, ühelt ja teiselt poolt kostis imestushüüdeid.

Koitjärv oli senini jälginud pilguga kogu aeg Osmust, nüüd pöördus ta ümber laua istujate poole.

„Vabandage mind, et hoidsin ühe uudise enda teada. Eile öösel tabati Tuliksaare lähedal Tuur . . . Ei-ei, Osmus, jääge mõneks hetkeks veel paigale . . . Võlgneme selle eest tänu Anne Nugise teadetele. Kui Tuurile näidati Osmuse poolt tema kohta metsamajandi direktorile saadetud kaebust, jutustas ta, et Osmus oli ässitanud teda hävitama metsaülem Remmelgat."

Tamm hüppas toolilt, nii et see lendas kolinal nurka, ja kui Remmelgas ei oleks haaranud ta käest, oleks Osmuse käsi käinud halvasti.

„Sa veel kaitsed . . . säärast!" hingeldas Tamm.

Osmus oli kössi vajunud ja piilus arglikult ringi, nagu kardaks igast kaarest endale hoope sadavat. Vaikides laskis ta enese ruumist välja talutada . . .

„Uuh, kui madalale võib laskuda inimene," ütles Helmi Kirkma ja võbin väristas ta õlgu.

Hetk oli ruumis nii vaikne, et oli kuulda hingamiste kahinat ja vikati luiskamist kusagil lähedal. Siis meenusid Rästale ta kohustused, ta ei teadnud aga, mis veel peaks ette võtma, ja nõupaluvalt Koitjärvele vaadates ümises:

„Kuna kõik tumedad kohad on klaarunud . . . ?"

„Kas on kõik?"

„Ma arvan, et jaa ... Või on kellelgi küsimusi?"

„Mul on," ütles Koitjärv. „Kuidas jääb raielankidega? Kuhu tuleb tänavu Kulliaru metsapunkti raietööde peamine piirkond — teede äärde või Surru kaugeimasse soppidesse?"

Remmelgas tõusis järsult, aga Koitjärv viipas ta naeratades istuma.

„Seltsimees Remmelga seisukohta teame meie kõik väga hästi: tema läheb — kas või Keskkomiteeni välja. Aga mis arvab sellest meister Kirkma?"

Helmi oli alles Osmuse paljastamise mõju all ja aegamisi mõistis, mida temalt küsiti.

„Ah raielankidest ... ? Ma olen veendunud, et Kulliaru senine praktika oli vildak, oli vale. Tulevane tööde raskuspunkt peab kanduma Käänisjärve ja Kaarnamäe rajooni ..."

Koitjärvel oli õige kaval ilme, kui ta kulme kergitades lausus:

„Kas meister Kirkma arvamine jääks samaks, kui ta oleks ... Kulliaru metsapunkti juhataja Kirkma?"

Remmelgas taipas kõige enne Koitjärve sõnades peituvat mõtet. Kuna ta istus just Helmi kõrval, haaras ta tema käe ja raputas seda tugevasti:

„Õnnitlen, südamest õnnitlen!"

Anne lendas Helmile kaela.

Koitjärv tõstis tõrjuvalt käed:

„Palun mind mitte valesti mõista! See oli ainult küsimus. Oleneb vastusest, kas partei toetab seltsimees Kirkma kandidatuuri või mitte."

Ainult Tammel oli tõsine, õigemini morn nägu. Ta hüüdis üle teiste:

„Mina protesteerin!"

Jäädi tähelepanelikumalt kuulama.

„Kolhoos Tuleviku nimel esitan Kirkma kandidatuuri puhul tingimuse: metsapunkti juhatajana peab ta esimene käskkiri olema — Männisalu veski tamm maha lasta!"

„Kas olete nõus?" küsis Koitjärv.

„Nõus!" hüüdis Helmi läbi naeru ja pisarate.

„Siis toetab kolhoos „Tulevik" üksmeelselt Helmi Kirkma kandidatuuri metsapunkti juhataja kohale!" teatas Tamm pidulikult, haaras Helmil ümbert kinni ja tõstis ta kõrgele, nii et Kirkma pea peaaegu puudutas lage...

„Olemegi üksmeelel," kiitis Koitjärv. „Tuliksaares veedetud päevad on mitmeti kasulikeks osutunud nii teile kui mulle. Seltsimeestele Remmelgale ja Kirkmale on mul ettepanek, et nad aitaksid ette valmistada metsa õige majandamise arutamiselevõtmist partei maakonnakomitee bürool, et Tuliksaare õppetunnist teha järeldusi ka teistele metsarajoonidele nii metsa hooldamisel kui raiumisel." Koitjärv tegi lühikese pausi ja pöördus siis Rästa poole: „Kui paluksime sellest tööst ka teid osa võtta, seltsimees Rästas, mis te vastaksite?"

Rästas lõi õhetama. Nihutas pabereid laual üksteisele. Tõstis siis pilgu ja julgesti Koitjärvele silma vaadates vastas:

„Teeksin seda rõõmuga... see oleks mulle suureks kasuks..."

Metsapunkti kaadritöölistest moodustati brigaadid ja algas uuesti metsaveo-raudtee ehitamine Käänisjärve

nukast Kaarnamägede poole. Liiprid raiuti kohapealt, relsid ja muu vajalik materjal veeti autodel Männisaluni ja lohistati sealt regedel edasi Käänisjärveni, sest jõeümbruse lodumets paljudes kohtades ei kandnud vankrit. Oli soonepealseid, millest materjal seljas üle kanti ja hobused kaugelt ringi kõvema metsaaluseni toodi. Päevast päeva oli siin esimeste ridades Helmi Kirkma ja mõnigi mees ei löönud raskele tööle käega ainult sellepärast, et olnuks häbi viletsam olla naisest...

Maaparandusjaam saatis kolmanda juhtide vahetuse ja nüüdsest peale muutus ekskavaatorite laul Tuliksaare elu lahutamatuks osaks, oli viimane õhtul ja tervitas koos käo kukkumisega hommikul. Just selgetel hommikutel, kui kõik hiilgas ja säras puhtana nagu pestuna, tõusis ekskavaatorite undamine nagu üles kõrgele ja lendas siis üle metsade ja üle jõgede — Kulliaru jaamani ja veelgi kaugemale. Ka pühapäeval, kui Tuliksaare külanõukogus koguneti partei-algorganisatsiooni koosolekule, ei vaikinud ekskavaatorite kord valjenev, kord tasanev jõuramine. Kui Rästas tahtis akent sulgeda, tõrjus Tamm:

„Lase olla... See kontsert ei sega meie koosolekut."

Helmi Kirkma võeti partei liikmeks. Siis kutsuti kõrvalruumist sisse pikk, vimmas mees. Tal oli seljas uus tume ülikond, juustesse oli kammitud sirge vagu, lõuaalust kaunistas tagasihoidliku mustriga lips, ainult vuntsipool, see kippus endiselt hammaste vahele... Mees köhatas ja vaatas nõuotsivalt ringi. Rästas krabistas pabereis, Tamm kallutus avatud akna poole, Kirkma õhetas veel vastuvõtmiseärevusest, üksnes Remmelgas naeratas julgustavalt... Kõik vaikivad,

tähendab — ootavad, et alustaks tema. Aga kuidas alustada...? Midagi paremat ei tulnud meelde, kui et ametiasutustes alustatakse ikka nimest, ja sellepärast ta ütleski:

„Minu nimi on Mihkel Nugis, ametilt Surru metsavaht... Mina... ma palun mind võtta vastu parteisse..."

„Rumalasti algasin, ega ma neile mõni võõras ole," mõtles ta ise ja kahmas teise vurrupoole hammaste vahele. Ootas, et nüüd pahvatavad naerma, aga kõik jäid tõsiseks, Remmelgas noogutas heakskiitvalt ja julgustavalt peaga. Rästas leidis, mida vajas, avas kaustakaane ja tõusis:

„ÜK(b)P Tuliksaare algorganisatsioonile on esitatud järgmine sooviavaldus:

„Ma olen elanud rohkem kui kuuskümmend aastat, olen selle aja jooksul näinud mõnesuguseid valitsusi ja riigikordasid. Nõukogude võim esimesena neist kannab hoolt rahva, minutaoliste, päris lihtsate inimeste eest. Palju on lühikese ajaga meie riigis head tehtud, ei ole sellest ilma jäänud ka Tuliksaare. Ja kõike seda juhib kommunistlik partei. Lugesin partei põhikirja tähelepanelikult läbi ja leian, et seal on kõik väga õieti kirja pandud, ja olen valmis seda alati ning täiel määral ka oma elus täitma. Kui seltsimehed leiavad, et ma selleks kõlvuline olen, palun mind võtta kommunistliku partei liikme kandidaadiks."

Allkiri — Mihkel Nugis. Soovitajad: Tuliksaare metskonna ülem August Remmelgas, Tuleviku kolhoosi esimees Hans Tamm ja Tuliksaare külanõukogu esimees Karl Rästas..."

Järgmisel hommikul — Nugis oli ööd metsaülema

juures — katsus Nugis meelde tuletada, kuidas kõik edasi läks: Anne ei andnud kusagil asu, tahtis tingimata iga väiksematki pisiasja kuulda, aga see ei olnud kerge. Ta jutustas oma eluloo — paljukest seal jutustada oli — ja pärast esitati küsimusi. Milliseid...?

„Tõesti ei mäleta... oli tööst, saksa okupatsiooni ajast, ka sellest kuusikust, mille võidupühal istutasime.

Siis nad hääletasid, Rästas kuulutas, et oled vastu võetud, siis suruti kätt, ja kui minust enam keegi välja ei teinud, hakkasin kobima ukse poole. Rästas hüüdis:

„Kuhu nüüd, metsavaht?"

„Aga mis ma's...?"

„Istu!"

Ma siis istusingi ... laua äärde toolile."

„Edasi!"

„Edasi...? Edasi arutasime mitmeid väga tähtsaid küsimusi."

Anne pahvatas naerma:

„Kui tähtsalt sa seda ütelda oskad..."

Nugise mõtted rändasid juba mujal. Ta sikutas jalga igapäevased veekindlad metsaskäimisesäärikud.

„Kas sa mäletad kvartaal nr. 75 männitukka...?" küsis ta äkki.

„Muidugi," vastas Anne ja jäi küsivalt ning imestanult isale vaatama. „Mis siis nendega?"

„Neist peaksid saama head elektripostid."

„Milleks sulle elektripostid..."

„Ega's mulle, aga Tuliksaarde."

„Ka Tuliksaares pole elektrit..."

„Pole veel, aga tuleb. Ah jaa, sa ju ei teagi, mida

meie koosolekul arutasime. Kõige enne oli aruanne maaparandustöödest, aga siis ütles Rästas: nüüd on sõna seltsimees Remmelgal Tuliksaare külanõukogu elektrifitseerimise võimalustest."

„Kõrgepingeliin on kaugel."

„Kaugel küll, aga poste meil jätkub, transformaatori saame —. Remmelgas oli juba linnas järele kuulanud. Veel tänavu lööb tulest särama kolhoosides, koolis — igal pool. Vähe sellest — elektriga paneme masinad käima, veski ja pilpatõmbaja, rehed peksame ja veed pumpame..."

Ta võttis nagist vormimütsi ja surus pähe.

„Kuhu sa nõnda kiiresti?"

„Seitsmekümne viiendale... Metsaülem tuleb ka sinna. Huvitav, kui palju poste see tükk välja annab...? Sirgemaid poste ei leia kogu Tuliksaarest ja vedu ei jää ka väga kaugele."

„Oota, ma tulen kaasa," lipsas Anne kambrisse riideid vahetama. Nugis laskus pingile akna all, silitas koonu põlvele toetanud hagija siledat lagipead ja ümises heatahtlikult: „Pidin ma ka nimetama, et metsaülem tuleb..."

Oli ilus suvepäev. Rukis põllulapil õõtsus juba kollakana, valmistudes lõikuseks. Räästa all piiksusid pääsukesepojad, toppides oma ahneid kollaste äärtega laiu nokki pesaaugust välja. Metsa all heitsid puud tugevaid varje, lagendike kohal mängles virvendav õhk. Mätaste lõunapoolsetel külgedel punas maasikaid, ja Nugis käratas poistesalgale, kes olid üles otsinud kaheaastase marjarikka raiestiku:

„Vaadake, et ettevaatlikud olete. Kui leian üheainsa

mahatallatud taime, kütan teile sellise sauna, et mäletate eluaeg!"

Nugis oli vilgas ja erk. Püüdis kinni tillukese tedrepojakese, kellelt tähelepanu meelitamiseks ema losutas, tiivad laiali, otse metsavahi jalge ees. Nugis oleks peaaegu hakkama saanud sellegagi, et oleks roninud haralise männi otsa, et alla loopida suurima röövli — metsnääri — raagudest pesa, aga nägi tütart end naerusui jälgivat ja jättis.

„Sind ei tunne äragi," ütles Anne. „Ruttad ise puid mahavõtmiseks märkima. Tõttad, justkui oleksid sina korraldajaks ja vastutajaks."

Nugis tõmbas taskust kulunud kaantega märkmiku, seisatas pikal sirgel metsasihil, millest kahel pool tõusid kuused, kased, üksikud haavad ja männid nagu auvalvesse rivistatud sõdurid. Halbadel aegadel, kui metsaametnikud jäeti ihuüksi metsade keskele, Nugis ise niitis laia ja raske võsavikatiga kvartaalide peasihid üle. Nüüd olid need nagu laiad maanteed, ja nendel oli kõndida jahe ja kodune, sest puud hoidsid oma kohevil oksad nende kohal. Seisis Nugis sellisel sihil, lappas märkmikulehti, kuni leidis õige lehekülje, ja alles siis ütles:

„Küllap ka mina olen... korraldaja ja vastutaja. Koosolek tegi kolhoosi esimehele Tammele ja mulle ülesandeks Tuliksaare elektrifitseerimise küsimus ette valmistada. Arutame seda külanõukogu rahvakoosolekul..."

„Ah nii," ütles Anne ja vaikis aupaklikult.

Remmelgas ootas neid juba seitsmekümne viiendal. See oli Surru vahtkonna äärmisi kvartaale, väheseid nõmmepealse maapinnaga: kui Anne tahtis talveks pohli

sisse keeta, oli tal marjade korjamiseks ainult üks võimalus ja see oli kvartaal seitsekümmend viis. Siinsed sirged, alt laasitud tüvedega männid olid ammu, juba kodanlikel kriisiaastail inglise naela altarile odavaks ohvrianniks toodud, kummalisel kombel oli terveks jäetud kvartaali keskel künkal kasvav tukk, mis nüüd ulatus vaatama kaugele üle ümberringi kasvavate noorte männisäbrikute, üle Kulliaru võsastike ja lagendike, ka üle Surru pool kasvavate segametsade. Tuul murdis neist igal aastal osa maha, aga mis seisid, olid seda sitkemad. „Neist mändidest tee kas või viiuleid," armastas Nugis varem ütelda, „tuulte ja vihmade muusika on neil igas kius." Aga täna lausus ta Remmelgale:

„Eks ole, paremaid elektriposte ei saa kasvatadeski. Kõrged, sihvakad ja sitked."

„Jah, ega kõrgepingeliinile ei kõlba ükskõik missugune puu postiks," mõõtis metsaülem tuules kõikuvaid kaharpäisi mände. Ei ole mõtet neid hoida, — mida aasta edasi, seda hõredamaks murravad tormid tuka, hävitades head tarbepuitu. „Kas algame?"

Nad lugesid postideks kõlbavad männid üle. Algul peatus metsaülema vaade aeg-ajalt uurivalt Nugisel, kuid rahunes kiiresti: vana metsavaht liikus rahulikult ja kindlalt, märkides teiste hulgast välja kõige sihvakamaid ja kõrgemaid. Kui nad olid lõpetanud, pani Nugis ette minna koju Männisalu kaudu ja ei Remmelgas ega Anne mõistnud, miks metsavaht sellise kuuma ilmaga oli valmis sooritama küllalt pikka ringmatka.

Remmelgal ja Annel ei olnud jalutuskäigu vastu midagi, hoopis vastupidi. Anne oli veetnud viimased nädalad linnas, neil oli kogunenud teineteisele nii palju uudiseid, et esialgu ei teadnud, millest alustada. Täht-

sam oli, et Anne oli sooritanud tehnikumi sisseastumiseksamid. Ta oli enne seda kõvasti tuupinud, et ununenut värskendada.

Pilved olid täna valged ja kohevil, nad ujusid rõõmsalt ja südilt helesinisel taeval. Metsa rohelisus ei olnud enam nii värske kui kevadel, puud olid ammu õitsenud ja kasvatasid lehtede varjus marju, kuid sangleppade ja kaskede vahel kirendas värvide lõpmatus mitmekesisuses ja rikkuses rohi, oodates heinaniidumasina värisevat vikatit.

Nugis sammus kõige ees, ta ei hoolinud jalge alla jäävaist lilledest, vaid läks otse. Heinamaa taga tõusis maapind ja varsti seisid nad kõigile kolmele hästi tuttaval kohal: siin algas tänavu kevadel metsaistutustööde hooaeg, see lagendik kihas ühel maikuu pühapäeval noortest ja vanadest...

„Pole siia pärast seda jalga saanud..." pomises Nugis nagu vabanduseks, et oli tulnud võõrasse vahtkonda.

Kõik kolm kummardusid külvilappide kohale. Siin, siin, siin — jah, kõikides olid noorukesed taimed tärganud maast, ninakesed alles mullased. Tänu vihmasele suvele kasvas rohi lopsakalt, Nugis ropsas siit ja sealt peotäie, vangutas murelikult pead.

„Peab rohima, muidu lämmatab taimed..."

„Korraldus on juba tehtud," vastas metsaülem.

Nugis sirutas selga ja kätt silmadele varjuks tõstes vaatas mustendavate külvilappide kaugeleulatuvat rivi ning ta pikad vurrud kerkisid naeratuseks. Jälgisid teda kõrvalt noored ja naeratasid nemadki — see peaks olema alles tuim inimesetükk, kes jääks ükskõikseks, kui nii rõõmsalt muheleb Surru vana metsavaht Nugis.

Tuulehoog vihises üle lagendiku. Hällitades pikka kasteheina ja paitades noorte taimekeste päid, ruttas ta edasi taamal sinendava metsa poole. Tuliksaarekandis undasid ekskavaatorid ja siit kaugelt kostis, et masinad nagu laulaksid, ja nende laulu saatis lindude vidin ja suure metsa rahulik ning igavene kohin . . .

Illustreerinud H. Mitt ja E. Vaher.

Vastutav toimetaja A. Kerge.
Kunstiline toimetaja A. Koemets.
Tehniline toimetaja E. Lellep.

Ladumisele antud 23. X 1950. Trükkimisele antud 11. I 1951. Trükiarv 5000. Paber 56×79, 1/16. Trükipoognaid 25,75. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 20,6. Arvutuspoognaid 18,03.
MB-01054.
Trükikoda „Hans Heidemann", Tartu, Vallikraavi 4. Tellimise nr. 3138.

На эстонском языке.
О. Тоомииг. Зелёное золото.

Hind rbl. 9.30.